

NOV NOV

NOV

LATINSKA GRAMATIKA

ZA

SREDNJE ŠKOLE

TREĆE IZDANJE

PRIREDIO

DR. JULIJE GOLIK

UKORIČENA STOJI 3 K.

U ZAGREBU.

TROŠAK I NAKLADA KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEMALJ. VLADE.

1916.

Ova se knjiga ne smije skuplje prodavati nego za cijenu naznačenu na prednjoj strani.

Kr. zemaljska tiskara u Zagrebu.

Predgovor.

U ovom III. izdanju nema znatnijih promjena ni u redu građe ni u tekstu. Opravdane želje gospode recenzenata, i onih, koji su javno progovorili o I. izdanju, i onih, koji su mi privatno priopćili svoja opažanja, uvažio sam, pa im i ovdje izričem zahvalnost za njihov trud i kolegijalne savjete.

J. G.

UVOD.

Latinski jezik ima ova slova: § 1.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T U V X Y Z

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u v x y z.

Od tih slova **samoglasnici** su: *a, e, i, o, u, y.*

Kada dva samoglasnika čine jedan glas, zovu se **dvoglasnici** *(diphtongī).*

Obični su dvoglasnici: *ae, oe, au,* rijetki: *ei, eu, ui.*

Ostali glasovi su **suglasnici**; *x* i *z* se zovu dvostruki suglasnici.

Bilješka. 1. Rimljani su pisali samo velikim slovima. Sada se pišu velikim slovima: a) prva riječ svake rečenične cjeline, b) vlastita imena i pridjevi, koji su od njih izvedeni: *Rōma, Rōmānus,* c) pridjevi kao nadimci: *Alexander Māgnus.*

2. *K* se sačuvalo samo u riječi *Kalendae* i u kratici *K* (= *Kaeso,* ime); *y* i *z* nalaze se samo u tuđim riječima: *syllaba, gaza.*

3. Rimljani nijesu imali slova U, u, V, v, nego jedan znak za oba ta glasa: *V, u.*

Izgovor.

1. Dvoglasnike izgovaraj ovako: *au* kao hrv. au, *ae* kao hrv. e (ili kao njemačko ä), *oe* kao hrv. e (ili njemačko ö), *ei* kao hrv. ej, *ui* kao hrv. uj, *eu* kao hrv. eu. § 2.

Bilješka. Treba li dva samoglasnika, koji obično čine dvoglasnik, razlučeno izgovarati, meće se na drugi znak dijereze (rastava): *āër* izgovaraj ā-ēr, *poëta* izgovaraj po-ēta.

2. Za glasove *i* i *j* imali su Rimljani samo jedan znak *I, i.* Kao suglasnik (j) izgovaramo *i:* a) na početku riječi, ako za njim stoji samoglasnik: *iūs* = jus, *iaciō* = jacio; b) u riječi između dva samoglasnika: *pēior* = pejor, *Pompēius* = Pompejus. Ali u riječima, što su pozajmljene iz grčkoga, *i* je svagda samoglasnik: *Iōnia* = I-ōnia (ne Jonia).

Bilješka. Kod riječi, koje se svršavaju na *-ēius*, *-āius*, i kod riječi, koje su složene s *iaciō*, piše se *i* mjesto *ii*: *Vēī* (= Veii = Veji), *Grāīs* (= Grāiīs = Grajis), *abiciō* (= abiiciō = abjicio).

3. *C*, *c* izgovarali su Rimljani svagda kao hrv. *k*; sada je običaj izgovarati ga pred samoglasnicima *e, i, y* i pred dvoglasnicima: *ae, oe, eu* kao hrv. *c*, inače kao *k*: *cibus* = cibus, *Cyrus* = Cirus, *Caesar* = Cezar, *coetus* cetus, ali: *crēdō* = kredo, *cum* = kum, *ac-cēdō* = ak-cedo, *vacca* = vaka, ali *vaccae* = vakce.

4. *q* dolazi samo u svezi s *u*, pa se *qu* izgovara kv: *aqua* = akva;

ngu pred samoglasnicima izgovara se ngv: *sanguis* = sangvis;

su pred samoglasnicima izgovara se sv: *suāvis* = svavis, *suētus* = svetus.

5. *S*, *s* izgovarali su Rimljani kao hrv. s; i danas ga tako izgovaramo, samo se uobičajilo, da ga među samoglasnicima po njemačkom načinu izgovaramo kao z: *rosa* = roza, *miseria* = mizeria.

6. Kratki slog *ti* vični smo izgovarati pred samoglasnicima kao hrv. ci: *nātiō* = nacio, *iustitia* = justicia. Izgovara se kao hrv. ti: a) kad je *i* dugo: *tōtīus*; kad stoji pred njim s, t, x: *ostium* = ostium, *Mettius* = Metius, *Sextius* = Sekstius; c) u tuđim riječima: *Miltiades, Aegyptius.*

7. *x* se izgovara kao hrv. ks: *lux* = luks.

8. Glasovi *ch*, *ph*, *th*, *(aspirātae)* uzeti su iz grčkoga alfabeta, a izgovarali su se kao c, p, t, za kojima se čuje oštar hak: k^h, p^h, t^h. Ti haknuti glasovi prodrli su i u neke latinske riječi, na pr. *pulcher* = pulk^{h}er.

Dioba suglasnika.

§ 3. Suglasnici se dijele:

A. po onom mjestu u ustima, gdje postaju, t. j. po organu na:

1. grlene *(gutturālēs)*: c, k, q, g, n (pred grlenim glasovima)
2. zubne *(dentālēs)*: t, d, n, s
3. usnene *(labiālēs)*: p, b, f, m, v.

Bilješka. Glas klizavac l i drhtavac r ne pripadaju upravo nijednomu od ta tri organa.

B. po kakvoći glasa na bezvučne *(mūtae)* i zvučne *(sēmivōcālēs)*.

1. Bezvučni *(mūtae)* su:
a) tvrdi *(tenuēs)*: c, k, q, t, p.
b) meki *(mediae)*: g, d, b
c) haknuti *(aspirātae)*: (ch), (ph), (th).

2. Zvučni *(sēmivōcālēs)* su:
a) slitni ili tekući *(liquidae)*: l, r
b) nosni *(nāsālēs)*: n (pred c, g, q), m, n
c) trveni *(spirantēs)*: s, f, v, i (= j).

Pregled suglasnika.

Kakvoća glasa	Stupanj glasa	Organ		
		gutturālēs	*dentālēs*	*labiālēs*
mūtae	*tenuēs*	c, k, q	t	p
	mediae	g	d	b
	aspirātae	(ch)	(th)	(ph)
sēmivōcālēs	*nāsālēs*	n pred c, g	n	m
	spirantēs		s	f, v, i (= j)
	liquidae	l r		

Rastavljanje slogova.

§ 4. Slogovi rastavljaju se po ovim pravilima:

1. Samoglasnik pred samoglasnikom čini za se slog, ako nijesu obadva stopljena u dvoglasnik: *de-us, audi-ēs.*

2. Suglasnik među dva samoglasnika pripada drugomu slogu: *a-mō, a-mī-ci-ti-a.*

3. Dva ili više suglasnika, ako se s njima može počinjati latinska riječ, pripadaju drugomu samoglasniku: *pa-tris (tres), ca-stra (strages)*, ali: *doc-tus, men-sa, om-nis, scrīp-sī*, jer se nijedna latinska riječ ne počinje s glasovima: ct, ns, mn, ps.

Bilješka. Ako se sastanu dva jednaka suglasnika, jedan pripada prvomu, drugi drugomu slogu: *an-nus, bel-lum.* To vrijedi i za: c-ch, p-ph, x-t: *Bac-chus, Sap-pho, sex-tus.*

4. Ako je riječ sastavljena, rastavlja se na svoje sastavine: *ab-est, post-ea, red-eō, sēd-itiō, sīc-ut, trāns-igō.*

Bilješka. Ako je od dvaju jednakih suglasnika jedan otpao, pripada onaj, koji ostaje, drugomu slogu: *su-spiciō, trān-scrībō.*

*

Količina (quantitās) slogova.

§ 5. Svaki je slog ili dug (-) ili kratak (◡).

1. Slog je dug:

a) po naravi *(nātūrā)*, ako je u njemu dug samoglasnik ili dvoglasnik: *māter*, *poena*, *aurum*.

Bilješka. Svaki je samoglasnik dug, koji je postao od dvoglasnika ili stezanjem: *inquīrō* (od *quaerō*), *cōgō* (od *coagō*).

b) položajem *(positiōne)*, ako su za kratkim samoglasnikom dva ili više suglasnika ili dvostruki suglasnik: *ferre*, *dūx*, *gāza*.

Bilješka. 1. *qu* se drži za jednostavni suglasnik, dakle *cŏquō*.

2. Pred skupovima ns, nf, gn, gm, nx, nct treba samoglasnik svagda izgovarati otegnuto: *cēnsor*, *māgnus*, *īnfēlīx*, *mōns* (ali *mŏntis*), *iūnctus*.

3. Slog ostaje obično kratak, ako su suglasnici, što stoje za samoglasnikom, *mūta cum liquidā*: *intĕgra*, *mediŏcris*, *tenĕbrae*.

2. Slog je kratak, ako je u njemu po naravi kratak samoglasnik: *păter*.

Bilješka. Slog ostaje uvijek kratak, ako za njegovim samoglasnikom stoji samoglasnik ili *h* *(vōcālis ante vōcālem brevis)*: *audĭō* (ali *audīmus*), *prĭor* (ali *prīmus*), *vĕhō*.

Naglašivanje.

§ 6. 1. Dvosložne riječi imaju naglasak *(accentus)* na pretposljednjem slogu: *máter*, *fēlīx*.

2. Trosložne i višesložne riječi imaju naglasak na pretposljednjem slogu, ako je dug, a na trećem od kraja, ako je pretposljednji kratak: *amábam*, *īnfídus*, ali *pérfidus*, *conférre*, *feféllī*, *ēdū́cō*, ali *ḗdŭcō*.

3. Kad se čestice *quĕ*, *nĕ*, *vĕ* vežu za koju riječ, naglasak je na posljednjem slogu te riječi: *corporáque*, *aliáve*; ali ako je posljednji slog riječi kratak, a pretposljednji dug, pomiče se naglasak na treći slog od kraja: *mḗnsăquĕ*, *plḗrăquĕ*.

Bilješka. Valja razlikovati: *útique* svakako, *ítaque* stoga od *utíque* = *et uti*, *itáque* = *et ita*.

Oblici.

Česti govora.

Česti su latinskoga govora ove: § 7.

A. *Nōmina* imena:
 I. *substantīva* imenice
 II. *adiectīva* pridjevi
 III. *numerālia* brojevi
 IV. *prōnōmina* zamjenice.

B. *Verba* glagoli.

C. *Particulae* čestice:
 I. *adverbia* prilozi
 II. *praepositiōnēs* prijedlozi
 III. *coniūnctiōnēs* veznici
 IV. *interiēctiōnēs* uzvici.

Imena i glagoli se pregibaju. Pregibanje imenâ zove se deklinacija (sklanjanje), pregibanje glagolâ konjugacija (sprezanje).

Particule (čestice) se ne pregibaju.

I. Nōmen substantīvum. Imenice.

Dioba imenica.

Imenice su ili: 1. *nōmina abstracta*, ili: 2. *nōmina concrēta*. § 8.

Nōmina abstracta izriču svojstvo, djelovanje ili stanje: *virtus* krepost, *cursus* trčanje, *mors* smrt.

Nōmina concrēta znače lice ili stvar. Dijele se u: 1. *nōmina propria* vlastita imena: *Caesar*, *Rōma*, 2. *nōmina appellātīva* općena imena: *homo* čovjek, *equus* konj.

Bilješka. K imenima konkretnim pripadaju i *nōmina collēctīva* zbirne imenice: *populus* narod, *grex* stado.

Rod imenica.

Imenice su ili muškoga roda *(masculīna*, kratica: *m.)* ili ženskoga *(fēminīna*, kratica: *f.)* ili srednjega *(neutra*, kratica: *n.)*. § 9.

Rod se imenica poznaje ili po z n a č e n j u (p r i r o d n i rod: muški, ženski) ili po s v r š e t k u (g r a m a t i č k i rod: muški, ženski, srednji).

Imena lica.

§ 10. 1. Imena lica drže se p r i r o d n o g a roda: *pater* otac, *m.*, *māter* mati, *f.*

B i l j e š k a. Gramatičkoga se roda drže imenice: *cōpiae f.* čete, *operae f.* radnici, *auxilia n.* pomoćne čete, *legiō f.* legija, *mancipium n.* rob.

2. *C o m m ū n i a* se zovu one imenice, koje za muški i za ženski rod imaju isti svršetak: *cīvis m.* i *f.* građanin, građanka, *parēns m.* i *f.* otac, mati (*parentēs* roditelji je muškoga roda), *comes m.* i *f.* pratilac, pratilica.

3. *Mōbilia* zovu se imenice, koje za muški i za ženski rod imaju različan svršetak: *magister* učitelj — *magistra* učiteljica, *rēx* kralj — *rēgīna* kraljica, *victor* pobjednik — *victrīx* pobjednica.

Imena životinja.

§ 11. 1. Nijedno ime životinja nije srednjega roda.

2. Imena životinja ponajviše se drže gramatičkoga roda bez obzira na to, znače li mužjaka ili ženku (*epicoena*): *vulpēs f.* lisica, *rāna f.* žaba, *ānser m.* guska, *lepus m* zec. Ako se hoće, da se razlikuje mužjak i ženka, dodaje se za muški rod *mās*, za ženski *fēmina*: *ānser mās* gusak, *ānser fēmina* guska.

Pored toga ima imena životinja, koja su:

3. *commūnia*: *bōs m.* vol, *f.* krava, *canis m.* pas, *f.* kuja.

4. *mōbilia*: *gallus* kokot — *gallīna* kokoš, *lēo* lav — *leaena* lavica.

5. Neka imena imaju za svaki rod zasebnu riječ (kao i u hrv.: vol — krava): *taurus m.* bik, *vacca f.* krava; *aries m.* ovan, *ovis f.* ovca.

Imena stvari.

§ 12. Imena stvari drže se gramatičkoga roda, ali su ipak:

1. muškoga roda imena r i j e k a, v j e t r o v a, m j e s e c â;
2. ženskoga roda imena s t a b a l a;
3. ženskoga su roda kao i u grčkom jeziku imena z e m a l j a, g r a d o v a i o t o k a na *-us* (grčki -ος): *Aegyptus f.*, *Corinthus f.*, *Rhodus f.*

B i l j e š k a. 1. *Pontus* (*Hellespontus*) i *Isthmus* su kao i u grčkom jeziku muškoga roda.

2. Grčke riječi uopće zadrže u latinskom jeziku svoj rod: *dialectus f.*, *periodus f.*, *diphthongus f.*

4. srednjega su roda sve riječi, što se ne sklanjaju; *fās* pravo, *nefās* nepravo, *ā longum* dugo a, *scīre tuum* tvoje znanje.

Dēclīnātiō. Deklinacija (sklanjanje).

Nauk o pregibanju uči nas poznavati one oblike, koje § 13.
primaju imena, zamjenice i glagoli, da pokažu svoje značenje u rečenici.

Kod pregibanja se razlikuje o s n o v a i n a s t a v a k; osnova je u bitnosti stalna, a nastavak je ono pokretljivo, što se osnovi pridijeva, da joj se označi mijena značenja.

Od nastavka valja razlikovati svršetak riječi. Svršetak je glas ili skup glasova, koji stoje na kraju riječi. Tako je od osnove *c o r v o* nominativ *corvus*, nastavak *s*, a svršetak *us*.

Pregibanje imena i zamjenica zove se sklonidba (*dēclīnātiō*). Osnove imenske i zamjeničke pregibaju se po padežima (*cāsūs*); zato se oni nastavci, što im se pridijevaju, zovu p a d e ž n i n a s t a v c i. Oblik, koji postane, kad se pridjene padežni nastavak, zove se p a d e ž n i o b l i k. Tako je *comitis* padežni oblik osnove *c o m i t*, postao padežnim nastavkom *i s*.

Osobito se treba čuvati, da se ne pomiješa osnova s nominativom. Nominativ je sam sobom padežni oblik, pa je često sasvim različan od osnove. Tako je *c o m e s* (pratilac) nominativ osnove *comit*.

Osnova se najbolje razbira u genitivu plurala, jer što ostaje, kad se odbaci genitivni nastavak, može se uopće držati osnovom; tako je od genitiva *r ā n ā r u m*, *c o r v ō r u m*, *c ī v i u m*, *fructŭum*, *r ē r u m* nastavak *r u m* ili *u m*, a *rānā*, *corvo*, *cīvi*, *fructu*, *re* su osnove.

U latinskoj se sklonidbi razlikuju d v a b r o j a (*numerus*): j e d n i n a (*singulāris*) i m n o ž i n a (*plūrālis*).

U svakom broju ima po š e s t padeža, koji se, osim po obliku, mogu u rečenici tražiti i razaznavati i pitanjem.

Padež	Ime	Vrši u tom padežu u rečenici službu	Traži se pitanjem
1	*Nōminātīvus*	subjekta imenskog predikata	tko? što? što?
2	*Genitīvus*	atributa objekta indirektnoga	čiji, a. e? koga? čega?
3	*Datīvus*	objekta indirektnoga	komu? čemu?
4	*Accūsātīvus*	objekta direktnoga	koga? što?
5	*Vocātīvus*	padeža za dozivanje	
6	*Ablātīvus*	adverbijalnih oznaka	čim? po čem? u čem? gdje? kako? kad?

Nominativ i vokativ zovu se n e z a v i s n i p a d e ž *(cāsūs rēctī)*, a ostala četiri padeža z a v i s n i p a d e ž i *(cāsūs oblīquī)*.

B i l j e š k a. U staro vrijeme bila su u latinskom još dva padeža: *locātīvus* i *instrumentālis*. Od njih su se sačuvali samo neznatni ostaci u gdjekojim riječima, na pr. od *lokativa: domī* kod kuće, *rurī* na polju, zatim u imena gradova: *Corinthī, Rōmae.* Službu jednoga i drugoga padeža vrši ponajviše ablativ.

§ 14. Krajnji glas osnove zove se o s n o v n i g l a s. Budući da se često osnovni glas različno stopio s padežnim nastavcima, nastalo je p e t deklinacija, koje se najbrže poznaju po *genitivu singulara*. Zato je potrebno pored nominativa singulara svagda znati i genitiv singulara.

Po osnovnom glasu zovu se:

Vrste deklinacija	genitiv pl.	genitiv sing.	nom. sing.
1. ili *ā*	*mensā-rum*	*mensae*	*mensă*
2. ili *o*	*servō-rum*	*servī*	*servus*
3. ili *i* i konzonantska	*ovi-um* *lēg-um*	*ovis* *lēgis*	*ovis* *lēx*
4. ili *u*	*fructu-um*	*fructūs*	*fructus*
5. ili *ē*	*diē-rum*	*diēī*	*diēs*

Za sve deklinacije vrijede ova pravila: § 15.

1. *v o k a t i v* je jednak *nominativu* izuzevši riječi druge deklinacije na ***-us***, koje imaju *vokativ sing.* na *-ĕ*.

2. riječi srednjega roda imaju: a) u *sing.* i *plur.* po tri padeža jednaka: *nom., akuz.* i *vok.* (kao i u hrv.); b) u *plur.* za sva ta tri padeža nastavak *ă* (kao i u hrv.).

3. u *pluralu* je svagda *ablativ* jednak *dativu.*

Prva ili a- deklinacija.

Po *a*- deklinaciji sklanjaju se one r ječi, kojima se *nominativ sing.* svršuje na *-a*, *genitiv sing.* na *-ae* te su izuzevši imena, što znače mušku glavu i rijeke (§ 10. i 12.), ž e n s k o g a r o d a. § 16.

	Singular	*Plural*
Nom.	*rānă* žaba	*rānae* žabe
Gen.	*rānae* žabe	*rānārum* žabâ
Dat.	*rānae* žabi	*rānīs* žabama
Akuz.	*rānăm* žabu	*rānās* žabe
Vok.	*rānă* žabo!	*rānae* žabe!
Abl.	*rānā* žabom / o žabi	*rānīs* žabama.

B i l j e š k e. 1. Lična imena redovno imaju u *ablativu* prijedlog: *ā poēta* od pjesnika, *ab agricolā* od seljaka *(ab* pred samoglasnicima i pred *h)*, *cum poētā* s pjesnikom. § 17.

2. Pored *(pater, māter, fīlius) familiae* govorilo se i *familiās*.

3. *Dea* božica i *fīlia* kći svršavaju se u *dat.* i *abl. plur.* na ***ābus*** u svezama: *dīs et deābus, fīliīs et fīliābus.*

Druga ili o- deklinacija.

Po o- deklinaciji sklanjaju se one riječi, kojima se nominativ sing. svršuje na ***us, er*** i ***um***, a genitiv sing. na *-ī*. Imenice na ***us*** i ***er*** su m u š k o g a roda, imenice na ***um*** s r e d n j e g a roda. § 18.

	Imenice na ***us***	Imenice na ***um***
	Singular	
Nom.	*corvus* gavran	*bellŭm* rat
Gen.	*corvī* gavrana	*bellī* rata
Dat.	*corvō* gavranu	*bellō* ratu
Akuz.	*corvŭm* gavrana	*bellŭm* rat
Vok.	*corvĕ* gavrane!	*bellŭm* rate!
Abl.	*corvō* gavranom	*bellō* ratom.

Plural

Nom.	*corvī* gavrani	*bellă* ratovi
Gen.	***corvōrum*** gavranâ	***bellōrum*** ratova
Dat.	***corvīs*** gavranima	***bellīs*** ratovima
Akuz.	***corvōs*** gavrane	*bellă* ratove
Vok.	*corvī* gavrani!	*bellă* ratovi!
Abl.	***corvīs*** gavranima	***bellīs*** ratovima.

§ 19. Od riječi na ***er*** samo neke zadrže ***e*** u svim padežima, a ostale ga gube u zavisnim padežima (kao i u hrv. nepostojano ***a***).

Singular

Nom.	*puer* dječak	*ager* polje
Gen.	***puerī*** dječaka	***agrī*** polja
Dat.	***puerō*** dječaku	***agrō*** polju
Akuz.	***puerum*** dječaka	***agrum*** polje
Vok.	*puer* dječače!	*ager* polje!
Abl.	***puerō*** dječakom	***agrō*** poljem.

Plural

Nom.	***puerī*** dječaci	***agrī*** polja
Gen.	***puerōrum*** dječakâ	***agrōrum*** poljâ
Dat.	***puerīs*** dječacima	***agrīs*** poljima
Akuz.	***puerōs*** dječake	***agrōs*** polja
Vok.	***puerī*** dječaci!	***agrī*** polja!
Abl.	***puerīs*** dječacima	***agrīs*** poljima.

Bilješka. Kao *puer* sklanjaju se još: *gener* zet, *socer* tast, *vesper* večer, *līberī* djeca i riječi složene s *fer* i *ger*: *sīgnifer* stjegonoša, *armiger* oružanik.

Pamti: *vir* čovjek, *virī, virō, virum, vir, virō,* plur. *virī, virōrum* i t. d.

§ 20. Bilješke. 1. U *genitivu sing.* stežu *iī* u *ī:* a) svagda vlastita imena na *āius* i *ēius: Gāī, Pompēī;* b) često imenice na *ius, ium: Vergilī, Horātī, imperī, negōtī.*

2. U *vokativu sing.* imaju *ī* (mjesto ie): a) vlastita imena na *āius, ēius, ius: Gāī, Pompēī, Vergilī;* b) *fīlius* sin: *fīlī, meus* moj: *mī* (ali samo u muškom rodu).

3. *Deus* bog ima u vok. sing. *deus,* u nom. i vok. plur. *dī (diī, deī),* u dat. i abl. plur. *dīs (diīs, deīs).*

4. Genitiv plur. svršuje se na *ūm* mjesto na *ōrum:* a) u imenica, koje znače novac ili mjeru, naročito uz glavne brojeve: *dēnāriūm, sēstertiūm, nummūm, modiūm, talentūm* od *dēnārius* dinar, *sēstertius* sestercij, *nummus* novac, *modius* mjerov, *talentum* talenat (novac); b) *deūm* u frazi: *prō deūm hominumque fidem;* c) *duumvirūm, decemvirūm, līberūm* (od *līberī* djeca), pa *fabrūm* (od *faber* rukotvorac) i *sociūm* (od *socius* saveznik) u svezi s *praefectus* i dr.

§ 21. Bilješka za rod. a) Za prirodni rod *v.* § 10. i 12. b) Pamti: ženskoga je roda: *alvus* trbuh, *hŭmus* zemlja; srednjega su roda: *vīrus* otrov, *vulgus* puk, svjetina i *pelăgus* more.

Treća ili konzonantska i *i*- deklinacija.

§ 22. Ovoj deklinaciji pripadaju riječi, koje se u nom. sing. svršavaju različno, a u gen. sing. na ***is***.

Riječi, koje imaju u nom. i gen. jednaki broj slogova, zovu se jednakosložne *(parisyllaba): avis* ptica, gen. *avis, mare* more, gen. *maris*. Jednakosložne riječi imaju osnovu na ***-i*** (i- osnove).

Riječi, koje imaju u gen. jedan slog više nego u nom., zovu se nejednakosložne *(imparisyllaba): dolor* bol, gen. *dolōris*. Osnova im se svršava na konzonant (konzonantske osnove).

I. Konzonantske osnove.

§ 23. a) Deklinacija riječi muškoga i ženskoga roda.

	Singular	*Plural*
Nom.	*victor* pobjednik	*victōr-**ēs*** pobjednici
Gen.	*victōr-**is*** pobjednika	*victōr-**um*** pobjednikâ
Dat.	*victōr-**ī*** pobjedniku	*victōr-**ibus*** pobjednicima
Akuz.	*victōr-**em*** pobjednika	*victōr-**ēs*** pobjednike.
Vok.	*victor* pobjedniče!	*victōr-**ēs*** pobjednici!
Abl.	*victōr-**e*** pobjednikom	*victōr-**ibus*** pobjednicima.

b) Deklinacija riječi srednjega roda.

	Singular	*Plural*
Nom.	*carmen* pjesma	*carmin-**a*** pjesme
Gen.	*carmin-**is*** pjesme	*carmin-**um*** pjesama
Dat.	*carmin-**ī*** pjesmi	*carmin-**ibus*** pjesmama
Akuz.	*carmen* pjesmu	*carmin-**a*** pjesme
Vok.	*carmen* pjesmo!	*carmin-**a*** pjesme!
Abl	*carmin-**e*** pjesmom	*carmin-**ibus*** pjesmama.

Tako još:				abl. sing.	nom. plur.	gen. plur.
rēx,	*regis*	*(m.)*	kralj:	*reg-e*	*reg-**ēs***	*reg-**um***
lēx,	*lēgis*	*(f.)*	zakon:	*lēg-e*	*lēg-**ēs***	*lēg-**um***
dūx,	*ducis*	*(m.)*	vođa:	*duc-e*	*duc-**ēs***	*duc-**um***
vōx,	*vōcis*	*(f.)*	glas:	*vōc-e*	*vōc-**ēs***	*vōc-**um***
sermō,	*sermōnis*	*(m.)*	razgovor:	*sermōn-e*	*sermōn-**ēs***	*sermōn-**um***
mīles,	*mīlitis*	*(m.)*	vojnik:	*mīlit-e*	*mīlit-**ēs***	*mīlit-**um***
laus,	*laudis*	*(f.)*	hvala:	*laud-e*	*laud-**ēs***	*laud-**um***
princeps,	*principis*	*(m.)*	prvak:	*princip-e*	*princip-**ēs***	*princip-**um***
genus,	*generis*	*(n.)*	rod:	*gener-e*	*gener-**a***	*gener-**um**.*

II. Osnove na *-i*.

§ 24. a) Deklinacija riječi muškoga i ženskoga roda.

Singular

Nom.	*cīv**is*** građanin	*nūb**ēs*** oblak
Gen.	*cīv**is*** građanina	*nūb**is*** oblaka
Dat.	*cīv**ī*** građaninu	*nūb**ī*** oblaku
Akuz.	*cīv**em*** građanina	*nūb**em*** oblak
Vok.	*cīv**is*** građanine!	*nūb**ēs*** oblače!
Abl.	*cīv**e*** građaninom	*nūb**e*** oblakom.

Plural

Nom.	*cīv**ēs*** građani	*nūb**ēs*** oblaci
Gen.	*cīv**ium*** građanâ	*nūb**ium*** oblakâ
Dat.	*cīv**ibus*** građanima	*nūb**ibus*** oblacima
Akuz.	*cīv**ēs*** građane	*nūb**ēs*** oblake
Vok.	*cīv**ēs*** građani!	*nūb**ēs*** oblaci!
Abl.	*cīv**ibus*** građanima	*nūb**ibus*** oblacima.

b) Deklinacija riječi srednjega roda.

Singular

Nom.	*mar**e*** more	*anima**l*** životinja
Gen.	*mar**is*** mora	*animāl**is*** životinje
Dat.	*mar**ī*** moru	*animāl**ī*** životinji
Akuz.	*mar**e*** more	*anima**l*** životinju
Vok.	*mar**e*** more!	*anima**l*** životinjo!
Abl.	*mar**ī*** morem	*animāl**ī*** životinjom.

Plural

Nom.	*mari-**a*** mora	*animāli-**a*** životinje
Gen.	*mari-**um*** morâ	*animāli-**um*** životinjâ
Dat.	*mari-**bus*** morima	*animāli-**bus*** životinjama
Akuz.	*mari-**a*** mora	*animāli-**a*** životinje
Vok.	*mari-**a*** mora!	*animāli-**a*** životinje!
Abl.	*mari-**bus*** morima	*animāli-**bus*** životinjama.

Bilješke.

U akuzativu sing. imaju ***im:*** 1. ove jednakosložne riječi: ***sitis*** žeđa, ***febris*** groznica, ***puppis*** krma, ***turris*** toranj, ***secūris*** sjekira. Dakle: *sit**im**, febr**im**, pupp**im**, turr**im**, secūr**im***; 2 jednakosložna imena rijeka i gradova na ***is:*** *Tiberis, Neapolis*. Dakle: *Tiber**im**, Neapol**im***. § 25.

U ablativu sing. imaju ***ī:*** § 26.

1. Imenice, koje imaju u akuzativu sing. ***im*** (§ 25.). Dakle: *sitī, febrī, puppī, turrī, secūrī, Tiberī, Neapolī.*

Bilješka. Neke *i*-osnove imaju često u abl. sing. *i* pored *e*, na pr. *cīvis, nāvis* lađa, *amnis* rijeka, *īgnis* vatra; svagda se govori *ignī* u svezi: *ferrō īgnīque* mačem i ognjem; *aquā et ignī interdīcere* prognati.

2. Imenice srednjega roda na ***-e*** i na ***al, ar,*** ako u gen. sing. imaju dugo ***ā:*** *mare, animal, calcar* ostruga, dakle: *marī, animālī, calcārī.*

3. Imenice mjeseca na ***is*** i ***er*** i imenice na ***is***, koje su isprva bili pridjevi; *Aprīlis — Aprīlī, aequālis* vršnjak — *aequālī, annālis* godišnjak — *annālī, familiāris* prijatelj — *familiārī, nātālis* rođendan — *nātālī.*

U nom., akuz. i vok. plur. imaju ***ia*** imenice srednjega roda na ***e, al, ar*** (§ 26. 2.). § 27.

U genitivu plur. imaju ***ium:*** § 28.

1. imenice srednjega roda na ***e, al, ar,*** (§ 26. 2 i § 27.).

2. jednakosložne imenice na ***ēs*** i ***is:*** *vulpēs, hostis* neprijatelj. Dakle; *vulp**ium**, host**ium***.

Izuzeci: *sēdēs* sjedište, *canis* pas, *iuvenis* mladić, dakle: *sēdum, canum, iuvenum.*

3. imenice, kojima se osnova svršuje bar na dva suglasnika: *dens* zub, *pars* dio, *arx* tvrđa, *os* kost, *nox* noć, *mons* brijeg, *imber* kiša, *as*, as (novac). Dakle: ***dent-ium, part-ium, arc-ium, oss-ium, noct-ium, mont-ium, imbr-ium ass-ium.***

Izuzeci: *pater* otac, *māter* mati, *frāter* brat, dakle: *patrum, mātrum, frātrum.*

Parentēs (roditelji) ima običnije *parentum* nego *parentium.*

4. imenice: *faucēs* grlo, *līs* pravda, dakle: *faucium, lītium.*

5. imena naroda na *ās(ātis)* i *īs(ītis): Arpinās, Quirīs, Samnīs.* Dakle: *Arpinātium, Quirītium, Samnītium.*

Tako i: *nostrās(ātis)* naš zemljak : *nostrātium.*
vestrās(ātis) vaš zemljak : *vestrātium.*
optimātes plemići : *optimātium.*
penātēs kućni bogovi : *penātium.*

§ 29. Imenice *m.* i *ž.* roda, koje imaju u gen. plur. *ium*, imaju kadšto u akuz. plur. *īs* pored *ēs: cīvīs* (pored *cīvēs*), *artīs* (pored *artēs*), *nāvīs* (pored *nāvēs*).

§ 30. Neke nepravilne imenice:

1. *bōs m.* i *f.* goveče, *bovis* i t. d., *bovēs, boum, būbus* (rijetko *bōbus*), *bovēs* i t. d.
2. *caro f.* meso, *carnis* i t. d., gen. pl. *carnium.*
3. *iter n.* put, *itineris, itinerī, iter* i t. d.
4. *Iuppiter, Iovis, Iovī, Iovem, Iove.*
5. *nix f.* snijeg, *nivis, nivī* i t. d., gen. pl. *nivium.*
6. *senex m.* starac, *senis, senī* i t. d., gen. pl. *senum.*
7. *vīs f.* jakost, u sing. samo *vim, vī*; pl. *vīrēs, vīrium, vīribus* i t. d.
8. *praeceps* strm, *praecipitis* i t. d, *anceps, ancipitis* i t. d., ali abl. sing. na-*ī*, nom. i akuz. pl. sred. roda na-*ia.*

§ 31. Dodatak. K trećoj deklinaciji pripadaju i dvije jednosložne osnove muškoga roda na-*u: grūs* ždral i *sūs* svinja: *gruis, gruī* i t. d., *gruēs, gruum, gruibus* i t. d., ali *sūs* ima u dat. i abl. pl. obično *sūbus* mj. *suibus.*

§ 32. **Rod riječi III. deklinacije.**

Za prirodni rod vidi § 10.—12.

er i ***or*** su *masculina:*
s, ō, x pak *feminina,*
e i ***l, ur, men*** i ***ar***
sve to znači srednju stvar.
Al' na ***ōs*** i ***nis*** i ***guis,***
ēs (itis) i *ex (icis)*
su *masculini generis,*
neutra pak na ***us*** *sa* ***ris.***

Primjeri.

imber continuus neprestana kiša — *amor vērus* istinska ljubav
salūs, ūtis pūblica opće dobro — *laus māgna* velika hvala
mercēs, ēdis parva malena plata — *aestās, ātis fervida* vruće ljeto
ōrātiō, ōnis longa dug govor — *imāgō, īnis pulchra* lijepa slika
pāx (pācis) certa siguran mir — *lēx (lēgis) sevēra* oštar zakon
mare tranquillum mirno more — *animal māgnum* velika životinja
ebur (eboris) pretiōsum skupocjena bjelokost — *nōmen clārum* slavno ime
calcar acūtum oštra ostruga
mōs patrius starinski običaj — *fīnis extrēmus* krajnja granica
sanguis ruber crvena krv — *caespes (caespitis) vīvus* svjež busen
vertex (verticis) summus najviši vrh

tempus (tempŏris) futūrum buduće vrijeme; *vulnus (vulneris) cruentum* krvava rana; *genus (generis) hūmānum* ljudski rod; *iūs (iūris) cīvīle* građansko pravo.

§ 33. **Izuzeci u rodu.**

Muški jesu: *sāl, sōl, pēs*
dēns i *fōns* i *pariēs,*
collis, lapis, mensis, mōns,
orbis, piscis, pulvis, pōns,
ās i *grex* i *aquilō,*
ōrdo, sermō, pugiō.
Rijeke dodaj, pa još i to:
životinje na ***us*** i ***ō.***
Od muških riječi na ***or*** i ***ōs***
međ' ženske ubroj *arbor* i *dōs.*
Srednjeg roda jesu pak:
caput glava, *ōs* i *lac,*
ōs i *aes* i *vēr, cadāver,*
iter, marmor, cor, papāver.

Primjeri.

sāl candidus bijela sol	*sol splendidus* sjajno sunce
pēs dexter desna noga	*dēns acūtus* oštar zub
fōns frīgidus studen izvor	*pariēs altus* visoki zid
collis aprīcus prisojan brežuljak	*lapis dūrus* tvrd kamen
mēnsis sextus šesti mjesec	*mōns altus* visoko brdo
orbis universus terrārum vasioni svijet	*piscis marīnus* morska riba
pulvis dēnsus gusta prašina	*pōns sublicius* drveni most
ās parvus malen as	*grex māgnus* veliko stado
aquilō frīgidus hladan sjever	*ōrdō novus* nov red
sermō patrius materinji jezik	*pugiō cruentus* krvav mač
Tiberis flāvus žuti Tiber	*leō rutilus* žućkasti lav
lepus timidus plašljivi zec	*mūs parvus* mali miš

arbor alta visoko stablo	*dōs māgna* veliki miraz
caput (capitis) cānum sijeda glava	*lac (lactis) concrētum* usireno mlijeko
ŏs (ossis) dūrum tvrda kost	*ōs (ōris) parvum* malena usta
aes (aeris) aliēnum dugovi	*vēr amoenum* ugodno proljeće
cadāver cruentum krvava lješina	*iter longum* dugačak put
marmor Parium parski mramor	*cor (cordis) meum* moje srce

papāver mātūrum zreo mak.

§ 34. Dodatak k pravilima za rod.

Pridjevi i participi, koji su postali imenice, zadržavaju rod imenice, koju treba u misli dodati, na pr. *Aprīlis m.*, *Octōber m.*, jer treba dodati *mēnsis*. Tako i: *annālis m.* (dod. *liber*) godišnjak, *torrēns m.* (dod. *fluvius*) bujica, *oriēns m.* (dod. *sōl*) istok, *occidēns m.* (dod. *sōl*) zapad, *nātālis m.* (dod. *diēs*) rođendan.

§ 35. **Četvrta ili u- deklinacija.**

Imenice četvrte deklinacije svršavaju se u nom. sing. na ***ŭs*** ili na ***u***, a u gen. sing. na ***ūs***. Imenice na ***us*** su muškoga roda, a na ***u*** su srednjega roda.

Singular

Nom. Vok.	*frūct**ŭs*** plod plode!	*corn**ū*** rog, rože!
Gen.	*frūct**ūs*** ploda	*corn**ūs*** roga
Dat.	*frūct**uī*** plodu	*(corn**ū**)* rogu
Akuz.	*frūct**ŭm*** plod	*corn**ū*** rog
Abl.	*frūct**ū*** plodom	*corn**ū*** rogom.

Plural

Nom. Akuz. Vok.	*frūct**ūs*** plodovi(e)	*corn**ua*** rogovi(e)
Gen.	*frūct**uum*** plodovâ	*corn**uum*** rogovâ
Dat. Abl.	*frūct**ibus*** plodovima	*corn**ibus*** rogovima.

§ 36. Bilješke k padežima.

1. Mjesto *ibus* imaju ***ubus***: a) dvosložne imenice na *-cus*: *lacus-lacubus*, *quercus-quercubus*; b) imenice *artus-artubus* ud, *tribus-tribubus* tribus, *partus-partubus* porod; *portus* luka ima i *ibus* i *ubus*.

2. Gen. sing. svršavao se kadšto na *-ī* mj. na *-ūs*, a dat. sing. na *-ū* mj. na *-uī*: *senātī*, *senātū*.

3. *Domus* se sklanja ovako:
sing. *domus, domūs, domuī, domum, domō.*
plur. *domūs, domuum, domibus, domōs, domibus.*
Bilješka. Stari lokativ *domī* znači kod kuće.

Bilješke k rodu. § 37.

Ženskoga su roda: *Īdus, tribus, porticus*
acus, manus i *domus.*

Īdūs Martiae 15. ožujka; *tribus urbāna* gradski tribus; *porticus opāca* hladovit trijem; *acus acūta* oštra igla; *manus dextra* desnica; *domus aurea* zlatna kuća.

Peta ili e-deklinacija.

Imenice pete deklinacije svršuju se u *nom. sing.* na ***ēs***, u *gen.* na ***eī***, a roda su ženskoga. § 38.

	Singular	*Plural*
Nom. Vok.	*di**ēs*** dan, dane!	*di**ēs*** dani
Gen.	*di**ēī*** dana	*di**ērum*** danâ
Dat.	*di**ēī*** danu	*di**ēbus*** danima
Akuz.	*di**ēm*** dan	*di**ēs*** dane
Abl.	*di**ē*** danom	*di**ēbus*** danima.

Bilješke k padežima.

1. U *gen.* i *dat. sing.* je ***e*** dugo, ako je pred njim samoglasnik: *diēī*, a kratko, ako je pred njim suglasnik: *rĕī, spĕī, fidĕī.*

2. Samo *diēs* i *rēs* imaju potpun *plural; aciēs, spēs* i *speciēs* imaju u *pluralu* samo *nom.* i *akuz.*; ostale imenice imaju samo *singular.*

Bilješke k rodu. Muškoga su roda *diēs* dan, *meridiēs* podne, ali je ipak *diēs* ženskoga roda, kad znači: rok, vrijeme *(diē constitūtā* na određeni rok).

Nepravilna deklinacija. § 39.

I. Dēfectīva (nepotpune) zovu se one imenice, koje se upotrebljavaju ili samo u pojedinim padežima *(dēfectīva cāsibus)* ili samo u jednom broju *(dēfectīva numerō).*

A. Dēfectīva cāsibus.

1. Imenice s jednim padežem: *vēnum dare* prodavati, *infitiās īre* tajiti. Neke imenice 4. deklinacije nalaze se samo u *abl. sing.*: *iūssū* na zapo-

vijed, *iniūssū* bez zapovijedi, *nātū* rodom, *mandātū* po nalogu i t. d. *Sponte (meā, tuā, suā)* s voljom.

2. Imenice s dva padeža: *fors* slučaj, *forte* slučajno; *forās* van, *forīs* vani; *nihil* ništa, za *nom.* i *akuz. sing.* (ostali se padeži nadoknađuju: *nullīus reī, nullī reī, nullā rē).*

3. Imenice s tri padeža: *vīs* jakost, *vim, vī,* plur. *vīrēs, vīrium, vīribus; (vix)* promjena, *vicis, vicem, vice,* plur. *vicēs, vicibus; nēmo* nitko, *nēminī, nēminem,* gen. *nullīus,* abl. *nullō; (ops)* pomoć, *opis, opem, ope,* plural sav: *opēs, opum, opibus.*

4. Imenice s četiri padeža: *(diciō)* vlast, *diciōnis, diciōnī, diciōnem, diciōne.*

B. Dēfectīva numerō.

1. *Singulāria tantum* t. j. imenice, koje se upotrebljavaju samo u singularu: a) mnoge apstraktne imenice, kao *iūstitia* pravednost, *scientia* znanje; b) *nōmina propria: Caesar;* c) *nōmina collēctīva: plēbs* puk; d) *nōmina māteriālia: aurum* zlato; e) pojedine imenice, kao *vēr* proljeće, *īndolēs* prirodne sposobnosti, *aes aliēnum* dugovi. Amo pripada većina imenica 5. deklinacije (v. § 38. bilj. 2.).

2. *Plūrālia tantum* t. j. imenice, koje se upotrebljavaju samo u pluralu. Amo pripadaju mnoga imena naroda, gradova, svetkovina, gora: *Aborigĭnēs, Athēnae, Saturnālia, Alpēs;* imena glavnih mjesečnih dana: *Kalendae, Nōnae, Īdūs;* i mnoge pojedine riječi, kao:

I. deklinacije:	*angustiae* klanac	*indūtiae* primirje	*minae* prijetnja
	dēliciae naslada	*fēriae* praznici	*reliquiae* ostaci
	dīvitiae bogatstvo	*īnsidiae* zasjeda	*tenebrae* tmina
II. deklinacije:	*līberī* djeca	*īnferī* donji svijet	*arma* oružje
	posterī potomci	*superī* gornji svijet	*castra* tabor
III. deklinacije:	*fidēs, ium* žice, citara	*moenia, ium* zidine	
	precēs, um molba	*māiōrēs, um* pređi.	

Neke imenice imaju u *plur.* još i drugo značenje nego u *singularu:*

aqua voda	*aquae* ljekovite vode, toplice
cōpia mnoštvo, zaliha	*cōpiae* čete
līttera slovo	*lītterae* pismo, znanosti
auxilium pomoć	*auxilia* pomoćna vojska
impedimentum zapreka	*impedimenta* prtljaga
rostrum kljun	*rostra* govornica
aedes (aedis) hram	*aedēs (aedium)* kuća
fīnis međa	*fīnēs* zemlja
pars dio	*partēs* stranka, uloga
sāl sol	*sālēs* dosjetke.

C. Indēclīnābilia zovu se imenice, koje se ne sklanjaju, ali mogu u rečenici vršiti različnu službu, na pr. *fās* pravda, *nefās* nepravda, grijeh, *māne* jutrom: *māne tōtum* cijelo jutro, *prīmō māne* zorom.

II. ***Abundantia*** zovu se one riječi, koje imaju više oblika ili različne deklinacije *(heteróclita)* ili različna roda *(heterogénea).* § 40.

A. *Heteroclita: requies, ētis* mir, akuz. *requiētem* i *requiem,* abl. *requiēte* i *requiē; vās, vāsis* posuda, u plur. *vāsa, ōrum, īs; vesper, ī* večer: *ad vesperum* (i *ad vesperam*) pod večer, *vesperī* i *vespere* u večer; *luxuria* i *luxuries, māteria* i *māteries; conātum* i *conātus; plēbs, plēbis* i *plēbēs, plēbeī* i *plēbī.*

B. *Heterogenea: iocus* šala, plur. *ioca, ōrum* i *iocī; locus* mjesto, plur. *locī* mjesta (u knjigama), *loca* mjesta (na zemlji), krajevi.

Deklinacija grčkih imenica. § 41.

U latinskom jeziku ima grčkih imenica, koje se ponajviše sklanjaju kao i latinske. Gdjekoje zadržavaju u nekim padežima grčke oblike ili uz latinske imaju i grčke. Naglašuju se po pravilima latinskoga naglašivanja: *Miltíădēs, philosóphia,* a rod zadržavaju grčki.

1. I. deklinacija na *ās*: *Aeneās, -ae, -ae, -am* (pjesn. *-ān*), *-ā, -ā.*
I. „ „ *ēs*: *Anchīsēs, -ae, -ae, -am* (pjesn. *-ēn*), *-ā, -ā.*

2. II. deklinacija. Vlastita imena na ***eus*** imaju u vok *eu͡*, a drukčije se sklanjaju pravilno po II. deklinaciji: *Orpheus, -ī, -ō, -um, Orpheu͡, -ō.* — U gen. plur. nalazi se *-ōn* mjesto *-ōrum* u naslovima knjiga: *būcolicōn, geōrgicōn.* — Samo rijetko se u nom. i akuz. sing. zadržavaju grčki završeci: *Delos, Delon.*

3. III. deklinacija.

a) Nom. sing. Imena lica na ων obično odbacuju *n: Platō, ōnis.*

b) Gen. sing. Feminina na *ō* imaju *ūs: Dīdō, -ūs, -ō, -ō, -ō,* ali i *Dīdō, Dīdōnis.*

Vlastita imena na *ēs* imaju mjesto *-is* često *-ī; Demosthenēs, Demosthenī.*

c) Akuz. sing. Grčki nastavak *-a* imaju *aēr, aether, Pan* i kadšto zemljopisna i vlastita imena: *apud Marathōna, Salamīna, Hectora.*

Jednakosložne riječi na *is* imaju *im* (pjesn. *-in*): *poēsim, basim.*

d) Vok. sing. Mnoga vlastita imena na *-s* odbacuju ga: *Atlas- Atla, Daphnis-Daphni;* imena na *-ēs* imaju i *ēs* i *ē: Sōcratēs* i *Sōcratē.*

e) Gen. plur. svršuje se na *-on* u naslovima knjiga: *metamorphōseōn.*

f) Dat. i abl. plur. imenica na *-ma* svršuje se na *-īs: poēma-poēmatīs.*

g) Akuz. plur. svršuje se pored *ēs* i na *-ăs,* osobito u imenima: *Macedŏnăs, Allóbrogăs.*

*

II. Nōmen adiēctīvum. Pridjevi.

§ 42. Deklinacija.

U latinskom jeziku ima najviše onakovih pridjeva, koji se za muški i srednji rod sklanjaju po o-deklinaciji, a za ženski rod po a-deklinaciji. U nom. sing. svršuju se dakle na:

a) *us, a, um*: ***bonus, bona, bonum*** dobar, dobra, dobro;

b) *er, a, um*; ***pulcher, pulchra, pulchrum,*** lijep, lijepa, lijepo.

Sam je za sêbe pridjev *satur, satura, saturum* sit, a, o.

Singular

Nom.	*bonus*	*bona*	*bonum*	*sacer*	*sacra*	*sacrum*
Gen.	*bonī*	*bonae*	*bonī*	*sacrī*	*sacrae*	*sacrī*
Dat.	*bonō*	*bonae*	*bonō*	*sacrō*	*sacrae*	*sacrō*
Akuz.	*bonum*	*bonam*	*bonum*	*sacrum*	*sacram*	*sacrum*
Vok.	*bone*	*bona*	*bonum*	*sacer*	*sacra*	*sacrum*
Abl.	*bonō*	*bonā*	*bonō*	*sacrō*	*sacrā*	*sacrō*

Plural

Nom.	*bonī*	*bonae*	*bona*	*sacrī*	*sacrae*	*sacra*
Gen.	*bonōrum*	*bonārum*	*bonōrum*	*sacrōrum*	*-ārum*	*-ōrum*
Dat.		*bonīs*			*sacrīs*	
Akuz.	*bonōs*	*bonās*	*bona*	*sacrōs*	*sacrās*	*sacra*
Vok.	*bonī*	*bonae*	*bona*	*sacrī*	*sacrae*	*sacra*
Abl.		*bonīs*			*sacrīs*	

Kao *bonus, a, um* sklanjaju se i participi na *us, a, um: laudātus* 3.

Kao što kod većine imenica na *er* (§ 19.) ne pripada *e* osnovi, tako ne pripada ni kod većine pridjeva, ali pripada osnovi i ostaje u svim padežima u pridjevâ:

asper, aspera, asperum hrapav — *miser, misera, miserum* bijedan
līber, lībera, līberum slobodan — *prosper, prospera, prosperum* povoljan
tener, tenera, tenerum nježan

Dexter desni ima *dextra, dextrum* i *dextera, dexterum.*

Pridjevi na ***-ius*** imaju u vok. sing. svagda ***ie***: *ēgregius* izvrstan: *ēgregie.*

P r i d j e v i t r e ć e d e k l i n a c i j e sklanjajaju se po i-deklinaciji i imaju u abl. sing. ***i,*** u nom., akuz., vok. pl. srednjega roda ***ia,*** u gen. pl. ***ium.*** § 43.

Pridjevi te deklinacije imaju ili t r i ili d v a z a v r š e t k a ili j e d a n z a v r š e t a k.

	Tri završetka.			Dva završetka.		Jedan završetak.	
	Singular						
	m.	f.	n.	m. f.	n.	m. f.	n.
Nom.	*ācer*	*ācris*	*ācre*	*fortis*	*forte*	*fēlīx*	
Gen.		*ācris*		*fortis*		*fēlīcis*	
Dat.		*ācrī*		*fortī*		*fēlīcī*	
Akuz.	*ācrem*	*ācrem*	*ācre*	*fortem*	*forte*	*fēlīcem*	*fēlīx*
Vok.	*ācer*	*ācris*	*ācre*	*fortis*	*forte*	*fēlīx*	
Abl.		*ācrī*		*fortī*		*fēlīcī*	
	Plural						
	m.	f.	n.	m. f.	n.	m. f.	n.
Non.	*ācrēs*	*ācrēs*	*ācria*	*fortēs*	*fortia*	*fēlīcēs*	*fēlīcia*
Gen.		*ācrium*		*fortium*		*fēlīcium*	
Dat.		*ācribus*		*fortibus*		*fēlīcibus*	
Akuz.	*ācrēs*	*ācrēs*	*acria*	*fortēs*	*fortia*	*fēlīcēs*	*fēlīcia*
Vok.	*ācrēs*	*ācrēs*	*ācria*	*fortēs*	*fortia*	*fēlīcēs*	*fēlīcia*
Abl.		*ācribus*		*fortibus*		*fēlīcibus*	

B i l j e š k e.

1. U abl. sing. ***e,*** a u gen. pl. ***um*** imaju ovi pridjevi s jednim završetkom (srednj. roda pl. nemaju): § 44.

pauper	*dīves*	*particeps*	*prīnceps*
paupere	*dīvite*	*participe*	*prīncipe*
pauperum	***dīvitum***	***participum***	***prīncipum.***

V e t u s star ima ***vetere, vetera, veterum.***

2. U gen. pl. imaju ***um***: *inops, memor,* dakle ***inopī, inopum; memorī, memorum.***

3. Participi na ***āns*** i ***ēns*** imaju u abl. sing. ***e,*** ako se upotrebljavaju kao imenice ili pravi participi, inače imaju ***ī,*** ali s v a g d a imaju u plur. ***ia, ium.*** Dakle *ā sapientī virō* od mudra čovjeka, ali *ā sapiente* od mudraca; svagda: *sapientia, sapientium.*

§ 45. Nepravilna deklinacija.

1. *Dēfectīva. Plūrālia tantum* su: *paucī* malo njih, *plērīque* većina, najviše njih, *cēterī* ostali.

Bilješka. Od *cēterī* nalaze se u sing. uz zbirne imenice oblici: *cētera* (na pr. *cētera multitūdō*) i *cēterum* (na pr. *cēterum vulgus*), a inače ga nadomješta u sing. *reliquus*.

2. *Indēclīnābilia* su: *frūgī* valjan, čestit, *nēquam* nevaljan, *tot* toliko, *quot* koliko i njihove složenice: *totidem, aliquot*.

3. Imenice *ultor, ultrix* i *victor, victrix* upotrebljavaju se i kao pridjevi, pače *ultrix, victrix* imaju kod pjesnika i srednji rod pl.: *tēla ultrīcia, arma victrīcia*.

Komparacija ili poređenje.

§ 46. Latinski pridjevi imaju kao i hrvatski tri stepena *(gradus)*: 1. *positīvus*, 2. *comparātīvus*, 3. *superlātīvus*.

§ 47. Komparativ se pravi tako, da se genitivni završeci ***i*** ili ***is*** odbace, pa se za muški i ženski rod doda preostalom dijelu pridjeva ***ior***, a za srednji rod ***ius***.

clārus	*clārī*	*clār-**ior**,*	*clār-**ius***
līber	*līberī*	*līber-**ior**,*	*līber-**ius***
piger	*pigrī*	*pigr-**ior**,*	*pigr-**ius***
pulcher	*pulchrī*	*pulchr-**ior**,*	*pulchr-**ius***
celer	*celer**is***	*celer-**ior**,*	*celer-**ius***
lēvis	*lēv**is***	*lēv-**ior**,*	*lēv-**ius***
fēlīx	*fēlīc**is***	*fēlīc-**ior**,*	*fēlīc-**ius***
prūdēns	*prūdent**is***	*prūdent-**ior**,*	*prūdent-**ius**.*

Deklinacija komparativa.

Komparativi se sklanjaju po III. deklinaciji te imaju: u abl. sing. ***e***, u nom., akuz., vok. pl. sr. r. ***a***, u gen. pl. ***um***.

	Singular		*Plural*	
	m. f.	n.	m. f.	n.
Nom. Vok.	*altior*	*altius*	*altiōr**ēs***	*altiōr**a***
Gen.	*altiōr**is***		*altiōr**um***	
Dat.	*altiōr**ī***		*altiōr**ibus***	
Akuz.	*altiōr**em***	*altius*	*altiōr**ēs***	*altiōr**a***
Abl.	*altiōr**e***		*altiōr**ibus**.*	

Bilješka. *Plūrēs* više ima *plūra, plūrium, complūrēs* više njih, mnogi: *complūra, complūrium*.

Superlativ se pravi tako, da se genitivni završeci ***i*** ili ***is*** odbace, pa se preostalom dijelu pridjeva doda ***-issimus, a, um***: § 48.

clārus, clārī clar-issimus, a, um

*fēlīx, fēlīc**is** fēlīc-issimus, a, um*

*prūdēns, prūdent**is** prūdent-issimus, a, um*

*lēvis, lēv**is**, lēv-issimus, a, um.*

Bilješka. *Dīves* bogat ima uz *dīvitior, dīvitissimus*, i *dītior dītissimus*; *nēquam* nevaljan *nēquior, nēquissimus, frūgi* čestit *frūgālior, frūgālissimus*.

Pridjevi na ***er*** (2. i 3. deklinacije) prave superlativ pridjevši nominativu sing. muškoga roda *rimus, a, um*: *līber* slobodan *līber-rimus, ācer* oštar, *ācer-rimus, pauper* siromašan, *pauper-rimus*.

Vetus star (gen. *veteris)* ima superl. *veterrimus* (ali komp. *vetūstior); mātūrus* zreo ima pored *mātūrissimus* i *mātūrrimus*.

Pridjevi na ***-ilis***: § 49.

facilis lak *similis* sličan *humilis* ponizan

difficilis težak, *dissimilis* različan

prave superlativ tako, da se gen. završetak ***is*** odbaci, a preostalom dijelu pridjeva doda ***limus***, *a, um*, dakle: *facillimus, difficillimus, simillimus, dissimillimus, humillimus*.

Sastavljeni pridjevi na *dicus, ficus, volus* imaju komparativ na *entior, entius*, superlativ na *entissimus, a, um* (kao da im se nominativ svršuje na *dicens, ficens, volens)*. § 50.

malédicus klevetan *maledicentior, ius, maledicentissimus*

benèficus dobrotvoran *beneficentior, ius, beneficentissimus*

benévolus dobrohotan *benevolentior, ius, benevolentissimus*.

Tako i *próvidus* brižan, oprezan, *providentior, providentissimus*.

§ 51. Nepravilnu komparaciju imaju ovi pridjevi:

bonus dobar *melior*, *melius* bolji *optimus* najbolji
malus zao *pēior*, *pēius* gori *pessimus* najgori
māgnus velik *māior*, *māius* veći *māximus* najveći
parvus malen *minor, minus* manji *minimus* najmanji
multus mnogi sing. *plūs (n.)* više *plūrimus* najviše
pl. *plūrēs*, *plura*, gen. *plūrium*.

Bilješka. *Plūs* se upotrebljava samo u nom. i akuz. sing. i to ili supstantivno: *plūs aurī* više zlata, ili adverbijalno: *plūs tē dīligō* više te ljubim. U gen. sing. upotrebljava se samo uz glagole, koji znače cijeniti: *plūris aestimāre* više cijeniti. U plur. upotrebljava se u svim padežima i ima uvijek komparativno značenje, na pr. *plūrēs librōs scrīpsit* napisao je više knjiga (nego tko drugi). *Complūrēs* nema komparativnoga značenja, prevodi se s: više njih, mnogi, nekoji, na pr. *complūrēs librōs scrīpsit* napisao je više = nekoliko, (dosta) knjiga.

§ 52. *Dēfectīva (gradibus).*

1. Pozitiva nemaju:

	dēterior gori, lošiji	*dēterrimus* najgori
(*ūltrā* s one strane)	*ūlterior* onostranski	*ūltimus* posljednji najdalji
(*intrā* unutra)	*interior* nutarnjiji	*intimus* najnutarnjiji, najdalji
(*prope* blizu)	*propior* bliži	*proximus* najbliži
	ōcior brži	*ōcissimus* najbrži
	potior preči	*potissimus* najpreči
	prior prvi (od dvojice)	*primus* prvi (od više njih)
	citerior ovostranski	

2. Komparativa nemaju na pr. *falsus* lažan *falsissimus; novus* nov za komp. *recentior*) *novissimus* zadnji, posljednji; *sacer* svet (za komp. *sanctior*) *sacerrimus; vetus* star (za komp. *vetustior*) *veterrimus.*

3. Superlativa nemaju komparativi: *iūnior* mlađi (*iūniōrēs* mlađi ljudi), *senior* stariji (*seniōrēs* stariji ljudi) i nekoliko pridjeva kao *alacer* veseo, bodar, *propinquus* bližnji, *longinquus* udaljen.

4. Komparativ opisuju s *magis* više, a superlativ s *māximē* najviše pridjevi na *-us*, pred kojim je samoglasnik:

idōneus vrstan: *magis idōneus, māxime idōneus*
ēgregius izvrstan: *magis ēgregius, māxime ēgregius*
arduus strm: *magis arduus, māxime arduus.*

Pridjevi na *quus* imaju pravilnu komparaciju: *antiquus* starinski, *antiquior*, *antiquissimus.*

Abundantia. Ova četiri pridjeva imaju dvojak nepravilan superlativ: § 53.

(*exterus* izvanji) *exterior* *extrēmus* (rijetko *extimus*) posljednji, krajnji
(*īnferus* donji) *īnferior* *īnfimus* i *īmus* najdonji, najniži
(*superus* gornji) *superior* *suprēmus* i *summus* posljednji, najviši
(*posterus* slijedeći) *posterior* *postrēmus* posljednji, *postumus* posmrče.

Bilješka. 1. Participi mogu se porediti samo onda, ako su postali pridjevi: *praestans* odličan, *doctus* učen i t. d.

2. Pamti ova pojačanja: a) za komparativ: *etiam māior* još veći, *multo māior* mnogo veći; b) za superlativ: *longe māximus* kud i kamo najveći, *vel māximus* pa i najveći, *quam māximus* što najveći (veći).

III. Numerāle. Brojevi.

Brojevi (*numerālia*) jesu: § 54.

1. glavni (*cardinālia*) na pitanje: koliko? *quot?*

2. redni (*ōrdinālia*) na pitanje: koji po redu? *quotus?*

3. diobeni (*distribūtīva*) na pitanje: po koliko? *quotēnī?*

4 priložni (*adverbia numerālia*) na pitanje: koliko puta? *quotiēns?*

§ 55.

Rimske znamenke	1. *Cardinālia*	2. *Ōrdinālia*	3. *Distribūtīva*	3. *Adverbia numerālia*	Arapske znamenke
I	*ūnus, -a, -um* jedan	*prīmus, -a, -um* prvi	*singulī, -ae, -a* po jedan	*sĕmĕl* jedamput	1
II	*duo, -ae, -o* dva	*secundus (alter)* drugi	*bīnī, -ae, -a* po dva	*bĭs* dva put	2
III	*trēs, tria* tri	*tertius* treći	*ternī* po tri	*tĕr* tri puta	3
IV	*quattuor* četiri	*quartus* četvrti	*quaternī* po četiri	*quăter* četiri puta	4
V	*quīnque* pet	*quīntus* peti	*quīnī* po pet	*quīnquiēs* pet puta	5
VI	*sĕx* šest	*sextus* šesti	*sēnī* po šest	*sexiēs* šest puta	6
VII	*sĕptem* sedam	*septĭmus* sedmi	*septēnī* po sedam	*septiēs* sedam puta	7
VIII	*ŏctō* osam	*octāvus* osmi	*octōnī* po osam	*octiēs* osam puta	8
IX	*nŏvem* devet	*nōnus* deveti	***novēnī*** po devet	*noviēs* devet puta	9
X	***dĕcem*** deset	***decimus*** deseti	***dēnī*** po deset	***deciēs*** deset puta	10
XI	*ū́ndĕcim*	*ūndecimus*	*ūndēnī, -ae, -a*	*ūndeciēs*	11
XII	*duódĕcim*	*duodecimus*	*duŏdēnī*	*duodeciēs*	12
XIII	*trḗdĕcim*	*tertius decimus*	*ternī dēnī*	*ter deciēs*	13
XIV	*quattuórdĕcim*	*quārtus decimus*	*quaternī dēnī*	*quater deciēs*	14
XV	*quī́ndĕcim*	*quīntus decimus*	*quīnī dēnī*	*quīndeciēs*	15
XVI	*sḗdĕcim*	*sextus decimus*	*sēnī dēnī*	*sēdeciēs*	16
XVII	*septéndĕcim*	*septimus decimus*	*septēni dēnī*	*septiēs deciēs*	17
XVIII	***duodē****vīgintī*	*duodēvīcēsimus*	*duodēvīcēnī*	*duodēvīciēs*	18
XIX	***ūndē****vīgintī*	*ūndēvīcēsimus*	*ūndēvīcēnī*	*ūndēvīcies*	19
XX	***vīgintī*** dvadeset	***vīcēsimus*** dvadeseti	***vīcēnī*** po dvadeset	***vīciēs*** dvadeset puta	20
XXI	***ūnus et vīginti*** ili ***vīgintī ūnus***	***ūnus*** *et vīc., vīc. prīmus*	*vīcēnī singulī* ili *singulī et vīcēnī*	*semel et vīciēs, vīciēs semel*	21
XXII	*duo et vīgīntī, vīgintī duo*	*alter et vīc., vīcēsimus alter*	*vīcēnī bīnī* ili *bīnī et vīcēnī*	*bis et vīciēs, vīciēs bis*	22
XXVIII	***duodē****trīgintā*	*duodētrīcēsimus*	*duodētrīcēnī*	*duodētrīciēs*	28
XXIX	***ūndē****trīgintā*	*ūndētrīcēsimus*	*ūndētrīcēnī*	*ūndētrīciēs*	29
XXX	***trīginta***	***trīcēsimus***	***trī****cēnī*	*trīciēs*	30
XL	*quadrā****gintā***	*quadrāgēsimus*	*quadrāgēnī*	*quadrāgiēs*	40
L	*quīnquāgintā*	*quīnquāgēsimus*	*quīnquāgēnī*	*quīnquāgiēs*	50
LX	*sexāgintā*	*sexāgēsimus*	*sexāgēnī*	*sexāgiēs*	60
LXX	*septuāgintā*	*septuāgēsimus*	*septuāgēnī*	*septuāgiēs*	70
KXXX	*octōgintā*	*octōgēsimus*	*octōgēnī*	*octōgiēs*	80
XC	*nōnāgintā*	*nōnāgēsimus*	*nōnāgēnī*	*nōnāgiēs*	90
C	***centum*** sto	***centēsimus*** stoti	***centēnī*** po sto	***centiēs*** sto puta	100
CI	*centum et unus, centum unus*	*centēsimus prīmus*	*centēnī singulī*	*centiēs semel*	101
CII	*centum et duo, centum duo*	*centēsimus alter*	*centēnī bīnī*	*centiēs bis*	102
CC	***dūcentī -ae -a***	*ducentēsimus*	*du****cēnī***	*ducentiēs*	200
CCC	***trĕcentī -ae -a***	*trecentēsimus*	***tre****cēnī*	*trecentiēs*	300
CD	*quadrin****gentī -ae -a***	*quadrin****gentēsimus***	*quadrin****gēnī***	*quadringentiēs*	400
D ili IↃ	*quīn****gentī -ae -a***	*quīngentēsimus*	*quīngēnī*	*quīngentiēs*	500
DC	*sēs****centī -ae -a***	*sēscentēsimus*	*sēscēnī*	*sēscentiēs*	600
DCC	*septin****gentī -ae -a***	*septingentēsimus*	*septingēnī*	*septingentiēs*	700
DCCC	*octin****gentī -ae -a***	*octingentēsimus*	*octingēnī*	*octingentiēs*	800
DCCCC	*nōn****gentī -ae -a***	*nōngentēsimus*	*nōngēnī*	*nōngentiēs*	900
M (CIↃ)	***mīlle*** tisuća	***mīllēsimus*** tisući -a -e.	***singula mīlia*** po tisuću	*mīlliēs* tisuću puta	1000
IIM	*duo (bina) mīlia*	*bīs mīllēsimus*	*bīna mīlia*	*bis mīlliēs*	2000
IIIM	*tria mīlia* i t. d.	*ter mīllēsimus* i t. d.	*terna mīlia* i t. d.	*ter mīlliēs* i t. d.	3000
CCCIↃↃↃ	*centum mīlia*	*centiēs mīllēsimus*	*centena mīlia*	*centiēs mīlliēs*	10000
CCCCIↃↃↃↃ	*deciēs centēna mīlia*	*deciēs centiēs mīllēsimus*	*deciēs centēna mīlia*	*deciēs centiēs mīlliēs*	1,000000

§ 56. I. *Cardinālia.* Od glavnih brojeva sklanjaju se brojevi: *ūnus, duo, trēs,* stotine počevši od 200 i *mīlia.* Brojevi 4—199 i *mille* ne sklanjaju se.

	m.	f.	n.	m.	f.	n.	m.	f.	n.
Nom.	*ūnus*	*ūna*	*ūnum*	*duo*	*duae*	*duo*	*trēs*		*tria*
Gen.		*ūnīus*		*duōrum*	*duārum*	*duōrum*		*trium*	
Dat.		*ūnī*		*duōbus*	*duābus*	*duōbus*		*tribus*	
Akuz.	*ūnum*	*ūnam*	*ūnum*	*duōs(duo)*	*duās*	*duo*	*trēs*		*tria*
Abl.	*ūnō*	*ūnā*	*ūnō*	*duōbus*	*duābus*	*duōbus*		*tribus*	

Mīlia je imenica srednjega roda, koja dolazi s genitivom brojenih predmeta, dakle: nom., akuz. *duo mīlia hominum,* gen. *duōrum mīlium hominum,* dat., abl. *duōbus mīlibus hominum.*

Bilješka. Kao *duo* sklanja se i *ambo, ae, o* oba, obje, oba.

U hrvatskom se jeziku brojevi počevši od pet (osim onih, u kojima je na kraju 1, 2, 3, 4) smatraju imenicama, koje se ne sklanjaju te se spajaju s genitivom brojenih predmeta. Ali u latinskom su jeziku glavni brojevi pridjevi, koji se sklanjaju ili ne sklanjaju, a brojeni predmeti stoje uz njih u onom padežu, u kojem bi stajali, kad ne bi pred njima bilo brojeva:

pet učenikâ: *quīnque discipulī;* vidim pet učenikâ: *videō quīnque discipulōs;* s pet učenika: *cum quīnque discipulīs;* bilo je 100 dječakâ: *centum puerī erant;* pet ih je: *quīnque sunt;* deset ih je marljivih: *decem diligentēs sunt.*

Za sastavljene brojeve pamti:

1. 18, 19, 28, 29 . . . kazuju se obično odbijanjem od iduće desetice: 18 = 20 — 2 *duodēvīgintī,* 19 = 20 — 1 *ūndēvīgintī,* ali katkad i zbrajanjem: *decem novem,* redovno kod 98, 99: *nonaginta octo (novem).* U tom se slučaju *duo* ne sklanja.

2. Od 20—100 stoje jedinice pred deseticama s veznikom *et* ili za deseticama bez *et:* 26 *sex et vīgintī* ili *vīgintī sex.* Ovo vrijedi i za *ōrdinālia.*

Zapamti:

Nom. *ūnus et viginti puerī* Gen. *ūnīus et viginti puerōrum* i t. d.
„ *ūnā et viginti puellae* „ *ūnīus et viginti puellārum* i t. d.
„ *ūnum et viginti corpora* „ *ūnīus et viginti corporum* i t. d.

3. Od 100 dalje redovno stoji svaki viši broj pred nižim bez *et,* ali kadšto i s *et,* koji stoji za najvećim brojem: 145 *centum quadrāgintā quīnque,* 3544 *tria mīlia (et) quīngentī quadrāgintā quattuor.*

II. *Ōrdinālia.* Ti su brojevi pridjevi trojakoga završetka § 57.
i sklanjaju se kao i pridjevi na *us, a, um.*

Annō octingentēsimō septuagēsimō quartō godine osam stotina sedamdeset i četvrte. U hrvatskom je samo posljednji broj redan, a u latinskom je svaki. Za sastavljene redne brojeve vrijedi, što je rečeno za glavne (§ 56. 1.—3.).

Na pitanje: koliko je sati? *quōta hōra est?* odgovara se u hrvatskom glavnim, a u latinskom rednim brojem: tri, četiri, *tertia, quarta.*

III. *Distribūtīva.* Ti su brojevi pridjevi trojakoga zavr- § 58.
šetka u pluralu na *i, ae, a,* samo obično imaju (osim *singulī*) u gen. m. i sr. roda *-um: bīnum, sēnum.*

Upotrebljavaju se: a) kad se isti broj pridijeva svakomu od više lica (mogu biti i stvari), hrv. po: *Ariovistus et Caesar dēnōs equitēs adduxērunt* (svaki po deset); b) kod množidbe: 2 puta 2 jesu 4: *bis bīna sunt quattuor; deciēs centēna mīlia;* c) uz *plūrālia tantum,* koja znače jednu stvar, samo mjesto *singulī* stoji *ūnī,* mjesto *ternī* stoji *trīnī; ūnae litterae* jedno pismo, *bīnae litterae* dva pisma *(duae litterae* dva slova), *trīna castra* 3 tabora *(terna castra* po 3 tabora).

Bilješka. Uz *plūrālia tantum,* koja znače više stvari, stoje glavni brojevi: *duo līberī* dvoje djece.

Adverbia numerālia na pitanje: koji put?: *prīmum* § 59.
prvi put, *iterum* drugi put, *tertium, quartum, postrēmum* i *ūltimum* posljednji put.

Bilješka. Kad se nabraja: prvo — drugo — treće — najposlije *prīmum — deinde — tum — postrēmō (denique).*

Umnožni brojevi *(multiplicātīva)* na pitanje: kolikostruk? su pridjevi § 60.
jednoga završetka na *-plex;* najobičniji su: *simplex* jednostruk, *duplex* dvostruk, *triplex* trostruk.

Česnici. Brojnik se izriče glavnim brojem, nazivnik rednim: $^2/_5$ *duae* § 61.
quintae, $^7/_9$ *septem nōnae.* Ali pamti: a) $^1/_2$ *dīmidium* ili *dīmidia pars;* b) ako je brojnik 1, ne kazuje se: $^1/_3$, $^1/_5$ *tertia, quīnta pars;* ako je nazivnik za jedan veći od brojnika, ne kazuje se: $^2/_3$, $^3/_4$ *duae, trēs partēs.*

IV. Prōnōmina. Zamjenice.

Zamjenice jesu: 1. lične *(persōnālia),* 2. povratne *(re-* § 62.
flexīvum), 3. posvojne *(possessīva),* 4. pokazne *(dēmōnstrā-*

tīva), 5. odnosne *(relātīva),* 6. upitne *(interrogātīva),* 7. neodređene *(indēfīnīta),* 8. zamjenički pridjevi *(adiēctīva prōnōminālia),* 9. korelativne *(correlātīva).*

§ 63. **Lične zamjenice.**

	1. lice	2. lice
Sing. Nom.	*ego* ja	*tū* ti
Gen.	*meī* mene, me	*tuī* tebe, te
Dat.	*mihi* meni, mi	*tibi* tebi, ti
Akuz.	*mē* mene, me	*tē* tebe, te
Abl.	*ā mē* od mene *mēcum* sa mnom	*ā tē* od tebe *tēcum* s tobom
Pl. Nom.	*nōs* mi	*vōs* vi
Gen.	*nostrī* nas *nostrum* (od) nas	*vestrī* vas *vestrum* (od) vas
Dat.	*nōbīs* nama	*vōbīs* vama
Akuz.	*nōs* nas	*vōs* vas
Abl.	*ā nōbīs* od nas *nōbīscum* s nama	*ā vōbīs* od vas *vōbīscum* s vama

Bilješka 1. *Nostrum, vestrum* upotrebljavaju se kao partitivni genitivi: *multī nostrum* mnogi od nas i u svezi s *omnium: vīta omnium nostrum.*

Bilješka 2. Da bi se neki oblici ličnih zamjenica jače istakli, pridijeva im se *met: egomet, tibimet, mēmet, nōsmet, vōbīsmet. Tū* dobiva *te: tūte.*

Bilješka 3. Kao lična zamjenica 3. lica služi u zavisnim padežima pokazna zamjenica *is, ea, id* (§ 65.).

§ 64. **Povratna zamjenica.**

Hrvatska povratna zamjenica za sva lica (sebe, se) ima u latinskom osobit oblik samo za treće lice i to za oba broja jednak. Za prvo i drugo lice pozajmljuje oblike od ličnih zamjenica.

fortiter mē gerō pokazujem se hrabar	*noceō mihi* škodim sebi
„ *tē geris* pokazuješ se hrabar	*nocēs tibi* škodiš sebi
„ *sē gerit* pokazuje se hrabar	*nocet sibi* škodi sebi
„ *nōs gerimus* pokazujemo se hrabri	*nocēmus nōbīs* škodimo sebi
„ *vōs geritis* pokazujete se hrabri	*nocētis vōbīs* škodite sebi
„ *sē gerunt* pokazuju se hrabri	*nocent sibi* škode sebi
amo patriam meam ja svoju	*amāmus patriam nostram* mi svoju
amās „ *tuam* ti svoju	*amātis* „ *vestram* vi svoju
amat „ *suam* on svoju	*amant* „ *suam* oni svoju.

Razlikujemo: a) povratnu zamjenicu ličnu, b) povratnu zamjenicu posvojnu.

Povratna zamjenica lična: gen. *suī* sebe, dat. *sibi* sebi, akuz. *sē* sebe, se, abl. *ā sē* od sebe, *sēcum* sa sobom.

Povratna zamjenica posvojna: *suus, sua, suum,* svoj.

Uopće vrijedi pravilo: u latinskom jeziku ne smije biti povratna zamjenica svagda, kad je i u hrvatskom, ali kad je u hrvatskom uz subjekt trećega lica, onda mora biti i u latinskom.

Bilješka 1. Oblici *sibi* i *sē* potkrepljuju se česticom *met: sibimet, sēmet;* ablativ *suō, suā,* česticom *pte: suōpte, suāpte.* Da se jače istakne, podvostručava se oblik *sē: sēsē.*

Bilješka 2. Kada se upotrebljava u latinskom povratna zamjenica mjesto hrv. „on, ona, ono“, v. § 278.

Posvojne zamjenice. § 65.

Posvojne su zamjenice pridjevi na *us (er), a, um.* U lat. jeziku ima posvojnih zamjenica samo za prvo i drugo lice:

za 1. lice: *meus,*[1]) *a, um* moj — *noster, nostra, nostrum* naš
za 2. lice: *tuus, a, um* tvoj — *vester, vestra, vestrum* vaš.

O povratnoj posvojnoj zamjenici v. § 64.

Naša zamjenica trećega lica njegov, a, o, njen, a, o, njezin, a, o kazuje se genitivom zamjenice *is, ea, id,* dakle: *ēius,* a naša zamjenica njihov, a, o genitivom plur.: *eōrum* (za m. i n.), *eārum* (za f.). Na pr. vidim njegova brata *videō ēius frātrem;* vidim njihova (t. j. Petrova i Pavlova) brata, *videō eōrum frātrem;* njihov (t. j. ovih žena) primjer *eārum exemplum.*

Pokazne zamjenice. § 66.

1. *hic, haec, hōc* ovaj, ova, ovo (za 1. lice)
2. *iste, ista, istud* taj, ta, to (za 2. lice)

[1]) Vok. sing. *mī, mea, meum.*

3. *ille, illa, illud* onaj, ona, ono (za 3. lice)
4. *is, ea, id* onaj, ona, ono; on, ona, ono
5. *īdem, eadem, idem* isti, ista, isto
6. *ipse, ipsa, ipsum* sam, sama, samo.

	Singular								
Nom.	*hīc*	*haec*	*hōc*	*iste*	*ista*	*istud*	*is*	*ea*	*id*
Gen.		*hūius*			*istīus*			*ēius*	
Dat.		*huic*			*istī*			*eī*	
Akuz.	*hunc*	*hanc*	*hōc*	*istum*	*istam*	*istud*	*eum*	*eam*	*id*
Abl.	*hōc*	*hāc*	*hōc*	*istō*	*istā*	*istō*	*eō*	*eā*	*eō*
	Plural								
Nom.	*hī*	*hae*	*haec*	*istī*	*istae*	*ista*	*iī(eī)*	*eae*	*ea*
Gen.	*hōrum*	*hārum*	*hōrum*		*istōrum-ārum-ōrum*		*eōrum*	*eārum*	*eōrum*
Dat.		*hīs*			*istīs*			*iīs (eīs)*	
Akuz.	*hōs*	*hās*	*haec*	*istōs*	*istās*	*ista*	*eōs*	*eās*	*ea*
Abl.		*hīs*			*istīs*			*iīs (eīs)*	

	Singular			Plural		
Nom.	*īdem*	*éadem*	*idem*	*iīdem (īdem)*	*eaedem*	*eadem*
Gen.		*ēiusdem*		*eōrundem*	*eārundem*	*eōrundem*
Dat.		*eīdem*			*īsdem (iīsdem)*	
Akuz.	*eundem*	*eandem*	*idem*	*eōsdem*	*eāsdem*	*eadem*
Abl.	*eōdem*	*eādem*	*eōdem*		*īsdem (iīsdem)*	

Kao *iste, ista, istud* sklanjaju se i *ille, illa, illud* i *ipse, ipsa, ipsum.*

Bilješka. Da se potkrijepi značenje oblicima zamjenice *hīc*, koji se svršavaju na *-s*, pridijeva im se *-ce*: *hīsce, hōsce.* Ovo se *-ce* nalazi pokraćeno i u oblicima: *hīc, hōc.* Doda li se takvim oblicima upitna čestica ***ne***, pokazuje se potpuno ***ce*** (oslabivši ***e*** u ***i***): *hīcine, haecine, hocine.* — Isto se tako potkrepljuju i pojedini oblici zamjenica *iste, ille: istūc = istud, illūc = illud.*

Pamti značenja zamjenice *is, ea, id:* a) kad je s njom spojena relativna rečenica s *quī, quae, quod*, prevodi se s onaj, ona, ono; takav, takva, takvo; b) kad stoji uz imenicu, prevodi se s taj, ovaj, onaj; c) kad stoji sama za sebe, pokazuje na nešto, što je malo prije spomenuto, i znači taj, on; d) u zavisnim padežima zamjenjuje ličnu zamjenicu 3. lica: prohibent *eōs* odbijaju ih, a u gen. sing. i pl. posvojnu zamjenicu (§ 65.).

Relativne zamjenice. § 67.

1. *quī, quae, quod* koji, koja, koje; tko, što;
2. *uter, utra, utrum* koji, koja, koje (od dvojice).

	Singular			Plural		
Nom.	*quī*	*quae*	*quod*	*quī*	*quae*	*quae*
Gen.		*cūius*		*quōrum*	*quārum*	*quōrum*
Dat.		*cuī*			*quibus*	
Akuz.	*quem*	*quam*	*quod*	*quōs*	*quās*	*quae*
Abl.	*quō*	*quā*	*quō*		*quibus*	

Kako se sklanja *uter*, vidi § 70.

Bilješka 1. Hrvatska zamjenica: čiji, -a, -e izriče se oblicima genitivâ *cūius, quōrum, quārum.*

2. Mjesto *cum quō, cum quā, cum quibus* redovno se kaže *quōcum, quācum, quibuscum.*

3. Mjesto *quōcum* kaže se kadšto i *quīcum* (*quī* je stari ablativ); mjesto *quibus* kadšto i *quīs.*

Općene relativne zamjenice jesu ove:

1. ***quī**cumque*, ***quae**cumque*, ***quod**cumque* kojigod, tkogod; gen. *cūiuscumque*, dat. *cuīcumque* i t. d., dakle se sklanja samo prva čest.

2. *quisquis* (samo u nom.) tkogod, kojigod, *quidquid* (samo u nom. i akuz.) štogod.

Od drugih padeža obično dolazi samo ablativ *quōquō* u spoju s *modō: quōquō modō* na kojigod, na svaki način.

3. *utercumque, utracumque, utrumcumque* kojigod (od dvojice).

Upitne zamjenice. § 68.

1. *quis? quid?* tko? što? (imenički)
2. *quī? quae? quod?* koji, a, e? (pridjevski)
3. *uter? utra? utrum?* koji, a, e? (od dvojice, imenički i pridjevski).

Nom. *quis?* tko?		*quid?* što?
Gen. *cūius?* koga? čiji?		*cūius?* čega?
Dat. *cuī?* komu?		*cuī?* čemu?
Akuz. *quem?* koga?		*quid?* što?
Abl. *quō?* kim?		*quō?* čim?

Bilješka. I *quis* se može upotrebljavati pridjevski, kad se pita za ime, na pr. *quis scrīptor scrīpsit.* Odgovor: *Cicero.* Ali *quī scrīptor scrīpsit?* Kakav pisac? Odgovor: *malus.*

Quī, quae, quod? sklanja se kao relativna zamjenica.

Kako se sklanja *uter, utra, utrum,* vidi § 70.

Za ablativ sing. zamjenice *quid?* upotrebljava se kadšto *quī: quī fit?* Kako biva?

Oblici zamjenica *quis?* i *quī?* potkrepljuju se često česticom *nam: quisnam* pa tko? ta tko? *cūiusnam* i t. d.

§ 69. **Neodređene zamjenice.**

	Imeničke	Pridjevske	Bilješka
1.	*aliquis aliquid (aliquī)* nešto netko	*aliquī aliqua aliquod* pl. *aliqua* neki neka neko	u pozitivnim rečenicama
2.	*quis (quī)* tko *quid* što	*quī qua quod (quis) (quae)* pl. *qua (quae)* koji koja koje	obično poslije: *sī, nisī, nē, num, quō.* Kao *num quis* upotrebljava se i *ecquis* da l' itko? da li koji? i *ecquid?* e da li što?
3.	*quispiam quidpiam* (ma) tko (ma) što netko nešto	*quispiam quaepiam* (ma koji *quodpiam* (ma) kakav, neki	u pozitivnim rečenicama
4.	*quisquam quidquam (quicquam)* abl. mjesto *quōquam* obično *ūllō.* Ženski rod i plur. naknađuje se s *ūllus*	*ūllus ūlla ūllum* ikoji, ikakav	u negativnim rečenicama: *neque quisquam, neque quicquam, neque ūllus*
5.	*quīdam quaedam quiddam* netko nešto	*quīdam, quaedam quoddam* neki, nekoji	Pamti akuz. *quendam, quandam,* gen. *quōrundam, quārundam*
6.	*quisque quidque* svatko svašto	*quisque quaeque quodque* svaki	gen. *cūiusque* i t. d.
7.	*ūnus quisque* svatko *ūnum quidque* svašto	*ūnus quisque, ūna quaeque, ūnum quodque* svaki (pojedince)	gen. *ūnīus cūiusque* i t. d.
8.	*quīvīs quaevīs quidvīs* tkogod štogod	*quīvīs quaevīs quodvīs* koji mu drago	
9.	*quīlibet, quaelibet, quidlibet* tko mu drago, što mu drago	*quīlibet, quaelibet, quodlibet* koji mu drago	

Dodaci *-dam, -nam, -piam, -quam, -que, -vīs, libet* ne mijenjaju se u deklinaciji: *cūiusdam, cuīnam, quemvīs, quemque* i t. d.

Zamjenički pridjevi. § 70.

1. *ūnus, sōlus, tōtus, ūllus*
uter, alter, neuter, nūllus i *alius*

imaju za sva tri roda gen sing. *-īus*, dativ sing. na *-ī*, a u ostalim se padežima sklanjaju kao pridjevi na *us, a, um.*

ūnus jedan, *sōlus* sam, jedini, *tōtus* cio, sav, *ūllus* ikoji, *uter* koji od dvojice, *alter* drugi (od dvojice), *neuter* nijedan (od dvojice), *nūllus* nikoji, *alius* (srednji rod *aliud*) drugi (između više njih).

Gen. *ūnīus, sōlīus, tōtīus, ūllīus, utrīus, alterīus, neutrīus, nūllīus,* gen. od *alius* glasi *alterīus.*

Dat. *ūnī, sōlī, tōtī, ūllī, ūtrī, alterī, neutrī, nūllī, aliī.*

Bilješka. 1. *alius — alius* jedan — drugi (između više njih), *alter — alter* jedan — drugi (o dvojici); *alterī — alterī* jedni — drugi (za dvije stranke).

2. Kao *uter* sklanjaju se i njegove složenice:

utérque, útraque, utrúmque jedan i drugi, oba

utérvīs, útravīs, utrúmvīs koji mu drago od dvojice

uterlibet, utralibet, utrumlibet bilo koji mu drago od dvojice.

2. *nēmō* nitko, gen. *nūllīus*, dat. *nēminī*, akuz. *nēminem*, abl. *nūllō; nihil* ništa, gen. *nūllīus reī*, dat. *nūllī reī*, akuz. *nihil*, abl. *nūllā rē.*

Bilješka. *Nihilum,* koji se u nominativu ne upotrebljava, nalazi se samo kao gen. pretii.: *nihili* i abl. mensurae *nihilo* (§ 161. i bilj. 1. i § 174.) pa s prijedlozima: *ad nihilum recidere, in nihilum interire.*

Korelativne zamjenice. § 71.

Dēmōnstrātīva	*Interrogātīva* i *Relātīva*	*Relātīva* s općenim značenjem	*Indēfīnīta*
tālis, e, takav, taki	*quālis, -e* kakav	*quāliscumque* kakavgod, ma kakav	
tantus, a, um toliki *tantum* (supst. nom. i akuz. sing.) toliko	*quantus, a, um* koliki *quantum* koliko	*quantuscumque* ma koliki, kolikigod, *quantumcumque* kolikogod	*aliquantus* ikoliki, poveliki, *aliquantum* podosta
tot toliko *tótidem* isto toliko	*quot* koliko	*quotquot, quotcumque* kolikogod	*aliquot* nekoliko

*

Tālis, quālis sklanjaju se kao *fortis, e; tantus, quantus, quantuscumque, aliquantus* kao *bonus, a, um; tot, quot, quotquot, quotcumque, aliquot* se ne sklanjaju.

§ 72. Adverbia prōnōminālia correlātīva.

Dēmōnstrātīva	*Interrogātīva i Relātīva*	*Indēfīnīta*
	b) *loci*:	
ibi tamo *ibīdem* baš tamo *hīc* ovdje *istīc* tu *illīc* ondje	*ubi* gdje *ubicumque* gdjegod	*alicubi* negdje *sicubi* ako gdje *alibi* drugdje *ūsquam* igdje (u negativnim rečenicama)
inde odatle *indidem* baš odatle *hinc* odavle *istinc* otud *illinc* odanle	*unde* otkuda, odakle	*alicunde* od nekud *úndique* odasvud
eō tamo *eōdem* baš tamo *hūc* ovamo *istūc (istō)* tamo *illūc (illō)* onamo	*quō* kamo *quōcumque* kudgod	*aliquō (quō)* nekamo *quōquam* kamogod (u negativnim rečenicama) *aliō* drugamo
eā tuda *eādem* baš tuda *hāc* ovuda *istāc* tuda *illāc* onuda	*quā* kuda *quācumque* kudgod	*aliquā (quā)* nekuda
	b) *temporis*:	
tum, tunc tada, onda *nunc* sada	*quandō* kada *cum* kada (samo kao relativ)	*aliquandō (quandō)* nekad *umquam* ikada (u negat. i hipotet. rečenicama)
	c) *modī*:	
ita, sīc tako *item* baš tako *tam* tako *totiēns* toliko puta	*ut (uti)* kako *utcumque* kakogod *quam* kako *quotiēns* koliko puta *quotiēscumque* koliko god puta	uz pridjeve i priloge

Verbum. Glagol. § 73.

U latinskom se glagolu razlikuju:

1. Dva broja *(numerus)*: singular i plural.

2. Tri lica *(persōna)*: 1. koje govori, 2. kojemu se govori, 3. o kojemu se govori.

3. Dvije vrste *(genus)*: aktiv (tvorna vrsta): *laudō* hvalim i pasiv (trpna vrsta): *laudor* bivam pohvaljen, hvale me.

Glagoli, koji imaju oblik pasivan, a značenje aktivno, zovu se *dēpōnentia*: *hortor* opominjem, *proficīscor* putujem.

Bilješka. 1. Gdjekojima je glagolima u pasivu značenje povratno (refleksivno): *lavor* perem se (ja sebe), *exerceor* vježbam se.

2. Gdjekojima je glagolima oblik aktivan, a značenje pasivno: *vapulō* bijem se, *vēneō* prodajem se.

3. Gdjekojima su glagolima jedni oblici aktivni, drugi pasivni s aktivnim značenjem. Takvi se glagoli zovu *sēmidēpōnentia*: *audeō* usuđujem se, *ausus sum* usudio sam se.

4. Šest vremena *(tempus)*: *prezent, imperfekt, futur I., perfekt, pluskvamperfekt, futur II. (futurum II.* ili *exāctum)*.

5. Tri načina *(modus)*: 1. indikativ: *laudo* hvalim, 2. konjunktiv; *laudārem* hvalio bih, 3. imperativ: *laudā* hvali!

6. Pet glagolskih imena: 1. infinitiv: *laudāre* hvaliti, 2. particip: *laudāns* hvaleći, 3. gerundiv (zvan i particip fut. pas): *laudandus* koji treba da se hvali, 4. gerund: *laudandī* hvaljenja, 5. supin: *laudātum* (po)hvaliti.

Kad glagol stoji u indikativu, konjunktivu, imperativu, zove se *verbum fīnītum* (određen); kad stoji u kojem glagolskom imenu, zove se *verbum īnfīnītum* (neodređen).

Lični nastavci jesu: § 74.

Modi	indikativ i konjunktiv		imperativ		
Genera	aktiv	pasiv	aktiv I.	aktiv II.	dēpōnēns
Singular	1. l. *m, -ō* perf. *-ī* 2. l. *-s* perf. *-stī* 3. l. *-t*	*-r* *-ris* *-tur*	— —	*tō* *(tō)*	*re* —
Plural	1. l. *-mus* 2. l. *-tis* perf. *-stis* 3. l. *-nt* perf. *-runt*	*-mur* *minī* *-ntur*	*-te* —	*-tōte* *-ntō*	*minī* —

§ 75. Izvođenje vremena.

Latinski glagol ima kao i hrvatski proste i složene oblike. Prosti oblici izvode se: 1. od prezentske osnove, 2. od perfektne osnove. Složeni oblici grade se s pomoću participa perfekta pas. i pomoćnoga glagola *sum*.

Bilješka. 1. Particip perf. pas. (koji ćemo kratkoće radi zvati samo participom, a osnovu njegovu participijalnom osnovom) spominje se svagda u srednjem rodu, jer mnogi glagoli nemaju oblika za m. i ž. rod, na pr. *itum est* išlo se je.

2. Zajednički dio glagola u prezentskoj, perfektnoj i participijalnoj osnovi zove se glagolska osnova, na pr. *laudō (= laudao), laudāvī, laudātum; carpō, carpsi, carptum*; zajednički je dio *laudā, carp.*

§ 76. Pregled za izvođenje vremena.

I. Od prezentske se osnove izvode:

aktiv i pasiv.
- Prezent: indikativ, konjunktiv, imperativ (u pasivu ga nema), infinitiv, particip na *ns* (u pas. ga nema), gerundiv na *-ndus,* gerund na *-ndī.*
- Imperfekt: indikativ i konjunktiv.
- Futur I.: indikativ (konjunktiva nema).

II. Od perfektne se osnove izvode aktivni oblici perfekta, pluskvamperfekta, futura II., infinitiv perf. akt.

III. Od participijalne se osnove izvode s pomoću glagola *sum* pasivni oblici perfekta, pluskvamperfekta, futura II., infinitiv perf. pas.

Osim toga ima još osobitih osnova:

1. particip / infinitiv — futura akt. na — *-tūrus (sūrus), a, um* / *-tūrum (sūrum), am, um esse.*

2. supin na *-tum (-sum)* (upravo akuzativ glagolske imenice na *-us),* a od njega infinitiv fut. pas. na *-tum (-sum) īrī.* Ova se dva posljednja oblika ne upotrebljavaju često.

§ 77. Četiri konjugacije.

Od perfektne i participijalne osnove izvode se svi oblici jednako, a od prezentske izvode se različno prema različnoj osnovi. Zato s obzirom na prezentsku osnovu razlikujemo četiri konjugacije, koje se najlakše poznaju po infinitivu prezenta.

I. *ā-* konjugacija	inf. prez.	*-āre: laudāre*
II. *ē-* konjugacija	„ „	*-ēre: dēlēre*
III. konzonantska ili s kratkim samoglasnikom:	„	*-ĕre: lĕgĕre.*
IV. *ī-* konjugacija	„	*-īre: audīre*

Primjer za izvođenje vremena. § 78.

Glagolske osnove: *laudā, dēlē, lĕg, audī.*

1. Prezentska osnova:

I. *laudō*		II. *dēle*	*ō*	III. *lĕg-*	*ō*	IV. *audi-*	*ō*
laudem			*am*		*am*		*am*
laudā		*dēlē*			*ĕ*	*audī*	
laudā-	*re*	*dēlē*	*re*		*ere*	*audī-*	*re*
	ns		*ns*		*ens*		*ens*
	ndus		*ndus*		*endus*		*endus*
	ndī		*ndī*		*endī*		*endī*
	bam		*bam*		*ēbam*		*ēbam*
	rem		*rem*		*erem*		*rem*
	bō		*bō*		*am*		*am*

2. Perfektna osnova *laudāv-, dēlēv-, lēg-, audīv-.*

laudāv-	*ī*
dēlēv-	*erim*
lēg	*isse*
audīv	*eram*
	issem
	erō

3. Participijalna osnova *laudāto-, dēlēto-, lecto-, audīto.*

laudāt-	*us, a, sum*
dēlēt-	*us, a, sim*
lect-	*um, am, um esse*
audīt-	*us, a, eram*
	us, a, essem
	us, a, erō

4. Osobiti oblici:

1.	*laudātūr-*	*us, a, um*	2.	*laudāt-*	*um* (ne mijenja se)
	dēlētūr-	*um, am, um esse*		*dēlēt-*	*um īrī* (ne mijenja se)
	lectūr-	*ōs, ās, a esse*		*lēct-*	
	audītūr-	*ī, ae, a esse*		*audīt-*	

Konjugaciju pomoćnoga glagola *sum* vidi § 94.

§ 79. I. ili *ā* konjugacija: *laudō, laudā-re, laudā-vī,*

Aktiv

		Indikativ	Konjunktiv
Oblici prezentske osnove	Prezent	S. *laudō* hvalim *laudā-s* hvališ *lauda-t* hvali P. *laudā-mus* hvalimo *laudā-tis* hvalite *lauda-nt* hvale	*laude-m*[1]) (da) hvalim *laudē-s* (da) hvališ *laude-t* (da) hvali *laudē-mus* (da) hvalimo *laudē-tis* (da) hvalite *laude-nt* (da) hvale
	Imperfekt	S. *laudā-ba-m* hvaljah, hvalio sam *laudā-bā-s* hvaljaše, hvalio si *laudā-ba-t* hvaljaše, hvalio je P. *laudā-bā-mus* hvaljasmo, hvalili smo *laudā-bā-tis* hvaljaste, hvalili ste *laudā-ba-nt* hvaljahu, hvalili su	*laudā-re-m*[1]) hvalio, la, lo bih *laudā-rē-s* hvalio, la, lo bi *laudā-re-t* hvalio, la, lo bi *laudā-rē-mus* hvalili, le, la bismo *laudā-rē-tis* hvalili, le, la biste *laudā-re-nt* hvalili, le, la bi
	Futur I.	S. *laudā-bō* hvalit ću *laudā-bi-s* hvalit ćeš *laudā-bi-t* hvalit će P. *laudā-bi-mus* hvalit ćemo *laudā-bi-tis* hvalit ćete *laudā-bu-nt* hvalit će	
	Imperativ	I. S. *laudā* hvali! P. *laudā-te* hvalite! II. S. *laudā-tō* hvali! (*laudā-tō*) neka hvali! P. *laudā-tōte* hvalite! (*lauda-ntō*) neka hvale!	
	Nomina verbalia	Infinitiv prezenta:	*laudā-re* hvaliti
		Particip prezenta:	*laudā-ns* (gen. *lauda-ntis*) hvaleći; koji, a, e hvali
		Gerundiv	
		Gerund gen.	*lauda-ndī* hvaljenja
		dat.	*lauda ndō* hvaljenju
		akuz.	(*ad*) *lauda-ndum* (za) hvaljenje
		abl.	*lauda-ndō* hvaljenjem, hvaleći

[1]) ***laudet*** neka hvali!
laudēmus hvalimo!
laudent neka hvale!
nē laudent neka ne hvale!
cum ***laudem*** kad hvalim
cum ***laudārem*** kad sam hvalio, hvaljah.

laudātum, hvaliti.

Pasiv

	Indikativ	Konjunktiv
Prezent	*laudō-r* pohvaljen sam, hvale me, hvalim se i t. d. *laudā-ris* *laudā-tur* *laudā-mur* *laudā-minī* *laudā-ntur*	*laudē-r*[1]) (da) sam pohvaljen, (da) me hvale, (da) se hvalim *laudē-ris* *laudē-tur* *laudē-mur* *laudē-minī* *laudē-ntur*
Imperfekt	*laudā-ba-r* bijah hvaljen, hvaljah se, hvaljahu me i t. d. *laudā-bā-ris* *laudā-bā-tur* *laudā-bā-mur* *laudā-bā-minī* *laudā-bā-ntur*	*laudā-re-r*[1]) bio bih hvaljen *laudā-rē-ris* bio bi hvaljen *laudā-rē-tur* bio bi hvaljen *laudā-rē-mur* bili bismo hvaljeni *laudā-rē-minī* bili biste hvaljeni *laudā-re-ntur* bili bi hvaljeni
Futur I.	*laudā-bo-r* bit ću hvaljen, hvalit ću se, hvalit će me i t. d. *laudā-be-ris* *laudā-bi-tur* *laudā-bi-mur* *laudā-bi-minī* *laudā-bu-ntur*	
Imperativ	Ne upotrebljava se	
Infinitiv prezenta	*laudā-rī* biti hvaljen, hvaliti se	
Particip prezenta		
Gerundiv	*lauda-ndus, a, um* onaj, koji treba da se hvali	
Gerund		

[1]) *cum* ***lauder*** kad me hvale
cum laudārer kad me hvaljahu
ut lauder / *ut laudārer* } ***da*** me hvale
nē lauder / *nē laudārer* } ***da*** me ***ne*** hvale

Aktiv

Oblici perfektne osnove: *laudāv-*		Indikativ	Konjunktiv
	Perfekt	S. *laudāv-ī* hvalio, la, lo sam *laudāv-i-stī* hvalio, la, lo si *laudāv-i-t* hvalio, la, lo je P. *laudāv-i-mus* hvalili, le, la smo *laudāv-i-stis* hvalili, le, la ste *laudāv-ē-runt* hvalili, le la su	*laudāv-eri-m*[1]) (da) sam hvalio, la, lo *laudāv-eri-s* (da) si hvalio, la, lo *laudāv-eri-t* (da) je hvalio, la, lo *laudāv-eri-mus* (da) smo hvalili, le, la *laudāv-eri-tis* (da) ste hvalili, le, la *laudāv-eri-nt* (da) su hvalili, le, la
	Pluskvamperfekt	S. *laudāv-era-m* bijah pohvalio *laudāv-erā-s* bijaše pohvalio *laudāv-era-t* bijaše pohvalio P. *laudāv-erā-mus* bijasmo pohvalili *laudāv-erā-tis* bijaste pohvalili *laudāv-era-nt* bijahu pohvalili	*laudāv-isse-m* bio bih hvalio, la, lo *laudāv-issē-s* bio bi hvalio, la, lo *laudāv-isse-t* bio bi hvalio, la, lo *laudāv-issē-mus* bili bismo hvalili, le, la *laudāv-issē-tis* bili biste hvalili, le, la *laudāv-isse-nt* bili bi hvalili, le, la
	Futur II.	S. *laudāv-erō* budem hvalio *laudāv-eri-s* (ako) pohvalim i t. d. *laudāv-eri-t* P. *laudāv-eri-mus* *laudāv-eri-tis* *laudāv-eri-nt*	
	Nōmina verbālia	Infinitiv perfekta	*laudāv-isse*[2])
		Particip perfekta	

[1]) *cum laudāverim* premda, budući da sam hvalio

[2]) u hrvatskom ga nema, nego se kazuje ličnim glagolskim oblikom u podložnoj rečenici: *putō mātrem laudāvisse:* mislim, da je mati hvalila.

Pasiv

Oblici participijalne osnove *laudāto-*		Indikativ	Konjunktiv
	Perfekt	S. *laudātus, a* { *sum* bio sam pohvaljen / *es* bio si pohvaljen } *laudātus, a, um est* bio je pohvaljen P. *laudātī, ae* { *sumus* bili smo pohvaljeni / *estis* bili ste pohvaljeni } *laudātī, ae, a sunt* bili su pohvaljeni	*laudātus, a* { *sim* (da) sam bio pohvaljen / *sīs* (da) si bio pohvaljen } *laudātus, a, um sit* (da) je bio pohvaljen *laudātī, ae* { *sīmus* (da) smo bili pohvaljeni / *sītis* (da) ste bili pohvaljeni } *laudātī, ae, a sint* (da) su bili pohvaljeni
	Pluskvamperfekt	S. *laudātus, a* { *eram*[1]) bili su me hvalili / *erās* bili su te hvalili } *laudātus, a, um erat* bili su ga hvalili P. *laudātī, ae* { *erāmus* bili su nas hvalili / *erātis* bili su vas hvalili } *laudātī, ae, a erant* bili su ih hvalili	*laudātus, a* { *essem* bio bih se hvalio i t. d. / *essēs* } *laudātus, a, um esset* *laudātī, ae* { *essēmus* / *essētis* } *laudātī, ae, a essent*
	Futur II.	S. *laudātus, a* { *erō* budem bio hvaljen / *eris* budeš bio hvaljen i t. d. } *laudātus, a, um erit* P. *laudātī, ae* { *erimus* / *eritis* } *laudātī, ae, a erunt*	
		laudātus, a, um (um, am, um) esse	*Particip fut. akt.:* *laudātūrus, a, um* onaj, koji će hvaliti *Infinitiv fut. akt.* *laudātūrus, a, um* / *laudātūrum, am, um* } *esse* *Supin:* akuz. *laudātum*[2]) abl. *laudātū* *Infinitiv fut. pas.* *laudātum īrī*[3])
		laudātus, a, um hvaljen, a, o, pohvaljen, a, o	

[1]) U hrvatskom se jeziku ne upotrebljava pluskvamperf. pas., nego se kazuje aktivom.

[2]) Kako se supin prevodi, vidi se iz ovih primjera: *mīsērunt Delphōs cōnsultum*: poslaše u Delfe, da pitaju za savjet. *Cubitum eō* idem spavati (da spavam). *Difficile dictū est* teško je reći.

[3]) Inf. fut. pas. kazuje se ličnim glagolskim oblikom u podložnoj rečenici: *putō mātrem laudātum īrī:* držim, da će mati biti pohvaljena. Oblik se infinitivu fut. pas. ne mijenja.

§ 80. II. ili ē konjugacija: *dēleō, dēlē-re, dēlē-vī, dēlē-tum* razoravati.

		Aktiv — Indikativ	Aktiv — Konjunktiv	Pasiv — Indikativ	Pasiv — Konjunktiv
Oblici prezentske osnove	Prezent	S. *dēle-ō* razoravam *dēlē-s* razoravaš *dēle-t* razorava P. *delē-mus* razoravamo *dēlē-tis* razoravate *dēle-nt* razoravaju	*dēle-a-m* (da) razoravam *dēle-ā-s* „ razoravaš *dēle-a-t* „ razorava *dēle-ā-mus* „ razoravamo *dēle ā-tis* „ razoravate *dēle-a-nt* „ razoravaju	*dēle-or* razoravam se, razoravaju me, bivam razoren i t. d. *dēlē-ris* *dēlē-tur* *dēlē-mur* *dēlē-minī* *dēle-ntur*	*dēle-a-r-* (da) se razoravam, da me razoravaju, razore i t. d. *dēle-ā-ris* *dēle-ā-tur* *dēle-ā-mur* *dēle-ā-minī* *dēle-a-ntur*
	Imperfekt	S. *dēlē-ba-m* razoravah *dēlē-bā-s* razoravaše *dēlē-ba-t* razoravaše P. *dēlē-bā-mus* razoravasmo *dēlē-bā-tis* razoravaste *dēlē-ba-nt* razoravahu	*dēlē-re-m* razorio bih *dēlē-rē-s* razorio bi *dēlē-re-t* razorio bi *dēlē-rē-mus* razorili bismo *dēlē-rē-tis* razorili biste *dēlē-re-nt* razorili bi	*dēlē-ba-r* razoravah se, bijah razoren, razoravahu me i t. d. *dēlē-bā-ris* *dēlē-bā-tur* *dēlē-bā-mur* *dēlē-bā-minī* *dēlē-ba-ntur*	*dēlē-re-r* bio bih razoren *dēlē rē-ris* bio bi razoren *dēlē-rē-tur* bio bi razoren *dēlē-rē-mur* bili bismo razoreni *dēlē-rē-minī* bili biste razoreni *dēlē-re-ntur* bili bi razoreni
	Futur I.	S. *dēlē-bō* razorit ću *dēlē-bi-s* „ ćeš *dēlē-bi-t* „ će P. *dēlē-bi-mus* „ ćemo *dēlē bi-tis* „ ćete *dēlē-bu-nt* „ će		*dēlē-bo-r* bit ću razoren ili razorit ću se ili razorit će me i t. d. *dēlē-be-ris* *dēlē-bi-tur* *dēlē-bi-mur* *dēlē-bi-minī* *dēlē-bu-ntur*	
	Imperativ	I. S. *dēlē* razori! P. *dēlē-te* razorite! II. S. *dēlē-tō* razori! (*dēlē-tō*) neka razori! P. *dēlē-tōte* razorite! (*dēle-ntō*) neka razore!		Ne upotrebljava se	
Nomina verbalia	Infinitiv prezenta:		*dēlē-re* razoriti, razoravati	*dēlē-rī* biti razoren, razoravati se	
	Particip prezenta:		*dēlē-ns* (gen. *dēle-ntis*) razoravajući, koji razorava		
	Gerund:			*dēle-ndus, -a, -um* onaj, koji treba da se razori	
	Gerund:	Genit. Dat. Akuz. Ablat.	*dēle-ndī* razoravanja *dēle-ndō* razoravanju (ad) *dēle-ndum* (za) razoravanje *dēle-ndō* razoravanjem, razoravajući		

Aktiv

			Indikativ	Konjunktiv
Oblici perfektne osnove	Perfekt	S.	*dēlēv-ī*[1]) razorio sam	*dēlēv-eri-m* (da) sam razorio
			dēlēv-i stī razorio si	*dēlēv-eri-s* (da) si razorio
			dēlēv i-t razorio je	*dēlēv eri-t* (da) je razorio
		P.	*dēlēv-i-mus* razorili smo	*dēlēv-eri-mus* (da) smo razorili
			dēlēv-i-stis razorili ste	*dēlēv-eri-tis* (da) ste razorili
			dēlēv-ē-runt razorili su	*dēlēv-eri-nt* (da) su razorili
	Pluskvamperfekt	S.	*dēlēv-era-m* bio sam razorio	*dēlēv isse-m* bio bih razorio
			dēlēv-erā-s bio si razorio	*dēlēv-issē-s* bio bi razorio
			dēlēv-era-t bio je razorio	*dēlēv-isse-t* bio bi razorio
		P.	*dēlēv-erā-mus* bili smo razorili	*dēlēv-issē-mus* bili bismo razorili
			dēlēv-erā-tis bili ste razorili	*dēlēv-issē-tis* bili biste razorili
			dēlēv-era-nt bili su razorili	*dēlēv-isse-nt* bili bi razorili
	Futur II.	S.	*dēlēv-erō* budem razorio	
			dēlēv-eri-s budeš razorio	
			dēlēv-eri-t bude razorio	
		P.	*dēlēv-eri-mus* budemo razorili	
			dēlēv-eri-tis budete razorili	
			dēlēv-eri-nt budu razorili	
	Nōmina verbālia		Infinitiv perfekta	*dēlēv-isse*
			Particip perfekta	

[1]) Većina glagola II. konjugacije nema u perfektnoj osnovi na kraju *ēv-* nego *u: moneō* opominjem: *monuī, monuistī, monuit, monueram, monuerō, monuissem, monuisse.*

Pasiv

		Indikativ	Konjunktiv
Oblici participijalne osnove	Perfekt	S. *dēlētus -a,* { *sum* bio sam razoren / *es* bio si razoren	*dēlētus, -a* { *sim* (da) sam bio razoren / *sīs* (da) si bio razoren
		dēlētus, -a, -um est bio je razoren	*dēlētus, -a, -um sit* (da) je bio razoren
		P. *dēlētī, -ae,* { *sumus* bili smo razoreni / *estis* bili ste razoreni	*dēlētī, -ae* { *sīmus* (da) smo bili razoreni / *sītis* (da) ste bili razoreni
		dēlētī, -ae, -a sunt bili su razoreni	*dēlētī, -ae, -a sint* (da) su bili razoreni
	Pluskvamperkt	S. *dēlētus, -a* { *eram* bili su me razorili i t. d. / *erās*	*dēlētus, -a* { *essem* bio bih se razorio / *essēs* bio bi se razorio
		dēlētus, -a, -um erat	*dēlētus, -a, -um esset* bio bi se razorio
		P. *dēlētī, -ae* { *erāmus* / *erātis*	*dēlētī, ae* { *essēmus* bili bismo se razorili / *essētis* bili biste se razorili
		dēlētī, -ae, -a erant	*dēlētī, -ae, -a essent* bili bi se razorili
	Futur II.	S. *dēlētus, -a* { *erō* budem bio razoren / *eris* budeš bio razoren	
		dēlētus, -a, -um erit bude bio razoren	
		P. *dēlētī, -ae* { *erimus* budemo bili razoreni / *eritis* budete bili razoreni	
		dēlētī, -ae, -a erunt budu bili razoreni	
		dēlētus, -a, -um (-um, -am, -um) esse	Particip fut. akt.: *dēlētūrus, -a, -um,* onaj, koji će razoriti Infinitiv fut. akt.: *dēlētūrus, -a, -um* / *dēlēturum, -am, -um* { *esse*
		dēlētus[1]) *-a, -um* razoren, -a, -o	Supin: akuz. *dēlētum* ablat. *dēlētū* Infinitiv fut. pas.: *dēlētum īrī*

[1]) U II. konjugaciji *ē-tu* često postaje *i-tu*, i to kod glagola, koji kao *moneō*, imadu u perfektu *uī: moneō: monitum, monitū, monitus, -a -um esse.*

§ 81. III. (konzonantska) konjugacija: *legō, lege-re, lēg-ī* *lectum*, čitati.

		Aktiv: Indikativ	Aktiv: Konjunktiv	Pasiv: Indikativ	Pasiv: Konjunktiv
Oblici prezentske osnove	Prezent	S. *legō* čitam *leg-i-s* čitaš *leg-i-t* čita P. *leg-i-mus* čitamo *leg-i-tis* čitate *leg-u-nt* čitaju	*leg-a-m* (da) čitam *leg-ā-s* (da) čitaš *leg-a-t* (da) čita *leg-ā-mus* (da) čitamo *leg-ā-tis* (da) čitate *leg-a-nt* (da) čitaju	*leg-o-r* čitam se *leg-e-ris* čitaš se *leg-i-tur* čita se *leg-i-mur* čitamo se *leg-i-minī* čitate se *leg-u-ntur* čitaju se	*leg-a-r* (da) se čitam, (da) me čitaju *leg-ā-ris* (da) se čitaš i t. d. *leg-ā-tur* (da) se čita *leg-ā-mur* (da) se čitamo *leg-ā-minī* (da) se čitate *leg-a-ntur* (da) se čitaju
	Imperfekt	S. *legē-ba-m* čitah *legē-bā-s* čitaše *legē-ba-t* čitaše P. *legē-bā-mus* čitasmo *legē-bā-tis* čitaste *legē-ba-nt* čitahu	*leg-e-re-m* čitao bih *leg-e-rē-s* čitao bi *leg-e-re-t* čitao bi *leg-e-rē-mus* čitali bismo *leg-e-rē-tis* čitali biste *leg-ē-re-nt* čitali bi	*leg-ē-ba-r* čitah se *leg-ē-bā-ris* čitaše se *leg-ē-bā-tur* čitaše se *leg-ē-bā-mur* čitasmo se *leg-ē-bā-minī* čitaste se *leg-ē-ba-ntur* čitahu se	*leg-e-re-r* čitao bih se *leg-e-rē-ris* čitao bi se *leg-e-rē-tur* čitao bi se *leg-e-rē-mur* čitali bismo se *leg-e-rē-minī* čitali biste se *leg-e-re-ntur* čitali bi se
	Futur I.	S. *leg-a-m* čitat ću *leg-ē-s* čitat ćeš *leg-e-t* čitat će P. *leg-ē-mus* čitat ćemo *leg-ē-tis* čitat ćete *leg-e-nt* čitat će		*leg-a-r* čitat ću se *leg-ē-ris* čitat ćeš se *leg-ē-tur* čitat će se *leg-ē-mur* čitat ćemo se *leg-ē-minī* čitat ćete se *leg-e-ntur* čitat će se	
	Imperativ	I. S. 2. *lege* čitaj! P. 2. *leg-i-te* čitajte! II. S. 2. *leg-i-tō* čitaj! 3. *(leg-i-tō)* neka čita P. 2. *leg-i-tōte* čitajte! 3. *(leg-u-ntō)* neka čitaju!		Ne upotrebljava se	
	Nōmina verbālia: Infinitiv prezenta	*leg-e-re* čitati		*leg-ī* biti čitan	
	Particip prezenta	*leg-ē-ns* (gen. *legentis*) koji čita, čitajući			
	Gerundiv			*leg-e-ndus, -a, -um* koji treba da se čita	
	Gerund	Genit. *leg-e-ndī* čitanja Dat. *leg-e-ndō* čitanju Akuz. *(ad) leg-e-ndum* (za) čitanje Ablat. *leg-e-ndō* čitanjem, čitajući			

Aktiv			
		Indikativ	**Konjunktiv**
Oblici perfektne osnove	Perfekt	S. *lēg-ī* čitao sam	*lēg-eri-m* (da) sam čitao
		lēg-i-stī čitao si	*lēg-eri-s* „ si čitao
		lēg-i-t čitao je	*lēg-eri-t* „ je čitao
		P. *lēg-i-mus* čitali smo	*lēg-eri-mus* „ smo čitali
		lēg-i-stis čitali ste	*lēg-eri-tis* „ ste čitali
		lēg-ē-runt čitali su	*lēg-eri-nt* „ su čitali
	Pluskvamperfekt	S. *lēg-era-m* bijah čitao	*lēg-isse m* bio bih čitao
		lēg-erā-s bijaše čitao	*lēg-issē-s* bio bi čitao
		lēg-era-t bijaše čitao	*lēg-isse-t* bio bi čitao
		P. *lēg-erā-mus* bijasmo čitali	*lēg-issē-mus* bili bismo čitali
		lēg-erā-tis bijaste čitali	*lēg-issē-tis* bili biste čitali
		lēg-era-nt bijahu čitali	*lēg-isse-nt* bili bi čitali
	Futur II.	S. *lēg-erō* budem čitao	
		lēg-eri-s budeš čitao	
		lēg-eri-t bude čitao	
		P. *lēg-eri-mus* budemo čitali	
		lēg-eri-tis budete čitali	
		lēg-eri-nt budu čitali	
Nōmina verbālia		Infinitiv perfekta	*lēgisse*
		Particip perfekta	

Pasiv			
		Indikativ	**Konjunktiv**
Oblici participijalne osnove	Perfekt	S. *lēctus, -a* { *sum* bio sam čitan / *es* bio si čitan }	*lēctus, -a* { *sim* da sam bio čitan / *sīs* da si bio čitan }
		lēctus, -a, -um est bio je čitan	*lēctus, -a, -um sit* da je bio čitan
		P. *lēctī, -ae* { *sumus* bili smo čitani / *estis* bili ste čitani }	*lēctī, -ae* { *sīmus* da smo bili čitani / *sītis* da ste bili čitani }
		lēctī, -ae, -a sunt bili su čitani	*lēctī, -ae, -a sint* da su bili čitani
	Pluskvamperfekt	S. *lēctus, -a* { *eram* bili su me čitali i t. d. / *erās* }	*lēctus, -a* { *essem* bio bih se čitao i t. d. / *essēs* }
		lēctus, -a, -um erat	*lēctus, -a, -um esset*
		P. *lēctī, ae* { *erāmus* / *erātis* }	*lectī, -ae* { *essēmus* / *essētis* }
		lēctī, -ae, -a erant	*lēctī, -ae, -a essent*
	Futur II.	S. *lēctus, -a* { *erō* budem bio čitan i t. d. / *eris* }	
		lēctus, -a, -um erit	
		P. *lectī, -ae* { *erimus* / *eritis* }	
		lēctī, -ae, -a erunt	
		lēctus, -a, -um (-um, -am, -um) esse	
		lēctus -a, -um čitan, -a, -o	Particip fut. akt.: *lēctūrus, -a, -um* onaj, koji će čitati Infinitiv fut. akt.: *lēctūrus, -a, -um* / *lēctūrum, -am, -um* } *esse* Supin: akuz. *lēctum*, ablat. *lēctu* Infinitiv fut. pas.: *lēctum īrī*

*

§ 82. IV. ili *i*- konjugacija: *audiō*, *audī-re*, *audī-vī*, *audī-tum* čuti

		Aktiv – Indikativ	Aktiv – Konjunktiv	Pasiv – Indikativ	Pasiv – Konjunktiv
Oblici prezentske osnove	Prezent	S. *audi-ō* čujem *audī-s* čuješ *audi-t* čuje P. *audī-mus* čujemo *audī-tis* čujete *audi-unt* čuju	*audi-a-m* (da) čujem *audi-ā-s* (da) čuješ *audi-a-t* (da) čuje *audi-ā-mus* (da) čujemo *audi-ā-tis* (da) čujete *audi-a-nt* (da) čuju	*audi-o-r* čujem se *audī-ris* čuješ se *audī-tur* čuje se *audī-mur* čujemo se *audī-minī* čujete se *audi-untur* čuju se	*audi-a-r* (da) se čujem *audi-ā-ris* (da) se čuješ *audi-ā-tur* (da) se čuje *audi-ā-mur* (da) se čujemo *audi-ā-minī* (da) se čujete *audi-an-tur* (da) se čuju
	Imperfekt	S. *audi-ēba-m* čujah *audi-ēbā-s* čujaše *audi-ēba-t* čujaše P. *audi-ēbā-mus* čujasmo *audi-ēbā-tis* čujaste *audi-ēba-nt* čujahu	*audī-re-m* čuo bih *audī-rē-s* čuo bi *audī-re-t* čuo bi *audī-rē-mus* čuli bismo *audī-rē-tis* čuli biste *audī-re-nt* čuli bi	*audi-ēba-r* čujah se *audi-ēbā-ris* čujaše se *audi-ēbā-tur* čujaše se *audi-ēbā-mur* čujasmo se *audi-ēbā-minī* čujaste se *audi-ēba-ntur* čujahu se	*audi-re-r* čuo bih se *audī-rē-ris* čuo bi se *audī-rē-tur* čuo bi se *audī-rē-mur* čuli bismo se *audī-rē-minī* čuli biste se *audī-re-ntur* čuli bi se
	Futur I.	S. *audi-a-m* čut ću *audi-ē-s* čut ćeš *audi-e-t* čut će P. *audi-ē-mus* čut ćemo *audi-ē-tis* čut ćete *audi-en-t* čut će		*audi-a-r* čut ću se *audi-ē-ris* čut ćeš se *audi-ē-tur* čut će se *audi-ē-mur* čut ćemo se *audi-ē-minī* čut ćete se *audi-e-ntur* čut će se	
	Imperativ	I. S. *audī* čuj! P. *audī-te* čujte! II. S. *audī-tō* čuj! (*audī-tō*) neka čuje! P. *audī-tōte* čujte! (*audi-u-nto*) neka čuju!		Ne upotrebljava se	
Nōmina verbālia	Infinitiv prezenta	*audī-re* čuti		*audī-rī* biti čuven	
	Particip prezenta	*audi-ē-ns* (gen. *audi-entis*) koji čuje, čujući			
	Gerundiv			*audi-e-ndus, -a, -um* koji treba da se čuje	
	Gerund	Genit. *audi-e-ndī* čuvenja Dat. *audi-e-ndō* čuvenju Akuz. (*ad*) *audi-e-ndum* (za) čuvenje Ablat. *audi-e-ndō* čuvenjem, čujući			

A k t i v

		Indikativ	Konjunktiv
Oblici perfektne osnove	Perfekt	S. *audīv-**ī*** čuo sam *audīv-**i-stī*** čuo si *audīv-**i-t*** čuo je P. *audīv-**i-mus*** čuli smo *audīv-**i-stis*** čuli ste *audiv-**ē-runt*** čuli su	*audiv-**eri-m*** (da) sam čuo *audīv-**eri-s*** (da) si čuo *audīv-**eri-t*** (da) je čuo *audīv-**eri-mus*** (da) smo čuli *audīv-**eri-tis*** (da) ste čuli *audīv-**eri-nt*** (da) su čuli
	Pluskvamperfekt	S. *audīv-**era-m*** bijah čuo *audīv-**erā-s*** bijaše čuo *audīv-**era-t*** bijaše čuo P. *audīv-**erā-mus*** bijasmo čuli *audīv-**erā-tis*** bijaste čuli *audīv-**era-nt*** bijahu čuli	*audīv-**isse-m*** bio bih čuo *audīv-**issē-s*** bio bi čuo *audīv-**isse-t*** bio bi čuo *audīv-**issē-mus*** bili bismo čuli *audīv-**issē-tis*** bili biste čuli *audīv-**isse-nt*** bili bi čuli
	Futur II.	S. *audīv-**erō*** budem čuo *audīv-**eri-s*** budeš čuo *audīv-**eri-t*** bude čuo P. *audīv-**eri-mus*** budemo čuli *audīv-**eri-tis*** budete čuli *audīv-**eri-nt*** budu čuli	
Nomina verbalia		Infinitiv perfekta	*audīv-**isse***
		Particip perfekta	

P a s i v

		Indikativ	Konjunktiv
Oblici participijalne osnove	Perfekt	S. *audītus*, *-a* { *sum* bio sam čuven / *es* bio si čuven } *audītus, a, um est* bio je čuven P. *audītī, ae* { *sumus* bili smo čuveni / *estis* bili ste čuveni } *audītī, ae, a sunt* bili su čuveni	*audītus, a* { *sim* (da sam bio čuven / *sīs* (da) si bio čuven } *audītus, -a, -um sit* (da) je bio čuven *audītī, ae* { *sīmus* (da) smo bili čuveni / *sītis* (da) ste bili čuveni } *audītī, -ae, -a sint* (da) su bili čuveni
	Pluskvamperfekt	S. *audītus, a* { *eram* bili su me čuli i t. d. / *erās* } *audītus, -a um erat* P. *audītī ae* { *erāmus* / *erātis* } *audītī, ae, a erant*	*audītus, a* { *essem* bio bih se čuo i t. d. / *essēs* } *audītus, a, um esset* *audītī, ae* { *essēmus* / *essētis* } *audītī, ae, a essent*
	Futur II.	S. *audītus, a* { *erō* budem bio čuven / *eris* budeš bio čuven } *audītus, a, um erit* bude bio čuven P. *audītī, ae* { *erimus* budemo bili čuveni / *eritis* budete bili čuveni } *audītī, ae, a erunt* budu bili čuveni	
		audītus, a, um (um, am, um) esse	Particip fut. akt. *audītūrus, a, um* onaj, koji će čuti Infinitiv fut. akt. *audītūrus, a, um* / *audītūrum, am, um* } *esse*
		audītus, a, um čuven, a, o	Supin: Akuz. *audītum* Ablat. *audītu* Infinitiv fut. pas. *audītum īrī*

§ 83. **Opisna konjugacija.**

Opisna konjugacija aktivna *(coniugātiō periphrastica āctīva)* zove se ona glagolska promjena, koja postaje, kad se particip fut. akt. udruži s oblicima glagola **esse.**

Particip fut. akt. znači radnju, koju hoćemo (smo radi, namjeravamo, nakanili smo) da vršimo, a oblici glagola *esse* kazuju vrijeme, u kojem je ta radnja.

Prez. *laudātūrus, a sum, es* i t. d. hoću da hvalim.
laudātūrus, a sim, sīs i t. d.
Imperf. *laudātūrus, a eram, erās* i t. d. namjeravah da hvalim.
laudātūrus, a essem.
Fut. I. *laudātūrus, a erō* htjet ću da hvalim.
Perf. *laudātūrus, a fuī* htio sam da hvalim.
laudātūrus, a fuerim.
Inf. prez. *laudātūrum, am, um esse.*
Inf. prez. *laudātūrum, am, um fuisse.*

Konjunktivom prez. i. imper. perifrastične konjugacije naknađava se konjunktiv aktivnoga futura.

§ 84. Opisna konjugacija pasivna *(coniugātiō periphrastica passīva)* zove se ona glagolska promjena, koja postaje, kad se gerundiv udruži s oblicima glagola esse. Gerundiv znači radnju, koju treba da vršimo, moramo vršiti, a oblici glagola esse kazuju vrijeme, u kojem je ta radnja.

Prez. *laudandus, a, um sum* treba da me hvale, moraju me hvaliti.
laudandus, a, um sim.
Imperf. *laudandus, a, um eram* trebaše da me hvale, morahu me hvaliti.
laudandus, a, um essem.
Fut. I. *laudandus, a, um erō* trebat će da me hvale.
Perf. *laudandus, a, um fuī* trebalo je da me pohvale.
laudandus, a, um fuerim.
Inf. prez. *laudandum, am, um esse.*
Inf. perf. *laudandum, am, um fuisse.*

Pamti ova pravila:

a) *laudandum est* treba da se hvali. Ako je subjekt neodređen, a glagolski je predikat bez objekta, upotrebljava se bezlična konstrukcija, t. j. glagol *esse* stoji u 3. l. sing., a gerundiv u srednjem rodu; *mihi laudandum est* treba da hvalim: ako je subjekt određen, stoji u dativu.

b) *virtūs laudanda est* vrlina treba da se hvali, vrlinu treba hvaliti. Ako je subjekt neodređen, a glagolski predikat ima objekt, upotrebljava se lična konstrukcija, t. j. objekt se meće u nominativ, a gerundiv se s njim slaže u rodu, broju i padežu; *virtūs mihi laudanda est* treba da hvalim vrlinu; ako je pak subjekt određen, stoji u dativu.

Gerundiv u niječnim rečenicama znači također, što se ne smije, ne može učiniti: *laudandum nōn est* ne smije se hvaliti; *vir vix ferendus* čovjek, koji se ne može podnositi.

Glagoli na -iō. § 85.

Petnaest glagola III. konjugacije na *iō* imade u oblicima, koji postaju od prezentske osnove, pred nastavcima kratko ***i,*** koje odbacuju pred drugim ***i*** ili pred kratkim ***ĕ,*** na pr. *capiō*, prez. osnova *capĭ*, inf. *cap(i)-ĕre* = *capĕre,* 2. l. sing. *cap(i)-is* = *capis,* ali *capi-unt.*

	Aktiv		*Pasiv*	
Prez.	Indikativ	Konjunktiv	Indikativ	Konjunktiv
	*capi-**ō***	*capi-**am***	*capi-**or***	*capi-**ar***
	*cap-**ĭs***	*capi-**ās***	*cap-**ĕris***	*capi-**āris***
	*cap-**ĭt***	*capi-**at***	*cap-**itur***	*capi-**ātur***
	*cap-**ĭmus***	*capi-**āmus***	*cap-**imur***	*capi-**āmur***
	*cap-**ĭtis***	*capi-**ātis***	*cap-**iminī***	*capi-**āminī***
	*capi-**unt***	*capi-**ant***	*capi-**untur***	*capi-**antur***

Impf. akt. *capi-ēbam* i t. d., pas. *capi-ēbar* i t. d.

Fut. I. akt. *capi-am*, *capi-ēs* i t. d., pas. *capi-ar*, *capi-ēris* i t. d.

Inf. akt. *cap-**ĕre,*** pas. *cap-**ī;*** partic. prez. *capi-ēns;* gerundiv: *capi-endus;* gerund: *capi-endī*, *capi-endō* i t. d.

Imper. 2. l. sing. *cap-**ĕ**,* 2. l. pl. *cap-ite;* imper. II. *cap-itō; cap-itōte, capi-untō.*

Amo pripadaju glagoli i njihove složenice:

capiō uzimam	*iaciō* bacam	*sapiō* kušam
cupiō želim	(*laciō* mamim) složenice	(*speciō* gledam) složenice
faciō činim	*pariō* rađam	*gradior* gredem
fodiō kopam	*quatiō* tresem	*morior* umirem
fugiō bježim	*rapiō* grabim	*patior* trpim.

Dēponentia. Odložni glagoli.

§ 86. Mnogi glagoli imaju pasivan oblik, a aktivno značenje te se zovu *verba dēpōnentia* (odložni glagoli). Od aktivnih oblika imaju particip prezenta, particip fut. akt. i infinitiv fut. akt. Konjugiraju se kao pasiv običnih glagola. Gerundiv ima pasivno značenje: *hortandus* koji treba da se sokoli. Dok se kod običnih glagola ne upotrebljava pasivni imperativ, *dēpōnentia* ga imaju, ali mu je značenje aktivno: *hortā-re* sokoli! *hortā-minī* sokolite!

	I.	II.	III.	IV.
Prez. ind.	*hortor*	*vereor*	*queror*	*partior*
	hortāris	*verēris*	*querĕris*	*partīris*
	i t. d.	i t. d.	i t. d.	i t. d.
Prez. konj.	*horter*	*verear*	*querar*	*partiar*
	hortēris	*vereāris*	*querāris*	*partiāris*
	i t. d.	i t. d.	i t. d.	i t. d.
Impf. ind.	*hortābar*	*verēbar*	*querēbar*	*partiēbar*
„ konj.	*hortārer*	*verērer*	*querĕrer*	*partīrer*
Fut. I.	*hortābor*	*verēbor*	*querar*	*partiar*
Perf.	*hortātus sum*	*veritus sum*	*questus sum*	*partītus sum*
Plkvpfkt.	*hortātus eram*	*veritus eram*	*questus eram*	*partītus eram*
Fut. II.	*hortātus erō*	*veritus erō*	*questus erō*	*partītus erō*
Imper.	*hortā-re*	*verē-re*	*quer-ĕre*	*partī-re*
	hortā-minī	*verē-minī*	*quer-iminī*	*partī-minī*
Inf. prez.	*hortārī*	*verērī*	*querī*	*partīrī*

Inf. perf. *hortātum, am, um (us, a, um) esse*
veritum, am, um (us, a, um) esse
questum, am, um (us, a, um) esse
partītum, am, um (us, a, um) esse

Inf. fut. *hortātūrum, am, um (us, a, um) esse*
veritūrum, am, um (us, a, um) esse
questūrum, am, um (us, a, um) esse
partītūrum, am, um (us, a, um) esse.

Part. prez.	*hortāns*	*verēns*	*querēns*	*partiēns*
„ perf.	*hortātus*	*veritus*	*questus*	*partītus*
„ fut.	*hortātūrus*[1]	*veritūrus*	*questūrus*	*partītūrus*
Gerund.	*hortandī*	*verendī*	*querendī*	*partiendī*
	hortandō	*verendō*	*querendō*	*partiendō*
	i t. d.	i t. d.	i t. d.	i t. d.
Gerundiv	*hortandus*	*verendus*	*querendus*	*partiendus*
Supin	*hortātum*	*veritum*	*questum*	*partītum*
	hortātū	*veritū*	*questū*	*partītū.*

Tako i *dēpōnentia* III. konj. na *-iō* (§ 85.): *morior, morĕris moritur* i t. d., konj. impf. *morĕrer, morĕrēris, morĕrētur* i t. d., imper. *morĕre, moriminī.*

Bilješka 1. Gdjekoji glagoli imaju u participu perf. pas. i u oblicima od njega postalim pasivan oblik a aktivno značenje, te se zovu *sēmidēpōnentia* (poluodložni glagoli).

Takvi su glagoli ovi:

audeō, audēre, ausus sum usuditi se
gaudeō, gaudēre gāvīsus sum veseliti se
soleō, solēre, solitus sum običavati
(con)-fīdō, fīdĕre, fīsus sum uzdati se.

2. Gdjekoji participi perfekta glagola „deponentia“ imaju pored aktivnoga i pasivno značenje[2]):

comitātus praćen — *medītātus* promišljen
dimensus izmjeren — *partītus* podijeljen
ementītus izmišljen — *populātus* opustošen.

3. Neki neprelazni glagoli imaju ipak particip perf. pas., koji se smije upotrebljavati samo atributivno: *adultus, obsōletus, inveterātus, nuptus, praeterītus: virgo adulta,* ali *virgo adolēvit.*

4. U participu perf. pas. imaju aktivno značenje glagoli: *cēnāre, prandēre, pōtāre, iūrāre:*

cēnātus onaj, koji je ručao — *pōtus* onaj, koji je pio
iūrātus onaj, koji se zakleo — *prānsus* onaj, koji je ručao.

[1]) Dolazi samo udružen s oblicima glagola *esse.*

[2]) Pasivno je značenje rijetko u oblicima, koji su složeni s glagolima *esse.* Particip u pas. značenju upotrebljava se samo za stvari: *adeptā lībertāte,* ali ne *adeptō virō.*

5. Nekoji glagoli imaju aktivan oblik, a pasivno značenje, te se zovu *neutralia passīva*:

vēneō, vēniī (bez partic. perf. pas.) prodavati se (pasiv glag. *vendō), pereō, perīre, periī* propasti (pasiv glagola *perdō*) i djelomice *fīō* (§ 101.).

Bilješke konjugacijama.

§ 87. 1. Glagoli *dīcere* reći, *dūcere* voditi, *facere* činiti, *ferre* nositi imaju 2. l. sing. imperativa: *dīc, dūc, fac, fer.* Tako imaju i glagoli složeni s *dūcō* i *ferō*: *ēduc, confer.* Glagol *sciō* ima samo *scītō* znaj! i *scītōte* znajte!

2. Mjesto završetka *-ērunt* u 3. l. pl. perfekta upotrebljava se kadšto *-ēre*: *laudāvēre, audīvēre* mj. *laudāvērunt audivērunt.*

3. Perfekti na *-āvī, -ēvī, -īvī* i vremena i načini od njih izvedeni pokraćuju se kadšto:

a) *ve* se odbacuje pred *r*: *lāudārim* mj. *laudāverim, dēlēram* mj. *dēlēveram,* ali kod glagola na *īvī* ispada samo *v*: *audieram* mj. *audīveram.*

b) *vi* se odbacuje pred *s*: *laudāstī, audīstis* mj. *laudāvistī, audīvistis; laudāsse* mj. *laudāvisse, audīssem* mj. *audīvissem.*

Tako se kaže i *nōstī, nōsse, nōrunt* mj. *nōvistī, nōvisse, nōvērunt.*

Pamti: *desiī* (od *desinō), petiī, petiit* (od *petō), rediī, rediit* (od *redeō).*

4. Nije pravilan partip fut. akt. ovih glagola:

ori-, mori-, sonā-tūrus
pari-, rui-, secā-tūrus

od *orior* (part. *ortum), morior,* (part. *mortuum), sonō* (part. *sonitum), pariō* (part. *partum), ruō* (part. *rutum), secō* (part. *sectum).*

5. Mjesto nastavka *-ris* u 2. l. sing. pas. (osim u indikativu prez.) upotrebljava se kadšto *-re*: *laudābere* mj. *laudāberis, laudābāre, laudārēre* mj. *laudābāris* i *laudārēris.*

6. Glagoli III. i IV. konjugacije imaju u starijem jeziku u gerundivu *undus* mj. *endus*: *potiundus;* uvijek se kaže: *repetundārum, dē repetundīs* radi globljenja.

7. Stari su oblici: *ausim, faxim* (konjunktiv per. akt.); *faxō* (fut. II.); *amarier* (infinitiv prez. pas. mj. *amārī).*

Tvorba osnova.

I. Prezentska osnova.

Kod glagolâ, kojima se prezentska osnova svršuje na samoglasnik, redovno je prezentska osnova jednaka glagolskoj, na pr. *laudā, monē, audī, tribu* od *laudā-re, monē-re, audī-re, tribu-ere.* § 88.

Bilješka. Gdjekoji glagoli, kojima se prez. osnova svršuje na *a, e, i,* imaju glagolsku osnovu konzonantsku:

iuvāre pomoći glag. osn. *iuv-*, prez. osn. *iuvā-*
augēre množati, „ „ *aug-*, „ „ *augē-*
vidēre vidjeti, „ „ *vid-*, „ „ *vidē-*
venīre doći, „ „ *ven-*, „ „ *venī.*

2. U glagolâ s konzonatskom osnovom prezentska je osnova ponajviše proširena:

a) dodavanjem glasa *i*: *cap-i-ō,* v. § 85.;

b) dodavanjem glasa *t*: *flectō* (osn. *flec-), nectō* (osn. *nec-);*

c) dodavanjem glasa *n*: *temnō* (osn. *tem-).* Kadšto se *n* umeće i u osnovu, a pred usnenim glasom postaje *m*: *fra-n-gō* (osn. *frag-), vi-n-cō* (osn. *vic-), ta-n-gō* (osn. *tag-),* ali *ru-m-pō* (osn. *rup-), cu-m-bō* (osn. *cub-).*

Amo pripadaju i glagoli na *-llō*: *tollō* (iz *tolnō), pellō* (iz *pelnō).*

I neke vokalske osnove dobivaju *n*: *sī-n-ō, lī-n-ō.*

d) glasovima *sc* (*inchoātīva*): *crē scō* (osn. *crē-), nā-scō* (osn. *nā-), dīscō* ima i reduplikaciju (iz *di-dc-scō);*

e) prezentskom reduplikacijom, t. j. ponavljanjem početnoga glasa s *i*: *bi-bō, si-stō, gi-gnō, serō* (iz *sisō,* jer *s* između samoglasnika postaje *r,* a samoglasnik ispred *r* redovno postaje *e).*

II. Perfektna osnova.

Perfektna se osnova pravi od glagolske:

1. reduplikacijom, t. j. da se pred glag. osnovu metne početni suglasnik i samoglasnik ili početni suglasnik i *ĕ*: *mordeō*: *mo-mordī, currō*: *cu-currī, pariō*: *peperi.*[1])

---

[1]) U redupliciranoj osnovi slabi se samoglasnik glag. osnove: *a* u *i cadō*: *ce-ci-di,* li pred *r* u *e*: *pariō*: *pe-per-ī;* *e* u *i*: osn. *men*: *me-min-ī;* *ae* u *ī*: *caedō*: *ce-cīd-ī.*

Bilješka 1. Glag. osnove, koje se počinju sa *st, sp,* gube početno *s,* a u reduplikaciju dolaze oba početna suglasnika: *spo-pond-ī (spondeō), ste-tī (stō), sti-tī (sistō).*

2. Složeni glagoli obično nemaju reduplikacije: *re-spondeō: respondī,* ili odbacuju u reduplikaciji *e: réppperī, rettuli.* Reduplikaciju zadržavaju glagoli složeni sa *dō, stō, dīscō, pōscō,* a složeni s *currō* jedni je imaju, drugi nemaju.

2. otezanjem osn. samoglasnika: *ĕmo: ēm-ī, lĕgo: lēg-ī.*

3. glasom *s* (nekad aorisna osnova) kod konzonantskih osnova, koje imaju samoglasnik dug (po prirodi ili po položaju): *carpō: carpsī, scrībō: scrīpsī, dūcō: dūxī.*

4. glasom *v* kod vokalskih osnova na *a, e, i: laudā-v-ī, dēlē-v-i, audī-v-ī.* Osnove na *a* i *e,* koje taj samoglasnik gube, i neke druge osnove dobiju *u: domāre: domuī, docēre: docuī;* tako i *alō: aluī, colo: coluī.*

III. Participna osnova.

Particip perf. pas. gradi se od glagolske osnove:

1. nastavkom *to, ta (tus, a, um): laudā-tus, dēlē-tus, lectus, audī-tus.*

One osnove na *ā* i *ē,* koje taj samoglasnik gube, dobivaju mjesto njega *i: domāre: domi-tus, monēre: moni-tus,* druge pak nemaju nikakva samoglasnika: *secāre: sec-tus, docēre: doctus.*

2. nastavkom *so, sa (sus, a, um): currere: cur-sus, pellere: pul-sus.*

Tvoreći perfektnu i participnu osnovu treba paziti na ove glasovne promjene:

1. grleni sa *s* postaju *x: dīcō: dīxī, rego: rexī, trahō: traxī, coquō, coxī.*

2. a) grleni ispred *t* prelaze u *c: legō: lectus, trahō: tractus, coquō: coctus.*

b) *b* prelazi ispred *s* i *t* u *p: scrīp-sī, scrīp-tum.*

3. a) *d* i *t* ispred *s* ili ispada ili postaje *s* (asimiluju se): *lūdō: lūsī, cedō: cessī, sentiō: sensi.*

b) *d* i *t* + *t* prelaze u *ss* ili poslije dugog samoglasnika pa suglasnika u *s*: *cedō: cessum* (iz *ced-tum), lūdō: lūsus* (iz *lūd-tus), vertō: versus* (iz *vert-tus).*

4. *m* se asimiluje sa *s: premō: pressi,* ili ostaje ispred *s* i *t* nepromijenjen, ali se onda između njih umeće *p: sumō: sum-p-sī, sum-p-tum.*

5. ako se osnova svršuje na dva suglasnika, to ispred *s* i *t* ispada posljednji: *mulceō: mulsī, mulsum; torqueō: torsī, tortum.*

Popis najvažnijih glagola po osnovnim oblicima.

Prva konjugacija. § 89.

I. Perfekti s reduplikacijom.

dō, dăre, dĕdī, datum dati

circumdō, circúmdăre, circúmdĕdī, circúmdătum opkoliti, opasati.

Bilješka. Oblici glagola *dăre* imaju uvijek kratko *ă: circúmdăbam, circúmdăbō.*

Izuzimaju se *dā, dās, dāns,* ali *dăntis.*

pessumdō upropašćivati — *venumdō* prodavati.

Dvosložne složenice idu po III. konjugaciji:

abdō, abdere, abdĭdī, abdĭtum sakrivati; tako i:

addō, -ere dodavati — *condō, -ere* osnivati — *crēdō, -ere* vjerovati
dēdō, -ere predavati — *ēdō, -ere* izdavati — *prōdō, -ere* izdati
reddō, -ere vraćati, činiti — *trādō, -ere* predati.

perdō, -ere upropašćivati, izgubiti, pas. *pereō, perīre, periī, peritūrus,* ali *perditus* i *perdendus.*

vēndō, -ere prodavati, pas. *vēneō, vēnīre, vēniī,* ali *vēnditus, vēndendus.*

stō, stāre, stĕti, — stajati. Partic. fut. akt. *stātūrus.*

Složenice s dvosložnim prijedlogom imaju *stĕtī,* dakle: *circumstō, -āre, circūmstĕtī* naokolo stajati

a s jednosložnim *stitī,* dakle:

praestō, -āre[1]), *praestitī, praestātūrus* nadmašiti *(alicui)*

cōnstō, -āre[2]), *cōnstitī* — sastajati se, stajati (o cijeni).

restō, -āre, réstitī, preostati.

Bez perfekta i participa *dīstō* biti udaljen i *exstō* pomoliti se, opstojati.

---

[1]) *praestat* bolje je; *sē praestāre* pokazivati se.

[2]) *cōnstat* sigurno je, zna se.

II. Perfekti s otezanjem osnov. samoglasnika.

iuvō, -āre, iūvī, iūtum (iuvātūrus) pomagati *(aliquem)*.

ădiuvō, -āre, ădiūvī, ădiūtum (ădiūtūrus) potpomagati.

lavō, -āre, lāvī, lautum (lōtum i *lavātum)* prati.

III. Perfekti na -vi.

laudō, -āre, laudāvī, laudātum hvaliti. Amo pripadaju svi glagoli I. konjugacije, koji nijesu ovdje spomenuti.

pōtō, -āre, pōtāvī, — piti: *pōtus* u akt.: koji je pio, popivši, u pas. pjan, opit.

(plicō) upotrebljava se samo složen; složenice imaju redovno; *-āvī, -ātum,* rjeđe: *-uī, ĭtum: explicō* razvijati, razjašnjivati, *implicō* zaplitati.

IV. Perfekti na -ui.

crĕpō, -āre, crepuī, (crepitum) zveketati

Tako i *increpō* psovati, koriti, *discrepō* ne slagati se, razlikovati se, (bez part. perf.)

cubō, -āre, cubuī, cubitūrus ležati

accubō ležati za stolom: *incubō* ležati na; *recubō* nauznak ležati.

domō, -āre, domuī, domitum krotiti, pokoriti

sonō, -āre, sonuī, sonātūrus zvečati.

Tako i složenice *con-* i *dis-sŏnō* podudarati se, ne podudarati se.

Ali *resonō, -āre, resonāvī* i *resonuī* odjekivati.

tonō, -āre, tonuī grmjeti.

vetō, -āre, vetuī, vetĭtum zabranjivati *(aliquem* komu).

secō, -āre, secuī, sectum (secātūrus) sjeći, rezati

dēsecō osjeći, *īnsecō* usjeći, *dissecō* rasjeći.

(micō, -āre, micuī, — treptjeti, blistati se)

ēmicō, -āre, ēmicuī — odlikovati se, ali *dīmicō* boriti se: *dīmicāvī, dīmicātum.*

§ 90 Druga konjugacija.

I. Perfekti s reduplikacijom.

mord-e-ō, -ēre, momordī, morsum gristi.

pend-e-ō, -ēre, pĕpendi, — visjeti

impendeō visjeti nad čim, prijetiti (bez perfekta i participa perf.).

spond-e-ō, -ēre, spŏpondī, spōnsum zavjetovati se, obećavati

respondeō, -ēre, respondī, respōnsum odgovarati.

tond-e-ō, -ēre, totondī, tōnsum strići.

II. Perfekti s otezanjem osnov. samoglasnika.

sĕd-e-ō, -ēre, sēdī, sessūrus sjedjeti

circumsedeō, -ēre, circumsēdī, circumsessum opsjedati.

Složen s jednosložnim prijedlozima slabi *e* u *i*:

obsĭdeō, -ēre, obsēdī, obsessum opsjedati *(ŏbsĭdēs)*,

possĭdeō, -ēre, possēdī, possessum posjedovati, imati *(póssidēs)*.

vĭd-e-ō, -ēre, vīdī, vīsum vidjeti

invideō zavidjeti, *prōvideō* predvidjeti, brinuti se *(ínvidēs)*.

căv-e-ō, -ēre, cāvī, cautum čuvati se

făv-e-ō, -ēre, fāvī, fautum biti naklonjen, prijati

fŏv-e-ō, -ēre, fōvī, fōtum grijati, njegovati

mŏv-e-ō, -ēre, mōvī, mōtum gibati, kretati

commoveō, permoveō ganuti, sklonuti, *admoveō* primicati

removeō odmicati *(cómmovēs, pérmovēs)*.

vŏv-e-ō, -ēre, vōvī, vōtum zavjetovati

dēvoveō žrtvovati, zakleti *(dévovēs)*.

prand-e-ō, -ēre, prandī, prānsum doručkovati; *prānsus* onaj, koji je ručao

strid-e-ō, -ēre, strīdī, — (rjeđe *strīdō, -ĕre)* šikati.

III. Perfekti na -sī.

rīd-e-ō -ēre, rīsī, rīsum smijati se

dērīdeō, irrīdeō podsmijevati se, rugati se.

suād-e-ō, -ēre, suāsī, suāsum svjetovati.

persuādeō uvjeravati, nagovarati; *dissuādeō* odvraćati.

ārd-e-ō, -ēre, ārsī, — gorjeti *(ārsūrus)*

haer-e-ō, ēre, haesī, — visjeti *(haesūrus)*

măn-e-ō, -ēre, mānsī, — ostati *(mānsūrus)*

iŭb-e-ō, -ēre, iussī, iussum zapovijedati *(aliquem* komu).

aug-e-ō, -ēre, auxī, auctum umnožiti, povećati

lūc-e-ō, -ēre, lūxī, — svijetliti se

lug-e-ō, -ēre, lūxī, — tugovati.

mulc-e-ō, -ēre, mulsī, mulsum gladiti, milovati.

abs-terg-eō, -ēre, -tersī, -tersum obrisati

torqu-e-ō, -ēre, torsī, tortum svijati, mučiti

indulg-e-ō, -ēre, indulsī, — ugađati, popuštati
alg-e-ō, -ēre, alsī, — zepsti
fulg-e-ō, -ēre, fulsī, — sijevati, blistati
urg-e-ō, -ēre, ursī, — tiskati, navaljivati.
Sēmidēpōnentia vidi § 86. bilj. 1.

IV. Perfekti na -vī i -uī.

dēleō, -ēre, dēlēvī, dēlētum razoriti
fleō, -ēre, flēvī, flētum plakati
dēfleō oplakivati.
com-pleō, -ēre, -plēvī, -plētum napuniti
expleō ispuniti, *suppleō* potpuniti, naknaditi.

S participom perf. pas. na *-ītum*:
aboleō, -ēre, abolēvī, abolītum ukinuti
cieō, -ēre, cīvī, citum poticati
Složeni gotovo uvijek na *ciō, cīre* po IV. konjugaciji.

Perfekti na *-uī*, participi perf. pas. na *-ĭtum*:
habeō, -ēre, habuī, habitum imati.
adhibeō upotrebljavati *(ádhibēs)*; *prohibeō* zapriječiti.

praebeō pružati	*debeō* dugovati
mereō zaslužiti	*taceō* šutjeti
moneō opominjati	*terreō* strašiti

admoneō sjećati *(ádmonēs)*.

Bez participa perf. pas., ali s participom fut. na *-itūrus*:
caleō, -ēre, caluī biti topao *(calitūrus)*.
careō, -ēre, caruī oskudijevati *(caritūrus)*.
doleō, -ēre, doluī žalostiti se *(dolitūrus)*.
noceō, -ēre, nocuī škoditi *(nocitūrus)*.
pāreō, -ēre, pāruī pokoravati se *(pāritūrus)*.
placeō, -ēre, placuī militi se *(placitūrus)*.
valeō, -ēre, valuī zdrav, jak biti *(valitūrus)*.

---

doceō, -ēre, docuī, doctum učiti
mīsceō, -ēre, mīscuī, mixtum miješati.

[1]) *appāret* jasno je.

torreō, -ēre, torruī, tostum pržiti, sušiti.
cēnseō, -ēre, cēnsuī, cēnsum cijeniti, misliti.
recēnseō presuđivati; *suscēnseō* srditi se (bez participa perf. pas.).

Mnogi ponajviše neprelazni glagoli II. konjugacije imaju perfekt na *uī*, ali nemaju participa perf. pas.:
ārceō, -ēre, arcuī odvraćati, odbijati, ali:
coërceō, -ēre, coërcuī, coërcitum obuzdati, stegnuti.
exerceō vježbam *(exercitātus* uvježban, *exercitus* izmučen).
egeō, -ēre, eguī potrebovati *(aliquā rē)*.
ēmineō, -ēre, ēminuī provirivati, odlikovati se.
flōreō, -ēre, flōruī cvasti.
horreō, -ēre, horruī zgražati se.
iaceō, -ēre, iacuī ležati.
lateō, -ēre, latuī biti sakriven.
niteō, -ēre, nituī sjati.
pateō, -ēre, patuī biti otvoren.
sileō, -ēre, siluī šutjeti.
studeō, -ēre, studuī trsiti se *(alicuī reī)*.
teneō, -ēre, tenuī držati.
Od složenica imaju partic. perf. pas. na *tentum* ove:
dētineō, -ēre, dētinuī, dētentum zadržavati i:
distineō rastavljati, *obtineō* održavati, *retineō* zadržati.
Nemaju participa perf. pas.:
abstineō uzdržati se, *pertineō* dopirati, *contineō* spajati *(contentus* zadovoljan.)
sustineō, -ēre, sustinuī, (sustentātum) podupirati, izdržati.
timeō, -ēre, timuī bojati se *(aliquem)*.
vigeō, -ēre, viguī, živjeti, čil, krepak biti.

Bezlične glagole, koji amo pripadaju, vidi § 103.

Gjekoji glagoli nemaju ni perfekta ni participa perf. pas., na pr. *immineō* prijetim, *maereō* tugujem, *polleō* moćan sam, *splendeō* sjam se, *squaleō* prljav sam *(squalidus)*.

*

§ 91. Treća konjugacija.

I. Perfekti s reduplikacijom.

cădō, -ĕre, cĕcĭdī, cāsum padati.
óccidō, -ĕre, óccidī, (occāsum) poginuti.
récidō, -ĕre, réccidī, — natrag pasti.
áccidō, -ĕre, áccidī, — padati, *accidit* zgađa se.
íncidō, -ĕre, íncidī, upasti, naletjeti.

caedō, -ĕre, cĕcīdī, caesum ubijati, sjeći.
occīdō, -ĕre, occīdī, occīsum ubiti
concīdō pobiti, sasjeći; *incīdō* usjeći; *abscīdō* odsjeći.

canō, -ĕre, cecinī, (cantātum) pjevati.
cóncinō, -ĕre, concinuī, — slagati se.

per-cellō, -ĕre, pér-culī, per-culsum potresti, oboriti.
antecellō, praecellō i *excellō* odlikovati se nemaju ni perfekta (naknađuje se s *floruī, praestitī)* ni participa perf. pas. *Excelsus* je pridjev.

currō, -ĕre, cucúrrī, cursum trčati.
Ove složenice nemaju reduplikacije: *occurrō, -ĕre, occurrī, occursum* trčati ususret, sukobiti se; *recurrō* natrag trčati, *succurrō* priteći u pomoć.
Ostale složenice dolaze sad s reduplikacijom, sad bez nje:
concurrō, -ĕre, concurrī i *concucurrī, concursum* steći se.
accurrō, dotrčati; *praecurrō* naprijed trčati.

fallō, -ĕre[1] *fefĕllī, (dēceptum)* varati.
falsus je pridjev: lažan, izmišljen (prevaren sam: *dēceptus sum).*
refellō, -ĕre, refellī, (refūtātum) pobijati.

pangō, -ĕre, pĕpĭgī, pāctum utvrditi, uglaviti.
compingō, -ĕre, compēgī, compāctum spojiti.
Pĕpĭgī je perf. i od *paciscor:* sklopiti, ugovoriti na pr. *pacem.*

parcō, -ĕre, pepercī, (temperātum) štedjeti *(alicuī* koga).

părĭō, parĕre, peperī, partum (paritūrus) rađati, teći.
Složenice vidi u IV. konjugaciji § 92. I.

pellō, -ĕre, pépulī, pulsum tjerati.
appellō, -ĕre, áppulī, appulsum dotjerati, pristati. Tako i: *compellō 3.* natjerati, prisiliti; *expellō 3.* istjerati; *impellō 3.* natjerati; *repellō 3.* natrag otjerati (perf. *reppulī).*

pendō, -ĕre, pependī, pēnsum vješati, mjeriti, plaćati.
impendō 3. impendī, impēnsum potrošiti; *suspendō 3.* objesiti.

pungō, -ĕre, pupugī, pūnctum bosti.
Složeni imaju u perf. *pūnxī: compungō* izbosti, *interpungō* (točkama) rastaviti.

---

[1]) *fallit mē* ne znam.

si-stō,-ĕre, (stetī i *stitī), stătum* staviti, stati. *Status* kao pridjev: utvrđen, određen.
Složenice zadržavaju reduplikaciju, ali nemaju participa perf. pas.:
absistō 3. udaljujem se, odustajem *(abstitī).*
cōnsistō 3. stupiti, postaviti se *(cōnstitī)*
dēsistō 3. odustati *(destitī); ob-* i *re-sistō* protiviti se, ali:
circumsistō 3., circumstetī opkoliti.

tangō, -ĕre, tĕtĭgī, tactum dotaći se.
attingo 3., áttigī, attāctum dotaći se, stići.
contingō[1]) *3., cóntigī, contāctum* dodirnuti, zgoditi.
obtingit, obtingĕre, obtigit zapasti (nema participa perf. pas.).

tendō, -ĕre, tetendī, tentum napinjati.
attendō 3., attendī, attentum paziti.
contendō 3., contendī, contentum zapeti, žuriti se, boriti se.
Bez participa perf. pas. je: *ostendō 3, ostendī* pokazati se (dopunjuje se s *ostentāre).*

tundō, ĕre, tutudī, tūnsum (tūsum) tući, udarati.
contundō 3., cóntudī, contūsum razbiti, smrviti.
retundō 3., réttudī, retūsum suzbiti.

bibō, -ĕre, bibī — — piti (dopunjuje se s *pōtāre.)*

crēdō, -ĕre, crēdidī, crēditum vjerovati.
Kao *crēdō* konjugiraju se dvosložne složenice s *dō,* v. § 89. I.

Reduplikaciju gube:

findō, -ĕre, fĭdī, fĭssum cijepati.

scindō, -ĕre, scĭdī, scĭssum raskinuti.
abscĭndō 3. otkinuti, *exscindō 3.* razoriti, *rescindō 3.* otkinuti, uništiti.
Pamti: *abscĭdī, abscĭssum* od *abscĭndō,* a *abscīdī, abscīsum* od *abscīdō* odrezati.

II. Perfekti s otezanjem osnov. samoglasnika.

ăgō, -ĕre, ēgī, āctum tjerati, raditi.
circúmagō okolo tjerati, *péragō* svršiti.
Ostale složenice mijenjaju *a* u *i*:
ábĭgō 3., abēgī, abāctum otjerati.
ádĭgō dotjerati; *éxĭgō* istjerati, svršiti; *súbĭgō* pokoriti.
cōgō 3., coēgī, coāctum nagnati, prisiliti.
dēgō 3., —, — sprovesti (dopunjuje se s *agere).*

căpiō, capere, cēpī, captum uzeti, uhvatiti.
Složenice imaju u participu perf. pas.: *ceptum.*
accipiō, accipere, accēpī, acceptum primati *(áccipis).*
dēcipiō 3., dēcēpī, dēceptum prevariti *(dēcipis).* Tako i:
incipiō začeti; *percipiō* shvaćati; *praecipiō* naložiti; *suscipiō* preduzeti.

---

[1]) *contingit, cóntigit* ispada za rukom.

ĕdō, -ĕre, ēdī, ēsum jesti. Vidi §. 96.

ĕmō, -ĕre, ēmī, ēmptum kupovati.

cóëmo 3., coēmī, coēmptum nakupovati.

ádĭmō 3., adēmī, adēmptum oduzeti. Tako i:

dírimō rastaviti, *rédimō* otkupiti, *interimō* uništiti, pogubiti.

faciō, facere, fēcī, factum činiti, raditi. Imperativ: *fac*.

Od prezentske osnove ima u pasivu samo *faciendus*, a sve ostale oblike od *fīō, fierī, factus sum* v. §. 101.

Složen s prijedlozima mijenja ***a*** u ***i***, u participu perf. pas. ima ***-fectum***, a pasiv pravilno na ***-ficior***, na pr.:

conficiō 3., confēcī, confectum svršiti. Imperativ: *confice*, pas. *conficior*. Tako i:

dēficiō odmetnuti se, nestati; *perficiō* svršiti; *efficiō* izraditi

praeficiō postaviti na čelo; *interficiō* ubiti; *reficiō* popraviti, *proficiō* uspjeti, napredovati.

Druge složenice zadržavaju *a* i imaju u pasivu *fīō* na pr.:

assuefaciō 3., assuefēcī, assuefactum priviknuti se; pas. *assuefīō*

patefaciō otvoriti, otkriti; *labefaciō* uzdrmati; *satisfaciō* udovoljiti.

fŏdiō, fodĕre, fōdī, fossum kopati.

cōnfodiō probosti *(cōnfodis)*, *effodiō* iskopati. Razlikuj: *cṓnfodit* prez., *cōnfṓdit* perf.

fŭgiō, fugĕre, fūgī — bježati *(fugitūrus)*.

effugiō uteći *(éffugis)*; *cōnfugiō* uteći se *(cṓnfugit)*.

aufugiō pobjeći; *perfugiō* prebjeći; *profugiō* pobjeći.

Razlikuj: *éffugit, prófugit* prez. i *effūgit, profūgit* perf.

iăciō, iacĕre, iēcī,, iactum bacati.

Složen ima u prez. *-iciō*, u participu perf. pas. *-iectum*:

abiciō 3., abiēcī, abiectum odbaciti *(ábicis)*. Tako i: *adiciō* dodati; *dēiciō* zbaciti; *subiciō* pokoriti; *trāiciō* prebaciti, prijeći.

lĕgō, -ĕre, lēgī, lēctum, čitati, brati.

pérlegō 3., perlēgī, perlēctum pročitati.

cóllĭgō 3., collēgī, collēctum skupljati. Tako i:

déligō i *ēligō* odabirati izbirati, ali:

dīligō *3.*, ***dīlēxī***, *dīlēctum* ljubiti (mj. *dīlēctus* bolje *carus alicuī)*.

intellegō *3.*, ***intellēxī***, *intellēctum* spoznavati.

néglegō *3.*, ***neglēxī***, *neglēctum* zanemarivati.

Odbacujući prezentsko proširenje:

frăngō, -ĕre, frēgī, frāctum lomiti, kršiti.

cōnfringō 3., cōnfrēgī, cōnfrāctum slomiti, skršiti.

relinquō, -ĕre, relīquī, relictum ostaviti.

dēlinquō pogriješiti.

vincō, -ĕre, vīcī, victum pobijediti.

dēvincō nadvladati; *convincō* dokazati.

rumpō, -ĕre, rūpī, ruptum raskinuti, rastrgati.

corrumpō 3., corrūpī, corruptum pokvariti, podmititi.

perrumpō probiti; *ērumpō, prōrumpō* provaliti iz; *irrumpō* provaliti u.

fundō, -ĕre, fūdī, fūsum sipati, razbiti.

cōnfundō smiješati, zaplesti; *īnfundō* uliti, *prōfundō* razliti, potrošiti, *perfundō* politi.

(īcō), (īcere), īcī, ictum, udariti *(foedus īcere* ugovor sklopiti). U prezentu se ne upotrebljava, nego se nadoknađuje s *ferīre*.

(sīdō, -ĕre sjesti.)

assīdō, -ĕre, assēdī, assessum sjesti k

īnsīdo sjesti na, *possīdō* zauzeti, osvojiti; *cōnsīdō* posjedati.

vīsō, -ĕre, (vīsī,), — razgledati, pohoditi.

vellō, -ĕre, vellī, vulsum čupati (pjesnički).

convellō, āvellō otkinuti, *ēvellō* iščupati, istrgnuti.

vertō, -ĕre, vertī, versum obraćati.

avertō odvratiti; *convertō* okrenuti, *ēvertō* porušiti, *dēvertō* svratiti se.

Svi glagoli na ***d***, pred kojim je suglasnik, imaju u perf. ***-dī*** (osim *ardeō: arsī)*:

accendō, -ĕre, accendī, accēnsum zapaliti *(candō* neobičan).

incendō zapaliti.

dēfendō, -ĕre, dēfendī, dēfensum braniti.

offendō uvrijediti.

pandō, -ĕre, pandī, passum raširiti, rasplesti.

prehendō, -ĕre, prehendī, prehēnsum uhvatiti.

comprehendō pograbiti, *reprehendō* ukoriti.

(scandō, -ĕre, scandī — penjati se). Upotrebljavaju se samo oblici. prez. osnove.

ascendō, -ĕre, ascendī, ascēnsum popeti se.

cōnscendō popeti se *(navem* ukrcati se), *dēscendō* saći.

---

solvō, -ĕre, ***solvī,*** *solūtum* odriješiti, platiti.

absolvō osloboditi, odriješiti; *dissolvō* razriješiti.

volvō, -ĕre, ***volvī,*** *volūtum* valjati, okretati.

ēvolvō rasplesti, *involvō* zaplesti, zamotati.

---

abnuō,-ĕre, abnuī — odbijati, odricati.
adnuō namignuti, potvrditi.
acuō, -ĕre, acuī — oštriti, brusiti, *acūtus* oštar (pridjev).
arguō, -ĕre, arguī, (accusātum) optužiti; *argūtus* oštrouman, dosjetljiv (pridjev).
coarguō dokazati, obličiti *(convictum)*. *redarguō* utjerati u laž, pobiti *(refūtātum)*.
congruō, -ĕre, congruī, — podudarati se, slagati se.
exuō, -ĕre, exuī, exūtum svući, skinuti *(aliquā rē)*.
imbuō nakvasiti, omočiti; *induō* obući.
luō, -ĕre, luī, — prati.
ábluō 3., abluī, ablūtum oprati i *pólluō* okaljati, oskvrnuti.
mĕtuō, -ĕre, metuī, — bojati se.
mīnuō, -ĕre, minuī, minūtum umanjiti.
ruō, -ĕre, ruī — *ruitūrus* rušiti (se).
díruō 3., dīruī, dīrutum razoriti; *obruō* zatrpati; *corruō* srušiti se, *irruō* provaliti bez participa perf. pas.
statuō, -ĕre, statuī, statūtum odrediti.
cōnstituō 3., cōnstituī, cōnstitūtum postaviti, zaključiti, odlučiti.
dēstituō ostaviti, *īnstituō* urediti, *restituō* uspostaviti.
tribuō, -ĕre, tribuī, tribūtum dati, podijeliti.
contribuō prinositi, *distribuō* razdijeliti.

III. Perfekti na -sī (-ssī, -xī.)

carpō, -ĕre, carpsī, carptum brati, kidati.
dēcerpō 3., dēcerpsī, dēcerptum ubrati, otkinuti; *discerpō* rastrgati.
cōmō, -ĕre, cōmpsī, cōmptum urediti, uresiti.
dēmō, -ĕre, dēmpsī, dēmptum oduzeti.
nūbō, -ĕre, nūpsī, nūptum udavati se (za koga *alicuī*).
prōmō, -ĕre, prōmpsī, prōmptum, izvaditi.
rēpō, -ĕre, rēpsī, — miljeti, gmizati.
scrībō, -ĕre, scrīpsī, scrīptum pisati.
adscrībō pripisati; *cōnscrībō* popisati, unovačiti; *dēscrībō* opisati. *īnscrībō* upisati; *praescrībō* propisati; *prōscrībō* prognati.
sculpō, -ĕre, sculpsī, sculptum dupsti, rezati.
serpō, -ĕre, serpsī, — plaziti.
sūmō, -ĕre, sūmpsī, sūmptum uzeti.
cōnsūmō 3., potrošiti.
con-temnō, -ĕre, contempsī, contemptum prezirati.

---

gerō, -ĕre, gessī, gestum nositi.
cóngerō snositi, *dígerō* razrediti.
premō, -ĕre, pressī, pressum tiskati.
cómprimō stisnuti; *ópprimō* ugušiti, svladati.
ūrō, -ĕre, ūssī, ūstum paliti, žeći
combūrō spaliti.

---

claudō, -ĕre, clausī, clausum zatvoriti.
inclūdō 3., inclūsī, inclūsum zaključati.
conclūdō zaključati, *interclūdō* rastaviti, spriječiti.
dīvīdō, -ĕre, dīvīsī, dīvīsum dijeliti.
laedō, -ĕre, laesī, laesum vrijeđati.
allīdō 3., allīsī, allīsum udariti u što.
lūdō, -ĕre, lūsī, lūsum igrati se, rugati se, varati.
dēlūdō, ēlūdō, illūdō podsmijevati se, rugati se.
plaudō, -ĕre, plausī, plausum pljeskati.
applaudō pljeskanjem odobravati, ali:
explōdō 3., explōsī, explōsum izviždati.
rādō, -ĕre, rāsī, rāsum grepsti.
rōdō, -ĕre, rōsī, rōsum glodati.
trūdō, -ĕre, trūsī, trūsum turati, potiskivati.
vādō, -ĕre ići.
ēvādo 3., ēvāsī, ēvāsum izići, postati; *invādō* navaliti, prodrijeti.

---

cēdō, -ĕre, cessī, cessum uzmicati, ustupati.
accēdō pristupiti *(accēdit* k tomu još, osim toga): *discēdō* udaljiti se, razići se, *antecēdō* nadmašiti; *excēdō* izići; *concēdō* dopuštati; *incēdō* stupati, *prōcēdō* napredovati, naprijed ići; *recēdō* uzmicati.
mittō, -ĕre, mīsī, missum slati.
āmittō izgubiti; *omittō* propustiti, *committō* povjeriti; *permittō* dopustiti, *prōmittō* obećati; *dimittō* otpustiti; *remittō* natrag poslati.
(quatiō, quatĕre, quassum uzdrmati, potresti).
concútiō, concutere, concussī, concussum uzdrmati *(cóncutis)*.

---

mergō, -ĕre, mersī, mersum potopiti.
ēmergō pomoliti se, *submergō* zaroniti.
spargō, -ĕre, sparsī, sparsum razasuti, škropiti.
adspergō 3., — spersī, — spersum poprskati, poškropiti.
tergō, -ĕre, tersī, tersum brisati.
Složenice idu po II. konjugaciji, v. § 90. III.

afflīgō, -ĕre, afflīxī, afflīctum oboriti, ucviljeti.
cōnflīgō pobiti se, ali *prōflīgō, -āre, -āvī, -ātum* oboriti, svladati.
dīcō, -ĕre, dīxī, dictum kazati.
ēdīcō objaviti, zapovjediti, *indīcō* navijestiti, oglasiti, *praedīcō* proreći.
dūcō, -ĕre, dūxī, ductum voditi.
abdūcō odvesti, *prōdūcō* izvesti, *ēdūcō* izvesti (ali *éducō, -āre* uzgajati).
fīgo, -ĕre, fīxī, fīxum pripeti, prikovati.
trānsfīgō probosti.
rĕgō, -ĕre, rēxī, rēctum upravljati, vladati.
córrigō 3., corrēxī, corrēctum popravljati. Ali:
***pergō**, -ĕre, perrēxī, perrēctum* nastaviti,
***surgō**, -ĕre, surrēxī, surrēctum* podići se, ustati.
(speciō, specere, spēxī, spectum gledati.)
a d s p i c i ō, adspicere, adspēxī, adspectum pogledati.
conspiciō ugledati, *dēspiciō* prezirati.
trăhō, -ĕre, trāxī, trāctum vući.
ábstrahō odvući, *cóntrahō* skupiti, *súbtrahō* odbiti, oteti.
vĕhō, -ĕre, vēxī, vectum voziti.
ádvehō dovesti, *ávehō* odvesti.
cŏquō, -ĕre, coxī, coctum kuhati.
vīvō, -ĕre, vīxī, vīctūrus živjeti.
struō, -ĕre, strūxī, structum zidati, snovati.
cōnstruō sazdati, *īnstruō* urediti, *déstruō* porušiti, *exstruō* opremiti.
fluō, -ĕre, fluxī, — teći.
flec-t-ō, -ĕre, flexī, flexum savijati, sagnuti.
nec-t-ō, -ĕre, (nexuī), nexum spojiti, skopčati.
cingō, -ĕre, cinxī, cinctum opasati, ograditi.
iungō, -ĕre, iūnxī, iūnctum spajati, upregnuti.
adiungō dodati, *disiungō* rastaviti, *coniungō* spojiti.
distinguō, -ĕre, distinxī, distinctum razlikovati.
ungō, ĕre, ūnxī, ūnctum mazati.
fingō, -ĕre, finxī, fictum tvoriti, izmišljati.
pingō, -ĕre, pinxī, pictum slikati.
stringō, -ĕre, strinxī, strictum stegnuti, trgnuti.
perstringō ukoriti, grditi, *dēstringō* istrgnuti, *obstringō* obvezati.

IV. Perfekt na -vī, i uī.

lĭnō, -ĕre, lēvī, litum mazati.
óblinō namazati; *(óblītus* razlikuj od *oblītus: oblīvīscor).*
sĭnō, -ĕre, sīvī, situm pustiti, dopustiti.

dēsinō 3., dēsiī, dēsitum prestati, odustati. Mjesto *dēsiī, dēsiit* u Cicerona: *dēstitī, dēstitit.*
se-rō, -ĕre, sēvī, satum sijati.
cōnserō 3., cōnsēvī, cōnsitum posijati; *īnserō* usijati.

---

tĕrō, -ĕre, trīvī, trītum trti.
cónterō satrti, *óbterō* zgaziti, smrviti.
cer-n-ō, -ĕre, vidjeti.
dēcernō 3., dēcrēvī, dēcrētum odlučiti; *discernō* razlikovati, *sēcernō* odijeliti
sper-n-ō, -ĕre, sprēvī, sprētum prezirati.
ster-n-ō, -ĕre, strāvī, strātum obarati.
cōnsternō pokriti, *prōsternō* oboriti.

---

cupiō, cupere, cupīvī, — željeti.
petō, -ĕre, petīvī, i petiī, petītum težiti, iskati.
répetō natrag tražiti, ponoviti; *áppetō, éxpetō* žudjeti.
quaerō, -ĕre, quaesīvī, quaesītum tražiti.
acquīrō 3., acquīsīvī, acquīsītum pribaviti, steći.
conquīrō potražiti, *inquīrō* istražiti, *requīrō* zahtijevati.
sapiō, sapere, sapīvī (-iī), — kušati, biti mudar.
dēsipiō (bez perf.) biti lud, mahnit.

---

arcessō, ĕre, arcessīvī, arcessītum zvati.
capessō, -ĕre, capessīvī, capessītum uhvatiti.
facessō, -ĕre, facessīvī, facessītum činiti, vršiti.
lacessō, -ĕre, lacessīvī, lacessītum dražiti.

---

alō, -ĕre, aluī, altum hraniti.
colō, -ĕre, coluī, cultum, obrađivati, štovati.
íncolō nastavati.
cōnsulō, -ĕre, cōnsuluī, cōnsultum pitati za savjet.
ócculō, -ĕre, occuluī, occultātum sakrivati *(occultus* je pridjev), ali obično se veli *occultō 1.*
molō, -ĕre, moluī, molitum mljeti.
vŏmō, -ĕre, vomuī, vomitum bljuvati.
gemō, -ĕre, gemuī, — stenjati, jecati.
strepō, -ĕre, strepuī, — ječati.
tremō, -ĕre, tremuī, — drhtati.

accumbō, -ĕre, accubui, — (accubitūrus) leći.
incumbō nasloniti se, *succumbō* podleći.
gīgnō, -ĕre, gĕnuī, genitum rađati.
pōnō, -ĕre, pŏsuī, pŏsĭtum staviti, metnuti.
compōnō sastaviti; *expōnō* izložiti, *antepōnō* pretpostaviti.
răpiō, rapĕre, rapuī, raptum zgrabiti, oteti.
abripiō, abripere, abripuī. abreptum strgnuti, oteti.
corripiō pograbiti, *ēripiō* istrgnuti, *dīripiō* opljačkati.
sĕrō, -ĕre, (seruī), sertum nizati, uvrstiti.
cōnserō 3., cōnseruī, consertum sastaviti.
disserō 3., disseruī, disputātum razlagati.
dēserō ostaviti (*desertus* zapušten, pust); *īnserō* uvrstiti.
texō -ĕre, texuī, textum splesti, tkati.
ēliciō, ēlicere, ēlicuī, (ēlicitum) izmamiti, izvabiti, ali:
illiciō 3., illēxī, illectum } primamiti, zavesti.
pelliciō 3., pellēxī, pellectum } primamiti, zavesti.
alliciō 3., allēxī, — namamiti, zavesti.

Pojedince pamti:

ferō, ferre, tulī, lātum nositi. Nepravilan glagol. v. §. 97. Složenica *súfferō* pozajmljuje perf. i particip. perf. pas. od: *tollō -ĕre, sústulī, sublātum* dizati, ukinuti.
atollō i *extollō* dizati u vis nemaju perf. ni participa perf. pas.

Neki glagoli III. konjugacije nemaju ni perfekta ni participa perf. pas. kao na pr. *angō 3.* mučiti, *furō 3.* bješnjeti, *mētō 3.* žeti (perf. *messem fēcī*), *plectō 3.* biti, šibati, *vergō 3.* naginjati se, *verrō 3.* zgrtati, mesti.

Sēmidēpōnens: fīdō, -ĕre, fisus sum uzdajem se.
cōnfīdō pouzdajem se, *diffīdō* ne pouzdajem se.

V. Glagoli na -scō.

Glagoli III. konjugacije na *-scō* pokazuju počinjanje radnje. Zato se i zovu *verba incohātiva*. Dijele se u: a) *incohātīva prīmītīva*, čija se osnovna riječ ne upotrebljava; b) *incohātīva verbālia*, koja su izvedena od glag. osnova; c) *incohātīva nōminālia*, koja su izvedena od imenskih osnova.

1. Incohātīva prīmītīva.

dīscō, -ĕre, didicī učiti.
dēdīscō zaboraviti, *ēdīscō* naučiti napamet.
pōscō, -ĕre, popōscī iskati, zahtijevati.
dēpōscō zahtijevati, *repōscō* natrag tražiti.

Složenice s *dīscō i pōscō* zadržavaju reduplikaciju.

Ostala *incohātīva prīmītīva* imaju u perf. *-vī*, u participu *-tum*, a pred njima se *-scō* odbacuje:

adolēscō, -ĕre, adolēvī, — dorasti (*adultus* odrastao je pridjev).
crēscō, -ĕre, crēvī, — rasti.
dēcrēscō opadati, smanjivati se; *concrēscō* srasti se.
nōscō, -ĕre, nōvī, — upoznati. *Nōvī* znači: znam, poznajem.
āgnōscō 3., āgnōvī, āgnitum pripoznati, priznati.
cōgnōscō 3., cōgnōvī, cōgnitum upoznati, razvidjeti.
recōgnōscō 3., recōgnōvī, recōgnitum prepoznati, pregledati.
īgnōscō 3., īgnōvī, īgnōtum praštati.
obsolēscō, -ĕre, obsolēvī zastarjeti, iz običaja izići (*obsolētus* zastario, iznošen, otrcan je pridjev).
pāscō, -ĕre, pāvī, pāstum pasti, hraniti.
dēpāscō popasti (*pāscor* pasem).
quiēscō, -ĕre, quiēvī, — mirovati, počivati (*quietūrus*).
suēscō, -ĕre, suēvī, suētum naučiti se.
assuēscō 3., cōnsuēscō priviknuti se (*assuētus, cōnsuētus* vičan, običan), *assuēvī* znači: običaj mi je, *cōnsuēvī* obiknuo sam.

2. Incohātīva verbālia.

coalēscō 3. (alĕre), coaluī srasti se.
concupīscō 3. (cupĕre), concupīvī zaželjeti, čeznuti.
conticēscō 3. (tacēre), conticuī zašutjeti.
contremīscō 3. (tremĕre), contremuī uzdrhtati.
convalēscō 3. (valēre), convaluī ojačati, ozdraviti.
erubēscō 3. (rubēre), erubuī zacrvenjeti se.
exārdēscō 3. (ārdēre), exārsī zapaliti se, planuti.
extimēscō / *pertimēscō* 3. (timēre) *extimuī* / *pertimuī* prestrašiti se.
ingemīscō 3. (gemĕre), ingemuī uzdahnuti.
inveterāscō 3. (inveterāre), inveterāvī zastarjeti; *inveterātus* ukorijenjen (pridjev).
obdormīscō 3. (dormīre), obdormīvī zaspati.
obstupēscō 3., (stupēre), obstupuī uprepastiti se, zapanjiti se.

perhorrēscō 3. (horrēre), perhorruī prepasti se.
revīvīscō 3. (vīvere), revīxī oživjeti.
scīscō 3. (scīre), scīvī, scītum doznati, odlučiti.
adscīscō pribaviti, *cōnscīscō (sibi mortem)* zadati (ubiti se), *dēscīscō* odmetnuti se *(ā rēge)*; *rescīscō* saznati.

3. *Incohātīva nōminālia.*

ēvānēscō 3. (vānus), ēvānuī iščeznuti.
mātūrēscō 3. (mātūrus), mātūruī sazrijevati.
obdūrēscō 3. (dūrus), obdūruī otvrdnuti.
obmūtēscō 3. (mūtus), obmūtuī umuknuti, zanijemiti.
percrebrēscō 3. (creber), percrebruī učestati.
Bez perfekta: *ingrāvēscō 3. (grāvis)* otežati, *repuerāscō 3. (puēr)* podijetiti se.

§ 92. Četvrta konjugacija.

I. Perfekti s otpalom reduplikacijom.

comperiō, -īre, comperī, compertum saznati.
reperiō, -īre, repperī, repertum naći.

II. Perfekti s otezanjem osnov. samoglasnika.

veniō, -īre, vēnī, ventum doći, dolaziti; razlikuj: *vĕnit* dolazi i *vēnit* došao je, *venīmus* dolazimo i *vēnimus* došli smo.
adveniō doći, *subveniō* doći u pomoć, *praeveniō* prestići, preteći, *conveniō* sastati se, složiti se, *inveniō* naći.
Pamti: prez. *ínvenit, invenīmus*, perf. *invēnit, invēnimus.*

III. Perfekti na sī (xī).

amiciō, -īre, —, — zaogrnuti; *amictus* je pridjev.
(farciō, -īre, farsī, fartum napuniti, trpati.)
referciō, -īre, refersī, — napuniti; *refertus, confertus* pun (pridjev).
(fulciō, -īre, fulsī, fultum podupirati).
hauriō, -īre, hausī, haustum crpsti.
exhauriō iscrpsti, ispiti.
sarciō, -īre, sarsī, sartum krpiti, popravljati.
sanciō, -īre, sānx, sānctum narediti, utvrditi; *sanctus* svet (pridjev).
saepiō, -īre, saepsī, saeptum ograditi.
vinciō, -īre, vinxī, vinctum vezati, u gvožđe okovati.

sentiō, -īre, sēnsī, sēnsum osjećati, misliti.
cōnsentiō slagati se, *dissentiō* ne slagati se. Mjesto *assentiō* kaže se obično *assentior* pristajem, ali perfekt *assēnsī.*

IV. Perfekti na -vī i uī.

audiō, -īre, audīvī, audītum čuti. Većina glagola IV. konjugacije ima oblike kao i *audiō.*
aperiō, -īre, aperuī, apertum otvorati.
eō, īre, iī, ītum ići (v. §. 99.).
operiō, -īre, operuī, opertum pokrivati.
saliō, -īre, saluī — skakati.
dēsiliō, -īre, dēsiluī — skočiti.
sepeliō, -īre, sepelīvī, sepultum pokopati.

Nekoliko glagola IV. konjugacije nema ni perfekta ni participa perf. pas.:
feriō, -īre udarati, ubijati *(feriō foedus* sklapam savez), u perfektu se dopunjuje s *percutiō, -ĕre, percussī, percussum,* a ako je u svezi s *foedus*, onda se dopunjuje s *īcī, pepigī, fēcī*; *superbiō, -īre* oholiti se; *ēsuriō, -īre* gladan biti.

Verba dēpōnentia. Odložni glagoli. § 93.

I. konjugacija.

Prva konjugacija ima mnogo deponentia i svi imaju perfekt na: *-ātus sum*, na pr. *cōnor, cōnārī, cōnātus sum* kušati, *mīror, mīrārī, mīrātus sum* čuditi se.

II. konjugacija.

fateor, fatērī, fassus sum priznati.
cōnfiteor, -ērī, cōnfessus sum priznati; *prōfiteor* izjaviti, očitovati.
liceor, -ērī, licitus sum nuditi kod prodaje.
polliceor, -ērī, pollicitus sum obećati.
medeor, ērī, — liječiti (ranu *vulnerī)*. Perf. *sānāvī.*
mereor, -ērī, meritus sum zaslužiti, zavrijediti. Perf. i *meruī. Merēre* steći: *stipendia merēre* (vojničku) plaću dobivati, u vojsci služiti.

misereor, -ērī, miseritus sum smilovati se.

reor, rērī, rātus sum misliti: *ratus* znači misleći (kao particip), određen, istinit (kao pridjev). Mjesto *ratus sum* obično se kaže *arbitrātus sum.*

tueor, tuērī, tutātus sum štititi.

contueor, contuitus sum ogledati; *intueor* pogledati (dopunjuje se s *adspicere)*

vereor, -ērī, veritus sum bojati se, poštovati.

III. konjugacija.

fruor, fruī uživati *(fruitūrus).* U perf.: *ūsus sum, fructum cēpī.*

fungor 3., fūnctus sum vršiti, obavljati *(munere).*

loquor 3., locūtus sum govoriti.

álloquor progovoriti komu, *cólloquor* razgovarati se.

morior, morī, mortuus sum umrijeti *(moritūrus),*

pāscor, pāscī, pāstus sum, pasti, pasem.

queror, querī, questus sum tužiti se.

cónqueror žaliti se na što.

sequor, sequī, secūtus sum ići za kim, slijediti.

ássequor zadobiti, *obsequor* slušati, *cṓnsequor* postići, *pérsequor* goniti.

vehor, vehī, vectus sum voziti se.

invehor navaliti na koga.

(gradior, gradī, gressus sum koračati).

aggredior, ággredī, aggressus sum napasti, udariti na koga.

cōngredior sukobiti se, *ingredior* unići, *ēgredior* izaći, *regredior* vratiti se.

lābor, lābī, lāpsus sum padati, sklizati se.

collābor srušiti se, *ēlābor* umaći.

nītor, nītī, { *nīxus* / *nīsus* } *sum* naslanjati se, naprezati se.

patior, patī, passus sum trpjeti.

perpetior, pérpetī, perpessus sum pretrpjeti.

am-plector, amplectī, amplexus sum obuhvatiti, zagrliti.

complector obuhvatiti.

ūtor, ūtī, ūsus sum upotrijebiti, koristiti se.

abūtor zlo upotrebljavati.

Složenice: *dēvertor* svratiti se i *revertor* vratiti se imaju u perfektu *dēvertī, revertī; reversus* samo kao particip: vrativši se.

Amo idu i ova *incohātīva:*

adipīscor 3., adeptus sum dobiti, postići.

cōmminīscōr 3., cōmmentus sum izmišljati.

expergīscor 3., experrēctus sum probuditi se.

īrāscor 3., srditi se; *irātus* pridjev: ljutit. Perf. *suscēnsuī.*

nāscor 3., nātus sum roditi se.

nancīscor 3., nactus ili *nanctus sum* dobiti, postići.

oblīvīscor 3., oblītus sum zaboraviti.

pacīscor 3., pactus sum i *pepigī* ugovarati, pogoditi se.

proficīscor 3., profectus sum polaziti, putovati.

reminīscor 3., sjećati se, perf. *recordātus sum.*

ulcīscor 3., ultus sum osvetiti se.

vēscor 3., jesti, hraniti se. Perf. se naknađuje s *ēdī.*

IV. konjugacija.

U perfektu imaju redovno: — *ītus sum:*

blandior 4. laskati — *largior 4.* izdašno poklanjati.
mentior 4. lagati — *mōlior 4.* truditi se, preduzimati.
partior 4. dijeliti — *potior 4.* zadobiti, osvojiti.

sortior 4. ždrebati, ždrebanjem zadobiti.

Napose pamti:

assentior 4. assēnsus sum slagati se.

mētior 4., mensus sum mjeriti.

experior 4. expertus sum kušati.

opperior 4. iščekivati.

ōrdior 4., ōrsus sum početi; *exōrdior* započeti.

orior, orīrī, ortus sum izlaziti, rađati se *(oritūrus, oriundus).*

Samo infinitivom *orīrī* pripada ovaj glagol IV. konjugaciji, inače se mijenja u oblicima prezentske osnove po III. konjugaciji: *orior, óreris, óritur, órimur, oríminī, oriuntur;* imperat. *órere.* Konjunktiv imperf. *órerer* (rjeđe *orīrer).* To vrijedi i za složenice njegove izuzevši *adorior,* koja ima redovno *adorīris, adorītur.*

adorior napasti; *exorior* podići se *(exóreris, exóritur).*

Nepravilni glagoli. §94

Nepravilne zovemo one glagole, koji se ne razlikuju samo u perf. i partic. perf. pas., nego i u konjugaciji samoj od glagola, koje smo doslije uzeli za primjer.

Amo brojimo: I. prave nepravilne glagole *(verba anōmala),* II. nepotpune glagole *(v. dēfectīva),* III. bezlične glagole *(v. impersonalia).*

I. Verba anōmala.

Pomoćni glagol *sum, fuī, esse* biti.

Esse gradi svoje oblike od dvije različite osnove: prez. *ĕs* i perf. *fu.*

		Indikativ.		Konjunktiv.	
Prezent	S.	*sum*	jesam, sam	*sīm*	(da) sam, budem
		es	jesi, si	*sīs*	„ si, budeš
		est	jest, je	*sīt*	„ je, bude
	Pl.	*sumus*	jesmo, smo	*sīmus*	„ smo, budemo
		estis	jeste, ste	*sītis*	„ ste, budete
		sunt	jesu, su	*sīnt*	„ su, budu
Imperfekt	S.	*eram*	bijah	*essem*	bio bih
		erās	bijaše	*essēs*	bio bi
		erăt	bijaše	*essĕt*	bio bi
	Pl.	*erāmus*	bijasmo	*essēmus*	bili bismo
		erātis	bijaste	*essētis*	bili biste
		erănt	bijahu	*essĕnt*	bili bi
Futur I.	S.	*erō*	bit ću	*(futūrus sim, sīs* i t. d.)	
		eris	bit ćeš		
		erit	bit će		
	Pl.	*erimus*	bit ćemo		
		eritis	bit ćete		
		erunt	bit će		
Perfekt	S.	*fuī*	bio sam	*fuĕrim*	(da) sam bio
		fuīsti	bio si	*fueris*	„ si bio
		fuĭt	bio je	*fuerit*	„ je bio
	Pl.	*fuĭmus*	bili smo	*fuerimus*	„ smo bili
		fuīstis	bili ste	*fueritis*	„ ste bili
		fuērunt	bili su	*fuerint*	„ su bili
Pluskvamperfekt	S.	*fuĕram*	bijah bio	*fuissem*	bio bih bio
		fuerās	bijaše bio	*fuissēs*	bio bi bio
		fuerăt	bijaše bio	*fuissĕt*	bio bi bio
	Pl.	*fuerāmus*	bijasmo bili	*fuissēmus*	bili bismo bili
		fuerātis	bijaste bili	*fuissētis*	bili biste bili
		fuerănt	bijahu bili	*fuissent*	bili bi bili

Futur II.	S.	*fuerō*	budem bio
		fueris	budeš bio
		fuerit	bude bio
	Pl.	*fuerimus*	budemo bili
		fueritis	budete bili
		fuerint	budu bili

Imperativ	I. S.	2. *ĕs*	budi!	II. S.	2. *estō*	budi!
		3. —			3. *estō*	neka bude!
	Pl.	2. *este*	budite!	Pl.	2. *estōte*	budite!
		3. —			3. *suntō*	neka budu!

Infinitiv.

Prez.: *esse* biti. — Perf.: *fuisse.* — Fut.: *futūrum, am, um (futūrōs, ās, a) esse* ili *fŏre.*

Particip fut.: *futūrus, a, um,* koji će biti, budući

Tako se mijenjaju i složenice njegove:

absum, abesse, āfuī ne biti ovdje, biti nenazočan.
adsum, adesse, adfuī (affuī) biti ovdje, biti nazočan.
dēsum, dēesse, dēfuī nedostajati, manjkati.
insum, inesse, — biti u čem.
intersum, interesse, interfuī sudjelovati.
obsum, obesse, obfuī smetati, škoditi.
praesum, praeesse, praefuī stajati na čelu, upravljati.
prōsum, prodesse, prōfuī koristiti.
subsum, subesse, — biti pod čim.
supersum, superesse, superfuī preostati.

Bilješka. 1. Particip prez. imaju samo *absum* i *praesum: absēns absentis* nenazočan, *praesēns, praesentis* nazočan, sadašnji.

2. **Prōsum** je složen od prijedloga *prō* (negda *prōd)* i *sum,* Isprvično ***d*** javlja se svagdje, gdje za njim stoji ***e,*** a ispada ispred ***s*** i ***f:***

prō-sum, prōd-es, prōd-est, prōsumus, prōd-estis, prō-sunt; prōd-eram, prōd-erō, prōd-essem, prōd-esse, prōfuī.

3. *forem, forēs* i t. d. može stajati mjesto *essem* u protazi pogodbenih rečenica i u namjernim rečenicama. Infinitiv *fore* mora se upotrijebiti u svezi s participima mjesto *futūrum esse,* dakle: *laudātum fore, laudandum fore,* a ne *laudātum futūrum esse.*

*

§ 95. *Possum* mogu.

Glagol *possum* složen je od *pot-* (*potis*, *pote*) i *sum*. U oblicima prez. osnove spreže se kao i glagol *sum*, samo se *t* ispred *s* pretvara u *s* (izjednačenje). Pokraćeni su oblici *posse* i *possem*. Perfekt *potuī* i particip *potēns* pripadaju izgubljenomu glagolu *potēre*.

Indikativ.		Konjunktiv.	
	Prezent.		
S. *pos-sum*	Pl. *pos-sumus*	S. *pos-sim*	Pl. *pos-sīmus*
pot-es	*pot-estis*	*pos-sīs*	*pos-sītis*
pot-est	*pos-sunt*	*pos-sit*	*pos-sint*
	Imperfekt.		
S. *pot-eram*	Pl. *pot-erāmus*	S. *pos-sem*	Pl. *pos-sēmus*
pot-erās	*pot-erātis*	*pos-sēs*	*pos-sētis*
pot-erat	*pot-erant*	*pos-set*	*pos-sent*
	Futur I.		
S. *pot-ero*	Pl. *pot-erimus*		
pot-eris	*pot-eritis*		
pot-erit	*pot-erunt*		
	Perfekt.		
S. *potuī*	Pl. *potuimus*	S. *potuerim*	Pl. *potuerimus*
potuistī	*potuistis*	*potueris*	*potueritis*
potuit	*potuērunt*	*potuerit*	*potuerint*
	Pluskvamperfekt.		
S. *potueram*	Pl. *potuerāmus*	S. *potuissem*	Pl. *potuissēmus*
potuerās	*potuerātis*	*potuissēs*	*potuissētis*
potuerat	*potuerant*	*potuisset*	*potuissent*
	Futur II.		
S. *potuerō*	Pl. *potuerimus*		
potueris	*potueritis*		
potuerit	*potuerint*		

Particip *potens* vrši službu pridjeva.

Infinitiv

Prez.: *pos-se* moći. — Perf. *potuisse*.

Edō jedem. § 96.

Glagol *ĕdō, -ĕre, ēdī, ēsum* spreže se pravilno po III. konjugaciji, samo za neke oblike ima i sporedne oblike, koji su jednaki istim oblicima glagola *esse* ali s promijenjenom kvantitetom.

Ind. prez.: *edō, ēs, ēst, edimus, ēstis, edunt.*

Konj. imperf. *ēssem, ēssēs, ēsset, ēssēmus, ēssētis, ēssent.*

Imper. *ēs, ēste.*

Infin. *ēsse.*

Od složenih glagola: *cómedō* pojesti i *exedō* izjesti nalaze se gdjekoji kraći oblici: *comēst, comēsset, comēsse, exēst.*

Ferō, ferre, tulī, lātum nositi. § 97.

	Aktiv.	Pasiv.
Indik. prez.	*ferō, fers, fert*	*feror, ferris, fertur,*
	ferimus, fertis, ferunt	*ferimur, feriminī, feruntur.*
Konj. imper.	*ferrem, ferrēs, ferret*	*ferrer, ferrēris, ferrētur,*
	ferrēmus i t. d.	*ferrēmur* i t. d.
Imperativ I.	*fer, ferte*	
II. S.	*fertō, fertō*	
Pl.	*fertōte, feruntō*	
Inf. prez.	*ferre*	*ferrī*

Ostali su oblici pravilni: *ferēbam, feram, tulī: tuleram, tulissem: lātus sum, lātūrus* i t. d.

Isto se tako sprežu i ove složenice:

áfferō (adfĕrō), afférre, áttŭlī, allātum donijeti.

aúferō, auférre, ábstuli, ablātum odnijeti.

cōnferō, cōnférre, cōntŭlī, collātum snositi, porediti.

differō, differre, dístulī, dīlātum odgoditi.

dífferō, differre, ——, —— razlikovati se.

éfferō, efférre, éxtulī, ēlātum iznijeti, sahraniti.

īnferō, īnférre, íntulī, illātum unijeti.

ófferō, offérre, óbtulī, oblātum nuditi.

réferō, refèrre, rèttulī, relātum natrag nositi, javljati, izvijestiti.

súffero, sufférre, —, — podnositi (perf. *sustinuī*).

Ostale složenice ne mijenjaju prijedlog:

praéferō pretpostavljati, *próferō* iznijeti, *pérferō* podnijeti, *trānsferō* prenijeti, *déferō* predati, doglasiti.

§ 98. *Volō, velle, voluī* htjeti
nōlō, nōlle, nōluī ne htjeti
mālō, mālle, māluī voljeti.

Prezent	Indikativ	*volō* *vīs* *vult* *vólumus* *vultis* *volunt*	*nōlō* *nōn vīs* *nōn vult* *nṓlumus* *nōn vultis* *nōlunt*	*mālō* *māvīs* *māvult* *mā́lumus* *māvultis* *mālunt*
	Konjunktiv	*velim* *velīs* *velit* *velī́mus* *velī́tis* *velint*	*nōlim* *nōlīs* *nōlit* *nōlī́mus* *nōlī́tis* *nōlint*	*mālim* *mālīs* *mālit* *mālī́mus* *mālī́tis* *mālint*
Imperfekt	Indikativ	*volēbam* *volēbās* *volēbat* i t. d.	*nōlēbam* *nōlēbās* *nōlēbat* i t. d.	*mālēbam* *mālēbās* *mālēbat* i t. d.
	Konjunktiv	*vellem* *vellēs* *vellet* i t. d.	*nōllem* *nōllēs* *nōllet* i t. d.	*māllem* *māllēs* *māllet* i t. d.
Futur I.	Indikativ	*volam* *volēs* *volet* i t. d.	*nōlam* *nōlēs* *nōlet* i t. d.	*mālam* *mālēs* *mālet* i t. d.
Imperativ		nema	*nōlī* nemoj! *nōlīte* nemojte! *nōlītō* *nōlītōte*	nema
Infinitiv		*velle*	*nōlle*	*mālle*

Ostali oblici imadu pravilnu promjenu:
voluī, voluerim, volueram, voluissem, voluerō, voluisse.
nōluī, nōluerim, nōlueram, nōluissem, nōluerō, nōluisse.
māluī, māluerim, mālueram, māluissem, māluerō, māluisse.

Neklasičan particip *volēns* naknađuje se participom *cupiēns* a *nōlens* pridjevom *invītus.*

Bilješka. *Sīs* = *sī vīs* ako hoćeš, ako ti je po volji.

Eō, īre, iī, itum ići. § 99.

U prezentskoj osnovi prelazi ispred ***a, o, u*** osnovni glas ***i*** u ***e.*** U perfektnoj osnovi odbacuje se ***v,*** a *ii* se pred ***s*** sažima u ***ī.*** Participijalna osnova ima kratko ***ĭ.***

	Indikativ.	Konjunktiv.
Prez.	*eō, īs, it, īmus, ītis, eunt*	*eam, eās, eat, eāmus, eātis, eant*
Imperf.	*ībam, ībās, ībat* i t. d.	*īrem, īrēs, īret* i t. d.
Fut. I.	*ībō, ībis, ībit* i t. d.	

Imp. I. ***ī,*** *īte* II. *ītō, ītō, ītōte, (euntō)*
Inf. prez. *īre,* perf. *īsse,* fut. *ĭtūrum, am, um esse.*
Particip prez. *iens, euntis;* fut. *ĭtūrus, a, um.*
Gerund: *eundī, eundō* i t. d.

Pasivni se oblici upotrebljavaju: *ītur, eātur, ībātur, īrētur, ībitur, itum est, sit, erat, esset, erit;* infin. prez. *īrī,* perf. *ĭtum esse;* gerundiv *(ob)-eundus, a, um.*

Perfekt *iī, īstī, iit, iimus, īstis, iērunt.* Ostali oblici izvode se pravilno od perfektne osnove; *ierim, ieram, īssem, ierō.*

Glagoli složeni s *eō,* kojima je značenje neprelazno, imaju u pasivu samo one oblike, koji su malo prije navedeni na pr.:

abeō otići, odilaziti, *exeō* izlaziti, izići, *intereō* propasti, *redeō,* vraćati se.

pereō poginuti upotrebljava se kao pasiv za *perdō 3.,* a *vēneo* prodavati se kao pasiv za *vendō.*

Glagoli složeni s *eō,* kojima je značenje prelazno, imaju potpun pasiv, kao: *adeō* pristupiti, moliti, *circumeō* obilaziti, opkoliti, *ineō*[1]) unići, započeti, *obeō* obići, pohoditi, *praetereō* mimoići, *trānseō* prijeći.

Bilješka. 1. *Ambiō, īre, ambīvī, ambītum* obilaziti, tražiti (čast) spreže se redovno po IV. konjugaciji.

2. Razlikuj: *vēneunt, vēnībant, vēnīērunt* i *vĕniunt, veniēbant, vēnērunt.*

[1]) *Cōnsilium inīre* naumiti; *ineunte annō* u početku godine: — *ab ineunte aetāte* od rane mladosti; — *inīta aestāte* pošto je ljeto otpočelo.

§ 100. *Queō* mogu, *nequeō*, ne mogu.

Glagoli *queō* i *nequeō* sprežu se kao *eō*. Najobičniji su oblici prezenta indikativa i konjunktiva. Oblici glagola *queō* bez *nōn* su rijetki. Upotrebljavaju se samo neki oblici, kao: *nōn queō, nequītis, nequeunt;* — *nōn queam* ili *nequeam, queās, queat* i *nōn queat, queāmus* i *nequeāmus, queant* i *nequeant,* — *nequīrem, quīret* i *nequīret;* — *nequisset;* — *nequīre.*

§ 101. *Fīō, fĭerī, factus sum* postati, zbiti se.

Glagol *fīō fierī, factus sum* je po značenju pasiv glagola *faciō, facere* činiti. (Vidi § 91. II.) Samoglasnik *i* je u *fīō* redovno dug, samo je kratak pred *er* i u *fit.*

		Indikativ.	Konjunktiv.
Prez.	S.	*fīō, fīs, fit*	*fīam, fīās, fīat*
	Pl.	— , — , *fīunt*	*fīāmus, fīātis, fīant*
Inpf.	S.	*fīēbam, -ās, -at* i t. d.	*fĭerem, -ēs, -et* i t. d.
Fut. I.	S.	*(fīam), fīēs, fīet*	
	Pl.	*(fīēmus, fīētis), fīent.*	

Imperativ: *fī.* — Infinitiv: prez. *fĭerī*, perf. *factum, am, um esse*, fut. *futūrum, am, um esse* ili *fore.*

Particip fut. akt.: *futūrus, a, um;* perf. *factus, a, um.*

Gerundiv: *faciendus, a, um.*

Oblici izvedeni od *factus* sprežu se pravilno: *factus sum, sim, eram, essem, erō.*

§ 102. **II. Verba dēfectīva.**

1. *Coepī* počeo sam, *meminī*, sjećam se, *ōdī* mrzim su perfekti. *Meminī* i *ōdī* imaju prezentsko značenje, njihov pluskvamperfekt ima značenja imperfekta, a njihov futur II. značenje futura I.

Perf. ind.	*coepī*	*meminī*	*ōdī*
	coepistī	*meministī*	*ōdistī*
	i t. d.	i t. d.	i t. d.
Perf. konj.	*coeperim*	*meminerim*	*ōderim*
	coeperis	*memineris*	*ōderis*
	i t. d.	i t. d.	i t. d.

Pkpfkt. ind.	*coeperam*	*memineram*	*ōderam*
	coeperās	*meminerās*	*ōderās*
	i t. d.	i t. d.	i t. d.
Pkpfkt. konj.	*coepissem*	*meminissem*	*ōdissem*
Futur II.	*coeperō*	*meminerō*	*ōderō*
Imperativ	—	*mementō!* *mementōte!*	—
Inf. perf.	*coepisse*	*meminisse*	*ōdisse*

Particip perf. pas. *coeptus;* partic. fut. *coeptūrus,* —, *ōsūrus, a, um.*

Bilješka. Prezent, imperfekt i futur I. uzima *coepī* od *incipiō, īnstituō. Coepī* dolazi ponajviše u svezi s infinitivom aktivnim: *coepī scrībere.* Uz pasivni infinitiv dolazi uvijek *coeptus sum* mjesto *coepī*: *urbs oppugnārī coepta est* počelo se jurišati na grad. — Za pasiv glagola *ōdī* upotrebljava se *ōdiō sum* ili *in ōdiō sum.*

2. *āiō* tvrdim, kažem.

Prez. *āiō, āis, āit,* —, —, *āiunt.* Konjunkt. *āiat.*

Imperf. ind. *āiēbam, -ās, -at,* —, —, *-ant.*

Perf. ind. —, —, *ait.*

Bilješka. Mjesto *aisne?* misliš? je li? kaže se i *ain'.*

3. *inquam* velim, kažem.

Prez. ind. *inquam, inquis, inquit,* —, —, *inquiunt.*

Imperf. *inquiēbat.*

Futur I. —, *inquiēs, inquiet.*

Perf. —, *(inquisti), inquit.*

Bilješka. *Inquam* se upotrebljava u direktnom govoru i stavlja se iza jedne ili više riječi: *sequiminī mē, inquit, mīlitēs! Aiō* pak stoji obično u indirektnom govoru.

4. *fārī* govoriti.

Od *fārī* nalaze se u klasičnoj prozi samo ovi oblici: *fātur, fābitur, fandō (fandō audīre,* saznati po čuvenju). Više se upotrebljavaju složenice *affārī* progovoriti komu, *effārī* izreći, *praefārī* unaprijed kazivati. U Cicerona se nalaze ovi oblici: *affātur, affātus, affārī; effābimur, effātus, effārī; praefāmur, praefābantur, praefātī sumus, praefandus.*

5. Imperativi i pojedini oblici: a) *apage* nosi mi se s očiju! vuci se! tornjaj se! slaže se s akuzativom: *apage tē!;* b) *age (agite)* de! dede! hajde! hajdete!; c) *cedo* daj! daj ovamo! amo! d) *quaesō* molim, *quaesumus* molimo upotre-

bljava se uz imperativ ili u pitanjima: *Tu, quaesō, scrībe!* piši, molim te! često se prevodi sa: po bogu, za boga! za ime božje! ded! *Ubinam ēs, quaesō?* Ta gdje si po bogu? *Dic, quaesō* ded kaži!; e) *(h)avē, salvē, valē* i to: *(h)avē, (h)avetō, (h)avēte; salvē, salvētō, salvēte; valē, valētō, valēte, salvēbis, valēbis; (h)āvēre, salvēre, valēre* u svezi s *iubeō: iubeō tē salvēre* pozdravljam te! Ti se imperativi upotrebljavaju pri dolasku: pomoz bog! zdravo! dobro došao (došli)!, rjeđe pri odlasku: zbogom! U tom posljednjem slučaju obično je *valē, valēte.*

§ 103. **III. Verba impersōnālia.**

Bezlični zovu se oni glagoli, kojima se izriče radnja nepoznatoga, neodređenoga subjekta, a upotrebljavaju se samo u 3. l. jednine i u infinitivu. Ti glagoli mogu imati u participu samo srednji rod. Bezlični su glagoli dvojaki: 1. pravi, koji imaju svagda samo bezličan oblik, 2. nepravi, koji doduše imaju sve oblike, ali se mogu upotrijebiti i bezlično.

1. Pravi bezlični glagoli jesu ovi:

a) koji znače kakav prirodni pojav: *pluit* kiši, pada kiša, *ningit* sniježi, pada snijeg, *tonat (tonuit)* grmi, *fulgurat, fulminat* sijeva, *illūcēscit (illūxit)* sviće, *advesperāscit (advesperāvit)* smrkava se.

b) nekoliko glagola II. konjugacije, koji prikazuju stanje ili raspoloženje.

piget mē, pigēre, piguit mrzi me.

pudet mē, pudēre, puduit stidim se, stid me je.

paenitet mē, paenitēre, paenituit kajem se.

taedet mē, taedēre, pertaesum est gadi mi se, dosadno mi je.

decet, decēre, decuit dolikuje se, pristoji se.

dēdecet, dēdecēre, dēdecuit ne dolikuje se, ne pristoji se.

miseret mē, miserēre žao mi je.

libet, libēre, libuit (libitum est) mili se.

licet, licēre, licuit (licitum est) slobodno je, dopušteno je.

oportet, oportēre, oportuit treba.

Bilješka. Ti glagoli nemaju imperativa, koji se naknađuje konjunktivom: *pudeat tē* stidi se! — Participi prezenta u značenju pridjeva obični su: *decēns* pristojan, *libēns* voljan, rad, *pudēns* stidljiv, sramežljiv. — Gerund i gerundiv imaju *pudet, paenitet.*

2. Nepravi bezlični glagoli zadržavaju 3. l. svoga glagola, ali im se značenje mijenja. Takvi su:

accidit događa se	*appāret (appāruit)* jasno je, očevidno je
condūcit koristi	*cōnstat (cōnstitit)* poznato je
contingit (contigit) događa se	*convenit* dolikuje se, pristoji se
ēvenit dešava se	*expedit* korisno je
fit (factum est) biva	*interest* stalo je do čega
liquet (licuit) jasno je	*patet (patuit)* očevidno je
placet (placuit) sviđa se	*praestat* bolje je

iuvat (mē) godi mi, veseli me; *fallit, fugit, praeterit (mē)* nepoznato mi je, ne znam.

Neprelazni glagoli mogu kao bezlični glagoli imati i pasivni oblik (dakle u 3. l. sing. i u infinitivu): *ītur* ide se, *clamātur* viče se, *curritur* trči se, *itum est* išlo se.

Bilješka. Osim imperativa imaju bezlični glagoli sva vremena.

Postanje riječi. § 104.

Riječ je ili prosta *(simplex)* t. j. postala od jedne jedine osnove: *nāvis* lađa, ili joj je osnova složena od dvije ili više osnova *(compositum): naufragium* brodolom.

U svake riječi treba razlikovati korijen, osnovu i mijenjanje. Tako je u riječi *lec-tōr-is:* korijen *leg,* osnova *lector,* padežni nastavak *is.* Od korijena postaju osnove nastavcima (sufiksima), kojima se izbliže određuje značenje riječi, ili prijevojem ili reduplikacijom na pr. u *lec-tor-is* sufiks je *tor;* od kor. *teg* prijevojem *toga,* od kor. *fer: fūr* i *fors; mur-mur car-cer.* Korijen je jezgra riječi, zajednička svim srodnim riječima: *fīd-es per-fīd-us, fīd-ō, fīd-ucia, foed-us* (kor. *fīd* slabi ili kratki oblik, *fīd, foed* jaki ili dugi oblik).

Osnove, koje postaju neposredno od korijena, zovu se primitivne *(prīmitīva),* a koje postaju od već gotovih osnova, izvedene *(dērivāta).* Riječi izvedene od glagola zovu se *verbālia,* a izvedene od imenâ *dēnōminātīva.*

I. Tvorba prostih riječi.

A. Imenice.

1. *Nōmina agentis,* imena, koja znače lice, koje što radi, postaju nastavcima *tor* (fem. *trī c)*: *lēctor* čitalac, *victrīx* pobjednica.

2. *Nōmina āctiōnis*, imena, koja znače radnju ili bivanje, postaju nastavcima *iōn*: *dīvīsiō* dijeljenje; *tiōn*: *accūsātiō* tužba; *ōs, or*: *honōs* čast, *clāmor* vika; *tu, su*: *cantus* pjevanje, *cursus* trčanje.

3. *Nōmina reī āctae*, imena, koja znače stanje, postaju nastavcima: *min*: *flūmen* rijeka; *tūra*: *pictūra* slikarstvo.

4. *Nōmina quantitātis,* imena, koja znače svojstvo, kakvoću, postaju nastavcima: *tāt*: *aequitās* jednakost; *tūt*: *iuventūs* mladost; *tūdōn*: *altitūdō* visina; *mōnia*: *parsimōnia* štedljivost; *itia*: *amīcitia* prijateljstvo.

5. *Nōmina īnstrūmentī*, imena, koja znače oruđe, postaju nastavcima: *ulo, bulo, culo*: *vinculum* vez, *vēnābulum* lovno koplje, *gubernāculum* krma; *mentum*: *ōrnāmentum* ures.

6. *Nōmina locī*, imena, koja znače mjesto, postaju nastavcima: *ārio*: *aerārium* blagajnica; *trīna (trīnum)*: *tonstrīna* brijačnica; *bulo, culo*: *stābulum* staja, *tabernāculum* šator.

7. *Nōmina dēminūtīva* postaju nastavcima: *lo, la*: *agellus* (od *ager-lus*) njivica, *fīliola* kćerčica; *ulo, ula*: *regulus* kraljić, *silvula* šumica; *culo, cula*: *frāterculus* bratac, *nāvicula* brodić.

8. *Patronymica*, imena, koja znače potomka, postaju nastavcima, koji su uzeti iz grčkoga jezika: *dēs* (masc.) i *is* (fem.); *Pelidēs* Pelejević, *Aeneadēs* Enejević, *Tantalis* Tantalida, *Nēreis* Nerejida.

B. Pridjevi.

a) *Verbālia.*

1. Sklonost izriče se nastavcima: *ax, cundus, ulus*: *rapāx* grabežljiv, *fācundus* rječit, *crēdulus* lakovjeran.

2. Vrsnoća izriče se nastavcima: *ilis, bilis*: *ūtilis* upotrebljiv, koristan, *crēdibilis* vjerojatan.

3. Stanje izriče se nastavkom: *bundus*: *furibundus* pomaman.

4. Trajno svojstvo nastavkom: *idus*: *timidus* pljašljiv, *validus* zdrav.

b) *Dēnōminātīva.*

1. Od čega je što načinjeno: *eus, nus*: *ferreus* gvozden, *quernus* hrastov.

2. Čemu što pripada: *ius, icus, icius; ālis, ūlis, ēlis, īlis, āris; nus, ānus, īnus, īvus, ēnsis, ārius*: *patrius* očinski, *cīvicus* građanski, *tribūnicius* tribunski, *aequālis* jednak, *curūlis* kurulski, *crudēlis* okrutan, *cīvīlis* građanski, *mīlitāris*, vojnički, *frāternus* bratski, *urbānus* gradski, *dīvīnus* božanski, *aestīvus* ljetni, *forēnsis* javan, *legiōnārius* legijski.

3. Obilje: *ōsus, lentus*: *perīculōsus* opasan, *vīnolentus* pijan.

4. U nekoga ima onoga, što osnovna riječ znači: *tus*: *iūstus* pravedan, *barbātus* bradat.

5. Vrijeme: *tīnus, tĭnus, turnus, ternus, ernus*: *vespertīnus* večernji, *crástĭnus* sutrašnji, *diūturnus* dugotrajan, *sempiternus* vječit, *hodiērnus* današnji.

6. *Dēminūtīva*: *lus*: *parvulus* malašan.

C. Glagoli.

a) *Verba verbālia.*

1. *Verba frequentātīva,* kojima se kazuje ponavljanje, i *verba intēnsīva*, kojima se kazuje povećavanje radnje, postaju od participne osnove nastavkom *-āre*: *cēdō cessum*: *cessāre* oklijevati; *dīcō dictum*: *dictāre* kazivati; *habeō habitum*: *habitāre* stanovati. Particip na *-ātum* prelazi u *itāre*: *rogātum*: *rogitāre*. Sva *verba frequentātīva* sprežu se po I. konjugaciji.

2. *Verba dēsīderātīva*, koja znače žudnju, želju za čim, te se sprežu po IV. konjugaciji, postaju od participne osnove nastavkom *urio*: *pariō partum*: *parturiō*, *edō esum*: *ēsuriō* htjeti jesti, gladovati.

3. *Verba dēminūtīva* postaju od osnova frekventativnih glagola nastavkom *lo: cantillō* (od *cantit-lo)* pjevuckati. Po analogiji ovih postali su i drugi glagoli nastavkom *-illō: scrībillō* piskarati.

4. *Verba incohātīva* v. § 91. V.

5. *Verba causātīva* znače prelaznu radnju, koja je uzrok radnji, što je izriče osnova neprelaznoga glagola: trans. *iaciō* vrgnuti — intrans. *iaceo* ležati; trans. *fugō* natjerati u bijeg — intrans. *fugiō* bježati, trans. *pendō* objesiti — intrans. *pendeō* visjeti.

b) *Dēnōminātīva.*

Od imena izvedeni glagoli 1. konjugacije redovno su prelazni, 2. konjugacije redovno su neprelazni, a 3. i 4. konjugacije jedni su prelazni, drugi neprelazni: *corōnāre* vjenčati *(corōna)*, *nōmināre* imenovati *(nōmen)*, *levāre* olakšati *(levis)*; *albēre* bijeliti se *(albus)*, *flōrēre* cvasti *(flōs)*, *lūcēre* svijetliti se *(lūx)*; *metuere* bojati se *(metus)*, *lēnīre* ublažiti *(lēnis)*, *saevīre* bješnjeti *(saevus)*.

II. Tvorba složenih riječi.

Prvi se član složene riječi zove **odredni**, a drugi **glavni**, koji naznačuje glavni pojam.

1. *Substantīva composita.*

a) Odredni je član imenica, glavni glagol. Imenička se osnova u tom slučaju svršuje redovno na ***i**: artifex* umjetnik *(ars* i *faciō)*, *coelicola* nebesnik *(coelum* i *colō)*, *carnifex* krvnik (od *carō* i *faciō)*.

b) Obadva člana su imena: *latifundium* veliko imanje *(latus* i *fundus)* *triennium* trogodište *(tres* i *annus)*.

c) Ime s prijedlogom: *cōgnōmen, prōcōnsul.*

Bilješka. Samo je jedna riječ do druge u *senātūscōnsultum, iūsiurandum, rēspublica.*

2. *Adiēctīva composita.*

a) Slože se imena i glagoli; imenska se osnova svršuje na ***i**: mūnificus (mūnus* i *faciō)*, *frūgifer (frūgēs* i *ferō)*, *armiger (arma* i *gerō)*.

b) Slože se imena i partikule: *īnfelīx* nesrećan, *impius* opak, *perbonus* veoma dobar, *praeclārus* veoma slavan; nerazdružive

partikule: *dis, se, ve: dissimillis* različan, *secūrus* bezbrižan, *vēsānus* mahnit.

c) Slože se imena s imenima: *centimanus* storuk, *magnanimus* velikodušan.

d) Slože se prilozi *bene, male* s glagolima *dīcō, faciō, volō*: *maledicus, maleficus, malevolus, beneficus, benevolus.*

3. *Verba composita.*

Glavni je član glagol, a odredni može biti:

a) drugi glagol: *patefaciō* otvoriti.

b) ime: *aedificāre* graditi *(aedis* i *facere)*, *animadvertere* paziti *(animus* i *advertere)*.

Bilješka. U *venumdare, satisfacere, pessumdare* i t. d. stoje dvije riječi naprosto jedna do druge.

c) prilog: *maledīcō.*

d) prijedlog: *ad-ducere, ad-scrībere, ex-colere.* Često se mijenja osnovni glas glagola i to:

***ă** u **ĭ**: statuo-instĭtuō, faciō-affĭciō, agō-abĭgō.*

***ĕ** u **ĭ**: regō-cōrrĭgō, teneō-contĭneō, emō-redĭmō.*

***ae** u **ī**: caedō-incīdō, quaerō-inquīrō.*

***au** u **ū**: claudō-conclūdō*, ili u ***ō**: plaudō-explōdō.*

Bilješka 1. *ă* ostaje u glagola složenih s *caveō, maneō, trahō,* a prelazi u *e* u složenih s *arceō, scandō, spargō, farciō, fallō, partior* i dr., u *u* u *quatiō concutiō.*

ĕ ostaje u složenica s *petō, tegō, terō* i dr. U složenica s *legō* nalazi se oboje: *pérlegō, colligō.*

ae ostaje u *ad-, in-, co-haereō* i *pertaedet.*

2. Kad se prijedlozi slože s glagolima, desi se, da se sastanu takvi suglasnici, koji nerado stoje jedan uz drugoga, pa se tada neki izbacuju, drugi se opet izjednačuju, na pr. *āscendō (ad-scendō), alloquor (ad-loquor).* Pritom je ipak najobičnije, da se prijedlozima, koji se svršuju na suglasnik, izjednačuje krajnji suglasnik s početnim suglasnikom glagola.

Samo u složenicama upotrebljavaju se t. zv. nerastavni prijedlozi:

amb- : *amb-iō* obilaziti, *am-putō* obrezati,

an- : *anquīrō* okolo tražiti,

dis- : *dis-trahō, dī labor, dif-ferō, dir imō,*

por- : *por-rigō, pol-liceor, pos-sideō,*

red- : *red eō, re-dūcō,*

sēd (sē): *sēdūcō,*

in- se spaja samo s imenima i pokazuje negativnost: *in-doctus, immāiūrus.* Isto značenje ima i *nec (ne): neg-ōtium, neg-legō, ne-sciō.*

Particulae. Čestice.

§ 105. **I. Prilozi. Adverbia.**

Prilozi stoje uz glagole i kazuju: kad, gdje, kako i zašto se zbiva ono, što glagoli znače. Prilozi mogu stajati i uz pridjeve i druge priloge i kazuju, u kolikoj je mjeri ono, što ove riječi znače. Prema tomu ima priloga za vrijeme *(adverbia temporis)*, za mjesto *(adv. locī)*, za način *(adv. modī)*.

Prilozi su ili isprvični *(prīmitīva)*, kao *saepe* često, *mox* brzo, *clam* tajno, ili izvedeni *(dērīvāta)*.

1. *Adverbia temporis*, na pr.

hōdiē danas *herī* jučer *crās* sjutra *mox* brzo *iam* već
nunc sada *semper* uvijek *interdum* kadšto *nunquam* nikad *statim* odmah.

2. *Adverbia locī*, na pr.

comminus izbliza *ēmīnus* izdaleka *procul* daleko *retrō* natrag.

3. *Adverbia modī*, na pr.

sīc, ĭta tako *item* isto tako *satis* dosta *saltem* bar, dajbudi
valde, ádmodum veoma, *praecipue, imprīmīs* osobito, *vix* jedva i t. d.

Prema tome, postaju li izvedeni prilozi od imena ili od zamjenica ili od prijedloga, dijele se: 1. na imenske *(adv. nōminālia)*: *pulchrē* lijepo, *sapienter* mudro, 2. na zamjeničke *(adv. prōnōminālia)*; *ubi* gdje, *hic* ovdje, 3. na prijedložne *(adv. praepositiōnālia)*: *contra* nasuprot, *prope* blizu.

§ 106. Građenje priloga od pridjeva i participa.

1. Pridjevi i participi II. deklinacije zamjenjuju gen. završetak *ī* s *ē*:

altus visok. gen. *altī* adv. *altē*
pulcher lijep, „ *pulchrī* „ ***pulchrē***, ali:
bĕnĕ dobro (od *bonus*) i *mălĕ* zlo (od *malus*).

2. Pridjevi III. deklinacije zamjenjuju gen. završetak ***is*** s ***iter***.

ācer oštar, gen ***ācris*** adv. ***ācriter***
fortis hrabar, „ ***fortis*** „ ***fortiter***.

Pridjevi i participi na *āns* i *ēns* zamjenjuju gen. završetak *is* s *er*.

prūdēns razborit, gen. ***prūdentis*** adv. ***prūdenter***
sapiēns mudar „ ***sapientis*** „ ***sapienter***

Bilješka: 1. *Audāx* ima prilog *audācter* smjelo, *violentus* ima *violenter*. Rijetko se upotrebljava *difficulter* (*difficiliter*) od *difficilis*, a mjesto toga se obično kaže: *nōn facile, vix, aegre* teško.

2. Neki prilozi, izvedeni od pridjeva na *us*, imaju završetak *ē* i ***ter***: *hūmānus*: *hūmānē* i *hūmāniter*, *fīrmus*: *fīrmē* i *fīrmiter*, *largus*: *largē* i *largiter*.

Drugi nastavci, kojima postaju prilozi. § 107.

1. Nastavkom ***-tus*** postaju prilozi, koji znače izvor, podrijetlo: *antīquitus* od starine, *funditus* s dna, s temelja, *penitus* iznutra, sasvim, *rādīcitus* iz korijena.

2. Nastavkom ***-im*** postaju prilozi, kojima se kaže način: *certātim* utakmice, *fūrtim* kradom, *gradātim* korak po korak, postepeno, *raptim* naglo, *vicissim* uzajmice, *nōminātim* poimence, *partim* djelimice, *passim* rastrkano, amo tamo, *statim* odmah, *viritim* jedan po jedan.

Prilozi, koji su postali od padežâ. § 108.

1. Akuzativi (sing. ili pl.) su na pr.: *domum* kući, *rūs* na selo, *forās* van, *demum* tek, *nōndum* još ne, *ceterum* uostalom, *parum* malo i t. d.

2. Ablativi (ili instrumentali) na *ō* i *ē* su na pr.: *domō* od kuće, *rure* sa sela, *sponte* voljno, *serō* kasno, *consultō* hotimice, *continuō* odmah, *rā ō* rijetko, *subitō* naglo, *meritō* po zasluzi s pravom i t. d.

Bilješka 1. Ima prilogâ s dvojakim završetkom na ***o*** i na ***e***, ali im je značenje različno: *certō* pouzdano, zacijelo, *certē* barem, *vērō* zaista, zbilja, *vērē* istinski, *continuō* odmah, *continuē* neprestano.

Bilješka 2. Drugi primjeri zamrlih padeža, koji su postali prilozi; a) ablativi sg. ženskoga roda, koji znače pravac: *dextrā* desno, *sinistrā* lijevo, *rectā* upravo, *unā* zajedno, *circā* naokolo, *contrā* nasuprot, *iuxtā* pored: abl. pl. *alternīs* izmjenito, *paucīs* ukratko; b) lokativi: *domī* kod kuće, *rurī* na selu, *humī* na zemlji, *vesperī* uveče i t. d.

Bilješka 3. Mnogi su prilozi složeni od gotovih oblika ili cijelih rečenica, kao: *anteā* prije, *posteā* poslije, *intereā* međutim, *obviam* nasuprot, *forsitan* možda, *vidēlicet (vidēre licet)* jamačno, *dumtaxat* (= dok procjenjuje) samo, bar.

Poređenje priloga. § 109.

Redovno se porede samo oni prilozi, koji se grade od pridjeva ili pridjevskih participa. Komparativ takvih priloga jednak je komparativu pridjeva u srednjem rodu; *altior: altius*

više, **superlativ** pak postaje od superlativa pridjeva tako, da se zamijeni završetak *us* s *ē; altissimus: altissimē* najviše.

Pamti: *bene* dobro	*melius* bolje	*optimē* najbolje
male zlo	*pēius* gore	*pessimē* najgore
māgnopere vrlo	*magis* više	*māximē* najviše
multum mnogo	*plūs* više	*plūrimum* najviše
nōn multum malo	*minus* manje	*minimē* najmanje
diū dugo	*diūtius* dulje	*diūtissimē* najdulje
saepe često	*saepius* češće	*saepissimē* najčešće
prope blizu	*propius* bliže	*proximē* najbliže.

Bez pozitiva su: *potius* radije, *potissimum* najradije, osobito; *prius* prije, *prīmum* prvi put, prvo; *posterius* kasnije, *postrēmum* (*postrēmō*) najzad.

Bez komparativa su: *nūper* onomadne, nedavno, *nuperrimē* tek onomadne; *meritō* s pravom, *meritissimō* s najvećim pravom.

Bez superlativa su: *satis* dosta, *satius* bolje, probitačnije; *secus* dručkije, *setius* (poslije negacije *nōn haud*) manje.

§ 110. II. Prijedlozi. Praepositiōnēs.

Prijedlozi se upotrebljavaju, da u rečenici oštrije označe uzajamni snošaj izraženih pojmova, nego što to mogu sami padeži. Vežu se s akuzativom, ablativom ili s akuzativom i ablativom. Prvo im značenje bijaše mjesno, a iz toga se istom po vremenu razvilo vremensko značenje i druga značenja.

Bilješka. Prijedlozi su isprvični prilozi, a gdjekoji se upotrebljavaju tako još i sada, na pr. *montēs, quī circā sunt; ut suprā dixī;* pa *ante, post, prope, contra.*

1. Prijedlozi s akuzativom.

ante, apud, ad, adversus
circum, circā, citrā, cis
ergā, contrā, inter, extrā
īnfrā, intrā, iūxtā, ob
penes, pōne, post i *praeter*
prope, propter, per, secundum
suprā, versus, ūltrā, trāns.

ante pred, prije (o mjestu i vremenu): *ante oculōs* pred očima, *ante mortem* prije smrti.

apud kod, pri, pred, u: *apud Rōmānōs* kod Rimljana, *apud mē* kod mene (u mom stanu), *contiōnāri apud mīlitēs* govoriti pred vojnicima, *apud Plātōnem legimus* čitamo u Platona (ne *in Platōne,* ali je dobro *in Platōnis librō).*

ad k ili samo dativ, kod, za, do, prema, oko: *ad tē veniō* dolazim k tebi; *scrībere ad aliquem* pisati komu; *ad Rōmam* kod (blizu) Rima; *ad mēridiem* prema jugu; *ad ūnum omnēs* svi do jednoga; *ad decem* do deset; *ad scrībendum* za pisanje, radi pisanja; *ad tempus* na vrijeme; *ad ūsum* za porabu (svrha). Preneseno: po, prema: *ad voluntātem* po volji; *ad verbum* od riječi do riječi; *ad exemplum* po primjeru (poput).

Bilješka. *Usque ad* sve do upotrebljava se za vrijeme i mjesto.

adversus prema, protiv (u prijateljskom i neprijateljskom smislu): *adversus hostēs* protiv neprijatelja; *pietās adversus deōs* prema bogovima; prema, k (o mjestu): *adversus montem* prema, ka gori.

circum, circā oko, okolo (o mjestu i vremenu): *circum sē* oko sebe; *circum Capuam* oko Kapue; *circā oppida mittere* slati u gradove (po gradovima); *circā hōram tertiam* oko tri sata.

citrā, cis s ove strane: *citrā Rhēnum* s ove strane Rajne (opreka *trāns).*

ergā prema (u prijateljskom smislu): *amor ergā parentēs* ljubav k roditeljima.

contrā prema, protiv (u neprijateljskom smislu): *contrā Siciliam* prema Siciliji; *contrā hostem* protiv neprijatelja; *contrā flūmen* uz rijeku.

inter među, između: *inter amīcōs* među prijateljima; *inter Siciliam et Italiam* između Sicilije i Italije: o vremenu: pri, za: *inter cenam* pri večeri; *inter ipsum pūgnae tempus* za vrijeme same bitke.

extrā izvan, van: *extrā urbem* izvan grada. Preneseno: *extrā modum* preko mjere; *extrā culpam* bez krivnje.

*

īnfrā pod, ispod: *īnfrā lūnam* pod mjesecom; o vremenu: *Homērus nōn īnfrā Lycurgum fuit* Homer nije živio kasnije od —; o mjeri: *māgnitudine paulō īnfrā* nešto manji od —.

intrā u, među, za: *intrā parietēs* između zidova (među zidovima); *intra sex mēnsēs* za 6 mjeseci, punih 6 mjeseci.

iūxtā do, uz, kraj, kod: *iūxtā viam* kraj puta; *iūxtā mūrum* do zida; *iūxtā praecepta* prema (po) propisima.

ob pred, zbog, radi: *ob oculōs* pred očima; *ob eam rem* stoga, zato: *ob iniūriam* zbog nepravde; *ob ūtilitātem* radi koristi.

penes u (koga), u čijoj vlasti, u čijim rukama: *penes dominum* u gospodara, u vlasti (rukama) gospodara.

pōne za, straga: *pōne castra* za okolom.

post za, iza, poslije, po: *post tergum* iza leđa; *post mortem* poslije smrti; *post hominum memoriam* od pamtivijeka.

praeter mimo, pokraj, duž, protiv, preko, osim: *praeter castra īre* ići mimo tabor; *praeter ōram* duž obale; *praeter opiniōnem* protiv očekivanja; *praeter modum* preko mjere; *nēmō praeter tē* nitko osim tebe.

prope blizu, kod, kraj, o vremenu: oko, pod: *prope oppidum* blizu grada; *prope castra* kraj tabora; *prope noctem* pod noć.

propter pokraj, do, zbog, radi: *propter statuam* pokraj kipa; *propter hiemem* zbog oluje; *propter metum* od straha.

per naš instrumental bez prijedloga, kroz, preko, po, u, za: *per vim* silom; *per fraudem* prijevarom; *per urbem* kroz grad; *īre per forum* ići preko trga; *per somnum* u snu; *per sē* sam za se; *per legātum* po poslaniku; *iūrō per deōs* zaklinjem se bogovima.

secundum duž, poslije, po: *secundum flūmen* duž rijeke; *secundum deōs* poslije bogova; *secundum nātūram* po prirodi.

suprā nad, povrh, iznad, preko: *suprā lūnam* nad mjesecom (više iznad mjeseca); *suprā modum* preko mjere; *suprā legēs* nad zakonima.

versus put, k, prema (meće se uvijek iza imena; sam se upotrebljava samo uz imena gradova, inače se nalazi uvijek u svezi s prijedlogom *ad* ili *in*). *Rōmam versus* put Rima; *ad Oceanum versus* prema oceanu; *in Italiam versus.*

ultrā s one strane, preko, za: *ūltrā montēs* s one strane gorâ (za gorama), *ūltrā modum* preko mjere.

trāns preko, s one strane; *trāns Alpēs* preko Alpa; *trāns Rhēnum* s one strane Rajne.

2. Prijedlozi s ablativom.

ā (ab, abs), ē (ex) i *dē*
cum i *sine*, *prō* i *prae.*

ā (ab, abs) od, s, na: *ab urbe* od grada; *ā fronte* sprijeda; *ā tergō* straga; *ā dextrā* zdesna: *ā puerīs* od djetinjstva; *ā dextrō cornū* na desnom krilu; uz pasivne glagole; *interfici ab aliquō* biti ubijen od koga; uz glagole, što znače braniti; *dēfendere, tuērī ab aliquō.*

Bilješka. *ā* stoji pred suglasnicima, *ab* ispred sviju glasova (osim ispred *b, p, f, m, v)*, *abs* samo pred *tē* i pred *c* i *t* u složenih glagola: *abs-cēdō, abs-tulī.*

ē (ex) iz, s, od, zbog, po, prema: *ex urbe* iz grada: *ē locō superiōre* s višega mjesta; *ex quō* otkako; *ex eō diē quō* od onoga dana, kad; *ex itinere* s puta; *ex cōnsulātū* odmah poslije konzulata; *ex robore* od hrastovine (da se označi građa, od koje je što učinjeno); *ex aere aliēnō* zbog dugova; *ex virtūte* po vrlini; *ex meā sententiā* po mom mišljenju; *ex senātūs cōnsultō* prema odluci senata; *ē rē pūblicā* u državnu korist; *triumphāre ex* ili *dē* slaviti slavlje nad; *victōriam reportāre ex* ili *ā* nadvladati koga.

Bilješka. *ē* stoji pred suglasnicima, *ex* pred svima glasovima.

dē s, sa, od, iz, među, po, o: *dē montibus* s gorâ; *dē tergō* s leđa; *dē finibus* iz zemlje; *multā dē nocte* u gluho doba noći; *paucī dē nostrīs* nekolicina od naših; *dē mea sententiā* po mom mišljenju; *dē rē aliquā loquī* govoriti o čem; *dē integrō* iznova; *dē industriā* hotimice.

cum s, sa: *esse cum aliquō* biti s kim; *cum cūrā* brižljivo.

Bilješka. *Cum* se meće iza ablativa i spaja s njim u jednu riječ i to svagda s ličnom zamjenicom, a redovno s relativnom: *mecum, tēcum, quōcum* pored *cum quō.*

sine bez: *sine spē* bez nade.

prō pred, na, za, mjesto, kao, prema, po: *prō castrīs* pred taborom; *stāre prō litore* na obali; *prō patriā* za domovinu, *prō patre esse* biti mjesto oca; *gerere sē prō cīve* ponašati se kao građanin; *prō tempore* prema prilici; *prō vīribus* prema silama, po svojoj moći; *prō virīlī parte* prema silama; *prō imperiō* po zapovijedi; kod plaćanja: *solvere prō aliquā rē* platiti za što.

Bilješka. *Prō* se razlikuje od *ante* tim, što *ante* pokazuje predmet okrenut k drugomu predmetu licem, a *prō* leđima.

prae pred, prema, od, zbog: *prae sē ferre* pred sobom nositi, onda u značenju: pokazivati, ponositi se čim, na pr. *fidūciam, scelus prae sē ferre; prae māgnitūdine* prema veličini; *prae lacrimīs* od, zbog suza.

Bilješka. Prilozi *clam* (tajno) i *coram* (u prisustvu) upotrebljavaju se i kao prijedlozi s ablativom, prvi u značenju „bez znanja“ drugi „pred“: *clam mē* bez moga znanja; *coram iudicibus* pred sucima.

Prijedlog *tenus* (do, samo do, po) stoji uvijek iza imenâ: *pectoribus tenus* do prsiju; *Taurō tenus* samo do Taura; *nōmine tenus* po imenu.

Absque se upotrebljava rijetko, obično mjesto njega stoji *ā* ili *sine*.

3. Prijedlozi s akuzativom i ablativom.

in, sub, super, supter.

Na pitanje: kamo? stoji akuzativ, na pitanje gdje? ablativ.

in u, na, do, za, k, prema, protiv, kod, pri:

Akuzativ: *in urbem* u grad; *in orientem* na istok, prema istoku; *in longitūdinem* u dužinu; *in lūcem dormīre* spavati do zore; *in annum* do godine; *in diēs* svaki dan; *amor in patriam* ljubav prema (k) domovini; *ōdium in malōs* protiv zlih; *servīlem in modum* ropski; *in speciem* prividno, za oko.

Ablativ: *in urbe* u gradu; *in viā* na putu; *in barbarīs* u barbara; *in fronte* sprijeda; *in gravissimīs temporibus* u najnepovoljnijim prilikama; *in pāce* za vrijeme mira; *in tantīs tuīs occupātiōnibus* kod tolikih tvojih poslova; *in armīs esse* biti pod oružjem; *in ōculīs cīvium esse* biti građanima na očima; *in fīde manēre* ostati vjeran, *in diciōne, potestāte alicuius esse* biti u čijoj vlasti, biti čiji podanik; *in legendō* pri čitanju; *quantum in mē est* koliko stoji do mene; *in hīs* među njima.

sub pod, ispod, pred, oko, u, na, pri:

Akuzativ: *sub iugum* pod jaram; *sub lūcem* pred osvitak; *sub noctem* u suton.

Ablativ: *sub terrā* pod zemljom; *sub rādīcibus montis* na podnožju brijega; *sub ipsā profectiōne* pri samom polasku; *sub ictū telī* na dohvatu, na udarcu.

super nad, iznad, preko, o:

Akuzativ: *super sē* nad sobom; *super corpora* preko tjelesa; *super Numidiam* iznad Numidije.

Ablativ: *disputāre super aliquā rē* govoriti o nekoj stvari.

supter pod:

Akuzativ: *supter murōs* pod zidove.

Ablativ samo u pjesnika.

Dodatak. Bilješke za porabu i red prijedloga.

1. Dva se prijedloga ne smiju sastati jedan do drugoga, dakle samo: *dē rēbus in Asiā gestīs* (ne: *dē in Asiā gestīs*), *prō rē et contrā rem* (ne: *prō et contrā rem*).

2. *Que, ne, ve* ne mogu se vezati za prijedloge *a, ab, ob, sub* i *apud* nego za ime, koje je s njima u svezi: *ab illōque, ad regemque, ob eamque rem*; uz *ex* i *in* mogu se vezati i za prijedlog: *ex eōque* i *exque eō*. S ostalim prijedlozima vežu se neposredno: *cum patre cumque fīliō*.

3. Ako ima više imenica s jednim prijedlogom, prijedlog se ponavlja, osobito ako su imenice vezane veznicima: *et-et, aut-aut, nec-nec* i t. d. *Et ex urbe et ex agrīs*.

4. Prijedlog stoji samo uz prvu imenicu, ako više imenica čini cjelinu. To biva: a) pred apozicijama: *Cum duōbus ducibus dē imperiō in Italiā dēcertātum est, Pyrrhō et Hannibale*, b) u pitanjima i odgovorima: *Ā rebus gerendīs senectūs abstrahit? Quibus? An iīs, quae geruntur iuventūte et vīribus?*

Bilješka. Prijedlozi *ante, contrā, inter* i *propter* mogu se metnuti i iza relativne zamjenice, kao: *quem propter* mj. *propter quem*. Prijedlozi *dē, ex, in, ob, post* meću se između pridjeva ili zamjenice i imenice, kao: *quam ob rem, quā dē causā, mediōs inter hostēs, māgnā ex parte*.

§ 111. **III. Veznici, Cōniunctiōnēs.**

One partikule, kojima se vežu rečenice ili članovi rečenica, zovu se veznici, a dijele se na usporedne *(coordinantēs)* i podredne *(subordinantēs)*.

O podrednima govorit će se kod podložnih rečenica, a o usporednima u § 230.

§ 112. **IV. Uzvici. Interiectiōnēs.**

Uzvici su riječi ili glasovi, koje upotrebljavamo pri nehotičnom, naglom izricanju čuvstava. Najobičniji uzvici jesu:

1. bola: *heu, eheu, ei!* oh! ah! jao! joj!; *ō* o! ej!; *vae* teško! kuku! lele!

2. veselja: *iō!* iju! haj!

3. čuđenja: *ō* o! ej!; *ecce, ēn* eno! eto! gle!

4. dozivanja: *heus, hem!* hej! more! čujde!; *prō!* o!

Kao uzvici mogu se upotrebljavati i imenice i pridjevi, na pr. *pāx!* mir! tiho!; *malum!* do vraga, do bijesa!; glagoli: *age; agite!* de! dede! hajde!; *quaesō!* molim! i izrazi, kojima se zazivaju bogovi: *hercules! hercule! mēhercule!* tako mi Herkula! *mē Castor!* tako mi Kastora! *per deōs immortālēs* za ime božje! *dī meliōra!* bože sačuvaj! ne dao bog! *ita mē diī ament!* tako mi bog pomogao!

Sintaksa.

Rečenica.

I. Dijelovi rečenice.

Rečenica je misao iskazana riječima. Glavni su dijelovi rečenice subjekt i predikat. Subjekt je ono, o čemu se u rečenici govori, predikat je ono, što se o subjektu u rečenici kazuje. § 113.

Subjekt i predikat.

Subjekt je obično imenica ili imenička zamjenica, ali može biti i pridjev, particip, broj, glagol u infinitivu, svaka nesklonljiva riječ i cijela rečenica. *Agricola arat. Hīc niger est. Probus invidet nēminī. Beātī sunt possidentēs. Trēs faciunt collēgium. Errāre humānum est. Nōn est particula negāns. Proximus sum egomet mihi nōn rectē dīcitur.* § 114.

Svaki oblik određenoga glagola već je sam po sebi potpuna rečenica, jer lični nastavak pokazuje subjekt, a glagolska osnova predikat. Stoga ako je subjekt lična zamjenica, obično se ona ne govori, ako se ne ističe. *Legis* čitaš. Ali: *Ego lego, tū scrībis. Tū umquam tē corrigās?*

Bilješka. Osim toga se subjekt ne izražava osobitom riječju: a) kad se razumijeva općeni subjekt: *hominēs: Dīcunt, ferunt* kažu, pripovijedaju; b) kod bezličnih glagola. *Pluit. Licet.* Samo kod nekih bezličnih glagola može stajati kao subjekt srednji rod pridjeva ili zamjenice: *haec mē decent, illud interest*; c) kod neprelaznih glagola u 3. l. sing. pas. *Vīvitur. Ventum est.*

Gramatički subjekt[1]) stoji u nominativu na pitanje tko? što? To biva u latinskom i ondje, gdje u hrvatskom je- § 115.

[1]) Ako je subjekt ime, koje se mijenja, redovno stoji u nominativu. Takav se subjekt zove gramatički. Logički (po smislu) zove se subjekt, koji stoji u kojem kosom padežu. U rečenicama: *paenitet mē* žalim, *mihī spēs est* nadam se — *mē* i *mihi* su logički subjekti.

ziku uz glagole, biti, nemati, nestati stoji subjekt (kao logički) u genitivu. Ima govornikâ. *Sunt ōrātōrēs.* Nema ili nije zla. *Malum nūllum est.* Ne bijaše boljega čovjeka. *Nōn melior vir fuit.* Dok bude svijeta: *donec mundus erit.*

§ 116. Predikat je u rečenici ili glagol sam ili koje ime s nesamostalnim glagolom. Kad je predikat glagol sâm, zove se glagolski (verbalni), a kad je predikat ime s nesamostalnim glagolom, zove se imenski (nomenski) predikat. *Nauta navigat. Hominēs mortālēs sunt.*

Nesamostalni glagol u imenskom predikatu zove se spona (kopula).

Osim glagola *esse* upotrebljavaju se kao spona još i glagoli *(verba copulātīva)*:

1. *fīō, ēvādō, exsistō* postajem; *maneō* ostajem; *videor* čini se da ja; *appāreō* ukazujem se; *nāscor* rađam se; *morior* umirem: *Brutus exstitit vindex libertātis.*

2. pasivi onih glagola, što u aktivu imaju uza se dva akuzativa: *dīcī, appellārī, nōminārī, vocārī* nazivati se; *habērī, putārī, dūcī* (samo u oblicima od prez. osnove), *exīstimārī, iūdicārī* biti smatran za što; *ēligī, creārī* biti izabran za što. *Cōnsulēs creātī sunt L Valerius, M. Horātius. Sōcrates omnium sapientissimus Apollinis ōrāculō iūdicātus est.*

Bilješka. 1. Više puta, navlastito u poslovicama, izostavlja se kopula *est, sunt*: *summum iūs summa saepē iniūria. Omnia praeclāra rāra.* U hrv.: Oteto prokleto.

2. *Esse* je potpun predikat, kad znači „jest, postoji, živi, ima“. *Deus est.* U tom slučaju stoji *est* i s prilozima. *Sī valēs, bene est. Ita est.*

Kongruencija (sročnost) subjekta i predikata.

§ 117. I. Predikat uz jedan subjekt.

1. *Ego valeō, sī vōs valētis. Dīvitiae dīlābuntur. Carthāgō ā Scipiōne dēlēta est.*

Glagolski se predikat (i kopula) slaže sa subjektom u licu i u broju, a u složenim vremenima i u rodu i u padežu.

2. a) *Vēr est amoenum. Columbae sunt timidae. Verba cōnsulis haec fuērunt.*

b) *Somnus est imāgō mortis. Rōmānī victōrēs fuērunt. Mūsae hominum amīcae sunt. Athēnae omnium doctrinārum inventrīcēs fuērunt. Vīta rustica parsimōniae magistra est* (život je učitelj).

Imenski predikat slaže se sa subjektom:

a) ako je pridjev (particip, zamjenica), u rodu, broju, padežu;

b) ako je imenica, svagda u padežu, a u rodu i broju samo onda, ako je *substantīvum mobile* ili *generis commūnis.*

Bilješka. 1. Ako je subjekt infinitiv ili cijela rečenica, pridjevski se predikat meće u sr. rod jednine. *Dulce et decōrum est prō patriā morī. Incertum est, quam longa nōstrum cūiusque vīta futūra sit.*

2. Kopula se obično slaže s predikatnom imenicom, kad stoji bliže njoj negoli subjektu. *Athēnae clarissima Graeciae urbs fuit. Nōn omnis error stultitia est dīcenda* (ali: *dīcendus est nōn omnis error stultitia*). To biva redovno, kad je subjekt infinitiv. *Contentum esse suīs rēbus māximae sunt dīvitiae.*

3. Uz subjekt m. ili ž. roda stoji kadšto predikatov pridjev u sr. rodu sing., i ima onda supstantivno značenje. *Triste* (užas) *lupus stabulīs. Turpitūdō pēius est quam dolor* (nešto gore, veće zlo). Isp. hrv.: zlo je zao običaj.

4. Katkad se predikat ne udešava po gramatičnom obliku subjekta nego po smislu riječi (konstrukcija po smislu, *ad sensum*, κατὰ σύνεσιν). Tako navlastito:

a) kod kolektivnih imenica stoji predikat u pluralu. *Māgna multitūdō lapidēs ac tēla coniēcērunt. Māgna pars nostrōrum vulnerātī aut occīsī sunt.*

b) kod *mīlia* slaže se predikat u rodu s genitivom, koji od *mīlia* zavisi. *Caesī sunt hostium duo mīlia ducentī.*

5. I kad uz subjekt u sing. stoji još koja imenica s prijedlogom *cum*, predikat je često u pluralu. *Ipse dux cum aliquot principibus capiuntur. Demosthenēs cum ceterīs (= et ceterī) expulsī sunt.*

Pamti: Uz kopulativne glagole stoji: § 118.

1. Imenski predikat u lat. jeziku uvijek u nominativu. U hrv. jeziku stoji također nominativ, ali može biti i instrumental ili prijedlog za s akuzativom. *Cicero cōnsul fuit* konzul ili konzulom). *Post Rōmulum Numa Pompilius rex creātus est* (kraljem ili za kralja).

2. U hrv. jeziku stoji uz subjekte: mnogo, sila, malo, više, manje, koliko, toliko, i t. d., pa uz glavne brojeve, kojima su jedinice, 5, 6, 7, 8, 9, 0, zatim uz brojeve: dvoje, troje i t. d.

predmet, što se broji, u partitivnom genitivu, a predikat u sr. rodu sing., u lat. jeziku postaje predmet, što se broji, subjektom, spomenute riječi njegovim atributom, a predikat se slaže u svemu s njima. Mnogo je ljudi vidjelo (= mnogi su ljudi vidjeli): *Vīdēre multī hominēs.* Petero je mladića umrlo: *Quīnque iuvenēs mortuī sunt.*

II. Predikat uz više subjekata.

§ 119. 1. Ako u rečenici ima više subjekata, koji znače lica, pa su vezani veznicima *et, que, atque,* a predikat stoji za njima, predikat se proteže na sve subjekte te stoji u pluralu i to:

a) u istom rodu, ako su subjekti istoga roda;

b) u muškom rodu, ako su subjekti različna roda.

Rōmulus et Rēmus Rōmam condidērunt. Pompēius et Caesar foedē interfectī sunt. Pater et māter mortuī sunt.

2. Ako pak predikat stoji pred subjektima ili među njima, ili ako su subjekti vezani veznicima *aut, et-et, nec-nec,* predikat se slaže s najbližim subjektom. *Cecidit Craterus dux et Neoptolemus. Homērus fuit et Hesiodus ante Rōmam conditam. Et ego et meus Cicero flagitābat. Haec verba bene sē habērent, sī Sōcratēs aut Antisthenēs dīceret.*

3. Ako su subjekti različnih lica, za predikat je prvo lice znatnije od drugoga, drugo od trećega. *Sī tū et Tullia valētis, egō et Cicero meus valēmus.*

4. Ako su subjekti stvari ili stvari i lica, predikat se slaže s najbližim subjektom. *Ā Charōne et tempus et diēs datus est. Cingetorigī prīncipātus atque imperium est trāditum. In mē omnium ōra atque oculī sunt conversī. Nōs ipsī et senātus restitit.*

Bilješka. 1. Kad su subjekti stvari, predikat stoji kadšto u sr. rodu pl., ako su subjekti različna roda, a ako su istoga roda, predikat stoji u istom rodu, ali može stajati i u sr. rodu. *Secundae rēs, honōrēs, imperia, victōriae fortuita sunt. Periculum et praemia paria sunt. Misericordia in Philippō et perfidia cōgnitae erant. Pāx et concordia cīvibus ūtilia sunt.*

2. Kad su subjekti i lica i stvari, predikat može kadšto stajati i u pluralu, i to ili u sr. rodu ili u rodu lica. *Nātūrā inter sē inimīca sunt cīvitās lībera et rēx. Rēx regiaque classis ūnā profectī sunt.*

3. Predikat se svagda slaže sa subjektom rečenice, a ne s apozicijom. *Pompēius, lūx cīvitātis, exstinctus est.* Izuzimaju se imena gradova, koja su *plūrālia tantum: Coriolī oppidum captum est.*

Ostali dijelovi rečenice.

Osim subjekta i predikata može biti u rečenici i drugih § 120.
riječi, koje se dodavaju ili subjektu ili predikatu. Riječi, koje se dodavaju subjektu (ili imenici uopće), zovu se atributi. *Mōns altus.* Riječi, koje se dodavaju predikatu, imaju dvojaku službu: a) one dopunjaju značenje glagola, pa se zovu objekti. *Discipulus scrībit epistulam;* b) one označuju predikatu mjesto, gdje što biva, vrijeme, kad što biva, način, kako što biva, i uzrok, zašto nešto biva, pa se zovu adverbne (priložne) oznake mjesne (lokalne), vremenske (temporalne), načinske (modalne) i uzročne (kauzalne).

Atribut i apozicija.

Imenica se izbliže označuje: § 121.

1. Imenicom: a) u istom padežu: *Corinthus, urbs opulentissima;* b) u genitivu: *castra hostium;* c) u ablativu s prijedlogom ili bez njega: *commentāriī dē bellō Gallicō, vir māgnō ingeniō.*

2. pridjevom (participom, brojem, zamjenicom); *vir fortis.*

Sve te oznake imenice zovemo atributima, ali ako se imenica izbliže označuje imenicom u istom padežu, zove se apozicija.

I. Pravila za atribut.

Pridjevski se atribut slaže sa svojom imenicom u rodu, § 122.
broju i padežu. *Amīcus certus in rē incertā cernitur. Fugit irreparābile tempus.*

Pripada li jedan atribut dvjema imenicama različna roda, obično se slaže s onom, koja mu je bliža, ili se jasnoće radi ponavlja. *Fidēs suā et ōdium in Rōmānōs. Omnēs vicī et omnia aedificia incendēbantur.*

Bilješka. 1. U lat. jeziku često stoji pridjevski atribut, gdje se u hrvatskom upotrebljava imenica s prijedlogom: *pūgna Cannēnsis* bitka kod Kana, *vīta urbāna* život u gradu, *bellum Iugurthīnum* rat s Jugurtom i t. d.

2. Imenički atribut u genitivu prevodi se hrvatskim pridjevskim atributom: *rēx Persārum* kralj perzijski, *bona animī* duševna dobra, *vīrēs corporis* tjelesne sile, *dulcēdō lībertātis* slatka sloboda i t. d.

II. Pravila za apoziciju.

§ 123. Apozicija se svagda slaže sa svojom imenicom u padežu, a u rodu i broju samo onda, ako je substantivum mobile. *Apud Herodotum, patrem historiae, sunt innumerābilēs fabulae. Laudāmus prūdentiam, certam ducem tōtīus vītae. Laudāmus Athēnās, multārum artium inventrīcēs* (ali *Athēnnae, urbs clārissima).*

§ 124. Dodamo li imenici (imeničkoj zamjenici) oznaku ne s obzirom na nju samu nego s obzirom na predikat, onda se ta oznaka zove potpumbeni predikat. *Cato senex historiam scrībere instituit.* Katonu ne pripada oznaka „starac" uopće, nego s obzirom na predikat: *scrībere instituit.*

Potpumbeni predikat slaže se sa svojom imenicom u padežu, a ako može biti i u rodu i u broju.

Kao potpumbeni predikat upotrebljavaju se:

1. imenice, koje znače čast, službu ili dob, na pr. *cōnsul, cēnsor, praetor; puer, iuvenis, senex.* Taki potpumbeni predikat stoji u hrv. jeziku u istom padežu sa svojom imenicom s česticom „kao" (ili bez nje). *Cicero cōnsul* (kao konzul) *coniūrātiōnem Catilīnāriam patefēcit.*

Bilješka. Kad se potpumbenim predikatom izriče poređenje (kao = poput), ili uzrok, stoji uza nj *ut. Aegyptiī canem et felem ut deōs* (poput bogova) *colunt. Diogenēs ut Cynicus* (budući) *prōicī sē iūssit inhumātum.*

2. pridjevi, koji znače tjelesno ili duševno stanje, red, broj. U hrv. se jeziku prevode ponajviše prilozima ili prijedložnim izrazima; ali i pridjevima. Na pr. *vīvus* za života, *mortuus* poslije smrti, *praesēns* glavom, u nazočnosti, nazočan, *tristis* žalosno, žalostan, *libēns* rado, drage volje, *invītus* nerado, protiv volje, *ēbrius* u pijanstvu, pijan; *prīmus* prije, prvi, *posterior* straga, kasnije, zadnji; *postrēmus, ūltimus, extrēmus* na kraju, posljednji, *summus* navrh, najviši, *medius* u sredini, usred, srednji, *frequēns* u velikom broju, često, mnogobrojan i t. d.

Servī multa invītī facere coguntur. Concurrunt laetī omnēs. Themistoclēs tōtum (sasvijem) *sē dedidit reī pūblicae. Sōcratēs prīmus hōc docuit* (prvi ili najprije). *Senātus frequēns convēnit* (u velikom broju).

Bilješka. 1. Razlikovati valja:

Pater epistulam meam prīmus lēgit. Najprije je otac pročitao moj list (onda tko drugi).

Pater epistulam meam prīmam legit. Otac je pročitao najprije moj list (onda čiji drugi).

Pater epistulam meam prīmum lēgit. Otac je moj list najprije pročitao (onda na nj odgovorio).

2. *In summō monte* { na najvišem brijegu — atributno
navrh brijega — predikatno.

In mediā urbe znači redovno: u sredini grada, *prīmō vēre* u početku proljeća, *extrēmā hieme* potkraj zime.

3. Pjesnici i Tacit izriču pridjevom i oznake vremena i mjesta. *Vespertīnus pete tectum. Domesticus* (kod kuće) *otior.*

4. Osobita je vrsta potpumbenoga predikata proleptički predikat, kojim se učinak glagolske radnje već unaprijed izriče. *Et scūta latentia cōndunt (= ita ut lateant)* U hrvatskom: Ptičar pusti slobodnu vranu. Nikad nas nijesi ničim site nahranila.

Kongruencija (sročnost) zamjenicâ.

1. Zamjenica odnosna ili pokazna, ako se proteže na § 125.
riječ u drugoj rečenici, slaže se s njom u rodu i broju, a padež se njezin udešava prema rečenici, u kojoj stoji. *Arborēs serit agricola, quārum fructūs ipse adspiciet numquam. Māgna vīs est in virtūtibus, eās excitā, sī forte dormiunt.*

2. Ako se odnosna ili pokazna zamjenica proteže na cijelu rečenicu, stoji kao i u hrv. jeziku u srednjem rodu singulara. *Magnā, id quod* (što, a to) *nēcesse erat accidere, tōtīus exercitūs perturbātiō facta est. Multa mihi scrīpsistī dē studiīs tuīs, id mihi grātum erat.*

3. Ima li imenica, na koju se odnosna zamjenica proteže, uza se apoziciju, odnosna se zamjenica slaže s tom imenicom ili s njezinom apozicijom. *Flūmen Rhēnus, quī agrum Helvetiōrum a Germāniā dīvidit* ali i *Flūmen Scaldis, quod influit in Mosam.*

4. Zamjenica odnosna ili pokazna, ako je subjekt ili objekt rečenice, slaže se u svemu s predikatnom imenicom. *Haec* (to) *est altera victōria. Idem velle atque idem nōlle ea* (to) *demum firma amīcitia est. Thebae, quod Boetiae caput est. Omnēs Belgae, quae tertia erat Galliae pars, contrā populum*

Rōmānum coniūrāvērunt. Nōs eam patriam dīcimus: to zovemo domovinom.

5. Proteže li se odnosna ili pokazna zamjenica na više riječi, vrijede za rod i broj zamjenice pravila navedena u § 119. Dakle: *Pater et māter, quī mortuī sunt. Dīvitiae et honos, quae cadūca sunt.*

6. Ako se odnosna zamjenica, koja je subjekt, proteže na 1. ili na 2. lice, onda stoji i glagol relativne rečenice u tom licu. *Ego nōn is sum, quī mortis metū terrear. Nōn iī sumus, quī . . . terreāmur* i t. d.

Bilješka. 1. I odnosne se zamjenice udešavaju po smislu (κατὰ σύνεσιν). *Caesar equitātum praemittit, quī videant.*

2. Zamjenica se ne slaže s predikatnom imenicom: a) u relat. rečenicama, u kojima je predikat vlastito ime. *Est genus quoddam hominum, quod Hilōtae vocātur;* b) u upitnim rečenicama, kad se pita za definiciju pojma (što je koja stvar?). Što je prijateljstvo? *Quid est amīcitia?* Ali: *Quae fuit causa lacrimārum?*

II. Padeži.

Nominativ.

§ 126. Nominativom se ne izriče samo imenski subjekt na pitanje: tko? što? nego i imenski predikat, ma i bio u hrv. jeziku u drugom kojem padežu (v. § 115. i § 118.)

Vokativ.

§ 127. U vokativu stoji lice ili stvar, koja se zove ili kojoj se govori. Vokativ je kao uzvik izvan svake sveze s rečenicom, a stoji obično poslije jedne ili više riječi; samo u svečanom ili živahnom nagovoru stoji na početku rečenice. *Quid flēs, mī fīlī? Quintīlī Vāre, legiōnēs redde!*

Ako je pred vokativom uzvik *ō*, onda stoji vokativ redovno na prvom mjestu.

Ō diī bonī, quid est in hominis vītā diū?

Akuzativ.

§ 128. Akuzativ je padež upravnoga ili bližega objekta i stoji na pitanje: koga? ili što? Glagoli, uz koje stoji akuzativ, zovu se prelazni, ostali se zovu neprelazni.

Scīpio Carthāginem dēlēvit. — Ā Scīpiōne Carthāgō dēlēta est.

Ferrum et ignis vastat terrās. — Ferrō et ignī vastantur terrae.

Aktivna se rečenica pretvara u pasivnu ovako: objekt akt. rečenice postane subjektom pasivne; subjekt akt. rečenice metne se u pas. rečenici u ablativ, i to bez prijedloga, ako znači stvar, a s prijedlogom *ā*, *ab*, ako znači lice ili životinju, glagol se metne u pasiv istoga vremena i načina, a lice i broj se njegov udese prema novom subjektu.

Objekt je ili izvanji: *amāre patriam* ili unutrašnji, koji je već u pojmu glagolskom sadržan: *māgnam pugnam pugnāre.*

I. Izvanji objekt pokazuje akuzativ kod prelaznih glagola. § 129.

Mnogo glagola, kojima je u hrv. jeziku objekt u genitivu, ima u lat. jeziku objekt u akuzativu, i to:

1. prelazni negativni glagoli. *Gentem nūllam videō:* ne vidim nikakva naroda. *Largitia fundum nōn habet:* darežljivost nema dna;

2. glagoli, kojih radnja ne obuhvaća cijeli predmet, nego samo dio njegov. *Panem dō alicuī:* dajem komu kruha. *Gustāre vīnum:* okusiti vina.

1. Ima mnogo glagola, koji su u lat. jeziku prelazni, a u § 130. hrvatskom su sad prelazni sad neprelazni. Na pr. *iuvō (ádiuvō) amīcum* pomažem prijatelju, ali i: potpomažem, podupirem prijatelja; *sequor aliquem* idem za kim, ali i: slijedim koga; *adaequō tē dignitāte* jednak sam ti dostojanstvom, ali i: dostići koga; *imitor aliquem* ugledam se na koga, ali i: nasljedujem koga i t. d. Takve ćeš glagole pomalo naučiti upotrebom.

Bilješka. Tako i složenice tih glagola, na pr. *assequor, consequor,* ali *obsequor* pokoravati se (slušati koga) samo s dativom.

2. U lat. su jeziku prelazni, a u hrvatskom samo neprelazni glagoli: *fugiō, vītō, sperō, timeō.*

fugiō aliquem bježim od (ispred) koga; *vītō aliquem* klonim se koga, ugibam se komu; *sperō aliquid* nadam se čemu; *timeō aliquid* bojim se čega.

§ 131. S akuzativom l i c a slažu se bezlični glagoli:

fallit, *fugit*, *praeterit* *mē* nepoznato mi je, ne znam.

iuvat *mē* mili mi se, godi mi.

decet *mē* dolikuje mi, pristoji mi se.

dēdecet *mē* ne dolikuje mi, ne pristoji mi se.

O r ā t ō r e m *irāscī minime* *d e c e t.* *Quid sit optimum, n ē m i n e m* *f u g i t.*

B i l j e š k a. *Nisi mē fallit* (ako se ne varam) umeće se često u rečenice, inače se kaže: *nisi rēs, opiniō mē fallit, nisi omnia mē fallunt, nisi fallor. Fallit mē aliquid.* varam se u čem. — *Decet* i *dēdecet* mogu imati uza se kao subjekt infinitiv ili sr. rod zamjenice. *I l l u d* *mē nōn dēdecet.*

§ 132. Uz bezlične glagole: *piget*, *pudet*, *paenitet*, *taedet* i *miseret* stoji lice, čije se osjećanje pobuđuje, u a k u z a t i v u, a stvar, koja pobuđuje osjećanje, u g e n i t i v u.

piget mē *v ī t a e* mrzi me život
pudet mē neglegentiae stid me je nemarnosti
paenitet mē libīdinis kajem se za strast.
taedet mē vītae dodijava mi život
miseret mē populī žao mi je naroda

Geminat peccātum, q u e m d e l i c t ī nōn p u d e t.

B i l j e š k a. 1. Stvar, koja pobuđuje osjećanje, može se izreći i infinitivom ili rečenicom s *quod. Sōcratem nōn puduit f a t ē r ī sē multa nescīre. Mē paenitet, q u o d tē offendī.*

2. Zamjenice sr. roda stoje uz *paenitet*, *piget*, *pudet* u nominativu. *H ō c mē pudet.*

3. Kao *miseret mē* slažu se s g e n i t i v o m i lični glagoli: *misereor*, *miserēscō*, smilujem se. *Miserēre n o s t r ī*, *s o c i ō r u m.*

4. Mjesto imperativa, kojega ti bezlični glagoli nemaju, upotrebljava se konjunktiv: *pudeat tē*, stid te bilo!

§ 133. Mnogi su glagoli u lat. jeziku sad neprelazni, sad prelazni, osobito glagoli, koji znače neko (ponajviše neugodno) o s j e ć a n j e *(verba affectuum)*, kao: *doleō* (žalostim se), *maereō*, *lūgeō* (tugujem), *lacrimō* (suzim), *fleō* (plačem), *gemō* (uzdišem), *lamentor* (jadikujem), na pr. *mortem partis* (oplakujem, žalim smrt očevu). Isp. u hrv.: Plaču majke jedine sinove. Ti kukaš sreću tvoju. Naričem izgubljeno dobro. Uzdisat ću lijepost tvoju.

horreō, *perhorrēscō* (sgražam se), *formīdō*, *reformīdō* (strašim se), na pr. *crūdelitātem.*

queror, *conqueror*, na pr. *iniūriās*, tužiti se na nepravde, ali i: *dē iniūriā.*

mīror, *admīror*, na pr. *āmentiam* čudim se ludosti.

taceō, *sileō* (šutim, zašutim). *H ō c semper tacuī.*

dēficiō: *vīrēs mē dēficiunt* sile me ostavljaju; *dēficiunt hostēs tēla* neprijateljima nestaje (premiče se) strijelā; *dēficere animō* klonuti duhom; *dēficere ab hostibus* otpasti, odmetnuti se od neprijateljā; *dēficere ad aliquem* prijeći komu, a *ab aliquō ad aliquem* otpasti od koga i prijeći kome.

Mnogi neprelazni glagoli, kad se slože s prijedlozima, po- § 134.
staju p r e l a z n i: *pugnāre* vojevati, *expugnāre* izvojevati, osvojiti, *oppugnāre* napadati, *impugnāre* navaljivati. To vrijedi naročito za glagole, što znače k r e t a n j e, kao: *īre*, *venīre*, *currere* i t. d. Glagoli složeni s prijedlozima *c i r c u m*, *p r a e t e r*, *t r ā n s* svagda su prelazni, a složeni s *p e r* obično.

circumeō hostēs obilazim neprijatelje
circumsedeō urbem podsjedam grad
circumveniō hostēs opkoljavam neprijatelje
praeter-eō, *-gredī*, *-vehī montēs* ići, voziti se mimo gore.
trānsgredior flumen prelazim preko rijeke
trānscendō mūrum prekoračujem zid
trānsvolāre Pontum letjeti preko P.
percūrrō urbem trčim kroz grad
pervādit rūmor urbem glas se razilazi, raznosi po gradu.

Bilješka. Prelazni glagoli složeni s prijedlogom *trāns*: *trānsdūcō (trādūcō)*, *trāiciō*, *trānsportō* imaju uza se akuzativ objekta i akuzativ m j e s t a. *Caesar f l ū m e n A x o n a m e x e r c i t u m trānsdūcere matūrāvit.* Akuzativ mjesta ostaje i u pasivu. *Plerīque Belgae R h ē n u m trādūctī sunt.* Ali ako se kaže i mjesto, k a m o se što prevozi, onda se *trāns* ponavlja. *Caesar exercitum t r ā n s Rhēnum i n G e r m ā n i a m trānsdūxit.*

Ako su spomenuti neprelazni glagoli složeni s drugim pri- § 135.
jedlozima, navlastito s: *ad*, *cum*, *in*, slažu se s akuzativom samo u p r e n e s e n o m z n a č e n j u, a ako su u isprvičnom neprelaznom (mjesnom) značenju, prijedlog se ponavlja.

adīre senātum obratiti se na senat (s kakvom molbom, pitanjem), *adīre urbem* pohoditi grad, ali *adīre a d urbem* približivati se gradu.

coīre societātem sklopiti savez, udružiti se.

inīre societātem sklopiti savez, *inīre magistrātum* nastupiti službu, stupiti u službu, *inīre proelium* zametnuti bitku, ali *ineō urbem* ili *i n urbem* ulazim u grad.

*

obīre urbēs obilaziti, pohoditi gradove, *obīre negōtia* vršiti poslove, *obīre mortem, diem suprēmum* umrijeti.

subīre labōrēs, poenam podvrći se, izdržati . . .

aggredī hostem napadati na neprijatelja, *opus aggredī* početi djelo, *aggredi ad aliquem* pristupiti komu; *ingredī iter* krenuti na put, *ingredī ōrātiōnem* započeti govor, *ingredī urbem* ili *in urbem* ući u grad.

convenīre aliquem zateći, pohoditi koga, s kim se sastati, *convenīre cum aliquō* slagati se s kim, *convenit aliquid alicuī* dolikuje komu što; *convenit mihi tēcum rēs* ili *convenit inter nōs* složni smo u čemu.

Pamti: *anteīre, antecēdere aliquem* i *alicuī* prestizati koga, ali samo *praecēdere aliquem*. Ostali glagoli, koji znače prestizati, kamo *antecellere, excellere, praestāre* slažu se svagda s dativom. *Homo bestiīs praestat ratiōne et ōrātiōne.*

Bilješka. Uz druge glagole prijedlog se ili ponavlja ili se meće dativ, kao: *invādō, incidō in hostēs, invehī in tribūnōs, appellere, advehī ad* pristati, *incēdit timor patribus.* — Od glagola složenih s prijedlogom *ex* nalazimo kod Cezara samo *ēgredī* s akuz.; *ēgredī fīnēs* prekoračiti međe; kasnije i *excēdere modum*, ali mjesto toga kaže Ciceron: *trānsīre modum* ili *extra modum prōdīre.* Inače stoje glagoli složeni s *ex* s prijedlogom *ex, extra* ili sa samim ablativom (v. § 165. 3.)

§ 136. Akuzativ lica ili stvari s atributom (eksklamativni akuzativ) stoji u uzvicima od radosti i žalosti. Pred akuzativom ponajviše stoji uzvik *ō*, *heu*. U hrv. jeziku stoji genitiv. *Mē miserum! Ō terram beātam! Heu mē perditum!*

Bilješka. 1. Uz uzvike *hei* i *vae* stoji dativ. *Hei miserō mihi. Vae victīs!* Jao meni . . .

2. Uz *en* (evo) i *ecce* (gle) stoji obično nominativ. *Ecce homo! En dextra fīdesque!* Ali se upotrebljava i akuzativ; *En vōbīs iuvenem!*

§ 136.a **Dodatak.** Kod pjesnika stoji akuzativ stvari:

1. uz pasiv glagola: oblačiti se, svlačiti se, opasati se: *induor, amicior, exuor, cingor, accingor, recingor.* Taj se akuzativ može tumačiti isprvičnim povratnim značenjem pasiva: *induor vestem* oblačim na se (= sebi) odjeću = ἐνδύομαι στολήν; *indūtus vestem* = ἐνδυσάμενος στολήν. *Priamus inūtile ferrum cingitur. Cervus exuitur cornua.* U klasičnoj prozi stoji ablativ (ili abl. apsolutni): *indūtus veste, cingitur ferrō.*

2. uz glagole i pridjeve pokazujući, kojega se dijela subjektova tiče ono, što se kazuje (kao u grč. akuzativ obzira, *acc. graecus;* hrv. instrumental). *Equus tremit artūs. Ōs umerōsque deō similis. Nigrantēs terga iuvencī.*

§ 137. II. Unutrašnji objekt ili sadržaj pokazuje akuzativ kod neprelaznih glagola. U akuzativu je:

1. imenica a) iste osnove, b) istoga smisla, kojega je glagol, obično s atributom: a) *vītam meliōrem vīvere, māgnam pugnam pugnāre, hōc bellum bellāre, tāle facinus facere, eundem cursum cūrrere* i t. d. Tako i u pasivu: *haec pugna pugnātur.* Isp. hrv.: boj biti, čete četovati, rat ratovati i t. d. b) *atrox proelium pugnāre, tertiam aetātem vīvere, longam viam īre.*

2. imenica, koja bi bila atribut izostavljenoj imenici iste osnove ili istoga smisla, kojega je glagol: *iūdicium vincō = victōriam in iūdiciō vincō*; *stadium cūrrō = cursum in stadiō cūrrō, Olympia vincō = victōriam Olympiōrum vincō; sanguinem sitīre* žeđati, biti pohlepan za krvlju; *īnfitiās īre* poricati. Isp. hrv.: postiti korizmu, trčati halku.

Bilješka. Naročito stoji unutrašnji objekt uz glagole, koji znače zaudarati, zadisati, mirisati čim: *olēre, redolēre, sapere, resipere. Olēre cēram* (zaudarati voskom) = *olēre odōrem cērae; sapere mel = saporem mellis sapere.* Tako i: *olēre malitiam, sapere crocum, resipere ferrum.* Isp. hrv.: Neka Osman zlobom diše. Ni luk jeo ni lukom vonjao. *Catōnis ōrātiōnēs antiquitātem redolent.*

3. zamjenica u sr. rodu: *illud laetor, gaudeō* tomu se veselim (ali *hāc rē gaudeō, laetor), eadem studeō* (ali *eīdem reī*), *illud glorior* tim se dičim (ali *victōriā*), *hōc tē rogō, interrogō* to te pitam (ali *dē Cicerōne*), *multum, plūs, plūrimum valēre, posse* mnogo . . . vrijediti, moći.

Kasnije su ti akuzativi postali prilozi (priložni akuzativi), kao: *multum* mnogo, *plūs* više, *plūrimum* najviše, *aliquid, nonnihil* donekle, nešto, *nihil* ništa, *plerumque* ponajviše, *māgnam (māximam) partem* od veće česti, ponajviše i t. d. *Suebī nōn multum frumentō, sed māximam partem lacte atque pecore vīvunt. Vir cetera ēgregius.*

Bilješka. 1. Pjesnici upotrebljavaju i sr. rod pridjevâ kao unutrašnji objekt, koji se u hrv. jeziku prevodi ponajviše prilogom. *Dulce rīdentem (= dulcem rīsum rīdentem) Lalagen amābō, dulce loquentem.*

2. Napose pamti: *id genus alia* drugo te ruke, *id aetātis* u toj dobi, *id temporis* u to doba. *Aliquid id genus scrībō* pišem nešto te ruke.

Dva akuzativa, i to: § 138.

I. akuz. objekta i predikata imaju glagoli, koji znače:

učiniti, izabrati koga čim, za što	*faciō, efficiō, reddō, creō, ēligō, dēclārō, dēsīgnō, dīcō*
nazivati	*appellō, nōminō, vocō, dīcō, īnscrībō*
držati za što	*dūcō, exīstimō, putō, iūdicō, habeō, numerō*
imati, dati, uzeti, primiti za što	*habeō, dō, addō, adiungō, sūmō, adscīscō, capiō*
pokazati se kao ili kakvim	*mē praestō, mē praebeō.*

U pasivu imaju ti glagoli uza se dva nominativa (vidi § 116. 2.).

1. *Nēminem pecūnia dīvitem fēcit. Ancum Marcium populus rēgem creāvit.* 2. *Cato nutrīcem plēbis Rōmānae Siciliam nōmīnābat.* 3. *Semper beātam sē putat benignitās.* 4. *Helvetiī Boiōs sociōs sibi adscīscunt. Legātōs tēstēs suae quisque virtūtis habuit. Cimon sorōrem suam Calliae uxōrem dedit.* 5. *Praestā tē virum. Bene dē mē meritīs gratum mē praebeō.* 6. *Sapientia ars vīvendī putanda est.*

Bilješka. 1. Istu konstrukciju imaju glagoli, koji znače razumjeti pod (*intellegō, interpretor, sīgnificō*), poznavati kao (*cognōscō, reperiō*). *Cognōscēs mē tuae dīgnitātis fautōrem.*

2. Kaže se *dīctātōrem dīcere, flaminem prōdere, virginem Vestālem capere, augurem cooptāre.*

3. *Reddō* stoji u aktivu samo s pridjevima, a u pasivu se upotrebljava *fierī*. *Reddō aliquem dīvitem, caecum*, ali *dīves, caecus fīō.* — Svagda se kaže *certiōrem aliquem facere dē rē* ili *alicuius reī* (izvijestiti koga o čem). Učiniti koga od čega čim drugim (za što drugo) kaže se *faciō ex Tuā virtūte nōbīs Rōmānōs ex amīcīs amīcissimōs fēcistī.* U pasivu: postati od čega što drugo *fīō ex. Alexandrī amīcī ex praefectīs rēgēs factī sunt.*

4. *Habeō* u aktivu s dva akuzativa znači ponajviše imam koga za što: *amīcum tē habeō*, a kad znači držati za, upotrebljavaju se mjesto dva akuzativa još ove konstrukcije: *aliquem prō hoste, aliquem (in) locō hostium, aliquem (in) numerō hostium habēre (dūcere, putāre).* U značenju držan biti za što upotrebljava se u pasivu obično *habeor* (ne *dūcor, putor*). *Servius fīlius Tarquiniī habitus est.*

5. *Sē praestāre* pokazati se ne stoji nikada uz riječi, kojima se tko ruži, dakle nipošto: *īgnāvum, crūdēlem se praestāre,* ali: *praestā tē amīcum.*

Pokazujem se veoma hrabrim može se prevesti: *fortissimus appāreō, fortissimum mē praebeō (praestō), fortissimē mē gerō* i *summā fortitūdine ūtor.*

II. Akuzativ izvanjega ličnoga i izvanjega stvarnoga objekta imaju glagoli: **§ 139.**

1. učiti (*doceō, ēdoceō*) i tajiti (*cēlō*).

Cato senex ipse fīlium lītterās docuit. Sapienter nōs dīvīna prōvidentia futūra cēlāvit.

Bilješka. 1. Mjesto *doceor, edoceor* kaže se: *dīscō aliquid ab aliquō* ili *īnstituor, erudior aliquā rē. Periclēs ā Damōne musicam didicit* ili *musicā īnstitūtus est.* Samo se particip *doctus* upotrebljava dvojako: *omnēs artēs* i *lītterīs* (abl.).

2. Ako *doceō, ēdoceō* znači obavijestiti koga o čem, meće se mjesto stvarnoga akuzativa uvijek prijedlog *dē. Doceō aliquem dē adventū hostium.*

3. Pored *cēlāre aliquem aliquid* kaže se i *cēlāre aliquem dē aliquā rē.* U pasivu samo *cēlor dē hāc rē* (ali *id, hōc*, v. § 137. 3.).

2. zahtijevati, iskati, tražiti: *pōscō, repōscō, flagitō*, ali se još češće kaže: *aliquid ab aliquō. Postulō* ima samo *aliquid ab aliquō.*

Caesar frūmentum cotīdiē Haeduōs flagitābat. Nōlī ab alterō vītae ratiōnem repōscere, quī nōn possīs tuae reddere.

3. moliti: *ōrō, rogō* imaju uz akuz. lica samo akuzativ zamjenica sr. roda. *Hōc tē rogō.*

Petō samo *aliquid ab aliquō*, a *precor deōs* ili *aliquid ā dīs; precor alicuī mortem* želim komu smrt.

Bilješka. *Petere aliquem* napasti, navaliti na koga, *petere aliquid* težiti za čim, ići kamo.

4. pitati: *rogō, interrogō* imaju uz akuz. lica samo akuzativ zamjenicâ ili pridjevâ sr. roda, a inače: *aliquem dē aliquā rē. Hōc, quod tē interrogō, respondē. Ego illum dē suō regnō, ille mē dē nostrā rē pūblicā interrogāvit.*

Bilješka. 1. Od ostalih glagola, što znače pitati, upamti: *quaerere aliquid ex (dē, ab) aliquō* pitati koga za što. U pas.: *quaeritur ex (ā) mē. Quaerere aliquem* znači: pitati za koga, tražiti koga. Prema tome razlikuj: *ā rēge quaesitum est* kralja su pitali, *rēx quaesitus est* kralja su tražili (pitali su za kralja). Tako i: *ā rēge petitum est* kralja su molili, *rēx petitus est* na kralja su napali.

2. Samo se u službenom govoru kaže: *senātōrem sententiam rogāre* pitati senatora za mišljenje. *Cōnsul Cicerōnem prīmum sententiam rogāvit;* u pasivu

lični akuzativ postaje nominativ, a stvarni ostaje nepromijenjen: *Cicero prīmus sententiam rogātus est;* u neslužbenom govoru znači pitati koga za mnijenje *interrogāre (rogāre) aliquem, quid sentiat.*

Akuzativ za oznake mjesta i vremena v. § 179. i d.

§ 140. **D a t i v.**

I. Dativ objekta.

Dativ indirektnoga objekta (na pitanje k o m u?) stoji kao i u hrv. jeziku:

1. uz prelazne glagole, koji znače d a v a t i, govoriti i t. d. *Frāter epistulam scrībit s o r ō r ī.*

2. uz neprelazne glagole, koji znače koristiti, škoditi, prijati, protiviti se, pokoravati se, militi se, ugađati *(prōdesse; obesse, nocēre, officere; favēre, studēre; adversārī, renītī, repūgnāre, resistere; parēre, obtemperāre, oboedīre; placēre, displicēre; indulgēre). Hominēs h o m i n i b u s plūrimum prōsunt et obsunt.*

B i l j e š k a. Upamtiti treba dativ uz neprelazne glagole, koji znače (n e) u z d a m s e u k o g a: *fīdō, confīdō, diffīdō,* l j u t i m s e n a: *īrāscor, suscenseō,* u d a j e m s e z a: *nūbō,* d o k o l a n s a m z a ili b a v i m s e č i m: *vacō. Fīde deō. Vacō philosophiae. Venus nupsit Vulcānō. Suscenseō tibi.* — *Fīdere* i *confīdere* č e s t o i s a b l a t i v o m s t v a r i: *v i r t ū t e mīlitum* (v. § 175. 2. i bilj. 3,).

3. uz pridjeve, koji imadu slično značenje: koristan, škodljiv, ugodan, prijateljski, prikladan, zgodan, lak, srodan, susjedan, zajednički, sličan, jednak, poznat i t. d. U hrv. jeziku stoji također dativ ili prijedlog z a i p o s akuzativom.

S i b i quisque p r o x i m u s est. Caesar locum deligit c a s t r ī s i d ō n e u m. Nihil m o r t ī est tam s i m i l e quam somnus.

B i l j e š k a. 1. *Amīcus, inimīcus, familiāris* (ta tri i u superlativu), *aequālis, affinis, propinquus, fīnitimus, vicīnus, adversārius* stoje kao pridjevi s dativom, a kao imenice s genitivom.

amīcus patrī prijazan ocu	*amīcus patris* očev prijatelj
aequālis Brutō jednake dobi s Brutom	*aequālis Brutī* vršnjak Brutov
opiniō ōrātōrī adversāria mnijenje protivno govorniku	*tribūnī plēbis illīus adversāriī* pučki tribuni njegovi protivnici.

2. Uz pridjeve: *ūtilis, inūtilis, aptus, idōneus, necessārius* (koristan, prikladan, potreban) stoji lice u dativu, a stvar obično s prijedlogom *a d* (za): *līber a d multās rēs ūtilis, locus a d pūgnam idōneus, rēs a d vītam necessāriae.*

3. Uz pridjeve, koji znače p r i j a t e l j s k i i n e p r i j a t e l j s k i *(amīcus, comis, sevērus, ingrātus* i t. d.) nalaze se i prijedlozi *e r g a* (u prijateljskom značenju), *a d v e r s u s, i n* (u prijatelj. i neprijatelj. značenju). *Cyrus minor c ō m i s erat e r g a Lysandrum. Manlius fuit p e r i n d u l g ē n s i n patrem, īdem acerbe s e v ē r u s i n fīlium. Sunt multī hominēs i n g r ā t ī a d v e r s u s deōs.*

4. Uz *similis, dissimilis* stoji stvar u dativu ili u genitivu, lice ponajviše u genitivu. *Somnus mortī* ili *mortis similis est. Dionysius tyrannus N e r ō n i s simillimus erat.* Svagda se kaže: *m e ī, t u ī, s u ī, n o s t r ī, v e s t r ī similis, dissimilis.* Tako i: *vēri similis* vjerojatan.

5. *Commūnis, proprius* (gotovo uvijek) i *contrārius* slažu se i s genitivom. *A m ī c ō r u m omnia sunt commūnia. P r o p r i u m est ō r ā t ō r i s ornātē dīcere.*

6. *Sacer* (posvećen) stoji ponajviše s genitivom. *Terra o m n i u m d e ō r u m sacra putātur.*

7. *Propior* i *proximus* imaju uza se i akuzativ; akuzativ stoji svagda uz priloge: *propius, proximē. Ubiī p r o x i m ī R h ē n u m incolunt. P r o x i m ē Pompēium sedēbam* (sasvijem blizu).

S d a t i v o m se slaže nekoliko neprelaznih glagola, koji se u hrv. jeziku slažu s drugim padežima. Najznatniji su: § 141.

maledīcō, medeor, obtrectō,
parcō, persuādeō, studeō i *supplicō.*

maledīcō fīliō ružim, grdim sina	*persuādeō populō* nagovaram, uvjeravam narod
medeor vulneribus liječim rane	*studeō lītterīs* bavim se oko znanosti; *studeō lībertātī* težim za slobodom, *studeō partibus optimātium* pristajem uz stranku optimatsku
obtrectō gloriae umanjujem slavu	
obtrectō tibi ponizujem te	
parcō valetūdinī štedim zdravlje	*supplicō Caesarī* molim Cezara.

Philosophia medētur a n i m ī s. Omnēs hominēs nātūrā l ī b e r t ā t ī student. Bonīs nocet, quī m a l ī s parcit.

U pasivu imaju ti glagoli bezličnu konstrukciju: dativ lica ostaje, a glagol se meće u 3. l. singulara. *Mihi persuādētur* uvjeravam se, *tibi maledīcitur* tebe ruže, *nōn parcitur labōrī* ne štedi se trud.

B i l j e š k a. U v j e r e n s a m kaže se: *mihi persuāsum est, mihi persuāsī,* rjeđe *persuāsum habeō; hōc tibi persuādē* o tom budi uvjeren. — Od glag. *parcō* ne upotrebljava se perfekt pas., nego se kaže: *mihi temperātum est,* na pr. *ne templīs quidem deōrum ab hoste temperātum est.* — Perfekt glag. *medeor* se ne upotrebljava, nego se kaže: *sanāvī,* a pasiv *sanor.*

§ 142. Mnogi prelazni i neprelazni glagoli složeni s prijedlozima:

ad, ante, con-(cum), in, inter
ob, post, prae, sub i *super*

imaju često uza se dativ, navlastito u prenesenom značenju. N. pr:

Prelazni glagoli:

addere alicuī animum hrabriti koga

afferre alicuī vim učiniti komu nasilje, *af. sibi manūs* ubiti se

anteponere, anteferre, praeferre virtūtem dīvitiīs pretpostavljati krepost bogatstvu, većma cijeniti krepost od bogatstva

conferre māgna parvīs porediti veliko s malenim

inferre alicuī bellum zavojštiti na koga; *vim, inūriam* učiniti nasilje, nepravdu; *sibi manūs* usmrtiti se

inicere alicuī metum zadati, uliti komu strah

interponere sē bellō umiješati se u rat

postponere dīvitiās virtūtī zapostavljati bogatstvo kreposti, manje cijeniti bogatstvo od kreposti

praeficere aliquem exercituī postaviti koga vojsci na čelo

subicere ignem tectīs metati vatru pod krovove.

Neprelazni glagoli:

intercēdere legī ograditi se protiv zakona

obversātur aliquid animō ledbi što pred dušom

occūrrere amīcō sastati se s prijateljem

interesse pūgnae biti u boju, ali *interest inter* razlika je među

praeesse[1] *reī publicae* biti državi na čelu, upravljati državom.

Bilješka. 1. Glagoli složeni s *con-* obično ponavljaju prijedlog: *commūnicāre aliquid cum aliquō* komu što saopćiti, s kim o čem razgovarati. Tako i *conferō, comparō, compōnō, contendō, congredior, consentiō. Quem conferre possumus cum Democritō?*

2. Glagoli složeni s *ad* i *in* ponavljaju isti ili srodan prijedlog, kad su u svom ispravičnom (mjesnom) značenju, (v. § 135.) na pr.:

[1]) Svi glagoli složeni sa *sum* (osim *absum, insum, possum)* imaju uza se dativ: *adesse miserō, deesse miserō, prodesse omnibus, obesse nēminī, superesse reī pūblicae, subest ratiō reī.*

admoveō exercitum ad urbem podprimičem vojsku gradu

accēdō ad urbem približavam se gradu

adsum in senātū nazočan sam u senatu

vox accidit ad aurēs meās dopire do

inferō sīgna in hostem navaljujem na

admoveō alicuī stimulōs podbadam koga

hīs malīs nova accēsērunt pridružiše se

adsum miserō pomažem nesretniku

accidit mihi aliquid događa mi se što

inferre iniūriam alicuī učiniti komu nepravdu, uvrijediti koga

appellere classem ad rīpam pristati s brodovljem uz obalu

incumbō in gladium probosti se; *in (ad) lītterās* dati se na nauke, prionuti oko nauka. Gotovo se uvijek kaže *inest in* (u perf. *fuit in). In hāc vītā nihil inest nisi miseriae.*

Za glagole složene s *ante* i *prae* vidi § 135.

Glagoli: *circumdō, donō* imaju dvostruku konstrukciju: *alicuī aliquid* ili *aliquem aliquā rē.* Tako i u hrv.: darovati dječaku knjigu: *donāre puerō librum* ili obdariti dječaka knjigom: *donāre puerum librō. Circumdāre urbī mūrum* ili *urbem mūrō* opasati grad zidom. § 143.

Bilješka. Tako se kaže i *aspergere āram sanguine* poprskati, kropiti žrtvenik krvlju; *aspergere dīgnitātī lābem* okaljati čast.

Pored toga upamti:

interclūdere hostibus commeātum ili *hostēs commeātū* zapriječiti neprijatelju dovoženje hrane

interdīcere alicuī aquā et ignī zabraniti komu upotrebu vode i vatre, prognati koga. *Ariovistus omnī Galliā Rōmānīs interdīxit.*

II. Dativ interesa. § 144.

1. Dativ na pitanje: koga? za što? pokazuje, komu se na korist ili štetu što radi (dat. *commodī* ili *incommodī).* U hrv. jeziku stoji ili dativ ili prijedlog za s akuzativom. *Nōn scholae, sed vītae discimus. Nōn sōlum nōbīs dīvitēs sumus, sed līberīs, propinquīs, amīcīs, māximēque reī pūblicae.*

Bilješka. Za, mjesto, na obranu treba prevesti s *prō* i ablativom. *Dulce est prō patriā morī. Ūnus Cato est prō centum mīlibus.*

2. Glagol *esse* sa svojim predikatom čini često jedan glagolski pojam, o kojem zavisi dativ.

Pompēiō et senātuī pacis auctor fuī (dativ zavisi o *auctor fuī = suāsī*). Tako stoji dativ i uz: *legātus, dūx, fautor, heres, testis sum alicuī.*

Genitiv stoji, kad padež zavisi samo od imenice. *Fīnem facere alicuius reī* (gen. zavisi od *fīnem*), *fīnem facere alicuī reī* (dat. zavisi od *fīnem facere*).

3. Tako stoji u hrv. jeziku više puta dativ (jer je zavisan od predikata), a u lat. je jeziku genitiv (jer je zavisan od imenice). Udariti cijenu knjizi: *prētium librī cōnstituere;* ljubljahu Kiru ruke: *Cyrī manūs exōsculābantur.* Tako i: uzrok ratu: *causa bellī,* sadržaj pismu: *sententia lītterārum;* prijatelj mi: *amīcus meus,* brat ti: *frāter tuus;* nad glavom mu: *supra caput eius,* sin vam: *fīlius vester.*

Tako se kaže i: dužnost je ocu, dužnost vam je: *patris est, vestrum est,* a ne: *patrī, vōbis est,* v. § 155.

§ 145. 2. Dativ etički pokazuje nečije zaminanje za nešto. *Quid mihi Celsus agit?* Što mi radi Celzo?

Bilješka. Slično se upotrebljava dativ u izrazima: *Quid tibi vīs?* Što hoćeš? *Quid sibi vult haec ōrātiō?* Što znači taj govor? *Quid huic hominī faciam?* Što da radim s tim čovjekom?

§ 146. 3. Tako stoji dativ uz neke glagole, koji imaju u drukčijem značenju uza se akuzativ ili predložan izraz. Amo idu:

cavēre alicuī brinuti se za koga	*aliquid* i *ab aliquō* čuvati se, kloniti se: *pericula, ab insidiīs*
cōnsulere alicuī brinuti se za koga	*aliquem* pitati koga za savjet, *in aliquem graviter* postupati strogo s kim
moderārī īrae utišavati, obuzdavati srdžbu	*aliquid* upravljati čim, uređivati što
prōspicere / *prōvidēre* *alicuī* brinuti se za koga	*aliquid* unaprijed što vidjeti, predvidjeti, *alicuī aliquid* pribaviti, namaknuti komu što
temperāre alicuī štedjeti, obuzdati koga	*aliquid* uređivati, upravljati (*vīnum* miješati, *calōrēs* ublaživati, *victōriam* umjereno upotrebljavati), *ab aliquā rē* uzdržati se od česa

timēre i *metuere:*

alicuī i *dē aliquā rē* bojati se / biti zabrinut za što	*aliquem (aliquid)* bojati se koga (čega), *aliquid ab aliquō* bojati se čega od koga.

Esse s dativom pokazuje vlasnika (dat. *possessīvus*), a § 147.
prevodi se: biti u koga, imati, na pr. *sunt mihi multī librī = habeō multōs librōs.* Ispr. hrv.: Još da mi je zelen vijenac. *Croesō erant duo fīliī. Hominī cum deō similitūdō est.*

Latinski se dativ meće u hrvatskom jeziku u nominativ, a nominativ u akuzativ. *Puerō sunt librī:* dječak ima knjige. Konstrukcija s *esse* mora se upotrijebiti kod izraza s *cum,* koji se različno prevode: *Sunt mihi inimīcitiae cum malīs* s nevaljalima sam u neprijateljstvu *Est mihi cum aliquō necessitūdō, societās, cōnsuetūdō, ūsus, similitūdō.*

Bilješka. 1. *Esse* se ne upotrebljava s dativom, kad „imati" znači: sadržavati, sastavljen biti od. *Haec ōrātiō habet trēs partēs.*

2. Ako se ističe vlasnik, a ne stvar, stoji poses. genitiv: *librī sunt patris* knjige su očeve (a ne sinove), a ako se ističe vlasništvo (stvar), stoji poses. dativ: *patrī sunt librī.*

4. Imanje duševnih svojstava izriče se s *inesse* i dativom, *esse in aliquō* ili s *esse* i abl. *qualitātis. In Miltiade erat (= Miltiadī inerat) cum summa hūmānitās tum mīra comitās = Miltiadēs erat mīrā comitāte.*

Kod *mihi nōmen est* (ime mi je, zovem se) i kod *mihi* § 148.
cōgnōmen est (nadimak mi je, prozvan sam) slaže se vlastito ime s *mihi* ili s *nōmen. Mihi nōmen est Antoniō* ili *Antonius.* Ista se konstrukcija nalazi i kod: *dō, indō nōmen: tibi nōmen Gāiō* ili *Gāium dō, indō;* u pas. *nōmen mihi Gāiō, Gāius inditum est.*

Uz gerundiv (rjeđe uz običan pasiv) stoji redovno dativ § 149.
lica, koje mora što raditi (dat. *auctōris*). *Omnibus moriendum est. Iter mihi faciendum est. Haec mihi praetereunda nōn sunt.*

Bilješka. 1. Ako bi uz dva dativa mogla nastati nejasnoća, uzima se mjesto dativa lica, koje mora što raditi, *ā* s ablativom. *Ā mē tibi respondendum est.*

2. I particip perf. pas. i vremena, koja su s njime načinjena, imaju kadšto lice u dativu, navlastito participi: *audītus cōgnitus, cōnstitūtus, dēlīberātus, perspectus, prōvīsus, susceptus. Cuī nōn sunt audītae Demosthenis vigiliae?* — Uvijek se kaže: *mihi aliquid probātur* nešto mi se sviđa.

III. Dativ svrhe.

§ 150. Dativ svrhe (dat. *fīnālis)* na pitanje čemu? na što? za što?, uz koji stoji obično i dativ lica (dvostruki dativ), upotrebljava se uz glagole *dare, donāre, dēligere, accipere, relinquere, mittere, venīre, habēre* i t. d., da se pokaže namjera, s kojom se što prima, šalje i t. d.

dō tibi aliquid dōnō dajem ti nešto na dar
relinquō mīlitēs praesidiō na zaštitu, na obranu
habeō aliquem ludibriō podsmijevam se komu
canō receptuī trubim na uzmak
diem cōnstituō colloquiō određujem dan za razgovor
mittō tibi aliquem auxiliō na pomoć.

Mīlitēs locum castrīs dēligunt. Pausaniās Atticīs auxiliō vēnit.

Bilješka. Mjesto dativa stvari stoji kadšto i akuzativ predikata. *Corōnam tibi munus dō, mittō* (dajem ti vijenac kao dar). Lice mora biti u akuzativu: *Amīcum tibi comitem dō, mittō, relinquō.*

IV. Dativ kao predikat.

§ 151. Dativ kao predikat stoji uz glagole:

1. *esse* biti čemu, na što, služiti na što, za što.

Est mihi aliquid decorī, dedecorī služi mi na ures, na sramotu; *honōrī, laudī* na čast, na slavu: *testimōniō* svjedočanstvom mi je; *ōdiō sum* mrze na me; *ūsuī sum* od koristi sam; *admīrātiōnī sum* čude mi se (pas. od *ōdī, ūtor, admīror).*

Nimia fīdūcia calamitātī solet esse.

2. *dare, dūcere, tribuere, vertere* uračunavati, upisivati u što, uzimati za što. *Dō, dūcō tibi aliquid laudī* upisujem ti što u hvalu. *Vitiō mihi dant, quod mortem hominis necessāriī graviter ferō.*

Uz glagole spomenute pod 1 i 2 stoji često dvostruki dativ.

V. Dodatak.

§ 152. 1. *Datīvus commodī* u pjesnika naročito uz glagole: odvraćati, braniti: *solstitium pecorī dēfendite.*

2. Dativ uz glagole *certāre, pūgnāre, bellāre* mjesto *cum* s ablativom poput grč. ἐρίζειν, μάχεσθαί τινι: *Sōlus tibi certat Amyntas.*

3. Dativ uz glagole kretanja mjesto prijedloga *ad* ili *in* s akuz.: *It clāmor caelō.* Isp. Uranila svetoj misi.

Genitiv.

Genitiv se kao i u hrvatskom upotrebljava za pobližu oznaku imena: *facta hominum (= humāna), hortus patris (= paternus).* Genitiv uz neke glagole dopunja nomenski pojam, koji je u glagolu. § 153.

I. Genitiv uz imenice.

Genitiv subjektivni pokazuje, komu ili čemu što pripada (gen. *possessōris)* ili od koga ili od čega što dolazi (gen. *auctōris).* U hrv. jeziku stoji mjesto genitiva bez atributa posvojni pridjev: *amor patris* ljubav očeva *(= pater amat); amor deī* ljubav božja *(= deus amat); hortus meī patris* vrt mojega oca. § 154.

Mjesto genitiva ličnih zamjenica 1. i 2. lica i refleksivne zamjenice upotrebljavaju se kao i u hrv. jeziku posvojne zamjenice, dakle: *liber meus* (ne: *meī)* moja knjiga. Zato se „mene radi“ ne kaže *meī causā,* nego: *meā causā.* Tako i: *tuā, nostrā, vestrā causā, suā causā* (samo refleksivno, inače *ēius* ili *illīus* i t. d. *causā). Faciam neque tuā causā sed meā.* Jednako se slaže s genitivom i *grātiā* (za volju, radi). *Nēminem violō meī commodī grātiā.* Ali: *meā, tuā, suā, nostra, vestrā grātiā.*

Bilješka 1. Atribut stoji uz posvojne zamjenice u genitivu: *tua ūnīus salūs* samo tvoje spasenje, *nostra ipsōrum salūs, meā cōnsulis operā.*

2. Mjesto *nostra — vestra omnium salūs,* kaže se *nostrum, vestrum omnium salūs.*

3. *Exemplī grātiā, causā* upotrebljava se samo u svezi s rečenicama a ne s pojedinim riječima, te znači: da navedem, spomenem primjer. Naš „na pr.“ redovno se kaže: *ut, sicut, velut. Multī glōriōsē mortuī sunt, ut Leōnidās.*

4. Pamti: *vōx voluptātis* riječ naslada, *nōmen amīcitiae* ime prijateljstvo, *arbor fīcī* drvo smokva (smokvino). Glagoli stoje u tom slučaju u genitivu gerunda: *nōmen carendī* riječ oskudijevati. Taj se genitiv, koji određuje opće ime posebnom oznakom, zove *genitīvus dēfīnītīvus (explicātīvus* ili *appositīvus).* Ali uz lična i geografska vlastita imena stoje posebna imena apozitivno u istom padežu: *flūmen Rhēnus, rex Tullius. urbs Rōma.*

5. Kadšto se izostavlja opće ime: *Hasdrubal Gisgonis (sc. fīlius), Terentia Cicerōnis (sc. uxor), Caecilia Metellī (sc. fīlia). Ventum erat ad Vestae (templum). Ad Iovis Statōris (aedem).*

§ 155. Genitiv posesivni stoji predikativno uz kopulativne glagole (*esse, fierī, vidērī* i glagole, što znače držati čim, za što). *Est imperātōris* dužnost je, zadaća, svojstvo je vojskovođe, vojskovođa mora; *stultī est* znak, dokaz je luđaka, pristoji se, pripada luđaku, *domus est patris* kuća je (svojina) očeva.

U hrv. se jeziku taj genitiv prevodi imenicama: svojstvo, svojina, zadaća, dužnost, običaj, znak, dokaz ili glagolima: pristoji se, pripada, pokazuje se, mora, može, a to biva redovno, ako je infinitiv subjekt rečenice. *Cūiusvīs hominis est errāre, nūllīus nisi insipientis in errōre perseverāre* (svaki čovjek može pogriješiti, a samo luđak ustrajati u pogrješci). *Adulescentis est* (pristoji se) *maiōrēs nātū verērī. Necessitātī parēre semper sapientis est habitum* (držalo se znakom).

Bilješka. 1. Mjesto genitiva lič. zamjenica *meī, tuī* i t. d. upotrebljava se u tom slučaju sr. rod posvojne zamjenice: *meum, tuum, suum, nostrum, vestrum est,* moja, tvoja i t. d. je dužnost . . . *Tuum est, Cato, vidēre, quid agātur.*

2. *Facere aliquid diciōnis, potestātis suae* spraviti što pod svoju vlast, podvrći svojoj vlasti.

3. Kaže se *stultī est* i *stultum est dīcere,* ali kod pridjeva 3. deklinacije s jednim završetkom samo genitiv: *sapientis est dīcere;* dopušteno je dakle reći: *turpe est dīcere.*

§ 156. Genitiv objektivni pokazuje, koga ili čega se koja radnja ili osjećanje tiče: *ōdium Rōmānōrum* mržnja na Rimljane (= *ōdit Rōmānōs); lectiō librōrum* čitanje knjigâ (= *legō librōs), amor patris* ljubav prema ocu (= *amō patrem), studium vēritātis* težnja za istinom (= *studeō vēritātī).*

U hrv. se jezik prevodi: a) genitivom: *expūgnātiō urbis* osvojenje grada; b) složenom imenicom; *cupiditās gloriae* slavohleplje, *amor patriae* rodoljublje; c) pridjevom: *timor deī* strah božji; d) najčešće zgodnim prijedlogom: *amor populī* ljubav k narodu, *timor hostium* strah od neprijateljâ, *memoria praeteritōrum malōrum* uspomena na minula zla, *transitūs flūminis* prijelaz preko rijeke, *laetitia victōriae* veselje zbog pobjede i t. d.

U lat. se jeziku upotrebljavaju prijedlozi samo za lica, i to: *in, ergā, adversus,* a ako je u rečenici još i posvojna zamjenica, meće se pred prijedlog: *nostra erga vōs benevolentia. Multa dē ōdiō suō in Rōmānōs commemorāvit. Amor ergā parentēs est in nōbīs.*

Bilješka 1. *Nōs* i *vōs* imaju za gen. obiect. *nostrī, vestrī,* a za gen. partitivus *nostrum, vestrum.*

2. *Dēsiderium tuī* čežnja za tobom; mjesto gen. obiect. *meī, tuī* i t. d. upotrebljava se kadšto posvojna zamjenica: *ōdium nostrum* mržnja na nas; *dēsiderium meum* znači dakle: moje čeznuće (subject.) i čeznuće za mnom (objekt.).

3. Kad se uz imenicu nalazi ujedno i subjekt. i objekt. genitiv, stoji subjektivni pred njom, objektivni za njom: *Hannibalis ōdium Rōmanōrum* Hanibalova mržnja na Rimljane.

4. Mjesto *hūius* ili *cūius reī metūs, dolor* i t. d. kaže se i *hīc, quī metus, dolor* i t. d. strah od toga, bol zbog toga. Svagda se kaže *is* ili *quī numerus* broj onih, tih. *In hōc numerō fuit Miltiadēs. Hōc gaudium* može značiti dvoje: to veselje i veselje zbog toga.

Gen. *qualitātis.* Genitiv imenice s atributom pokazuje svojstvo i stoji: § 157.

a) atributivno: *Hamilcar sēcum dūxit fīlium Hannibalem, puerum novem annōrum. Mare procreat animālia insolitae māgnitūdinis.*

b) predikativno uz *esse, fierī* i glagole, što znače držati čim (za što): *Virtūs tantārum vīrium est, ut sē ipsa tueātur. Critognātus māgnae auctoritātis in Arvernīs habitus est.*

Mjesto genitiva svojstva može stajati ablativ svojstva: *iuvenis mitī ingeniō.* Ali:

1. samo genitiv stoji:

a) kad je uz imenicu broj kao atribut: *classis mille nāvium, puer decem annōrum, via triduī (= trium diērum);*

b) kad se svojstvo određuje po težini ili po vrijednosti: *corōna parvī ponderis, rēs māgnī pretiī.*

Uvijek: *ēius modī, cuius modī rēs (= tālēs, quālēs rēs);*

2. samo ablativ stoji:

a) kad se kazuje slučajno ili trenutno duševno svojstvo: *tristī animō sum;*

b) kad se kazuje svojstvo tijela i njegovih dijelova. *Caesar fuit excelsā statūrā, colōre candidō, nigrīs oculīs.*

Bilješka. Gen. i abl. *qualitātis* rijetko stoje neposredno uz vlastita imena; redovno se umeće: *vir, homo, mulier* i t. d. *Iccius Remus summā nōbilitāte et grātiā inter suōs.*

§ 158. Genitiv partitivni pokazuje cijelost, od koje se uzima dio. U hrvatskom jeziku stoji ili genitiv ili prijedlozi: od, između: *optimus discipulōrum* najbolji od, između učenikâ.

Taj genitiv stoji:

a) uz imenice, koje i same znače neki dio cijelosti ili mjeru, kao: *pars, multitūdō, numerus, vīs, modius, copia, mīlia* i t. d. *Cicero in summā caritāte māgnam frūmentī vim ē Siciliā Rōmam mīsit.*

b) uz nominativ i akuzativ imenički upotrebljenih pridjevâ i zamjenica u srednjem rodu (bez prijedloga) kao: *multum, plūs, tantum, quantum, nihil, quod, hōc, id* i t. d. Na pr. *tantum spei* toliko nade, *id consilīi* onaj savjet, *multum iucunditatis* mnogo ugodnosti, *hoc litterarum* ovo pismo. Ali: *ad tantum studium,* a ne: *ad tantum studiī. Minus habeō vīrium quam vestrum utervīs.*

Bilješka. Uz takav sr. rod pridjevâ i zamjenicâ stoji pridjev 2. deklinacije u genitivu: *nihil novī, quid praeclārī* (ali *nihil aliud).* Ako od pridjeva 2. dekl. zavisi koji padež, onda se pridjev ne smije metnuti u genitiv: *nihil tē dīgnum.* Srednji rod pridjeva 3. dekl. stoji atributivno, dakle samo: *aliquid memorābile, nihil melius.* Ako su usporedo pridjev 2. i 3. dekl., upotrebljavaju se obadvije konstrukcije: *aliquid novum ac memorābile* i rjeđe: *novī ac memorābilis.*

c) uz priloge: *satis, nimis, parum. Conon habēbat satis eloquentiae.*

Bilješka. Kaže se samo: *satis māgna pecūnia, satis multī mīlitēs.*

d) uz komparative i superlative: *sapientissimus omnium Graecōrum, nōbiliōrēs Rōmānōrum.*

e) uz redne brojeve i uz zamjenice: *uter, alter, neuter, uterque, nūllus, nēmō, quisquam, quis* i t. d. pa uz *multī, paucī* i t. d.: *prīmus omnium; quis mortālium?*

f) uz priloge mjesta u izrazima; *ubi gentium? ubi terrārum:* gdje na svijetu? *nusquam terrārum* nigdje na svijetu; *longē gentium* daleko u svijetu; *eō locī. Eō impudentiae prōcēssit* išao je dotle u bestidnosti, ili običnije: *ad eam impudentiam, tantum impudentiā prōcēssit.*

Bilješka. 1. Mjesto partit. genitiva stoje katkada prijedlozi: *ex, inter* (rjeđe *dē,* nikad *ab).* Obično se kaže: *ūnus ex* ili *dē. Ibi Orgetorigis filia atque ūnus ē fīliīs captus est.* Prijedlog (*ex* ili *dē*) mora stajati, ako je cijelost broj ili imenica, uz koju stoji broj: *dē decem mīlitibus nōbilissimī. Nōn plūs habuit secum quam trigintā dē suīs.* Prijedlog se ne upotrebljava, kad su i cijelost i dio imenice.

2. Uz *ūnus,* ako se nabraja, stoji genitiv: *Gallia est omnis dīvīsa in partēs trēs, quārum ūnam incolunt Belgae, aliam Aquitānī, tertiam Gallī.*

3. Pamti. U hrv. jeziku često je uz brojne imenice, uz glavne brojeve i neke priloge partit. genitiv, a u latinskom nije, isp. §. 118. 2.

4. Uz *uterque* stoji imenica u istom padežu: *uterque cōnsul,* ali zamjenica, ako nije s imenicom, stoji u genitivu: *nostrum, hōrum uterque.*

II. Genitiv uz pridjeve.

Genitiv stoji:

1. uz pridjeve, kojih značenje iziskuje, da se dopuni imenicom. Takvi su pridjevi, koji znače: željan, vješt, pamtilac, moćan, pun, učesnik i drugi, koji imaju slično ili protivno značenje *(adiēctīva relātīva).* § 159.

avidus, cupidus gloriae željan slave, pohlepan za slavom
studiōsus eloquentiae željan rječitosti
perītus bellī vješt ratu, učan za rat
gnārus locī poznavalac mjesta
prūdēns reī mīlitāris vješt vojništvu
particeps lībertātis dionik, učesnik slobode
expers ratiōnis bez uma
compōs vlastan, *c. mentis* pri pameti, *c. suī* pri sebi
rudis artium neuk u umjetnosti
cōnscius sum reī znam za stvar, *c. sceleris* svijestan zločinu
memor sum beneficiī pamtilac sam (sjećam se) dobročinstva
impotēns sum īrae ne znam obuzdati gnjeva
plēnus timōris pun straha
inops, egēnus amīcōrum (potreban, siromašan) bez prijateljâ
fertilis fructuum plodan plodovima
īnsuētus labōris nenavikao radu.

Bilješka. 1. *Vacuus* i *inānis* prazan stoje ponajviše s ablativom (v. § 165. b. i bilj. 1.).

2, Uz *refertus* pun, natrpan stvar stoji obično u ablativu, lice i u genitivu. *Domus referta dīvitiīs. Gallia referta negōtiātōrum.*

3. Kod pjesnika i kasnijih prozaika često se upotrebljava genitiv i uz druge pridjeve. *Integer vītae scelerisque purus. Diversus morum. Futūrī sēcūrus* i t. d. *Animī* je uz pridjeve i glagole lokativ: *anxius animī, pendeō animī* (kolebam se).

4. Neki od spomenutih pridjeva mogu se i drukčije upotrebljavati: *iūris* i *iūre perītus, iūris* i *iūre consultus* pravoznanac, *prūdēns* i *rudis alicuius reī* i *in aliquā rē.*

*

2. uz participe prez. prelaznih glagola, kad se upotrebljavaju kao pridjevi i pokazuju trajno svojstvo. *Homo vēritātem dīligēns* čovjek, koji (ovaj čas) ljubi istinu, a inače je možda i lažac, a *homō vēritātis dīligēns* čovjek, koji (uvijek) ljubi istinu.

Amāns patriae rodoljub
metuēns deī bogobojazan
pātiēns frigoris koji može podnositi zimu
appetēns laudis slavohlepan
neglegēns religiōnis ravnodušan prema vjeri, koji ne mari, ne haje za vjeru
sitiēns honōrum častohlepan.

Catilina aliēnī appetēns erat. Cicero patriae amantissimus erat.

Proprius, commūnis, sacer s genit. v. § 140. 3. bilj. 5. i 6

III. Genitiv uz glagole.

§ 160. Gen. *memoriae.*

1. Uz glagole *meminisse, reminīscī* (sjećati se čega), *oblīvīscī* (zaboravljati) stoji lični objekt u genitivu, a stvarni u genitivu ili u akuzativu (u akuz. svagda sr. rod zamjenice).

Ō rēx, mementō Athēniēnsium! Tū, C. Caesar, oblīvīscī nihil solēs nisi iniūriās. Oblīvīscere caedis atque incendiōrum. Hōc semper mementō tē mortālem esse.

2. Uz prelazne glagole *admoneō, commoneō, commonefaciō* (sjećati, opomenuti koga čega) stoji lice ili stvar u genitivu ili u ablativu s prijedlogom *dē* (sr. rod zamjenice svagda u akuz.). *Cato Rōmānōs semper dē Carthāginiēnsibus admonuit. Admonuī tē virtūtis. Hōc ūnum tē commonefaciō.*

Bilješka. 1. Uz *recordor* sjećam se stoji lice samo s *dē*, a stvar u akuzativu: *recordor de amīcō*, ali *beneficia.*

2. *Mihi venit in mentem* pada mi na um s gen. lica: *Platōnis*, ali kod sr. roda zamjenice ili pridjeva stoji lična konstrukcija: *hōc mihi venit in mentem, multa mihi in mentem veniunt.*

3. *Meminī aliquem* znači: još se nekoga sjećam. *Cinnam meminī, Sullam vīdī.*

§ 161. Gen. *pretiī.* Uz glagole *aestimāre, facere, putāre* cijeniti, *esse, fierī* vrijediti stoji pridjev, kojim se općeno izriče cijena ili vrijednost, u genitivu. Takvi genitivi jesu:

māgnī veoma, mnogo, *plūris, plūrimī* ili *māximī*
parvī malo, slabo, *minōris, minimī*

quantī, koliko, *tantī* toliko, *tantīdem* isto toliko, *nihilī* ništa.
Epicūrus dolōrem nihilī facit. Tantī est exercitus, quantī imperātor.

Bilješka. 1. Uvažavam, poštujem koga znači *māgnī aestimō (faciō)*. Obično se kaže *prō nihilō dūcere, putāre; prō nihilō esse* ništa ne vrijediti.

2. Kad *aestimāre, putāre* znače: procijeniti, odrediti cijenu, onda stoji cijena brojem određena u ablativu, v. § 173.

§ 162. Gen. *criminis.* Uz glagole sudbenoga postupka stoji krivnja ili zločin u genitivu. Takvi su glagoli:

accūsāre, arcessere, reum facere tužiti, kriviti, zvati na sud
arguere, insimulāre bijediti, potvarati čim, zbog čega
coarguere, cōnvincere obličiti, osvaditi
damnāre, condemnāre osuditi zbog čega
absolvere osloboditi, nekrivim proglasiti.

Miltiadēs accūsātus est prōditiōnis. Cicero Verrem insimulāvit avāritiae et audāciae. Themistoclēs prōditiōnis damnātus est.

Bilješka. 1. Mjesto gen. krivnje stoji i *dē* (zbog) s abl.: *accūsāre, damnāre dē venēficiīs* zbog trovanja, *postulāre* (zvati pred sud) *dē repetundīs* zbog globljenja.

2. Određena kazna stoji u ablativu, na pr. *morte, exsiliō, pecūniā damnāre*, a neodređena u genitivu: *quantī damnātus est? Tantī, quadruplī.*

3. Na smrt osuditi znači: *capitis* ili *capite damnāre.*

§ 163. 1. O genitivu uz *piget, pudet, paenitet, taedet* i *miseret* v. § 132.

2. Bezličan glagol *interest* nekomu je stalo do čega, tiče se koga, važno je za koga slaže se ovako:

a) lice, kojemu je stalo do čega, stoji u genitivu. Mjesto genitiva lič. zamjenica stoji: *meā, tuā, suā* (ali *ēius*), *nostrā, vestrā* (ali *eōrum, omnium nostrum*).

b) do čega je stalo, ne izriče se nikad imenicom, nego infinitivom, zamjenicom u sr. rodu, podložnom upitnom rečenicom. *Meā interest Rōmae esse. Nostrā interest tē Rōmae esse. Hōc vestrā interest. Meā interest, utrum rectē faciās necne.* Zato treba hrv. imenice prevoditi lat. cijelim rečenicama: mnogo mi je stalo do tvojega zdravlja: *multum meā interest tē valēre.*

c) koliko je komu do čega stalo, izriče se prilozima, pridjevima u sr. rodu, genitivima *pretiī: valde, vehementer, parum,*

minime; multum, plūs, plūrimum, tantum, nihil; quantī-tantī, magnī, parvī. Nihil interest, quam diū vīvās, at multum interest, quam bene vīvās. Semper Milo, quantum interesset P. Clodiī sē perīre, cogitābat. Interest omnium rectē facere.

Bilješka. Istu konstrukciju i značenje ima i *refert,* samo što nema uza se genitiv lica; lice stoji samo u obliku *meā, tuā, suā, nostrā, vestrā* ili se ne izriče. *Nōn refert, quam multōs librōs, sed quam bonōs habeās. Quod tuā nihil refert, percontārī desinās.*

Ablativ.

§ 164. Ablativ je padež adverbnih oznaka predikata. U njem su udružena tri različna padeža:

A. Pravi ablativ (ishodište) pokazuje, otkuda što polazi. Često stoji s prijedlozima *ā, dē, ex.* Amo pripadaju abl. *separātiōnis, originis, limitātiōnis, comparātiōnis.*

B. Instrumentalni ablativ (sredstvo) kazuje, čim što biva. Često stoji s prijedlogom *cum.* Amo pripadaju: I. abl. *instrumentī, pretiī, mensūrae, causae;* II. abl. *sociātīvus, modī, qualitātis.*

C. Lokativni ablativ (mjesto i vrijeme) kazuje, gdje i kada što biva. Stoji ponajviše s prijedlozima.

A. Pravi ablativ.

§ 165. Abl. *separātiōnis* stoji na pitanje: odakle? iz čega? ili sam ili s prijedlozima *ā, dē, ex.*

1. Prijedlog se ne upotrebljava:

a) uz glagole:

līberāre, levāre, solvere osloboditi od čega

orbāre, privāre, spoliāre, nudāre, exuere, fraudāre lišiti čega, oduzeti što

vacāre, carēre nemati čega (što), biti bez čega

egēre, indigēre treba čega (što)

b) uz pridjeve: *līber, vacuus* (prost, prazan) bez, *orbus, nūdus* lišen, bez, *inānis* prazan, dok uz *aliēnus* tuđ i *tūtus* zaštićen, siguran od stoji svagda prijedlog *ab.*

L. Brutus cīvitātem domināfū rēgiō līberāvit. Vacāre culpā māgnum est sōlācium. Homo sum, nihil hūmānī ā mē aliēnum putō.

Bilješka. 1. Uz *līberāre* stoji lice svagda s prijedlogom *ā*: *Thrasybulus Athēniēnsēs ā tyrannīs līberāvit.* Uz pridjeve *līber, vacuus* stoji često i prijedlog *ab: līber (ā) culpā, vacuus (ā) cūrā.*

2. Uz *egeō* i češće uz *indigeō* stoji i genitiv: *auxiliī egēre, sōlāciī indigēre.*

2. Prijedlog *ā (ab)* upotrebljava se uvijek uz glagole složene s *dis-* i *sē-*, kao i uz neke složenice s *ab* i *dē*, na pr. *diiudicāre, distinguere, discernere* razlikovati, *differre, discrepāre, distāre, dissentīre* razlikovati se, ne podudarati se, *dīvidere, sēgregāre, sēiungere, sēparāre* odvojiti, rastaviti; *alienāre, abalienāre* otuđiti, *abhorrēre, absterrēre, deterrēre* zastrašiti, odvraćati, *abesse* biti udaljen od.

Garumna dīvidit Gallōs ā Aquitanīs. Britannī nōn multum ā Gallicā differunt cōnsuētūdine. Voluntātem ā factō distinguimus.

3. Ablativ s prijedlogom ili bez njega stoji uz glagole, koji znače: udaljiti (se), uzdržavati (se), otjerati od čega.

pellere regnō svrći, zbaciti s prijestolja, *patriā* prognati

movēre senātū, tribū, locō isključiti iz . . ., istisnuti s mjesta

removēre (ab) exercitū udaljiti koga od vojske

ēicere ex cīvitāte, urbe prognati

cēdere, dē-, excēdere, abīre locō, provinciā (dē provinciā) otići, maknuti se s mjesta, ostaviti provinciju; *cēdere, excēdere (e) vītā, dēcēdere dē vītā* umrijeti

exire, egredī, excēdere ex oppidō otići iz grada, ostaviti grad

desistere conātū, cōnsiliō odustati od, okaniti se

prōhibēre ā periculō, ab hoste čuvati, braniti; *dēfendere ab iniūriā* braniti od nepravde

se abdicāre, abīre dīctātūrā odreći se, ostaviti, zahvaliti na čem.

Sapientia maestitiam pellit ex animō. Hannibal ex Italiā dēcēdere coactus est. Labiēnus proeliō abstinēbat. Caesar hostēs rapinīs populātiōnibusque prōhibēbat.

Bilješka. Kod lica redovno se meće prijedlog *ab. Senātūs Rōmānus Hannibalī dēnuntiāvit, ut ab Saguntinīs abstinēret.*

Abl. *originis* stoji uz participe *nātus, genitus, ortus* rođen (sin, kći). Otac, roditelji i riječi *locus, genus,* kojima se označuje rod, porodica, stoje bez prijedloga. *Iove et Māiā nātus;* § 166.

eōdem patre nātus, nōbilī genere, summō locō nātus odlična roda, sin odlične porodice; *ignōbilī, obscūrō, humilī locō nātus* neznatna, niska, prosta roda. Riječ, kojom se izriče m a t i, stoji obično s prijedlogom *ex: ex Thressā nātus.* I ispred zamjenice stoji svagda *ex*: *ex nōbīs, ex mē nātus.*

Dalje podrijetlo kazuje se s *ortus ab: ortus ā clārīs māiōribus* potomak slavnih pređa.

§ 167. A b l. *l ī m i t ā t i ō n i s* izriče gledište, stajalište, s kojega se što prosuđuje. U hrv. se jeziku prevodi: s obzirom na, što se tiče, instrumentalom, prijedlozima po, u, na.

Na pr. *nōmine* po imenu, *cōgnōmine* s nadimkom, *genere, nātiōne* rodom, po narodnosti, *nōn rē sed nōmine* ne u stvari, doista nego po imenu; *meā sententiā, opiniōne, iudiciō, testimōniō* po mnijenju, sudu, svjedočanstvu. Osobito pamti: *g r a n d i s* (ne *māgnus), māior, māximus, minor, minimus n ā t ū* star, stariji . . ., mlađi . . . Tako i *aeger oculīs* bolestan na očima, *claudus alterō pede* u jednu nogu hrom, *corpore senex, animō iuvenis* tijelom starac, srcem mladić.

Nēmō Rōmānōrum Cicerōnī par fuit e l o q u e n t i ā. Gallī omnēs linguā, īnstitūtīs, legibus inter sē differunt. Doctrinā et omnī lītterārum genere Graecia Rōmānōs superābat.

Taj ablativ stoji još:

a) uz glagole, koji znače procjenjivati, mjeriti *(iūdicāre, aestimāre, metīrī). Hominēs annum sōlis reditū metiuntur.* Uz *aestimāre* i *iūdicāre* stoji kadšto i prijedlog *ex: Vulgus ex vēritāte pauca, ex opiniōne multa aestimat.*

b) uz pridjeve *dīgnus* vrijedan, dostojan, *indīgnus* nevrijedan. *Rēs multās memoriā dīgnās gessit. Patre, māiōribus dīgnus erat.*

B i l j e š k a. 1. Amo pripada i ablativ u pitanju: *Quid hōc homine faciam?* Što da radim s tim čovjekom? *Quid mē fiet?* Ali u tom događaju stoji i dativ (v. § 145. bilj.) ili prijedlog *dē: quid dē mē fiet?*

2. Kao što *nātū* pripada amo i supin na *-tū: dictū, factū, audītū, vīsū, cōgnitū* osobito uz pridjeve *facilis, difficilis, incrēdibilis, fas, nefas est: facile dictū* lako je reći, ali se kaže i *rēs facilis ad intellegendum* i *facile est intellegere.*

3. Mjesto ablativa pjesnici često upotrebljavaju akuzativ, v. § 136a. 2.

§ 168. A b l. *c o m p a r ā t i ō n i s* stoji uz komparative, kad su u nominativu ili u akuzativu: *fēlīcior tē* sretniji od tebe, *fēlīciōrem tē.* U hrv. jeziku stoji prijedlog o d ili riječca n e g o. *Pater doctior fīliō (= quam fīlius). Honesta mors turpī vītā potior. Ex Nestoris linguā m e l l e dulciōrem ōrātiōnem fluxisse audīvimus.*

Mlađa je naknada toga ablativa *q u a m* s nominativom ili akuzativom. *Tullus Hostilius fērōcior fuit quam Rōmulus. Caesar mīlitum v ī t a m quam s u a m l a u d e m habēbat cāriōrem.*

Quam m o r a stajati, kad je predmet, koji se poredi, u genitivu ili dativu. *N ē m i n ī magis cōnfīdō quam t i b i. N ū l l ī u s libentius meminī quam C a e s a r i s.*

Ablativ pak mora stajati: a) ako je predmet, koji se poredi, relativna zamjenica. *Cato, q u ō nēmō tum fuit doctior. Amīcitia, q u ā nihil melius habēmus;* b) u izrazima: *opiniōne, exspectātiōne, spē celerius* brže nego što se mislilo, očekivalo, nadalo; *plūs iustō* više nego pravedno; *solitō magis* više nego obično; *dictō citius* brže nego što se može reći, u tren oka.

B i l j e š k a. Poslije *plūs, minus, amplius, longius* obično se izostavlja *quam* ispred brojeva, i to bez ikakva utjecaja na padež. *Occidērunt plūs decem mīlia. Nōn amplius novem annōs nātus erat.*

B. Instrumentalni ablativ.

I. Instr. ablativ u užem smislu.

a) A b l. *i n s t r u m e n t ī* pokazuje s r e d s t v o ili o r u đ e, kojim što biva, i stoji b e z prijedloga na pitanje: čim? Ako je sredstvo l i c e, koje samo radi, stoji u pasivu s prijedlogom *ā, ab,* a ako je lice posrednik, stoji s prijedlogom *per* ili se upotrebljavaju ablativi *operā, auxiliō* s genitivom lica. § 169.

Britannī lacte et carne vīvunt. Concordiā rēs parvae crēscunt, discordiā māximae dīlābuntur. Ā dīs omnia facta sunt. P e r legātōs rem comperit. F r a t r i s a u x i l i ō periculō sum līberātus.

Tako i: *ingentī exercitū, classe, nāvibus, omnibus copiīs, parvā, nōn māgnā manū, multitūdine pūgnāre, vincere* i t. d.

b) Često pomišlja Latinac kao o r u đ e, što mi shvaćamo ponajviše kao m j e s t o:

bellō, morbō implicārī zaplesti se u rat, pasti u bolest
aciē dēcernere boriti se u bici
fugā salūtem petere tražiti spas u bijegu

domō, oppidō sē tenēre boraviti u kući, gradu
memoriā tenēre pamtiti
tectō recipere primiti pod krov, u kuću
pilā lūdere igrati se lopte, loptati se
tibiīs canere svirati u frulu, *fidibus c.* guslati, *citharā* udarati u citaru
pedibus proficīscī ići pješke, *nāve* lađom putovati
currū vehor vozim se na kolima, *nāvī* brodim, *equō* jašem
silvā mē occultō sakrivam se u šumi
lapidibus, sanguine pluit pada kamenje, krv, (ali i *pluit lapidēs)*
labōre assuētus vičan, obiknuo radu.

§ 170. Abl. *instrumentī* (zove se abl. *copiae)* stoji:

1. uz glagole:

abundāre, redundāre, affluere obilovati čim.
complēre, explēre, implēre, cumulāre, onerāre napuniti čim.
instruere, ornāre, afficere snabdjeti, opremiti, ukrasiti čim.
erudīre, imbuere, instituere poučavati u čemu.

2. uz pridjeve slična značenja: *praeditus* = *ornātus* opremljen, snabdjeven, *refertus* pun, *onustus* otperećen.

Antiochia cruditissimīs hominibus affluēbat. Muneribus deōrum sumus instructī et ornātī. Epaminondās multīs disciplinīs erudītus erat.

Bilješka. *Afficere aliquem aliquā rē* snabdjeti koga čim prevodi se često glagolom, koji prima značenje od ablativa, na pr.

afficere aliquem	*afficior*
honōre častiti, *poenā* kazniti, *beneficiō* dobro činiti komu, *praemiō* nagraditi, *laetitiā* razveseliti.	*admīrātiōne* čudim se, *laude* hvale me, *suppliciō* bivam pogubljen; tako i *praeditus crūdēlitāte* okrutan.

§ 171. Abl. *instrumentī* stoji i uz deponentia: *ūtor, fruor, fungor, potiór i vēscor.*

ūtor armīs služim se oružjem (upotrebljavam), *lībertāte* služim se slobodom (uživam), *fortūnā* srećan sam, *temporibus* prilagođujem se vremenu.
fruor vītā uživam život, *pāce* mir
fungor munere servī vršim službu roba, *officiō* vršim dužnost
dēfungor (perfungor) bellō svršujem rat, *dēfungī vītā* umrijeti
vēscor carne hranim se mesom
potior oppidō osvajam grad (zadobiti, dokopati se).

Bilješka. 1. *Ūtor* znači „imam" osobito, ako abl. ima uza se atribut ili predikatno ime: *patre ūtor dīligente* imam brižljiva oca, *ūtor tē doctōre* imam tebe za učitelja; *ūtor aliquō familiāriter* družim se (općim) s kim prijateljski.

2. Uz *potīrī* stoji kadšto i genitiv: *Galliae, imperiī.* Uvijek: *rērum potīrī* dokopati se vlasti, prisvojiti sebi vlast.

Uz *opus est* treba, potrebno je stoji lice ili stvar, koja komu treba: a) u ablativu, ako je konstrukcija bezlična. *Opus est auxiliō, librīs* treba pomoći, knjigâ; b) u nominativu, ako je konstrukcija lična, pogotovu svagda uz pridjeve i zamjenice u sr. rodu: *multa opus sunt, quae opus sunt.* § 172.

Corporī multō cibō, multā potiōne opus est. Themistoclēs celeriter, quae opus erant, reperiēbat.

Bilješka. 1. Bezlična je konstrukcija obična, ako je izraz *opus est* niječan (dakle i uz *quid opus est?)*

2. Ako je ono, što treba, izrečeno glagolom, upotrebljava se infinitiv *(acc. c. inf.)* ili još češće ablativ participa perf. pas. *Opus est tē animō valēre; factō, cōnsultō opus est.*

Abl. *pretiī* stoji za oznaku cijene (kao sredstva nabavljanja) na pitanje: za koliko? uz glagole: *emere* kupovati, *vendere* (pas. *vēneō)* prodavati, *stare, cōnstāre* stajati, biti pošto, *condūcere* naimati, uzeti pod zakup, *locāre* u najam dati. Dakle: *magnō* (skupo), *plūrimō, parvō* (cijene, jevtino), *minimō, nihilō;* ali ako se vrijednost ili cijena poredi, upotrebljavaju se: *plūris-minoris, tanti-quantī* (v. § 161). § 173.

Multō sanguine cōnstat victōria. Tantī hortōs ēmit, quantī voluit.

Abl. *mensūrae* pokazuje mjeru, za koliko jedan predmet nadvisuje drugi, i stoji: a) ispred komparativa; b) uz izraze komparativnoga značenja, kao što su *ante* prije, *post* kasnije, *infrā, suprā, ultrā,* pa glagoli: *mālō, antecellō, praestō, superō, augeō, minuō, distō, absum.* § 174.

Pamti: *multō, aliquantō māior* mnogo, nešto veći, *paulō, nōn multō post* ne mnogo kasnije, *quantō-tantō, quō-eō* što-to; *duobus, tribus* i t. d. *annīs ante (post)* dvije, tri godine prije (kasnije); *nihilō minus.*

Hibernia dimidiō minor est quam Britannia (za polovinu manja). *Themistoclēs fēcit idem, quod vigintī annīs ante fēcerat Coriolānus. Multō praestat virtus dīvitiīs. Ursī sunt māgnitū-*

dine paulō infrā elephantōs. Flūmen abest tribus mīlibus passuum (akuzativ v. § 184.). *Hannibal parte dimidiā auctās hostium copiās cernēbat.*

§ 175. Abl. *causae* kazuje uzrok, zbog koga što biva, a stoji na pitanje: čim? od čega? zbog čega? *Ōdērunt peccāre bonī virtūtis amōre. Hōc ōrāculī responsō Miltiadēs profectus est.*

Takvi su ablativi: *iussū* na zapovijed, po zapovijedi, *iniussū* bez zapovijedi, *adventū* zbog dolaska, *rogātū* na molbu, *monitū* na opomenu, *impulsū* na poticanje, *mōre*, *cōnsuētūdine* po običaju i t. d.

Kad je uzrok koje duševno stanje, često se dodaje particip perf. pas., koji se u hrv. jeziku ponajviše ne prevodi: *īrā incensus*, *mōtus*, *ōdiō inflammātus* iz srdžbe, iz mržnje; *misericordiā impulsus*, *captus* iz smilovanja, *metū perterritus* od straha, *labōribus fessus* izmučen (od napora).

Ablativ *causae* stoji navlastito:

1. uz glagole i pridjeve, koji znače osjećanje: *laetor*, *gaudeō*, *doleō*, *maereō*, *glorior* (dičim se), *laetus*, *maestus*, *superbus*.

2. uz *nītor* oslanjam se; *cōnfīdō* uzdam se, *frētus* uzdajući se.

3. uz *labōrāre* bolovati: *vulnere* od rane, *febrī* od groznice.

Delictō dolēre, correctiōne gaudēre oportet. Hostēs locō et numerō, nostrī virtūte cōnfīdunt. Laetus sorte tuā vīvās sapienter. Multitūdō hostium numerō frēta temere proelium iniit. Caesaris adventū potentia Dumnorīgis dēminūta est. Cīvitās labōrat avāritiā et luxuriā.

Bilješka. 1. Uz *labōrāre* stoji dio tijela, koji koga boli, u ablativu s *ex: ex capite labōrō* boli me glava, *ex pedibus*, *dentibus*.

2. Zbiljski uzrok izriče se i s prijedlozima *ob*, *propter*, *causā*, a zapreka s *prae*. *Haeduī propter fīdem ēgregiam apud Rōmānōs in honōre erant. Prae lacrimīs loquī nōn possum.*

3. *Fīdō cōnfīdō* uzdam se, t. j. povjerujem komu, *diffīdō* ne uzdam se, t. j. ne vjerujem (v. § 140. 2. bilj.) stoje ponajviše s dativom, osobito lica. *Decimae legiōnī Caesar cōnfīdēbat māximē.*

II. Instr. ablativ kao abl. *sociātīvus*.

§ 176. Abl. *sociātīvus* pokazuje pratnju i stoji na pitanje: s čim, a izriče se s prijedlogom *cum*. *Diomedon māgnō cum pondere aurī Thēbās vēnit.*

Bilješka. Vojska, brodovlje obično stoje bez prijedloga u ablativu, ako je uz njih pridjevski atribut (v. § 169. a). Ipak stoji *cum*, kad je atribut broj. *Hostes ad Caesaris castra omnibus copiīs contendērunt. Caesar cum legiōnibus tribus ē castrīs profectus est. Cyprum cum ducentīs nāvibus imperātor missus est.*

Abl. *modī* pokazuje način, na koji što biva, i stoji na pitanje: kako? § 177.

1. Imenica bez pridjevskog atributa redovno stoji s *cum* (socijativ).

2. Imenica s pridjevskim atributom redovno stoji u ablativu bez prijedloga (sredstvo).

Melius est cum dīgnitāte cadere quam cum ignōminiā servīre. Miltiadēs summā aequitāte rēs Chersonesī cōnstituit.

Bilješka. 1. Riječi, koje same po sebi znače način (*modus*, *ratiō*, *mōs*) pa *mens*, *animus*, *cōnsilium*, *lex*, *condiciō* (pogodba) i dijelovi tijela stoje u ablativu bez prijedloga: *hōc modō*, *antiquā ratiōne*, *aequō animō*, *hāc mente*, *hōc cōnsiliō*, *nūdō capite*, *promissō capillō*.

2. U ablativu bez prijedloga stoje neke imenice i bez pridjevskog atributa, kao što su: *iūre*, *meritō* s pravom, *iniūriā* krivo, *silentiō* mukom, *cāsū* slučajno, *speciē*, *simulātiōne* s izgovorom, *voluntāte* svojevoljno, *pāce* (*bonā veniā*) *alicuius* s čijim dopuštenjem, *cursū* trkom, *ōrdine* redom, *vitiō* pogrješno i t. d.

3. Kadšto se abl. *modī* izriče i prijedlogom *per*: *per vim* na silu, silom, *per dolum* prijevarom, *per iocum* u šali, *per lītterās* pismeno i t. d.

4. Ako imenica ima uza se pridjevski atribut, ali treba prilike ili posljedice radnje istaći, upotrebljava se prijedlog *cum* (shvaća se kao sociativ). *Hamilcar cum tantō flagitiō domum redire nōluit. Dīvitiācus multīs cum lacrimīs Caesarem complexus obsecrāre coepit . . .*

Abl. *qualitātis* v. § 157. § 178.

C. Lokativni ablativ.

Vidi iduće poglavlje.

Dodatak nauci o padežima.

A. Određivanje mjesta, prostora i vremena.

I. Određivanje mjesta. Imena gradova.

In urbem, in Asiam venīre; ex urbe, ex Asiā venīre: in urbe, in Asiā esse. § 179.

Na pitanje: kamo? mjesto se izriče prijedlogom *in* i akuzativom.

Na pitanje: odakle? mjesto se izriče prijedlogom *ex* i ablativom.

Na pitanje: gdje? mjesto se izriče prijedlogom *in* i ablativom.

§ 180. Imena gradova, manjih otoka i poluotoka stoje bez prijedloga:

na pitanje: kamo? u akuzativu

na pitanje: odakle? u ablativu

na pitanje: gdje? singularia 1. i 2. dekl. u genitivu (zapravo: starom lokativu), a sva ostala u ablativu.

Rōmam	*Thēbas*	*Corinthum*	*Delphōs*	*Carthāginem*	*Cyprum*	*Chersonēsum*
Rōmā	*Thēbīs*	*Corinthō*	*Delphīs*	*Carthāgine*	*Cyprō*	*Chersonēsō*
Rōmae	*Thebīs*	*Corinthī*	*Delphīs*	*Carthāgine*	*Cyprī*	*Chersonēsī.*

Bilješka. 1. Ako uz ime grada (otoka) stoje apozitivni atributi: *urbs, oppidum, municipium, insula,* pa su: a) bez atributa, onda stoje s prijedlogom ispred imena grada, koje se udešava po prijedlogu: *in oppidum Cirtam, ex oppidō Gergoviā, in urbe Rōmā;* b) s atributom, onda stoje s prijedlogom iza imena grada, koje se udešava samo po sebi: *Rōmam, in urbem Italiae; Corinthō, ex urbe opulentissimā; Corinthī, in urbe opulentissimā.*

2. Ako se ne misli samo mjesto, nego okolica njegova, onda se meću prijedlozi: *ad Gergoviam pervēnit, ā Gergoviā discēssit, ad* (kod) *Alesiam castra fēcit.* Uvijek se kaže: *longē ā, prope ā Cannīs abesse, distāre.*

§ 181. Kao imena gradova konstruiraju se i imenice *domus, rus* i češtimice *humus.*

domum kući	*rus* na polje	
domō od kuće	*rure* s polja	*humō* sa zemlje
domī kod kuće	*rurī* na polju	*humī* na zemlji.

Bilješka. *Domī bellīque, domī militiaeque* u miru i u ratu; *domī meae, tuae, aliēnae, domum suam,* ali *in bellō, in pāce, in hāc domō, ex vetere domō.* Ali ako imenica *domus* ima uza se atribut, koji pokazuje vlasnika, konstruira se, kao da je sama za sebe, inače prima uza se prijedloge, naročito, ako znači zgradu *(ex domo in domum migrare)* ili se upotrebljava u prenesenom značenju *(Cn. Octavius in suam domum consulātum prīmus attulit).*

§ 182. U abl. *locī* bez prijedloga stoje:

1. svako naznačivanje mjesta s *tōtus* i *locus: tōtā urbe, tōtīs castrīs; hōc, opportūnō locō. In locō* na svom mjestu.

2. put uz glagole gibanja na pitanje: kuda? *Appiā viā proficīscī, rectā* (t. j. *viā)* prijekim putem, *flūmine, marī vehī, terrā iter facere, portā Collīnā in urbem ingredī.*

Bilješka. *Tertiō librō* u (čitavoj) trećoj knjizi, *in tertiō librō* (na jednom ili više mjesta) u trećoj knjizi.

Pamti razliku između hrvatskog i latinskog jezika: **§ 183.**

1. U latinskom se pita: gdje? i stoji *in* s abl., a u hrvatskom: kamo? na što? uz glagole:

a) metnuti, namjestiti *(locāre, collocāre, ponere),* postaviti *(statuere, cōnstituere),* stati *(consistere),* posaditi se, sjesti *(consīdere);*

b) zabosti *(figere, dēfigere),* urezati *(insculpere, īnscrībere, incīdere),* utisnuti *(imprimere);*

c) računati među, brojiti u *(numerāre, habēre, dūcere, putāre).*

Praesidia in prōximō litore erant collocāta. Ille in arā consēdit. In omnium animīs deōrum nōtiōnem impressit nātūra. Neque pecūniae neque tecta māgnifica neque opēs neque imperia neque voluptātēs in bonīs rēbus numerandae sunt.

2. U latinskom se pita: kamo? i stoji *in* s akuz., a u hrvatskom se obično pita: gdje? uz glagole, koji znače: sastajati se, skupljati (se), javljati. *Tōta Italia Rōmam* (u Rimu) *convēnit. Multitūdō in forum concurrit.*

Bilješka. Prilozi mjesta *ibi, ubi, hīc* zastupaju uz te glagole *in* s abl., *eō, quō, hūc in* s akuz.

II. Određivanje prostora.

Na pitanje: koliko daleko, visoko i t. d. stoji kao i u hrv. akuzativ. *Mīlitēs aggerem lātum pedēs trecentōs, altum pedēs octogintā exstruxērunt.* **§ 184.**

Bilješka. Na pitanje: koliko daleko? = u kojoj udaljenosti? stoji uz *abesse, distāre* i slične glagole i ablativ *mensūrae* (v. § 174.), naročito oblici: *spatiō, intervallō. Legiōnem Caesar passibus CC ab eō tumulō cōnstituit. Hīc locus aequō fere spatiō ā castrīs aberat.*

III. Određivanje vremena.

1. Na pitanje: kada? stoje riječi, kojima se kazuje vrijeme, u ablativu bez prijedloga (abl. *temporis). Plato ūnō et octō-* **§ 185.**

gēsimō annō scrībēns est mortuus. Lycurgī temporibus Homērus fuisse dīcitur.

Tako: *vēre* u proljeću, *nocte* noću, *quintō quōque annō* svake pete godine, *pāce* u vrijeme mira, u miru, *adventū* za dolaska, *comitiīs* za vrijeme izbora, *ortū, occāsū sōlis* i t. d.

Bilješka. 1. Kad *tempus* znači: stanje, zgoda, odlučan trenutak, stoji s *in* i abl.: *in illō tempore* u onoj zgodi. *In tempore* znači: u vrijeme, u dobar čas.

2. Imenice, koje pokazuju dob života, stoje s *in* i abl: *in pueritiā, in senectūte*, a tako i: *in praesentiā, in praesentī*. Ali ako te imenice imaju atribut, stoje bez prijedloga: *prīmā iuventūte.*

3. Neke imenice, kao *pāx, bellum, proelium, pugna* i t. d. pokazuju ili stanje ili vrijeme. U prvom slučaju stoje s *in* i abl., u drugom u samom ablativu.

2. Na pitanje: za koliko vremena? stoji ablativ bez prijedloga. *Agamemnom decem annīs ūnam urbem cepit.* Ali se upotrebljavaju i prijedlozi *intra, inter: intra decem annōs.*

Na pitanje: koliko puta za neko vrijeme? stoji *in* s abl., osobito u izrazima: *bis . . . in diē, ter . . . in mense, in annō* (na mjesec).

3 Na pitanje: koliko vremena? stoji akuzativ. *Quaedam bēstiolae ūnum diem vīvunt. Urbs Veī decem aestātēs hiemēsque obsessa est.*

Uz akuzativ stoji kadšto i prijedlog *per*, da se istakne neprekidno trajanje vremena: *per octo mensēs* punih 8 mjeseci.

§ 186. Koliko je komu godina? izriče se: a) s *nātus* i akuzativom: *puer decem annōs nātus;* b) gen. *qualitātis: puer decem annōrum;* c) glagolom *agere* i rednim brojem, računajući i godinu, koja traje: *puer decimum annum agēns* (u desetoj godini).

Da je komu više ili manje od 10 godina, kazuje se: a) *nātus plūs (amplius), minus (quam) decem annōs*, rjeđe *nātus plūs, minus decem annīs;* b) *māior, minor (quam) decem annōs nātus; māior, minor decem annīs.*

§ 187. 1. Na pitanje: otkad? stoji prijedlog *ex* ili *ā*. *Rōmānī ab ortō sōle stetēre in aciē. Rōmae ex mense Ianuāriō māgnī tumultūs sunt.* Tako i *ex quō tempore, ex quō* otkad, *ex illō diē, ā puerīs* od djetinjstva.

2. Na pitanje: za kad? za koje vrijeme? stoji *in* s akuz. *Ad cēnam invitātus sum in posterum diem.*

3. Na pitanje: dokle? do kojega vremena? stoji *ad (usque ad)* s akuz. *Sophoclēs ad summam senectūtem tragoediās fēcit.*

B. Prijedlozi, v. § 110.

III. Verbum infinītum.

Oblici neodređenoga glagola (v. § 73. 6.) su glagolska imena te se dekliniraju. Glagolsku narav sačuvali su u tom, što se slažu s istim padežem, kao i njihov glagol u određenom obliku, i što se pobliže određuju prilozima, na pr. *legere, legēns librum*; *pācem petitum; ūtī, ūsus temporibus; assiduē legere, diligenter scrībēns.* § 188.

I. Infinitiv.

Infinitiv je supstantivski verbalan nomen sr. roda; može imati samo nominativ i akuzativ bez prijedloga, a ostali mu se padeži nadomještaju gerundom. Prema tome ne može infinitiv biti zavisan o imenicama i pridjevima niti biti u svezi s prijedlozima, nego se u tim slučajevima upotrebljava gerund: *modus vīvendī* način življenja, *cupidus legendī* željan čitanja, *ad legendum* za čitanje. § 189.

Infinitiv ne pokazuje vremenski stupanj nego stanje radnje, a vremenski mu se stupanj razbira po određenom glagolu, s kojim je u svezi. § 190.

1. Infinitivom prez. izriče se radnja, koja se vrši u isto vrijeme s radnjom određenoga glagola: *videō (vīdī, vidēbō) tē legere* vidim (vidio sam, vidjet ću) da čitaš.

2. Infinitivom perf. izriče se radnja, koja se zbila prije radnje određenoga glagola: *audiō (audīvī, audiam) tē lēgisse* čujem (čuo sam, čut ću) da si čitao.

3. Infinitivom fut. izriče se radnja, koja će se vršiti poslije radnje određenoga glagola: *sciō (sciēbam, sciam) tē lectūrum esse* znam (znadijah, znat ću) da ćeš čitati.

Kod glagola, koji nemaju participa fut. akt., opisuje se infinitiv fut. s *fore ut, futūrum esse ut: crēdō (crēdidī) fore (fu-*

tūrum esse) ut dīscās (dīscerēs), ut dīscātur (dīscerētur). Spērō fore, ut contingat id nōbīs.

§ 191. Infinitiv je u rečenici subjekt ili objekt. *Morī* (subj.) *prō patriā dulce est. Incipiō dīcere* (obj.).

Bilješka. Infinitiv kao subjekt može imati uza se drugi infinitiv kao predikat. *Doctō hominī vīvere* (subj.) *est cogitāre* (pred.).

I. Sam infinitiv.

a) Infinitiv kao subjekt.

§ 192. Kao subjekt stoji infinitiv:

1. uz *esse* u svezi s predikatnim imenom. *Errāre hūmānum est. Adulescentis est māiōrēs nātū verērī.*

2. uz bezlične glagole, kao na pr.: *libet, licet, oportet, necesse est, placet, iuvat, praestat, opus est* i t. d. *Peccāre licet nēminī. Haec scīre iuvat.*

Uz infinitiv kao subjekt stoji predikatno ime u akuzativu. *Senem ante tempus fierī miserum est. Contentum suīs rēbus esse māximae sunt dīvitiae* (u hrv.: biti zadovoljnu ili zadovoljan).

b) Infinitiv kao objekt.

§ 193. Kao objekt stoji infinitiv uz glagole s nepotpunim smislom, kao:

mogu; moram	*possum, queō, nequeō; debeō*
pokušavam; nastojim	*conor; studeō, contendō, labōrō*
žurim se	*mātūrō, festīnō, properō*
počinjem; nastavljam	*incipiō, īnstituō, coepī; pergō, perseverō*
prestajem, odustajem	*dēsinō, dēsistō, intermitto; omittō*
privikavam (se); učim (se)	*assuēscō, cōnsuēscō; doceō, dīscō*
znam; hoću, ne ću, volim	*sciō, nesciō; volō, nōlō, mālō*
želim	*cupiō, gestiō* (nikada *optō)*
odlučujem	*statuō, cōnstituō, dēcerno, consilium capiō* i t. d.

Uz objektni infinitiv predikatno ime stoji u nominativu. *Cato esse quam vidērī bonus mālēbat. Beātus esse sine virtūte nēmō potest. Dum brevis esse labōrō, obscūrus fīō. Divitiācus Caesarem obsecrāre coepit.*

Bilješka. 1. Uz pasivni se infinitiv mjesto *coepī, dēsiī* upotrebljava: *coeptus* i *dēsitus sum. Urbs aedificārī coepta est. Veterēs ōrātiōnēs legī nōn dēsitae sunt.*

2. O infinitivu uz *dubitō* v. § 244. 2. bilj.; uz *vereor* § 242. 1. bilj. 2.; uz *prōhibeō* v. § 242. bilj. 3.

3. O *acc. c. inf.* uz *volō, nōlō, mālō* v. § 196. c.; o konjunktivu § 241. 2. bilj., 4.; *contendō, statuō* § 241. 2. bilj. 1.

II. Accūsātīvus cum īnfīnītīvō.

Neki glagoli mogu u isti mah imati pored objekta u akuz. § 194.
i infinitiv, na pr. *doceō puerōs scrībere* učim dječake pisati. U toj konstrukciji akuzativ se s vremenom počeo osjećati subjektom radnje izrečene infinitivom, pa se onda ta konstrukcija akuzativa s infinitivom protegla i na druge glagole. Ipak nije acc. c. inf. podložna rečenica, nego je dio rečenice, pa se zato i ne rastavlja od glavne rečenice zarezom, a i zamjenica 3. lica, ako se proteže na subjekt rečenične cjeline, stoji refleksivno.

U hrvatskom se jeziku prevodi tako, da postane podložna izjavna rečenica s da, kojoj je akuzativ subjekt, a infinitiv predikat. Obrnuto: podložna izjavna rečenica s da prevodi se u acc. c. inf. tako, da se veznik da izostavi, subjekt se njezin metne u akuzativ, a određeni glagol u infinitiv. *Deum esse certum est:* izvjesno je, da ima Bog. Znamo, da je bog vječan: *scīmus Deum sempiternum esse.*

Iz tih primjera razbiramo, da acc. c. inf. može biti u rečenici subjekt ili objekt. Iz pravila o kongruenciji izlazi, da se imenski predikat i apozitivni dodaci, ako ih ima, također meću u akuzativ te se u svemu slažu s akuzativom subjektnim. *Deōs esse sempiternōs certum est. Bella cīvilia ācerrima esse cōnstat.*

1. *Acc. c. inf.* kao subjekt stoji: § 195.

a) uz *esse* u svezi s predikatnim imenom, kao:

aequum, pār, iustum, rectum est pravedno je; *apertum, manifestum, perspicuum est* očevidno je; *crēdibile, vērīsimile est* vje-

rojatno je; *honestum, pulchrum, turpe est* lijepo, ružno je; *fas, nefas, facinus, scelus est* pravo, grijeh, zločinstvo je; *spēs, tempus, fāma, opiniō est* nada, vrijeme, glas, mnijenje je.

b) uz mnoge bezlične glagole, kao:

appāret, cōnstat jasno je, poznato je; *condūcit, expedit* probitačno, korisno je: *licet, convenit, decet* slobodno je, pristoji se; *placet, displicet* mili se, ne mili se; *oportet, opus est, necesse est, interest, refert* treba, stalo je do čega.

c) uz *verba sentiendī* i *dīcendī* u pasivu, i to svagda, ako su u složenim vremenima, a kadšto, ako su i u jednostavnim vremenima (uz koja obično stoji nom. c. inf. v. § 200.), kao: *intellegitur, perspicitur, nuntiātum est, putandum est.*

a) *Nōn est rectum minōrī parēre māiōrem. Fāma est nostrōs vīctōs esse.* b) *Appāret nōs ad agendum nātōs esse. Legem brevem esse oportet.* c) *Trāditum est Homērum caecum fuisse.*

Bilješka. 1. Uz *licet* rijetko stoji *acc. c. inf.*: *licet mē hōc facere;* obično se kaže: *licet mihi hōc facere.* Ako je uz *licet* dativ lica, onda se meće i imenski predikat u dativ: *Licet mihi esse beātō.*

2. Uz *necesse est* i *oportet* često stoji konjunktiv bez *ut*: *quidquid oritur, causam habeat necesse est.* Redovno stoji uz njih infinitiv, ako su oni sami u infinitivu. *Dīcō necesse esse hunc lēgem valēre.*

3. Kao uz *licet* stoji kadšto dativ i uz *necesse est*: *hominī necesse est morī; vōbīs necesse est fortibus virīs esse.*

§ 196. 2. *Acc. c. inf.* kao objekt stoji:

a) uz *verba sentiendī:*

sentiō, animadvertō, videō, cernō, conspiciō osjećam, opažam, vidim; *audiō, sciō, nesciō, ignōrō, fugit mē* čujem, znam, ne znam; *accipiō, comperiō, cōgnōscō, intellegō* doznajem, razbiram; *spērō*, nadam se: *meminī, recordor, reminīscor, oblivīscor* sjećam se, zaboravljam.

b) uz *verba dīcendī* u aktivu:

dīcō, affirmō, confirmō, negō kažem, tvrdim, niječem; *respondeō, scrībō* odgovaram, pišem; *fateor, confiteor,* priznajem; *narrō, trādō, perhibeō* pripovijedam; *dēclārō, dēmonstrō, doceō, ostendō* pokazujem, dokazujem; *fāmam, nuntium afferō, certiōrem faciō, nuntiō, indicō* objavljujem, obavješćujem; *promittō, polliceor* obećavam; *minor* grozim se; *auctor, testis sum* svjedočim.

a) *Ā legātīs cōgnōscit oppidum nōn longē abesse. Mementō tē hominem esse.*

b) *Democritus dīxit innumerābilēs esse mundōs. Mīlitēs minantur sē esse abitūrōs.*

Bilješka. 1. Kad glagoli *dīcendī* izriču zapovijest, opomenu ili želju, da što bude ili ne bude, stoji uz njih *ut* ili *nē* (v. § 241. 2. bilj. 1.). *Athēniēnsibus Pythia respondit, ut moenibus ligneīs sē mūnīrent.*

2. Uz *meminī* stoji i prošla radnja u infinitivu prez. *Meminī Catōnem annō antequam mortuus est, mēcum et cum Scipiōne disserere* (da je razgovarao).

Uz *videō, cernō, aspiciō, conspiciō, animadvertō* stoji i particip (§ 210. 2.).

3. Infinitivi *posse* i *velle* upotrebljavaju se kao infinitivi fut. *Spērō mē venīre posse* (da ću moći).

c) uz glagole *volō, nōlō, mālō, cupiō,* ako infinitivov subjekt (akuzativ) nije isto lice sa subjektom određenoga glagola: *tē tuā virtūte fruī volumus.* Ako su isto lice, stoji samo infinitiv: *volō hōc facere.* Ali i u tom slučaju stoji *acc. c. inf.*, ako je infinitiv u pasivu ili *esse, vidērī* s imenskim predikatom. *Timoleon māluit sē diligī quam metuī. Principem sē esse mavult quam vidērī.*

Bilješka. Uz te glagole stoji infinitiv perf. pas., kad se stalno očekuje, da će se ispuniti, što se hoće, pa se pomišlja, kao da se već ispunilo: *volō hōc factum (esse).*

d) uz glagole čuvstvovanja *(verba affectuum)*, kao:

gaudeō, laetor, iuvat mē veselim se; *mīror, admīror,* čudim se; *lugeō, doleō, angor* tugujem, žalostim se; *suscenseō, indīgnor* srdim se; *queror* tužim se; *aegrē (graviter, molestē . . .) ferō* dodijava, dosađuje mi.

Mīror tē ad mē nihil scrībere (u hrv. što). *Gaudeō tē valēre.*

Uz te glagole stoji i *quod* v. § 246.

e) uz glagole *iubeō, vetō, sinō* i *patior.* Ako nije rečeno lice, kojemu se što zapovijeda, zabranjuje . . ., stoji infinitiv u pasivu (u hrv. u aktivu).

Cezar zapovjedi vojnicima, da iskopaju jarak (= Cezar zapovjedi vojnici . . .): *Caesar mīlitēs fossam dūcere iūssit.*

Cezar dade iskopati jarak (= Cezar zapovjedi, da se iskopa jarak): *Caesar fossam dūcī iūssit.*

Caesar vetuit legātōs ab opere discēdere. Caesar pontem rescindī vetuit. Suēbī ad sē vīnum importārī omnino nōn sinunt.

Bilješka. Infinitiv akt. stoji i onda, kad je subjekt infinitiva neodređen, ali se može lako dopuniti. *Caesar castra mūnīre iubet (sc. mīlitēs).*

f) Uz glagole *statuō, cōnstituō, dēcernō* odlučujem, uz koje stoji inače pri istom subjektu u podložnoj rečenici infinitiv, a pri različnom subjektu *ut* ili *nē*, stoji često i akuzativ cum inf. gerundiva: mjesto *id nōn facere statuerat* može se reći: *id statuerat nōn esse faciendum*; mjesto *cōnstituit, ut arbitrī darentur* stoji i *arbitrōs dandōs esse.*

§ 197. Kadšto stoji *acc. c. inf.* u uzvicima i pitanjima, kojima se izriču čuđenje ili negodovanje. *Mē nōn esse cum bonīs! Mēne inceptō desistere victam?* Katkad stoji i *ut*: *Tū ut umquam tē corrigās?*

Opće bilješke k akuzativu s infinitivom.

§ 198. 1. Ako je lična zamjenica subjektom infinitivu, ne smije se (kao u hrv. jeziku) izostaviti, nego se mora spomenuti: 1. l. *mē, nōs*, 2. l. *tē, vōs*, 3. l. *sē*, ako se proteže na subjekt određenoga glagola, inače *eum, eam, eōs, eās.*

Kažem, da si pobijedio: *dīcō tē vīcisse.* — Kažu, da su pobijedili: *dīcunt eōs vīcisse.* — *Caesar exīstimābat sē* (t. j. on, sam Cezar) *esse victum. Caesar exīstimābat eum* (t. j. na pr. Pompej) *esse victum.*

Tako se i njegov, njezin, njihov prevodi sa *suus*, kad se proteže na subjekt određenoga glagola, a inače s *ēius, eōrum, eārum. Nōn īgnōrat Caesar mīlitēs suōs fortēs esse,* da su njegovi (t. j. Cezarovi) vojnici hrabri. *Nōn īgnōrat Caesar mīlitēs ēius fortēs esse* (njegovi, na pr. Ariovistovi).

2. Kad se u konstrukciji *acc. c. inf.* desi i objekt u akuz., t. j. kad se nađu zajedno dva akuzativa, lako nastane nejasnoća. Zato treba u tom slučaju u latinskom jeziku akt. rečenicu pretvoriti u pasivnu: Glasa se, da su naši nadvladali neprijatelje ne ćeš prevesti: *fama est nostrōs hostēs vīcisse*, nego: *hostēs ā nostrīs victōs esse.* Gdje ne može biti nejasnoće, ondje može ostati aktiv: *Sic habētō mē nūllam accepisse epistulam.*

Bilješka. Namjerice stoje dva akuzativa u proroštvima: *Aiō tē, Aeacidā, Rōmānōs vincere posse.*

3. Moraju li se komparativne rečenice, koje imaju isti predikat, konstruirati s *acc. c. inf.*, onda stoji i drugi subjekt u akuzativu. *Decet cāriōrem esse patriam quam nōsmet ipsōs. Platōnem ferunt idem sensisse dē immortālitāte quod Pythagoram.*

§ 199. 1. U hrv. jeziku dolazi kadšto subjekt podložne rečenice već u glavnoj rečenici s prijedlozima: za, o. Na pr. Za Cicerona govore, da je bio slavičan. U latinskom se meće kao subjekt u akuzativ: *Cicerōnem ferunt laudis cupidum fuisse.*

Rečenica: *Gāium probum esse putō* može se na hrvatski prevesti: a) mislim, da je Gaj pošten; b) o Gaju mislim, da je pošten; c) Gaj je, kako ja mislim, pošten; d) Gaj je, mislim, pošten; e) po mom mišljenju Gaj je pošten; f) držim Gaja za poštena čovjeka.

Na način pod b), c), e) prevode se obično relativne rečenice, kad su u *acc. c. inf.*: *Gāius, quem bonum cīvem esse putō*: Gaj, za kojega mislim, da je dobar građanin, ili: koji je, kako mislim, dobar građanin, ili: koji je po mom mišljenju dobar građanin.

Bilješka. Uklopljene rečenice: kako mislim, znam, kako je poznato i t. d. i priložni izrazi: očevidno, po svoj prilici, zacijelo, teško i t. d. postaju u latinskom obično glavnim rečenicama, kojima je *acc. c. inf.* dio. Naš je Lentul, kako znaš, u Puteolima: *Lentulum nostrum scīs Puteolīs esse.* Kako vidiš, mi smo sad u gorem položaju: *vidēs deteriōre nōs esse condiciōne.* Tako: po svoj prilici: *vērīsimile est*, zacijelo: *certum est;* teško: *nōn, vix crēdibile est.*

2. Uz participe, osobito futura akt. i uz gerundiv, često se izostavlja *esse. Centuriōnēs nihil temere agendum exīstimābant.*

Nominātīvus cum īnfīnītīvō.

Ako se prelazan glagol s objektom u akuz. pretvori u pasiv, objektni akuzativ postane nominativ. Isto biva, ako se glagol s *acc. c. inf.* pretvori u pasiv; onda mjesto *acc. c. inf.* nastaje nominativ s infinitivom, a određen se glagol u svemu slaže s tim nominativom (lična konstrukcija; u hrv. bezlična). *Narrant frātrem epistulam scrīpsisse — Frāter epistulam scrīpsisse narrātur.* § 200.

Imenski predikat i apozitivni dodaci, ako ih ima, stoje također u nominativu i slažu se sa svojim subjektom. Kaže se, da

je tvoj brat dobar: *tuus frāter bonus esse dīcitur. Tuī frātrēs bonī esse dīcuntur.*

Ta konstrukcija stoji:

1. uz *videor* (čini se, da . . .) u svim licima i vremenima.

Čini se, da si (ti) sretan	*fēlīx esse vidēris*
Činjaše se, da je sretan	*fēlīx esse vidēbātur*
Činilo se, da smo sretni	*fēlīcēs essse vīsī sumus*
Činit će se, da ste sretni	*fēlīcēs esse vidēbiminī.*

Hrvatski se to može još reći: kako se čini, vi ste sretni ili: vi ste, kako se čini, sretni.

2. uz *iubeor, vetor, sinor* u svim licima i vremenima.

Iubeor, iubēris, iubētur meni, tebi, njemu se zapovijeda; *iubēmur, iubēminī, iubentur* nama, vama, njima se zapovijeda. Tako i uz ostale glagole.

Cōnsulēs iubentur exercitum scrībere. Nolānī mūrōs portāsque adīre vetitī sunt.

3. uz *dīcor, putor, exīstimor* u svim licima prostih vremena.

Homērus caecus fuisse dīcitur. Hostēs victī esse dīcuntur.

4. uz *fertur, feruntur, trāditur, trāduntur* samo u 3. licima.

Hostēs victī esse trāduntur (feruntur).

5. rjeđe uz *audior, crēdor, nuntior, iūdicor, reperior* i t. d. najviše u prostim vremenima.

Caesar ā Gergoviā discēssisse audiēbātur.

Bilješka. 1. *Videor* u uklopljenoj rečenici s *ut* upotrebljava se lično. *Cōnsiliīs, ut vidēmur* (kako se čini), *bonīs ūtimur. Cōnsiliīs, ut vidēminī, bonīs ūtiminī.*

2. Govori se, kaže se i t. d. može se kazati i aktivom: *dīcunt* i t. d. s acc. c. inf.

3. Složeni oblici glagola, spomenutih pod 3 i 5, stoje bezlično s acc. c. inf., a tako stoji acc. c. inf. i uz *dīcitur*, kad znači: tvrdi se, osobito u svezi s prilozima *rectē, vēre, nōn sine causā* i t. d. *Hōc vērē dīcitur matrem timidī flēre nōn solēre.*

4. Ako se poslije nominativa s inf. pripovijedanje nastavlja, upotrebljava se acc. c. inf. *Mihi nōn vidēbātur quisquam esse beātus posse, cum in malīs esset; in malīs autem sapientem esse posse.*

2. Gerundīvum i gerundium.

Gerundiv je glagol. pridjev na — *ndus* i kazuje radnju, koja treba da se vrši (v. § 84.). Kao pridjev stoji: a) rijetko atributivno: *mors optanda* smrt, koju treba željeti, koja se mora željeti; *superbia nōn ferenda* oholost, koja se ne može podnositi (v. §. 84.); b) često predikativno s glagolom *esse*. Za konstrukciju v. § 84. *Alpēs Hannibalī superandae erant.* § 201.

Gerundiv neprelaznih glagola može se konstruirati samo bezlično. *Occāsiōne bene ūtendum est.* — O dativu lica v. § 149.

Predikativni akuzativ gerundiva stoji za oznaku svrhe uz glagole: *dō, trādō, mandō, mittō, proponō, relinquō, accipiō, concēdō, permittō, locō, condūcō* i dr. § 202.

Dō plebi agrōs colendōs da ih obrađuje	*accipiō aedem tuendam* na čuvanje
Cyrum exponendum trādidit da ga izloži	*permittō prōvinciam diripiendam* da je plijeni.

U pasivu postaju obadva akuzativa nominativi. *Urbem mīlitibus diripiendam trādidit — urbs mīlitibus diripienda trādita est.*

Bilješka. Kadšto stoji uz te glagole i *ad* s gerundivom: *ad imitandum sibi Platōnem proposuit.*

Navlastito je običan predikativan akuzativ gerundiva uz *cūrō. Caesar pontem faciendum cūrāvit* (dade načiniti most).

Gerund prikazuje po obliku kose padeže gerundiva u sr. rodu, a po značenju naknađava kose padeže infinitiva prez. akt. (v. § 189.): N. *scrībere,* G. *scrībendī,* D. *scrībendō,* Ak. *scrībere* ili *ad scrībendum,* Abl. *scrībendō.* § 203.

Gerund se upotrebljava:

a) u genitivu uz imenice i pridjeve: *spēs vincendī* (gen. *dēfīnitīvus), cupidus venandī* (gen. *obiectīvus),* pa uz *causā, grātiā* radi: *dormiendī grātiā.*

b) u akuzativu s prijedlozima *ad* i *inter: tempus satis longum ad bene beātēque vivendum; inter lūdendum* pri igranju, za vrijeme igranja.

Bilješka. *Ad* s gerundom stoji osobito uz pridjeve: *ūtilis, idōneus, aptus, parātus, facilis, difficilis, insuētus,* uz glagole *impediendī* i *valet.*

c) u ablativu bez prijedloga kao abl. *instrumentī* i *modī* ili s prijedlozima: *ā, dē, ex, in. Docendō dīscimus* poučavajući učimo. *Virtūs cernitur in agendō. Summa voluptās ex discendō capitur.*

§ 204. Ako gerund ima uza se akuzativ objekta, onda se objekt metne u padež gerunda, a gerund se pretvori u gerundiv i složi kao atribut s novim padežem bivšeg objekta.

	Gerund	Gerundiv
mjesto:	*legendī librōs*	*legendōrum librōrum*
„ :	*ad servandum urbem*	*ad servandam urbem*
„ :	*legendō librōs*	*legendīs librīs.*

Uvijek se upotrebljava gerundiv mjesto gerunda u dativu ili u padežu s prijedlogom (akuz., abl.), a obično mjesto gerunda u genitivu ili u ablativu bez prijedloga.

Gerundiv se upotrebljava kao i gerund (§ 203.), dakle:

1. Genitiv: *Timotheus fuit perītus cīvitātis regendae.*

Bilješka. 1. Uz genitive ličnih zamjenica (i refleksivne) stoji samo oblik na *-ndī* bez obzira na broj i rod lica: *Rēgīna suī conservandī causā urbem relīquit. Principēs suī conservandī causā prōfūgērunt.*

2. Da se istakne svrha, uzima se *ad* s akuz. u izrazima: *spatium, tempus, diem sūmō ad cogitandum: occāsiō offertur ad occupandam regiōnem; facultas, locus, copia datur ad bellum dūcendum.*

3. Kadšto stoji genitiv gerundiva s *esse* ili bez njega, da se pokaže, čemu je nešto određeno, prikladno: *nāvēs deiciendī operis* lađe za rušenje; *rēgium imperium initiō conservandae lībertātis atque augendae reī pūblicae fuerat.*

2. Dativ: a) uz glagole i izraze, koji i inače imaju uza se dativ, kao: *studeō, operam dō, diem dīcō, praesum. Praesum agrō colendō. Diem dīcō proeliō faciendō;* b) uz imenice, što znače službu (dat. *fīnālis*) i uz *comitia. Decemvirī lēgibus scrībendīs* za pisanje zakonâ; *comitia cōnsulibus creandīs.*

Bilješka. *Sum onerī ferendō* znači: mogu, sposoban sam nositi teret; *nōn sum solvendō* ne mogu platiti.

3. Akuzativ s prijedlogom. *Locus ad aciem instruendam idōneus inventus est.*

4. Ablativ: a) bez prijedloga. *Superstitiōne tollendā nōn tollitur rēligiō;* b) s prijedlozima; *ā, dē, ex, in. Cicero disputāvit dē contemnendā morte.*

Bilješka. 1. I neprelazni glagoli: *ūtor, fruor, fungor, potior* mogu se metnuti u gerundiv: *reī ūtendae (perfruendae, potiundae) causā; in munere fungendō; spēs potiundōrum castrōrum.* Tako i *bona ūtenda trādō, agrum fruendum locō.*

2. Gerund se ne pretvara u gerundiv:

a) kad valja istaći glagolski pojam, a ne akuzativ objekta: *Iniūriās ferendō māiōrem laudem quam ulcīscendō merēberis.*

b) kad je objekt zamjenica ili pridjev u sr. rodu: *studium aliquid agendī, ars vēra et falsa diiūdicandī.*

c) kad bi se nagomilali oblici na *-ōrum, -ārum* i kvarili blagoglasje; dakle ne: *occāsiō bonōrum librōrum legendōrum*, nego *bonōs librōs legendī.*

Hrvatske se glagolske imenice često prevode ili gerundivom ili participom perf. Participom se izriče svršena radnja, gerundivom nesvršena ili trajna. *Dūx urbe defensā* (obranom, obranivši) ili *dēfendendā* (branjenjem, braneći) *māgnam sibi peperit gloriam.* § 205.

3. Particip.

Participi su po obliku pridjevi, a imaju ista svojstva i značenje kao i infinitiv (v. § 188. i 190.). Glagoli akt. oblika imaju: a) u aktivu: particip prez. i fut.: *monēns, monitūrus;* b) u pasivu: particip perf. *monitus. Dēponentia* imaju sva tri participa, ali particip perf. ima aktivno značenje: *hortātus* opomenuvši. § 206.

Bilješka. 1. Ostale participe perf. s akt. ili pas. značenjem vidi § 86. bilj. 1—4.

2. Značenje participa prez. imaju često neki participi perf. kao: *ratus* misleći, *ūsus* služeći se, *veritus* bojeći se, *fīsus, confīsus* uzdajući se, *diffīsus* ne uzdajući se, *solitus* običavajući i dr.

3. Participom fut. može se izreći i namjera ili određenje. *Vadunt in proelium peritūrī* (da poginu); *sī animus interitūrus est* ako je duši suđeno da pogine.

Atributivni particip. § 207.

Particip može, kao i svaki pridjev, stajati kao atribut uz imenicu: *canis furēns.* Upotrebljava se mjesto relat. rečenice, u

kojoj je relativ subjektom. *Sequere viam ad virtūtem dūcentem* (= *quae dūcit).*

Bilješka. Ali i u lat. jeziku mora stajati relat. rečenica: a) u značenju: onaj-koji bez imenice: *egēns aeque est is, quī nōn satis habet, et is, cuī nihil satis esse potest;* b) kad se relat. rečenica proteže na brojni pojam, kao: *ūnus, trēs, omnēs, quī*; c) kod geografskih imena: *flūmen est Arar, quod influit;* d) kad relat. rečenica stoji mjesto naše imenice: *iī, quī audiunt* slušatelji, *quī legunt* čitatelji, *quī pārent* podanici, *quī cum eō erant* pratioci; e) u izrazima: tako zvani: *quī dīcitur, vocātur, quem dīcimus;* prije spomenuti: *quem suprā (ante) dīxī, memorāvī,* tobožnji: *quī vidētur, dīcitur* . . .

§ 208. Često stoji atributivno particip perf., koji se u nas prevodi glag. imenicom ili rečenicom s: to, što; stoga, što; zato, što. *Terra mutāta nōn mutat mōrēs* (promjena zemlje); *Sicilia Sardiniaque amissae* gubitak; *ab urbe conditā ad līberātam* od sagrađenja do oslobođenja: *ante Christum nātum* prije Kristova rođenja; *ab ortō sōle ad occidentem* od ishoda sunca do zapada; *post hominēs nātōs* od pamtivijeka. *Hannōnem paenitēbat susceptī adversus Rōmānōs bellī* (zato, što).

§ 209. 1. Kad se podložna rečenica pretvara u participsku konstrukciju, izostavlja se relat. zamjenica (veznik), glagol se meće u particip (v. § 206. i 190.), koji se u svemu slaže s riječju, na koju se proteže. Cezar zauze brežuljak, koji su neprijatelji ostavili: *Caesar collem ab hostibus relictum occupāvit.* Lažljivu čovjeku ni onda ne vjerujemo, kad govori istinu. *Mendācī hominī ne vērum quidem dīcentī crēdimus.*

2. Pri tom se izostavlja pokazna zamjenica, na koju se relat. zamjenica proteže. *Iīs, quī vērum dīcunt, facile crēdam;* ne: *iīs dīcentibus*, nego: *vērum dīcentibus crēdam.*

3. Katkad se nalazi lična zamjenica u glavnoj rečenici, a imenica, na koju se zamjenica proteže, u podložnoj. U tom se slučaju izostavlja lič. zamjenica, a imenica, na koju se zamjenica proteže, dolazi u njezin padež. Kad je Hanibal Sagunt opsjedao, poslali su Rimljani k njemu poslanike: *ad Hannibalem Saguntum oppugnantem Rōmānī legātōs mīsērunt.*

Predikativni particip.

§ 210. 1. Osim participa perf. i fut. čini i particip prez. sa sponom *sum* predikat. *Animālia alia ratiōnis expertia sunt, alia ratiōne ūtentia.*

2. Predikativni particip veže se za koje ime i stoji mjesto takve podložne rečenice, kojoj se subjekt nalazi i u glavnoj rečenici bilo u kojem padežu (partic. *coniūnctum);* stoji dakle mjesto temporalnih, kauzalnih, koncesivnih, hipotetskih, modalnih rečenica. *Tarquinius Ardeam oppūgnāns* (kad je opsjedao, opsjedajući) *imperium perdidit. C. Servilius Ahala Spurium Maelium regnum appetentem* (budući da, jer je težio za) *interēmit. Rīsus interdum ita repente erumpit, ut eum cupientēs* (ako i želimo) *tenēre nequeāmus. Quis potest mortem timēns* (ako se boji) *esse nōn miser? Mīlitēs fortiter pugnantēs* (boreći se) *restitērunt.*

Predikativni se particip prez. upotrebljava osobito uz glagole, što znače: vidim, čujem *(audiō, videō, cernō* i t. d.), kad se hoće istaći neposredno zamjećivanje (u hrv. rečenica s: gdje). *Audiō tē dīcentem* čujem te, gdje govoriš. *Videō canem currentem.*

Tako stoji particip prez. i uz glagole: *fingere, pingere* slikati, *facere* prikazivati, *indūcere* navoditi. *Xenophon facit Sōcratem disputantem.*

Bilješka: 1. Ako se ne misli neposredno zamjećivanje ili je radnja pasivna, stoji acc. c. inf. *Audio tē mihī maledīcere* čujem (od drugih), da me grdiš. *Lycurgum laudārī audīvī. Plato aedificārī ā deō mundum facit.*

2. Mjesto finalne rečenice stoji particip prez., osobito uz glagole otići, poslati, doći. *Vēnērunt legātī Athēniēnsium petentēs* (da mole), *ut captī apud Granīcum amnem redderentur sibi.*

3. Koncesivno značenje participa često pokazuje veznik *tamen* (kasnije i *etsī, quamvīs*), koji se dodaje određenomu glagolu. *Scripta tua iam diū exspectāns nōn audeō tamen flagitāre.*

3. *Ablatīvus absolūtus* je nezavisan od rečenice, a stoji mjesto takve podložne (temporalne, kauzalne, koncesivne, hipotetske) rečenice, kojoj se subjekt ne nalazi u glavnoj rečenici ni u kojem padežu. Takva se podložna rečenica pretvara u ablativ apsolutni ovako: veznik se podložne rečenice izostavi, subjekt se meće u ablativ, glagol u particip, koji se slaže s ablativom subjekta. Kad je Tarkvinije vladao, došao je Pitagora u Italiju: *Pythagoras Tarquiniō regnante in Italiam vēnit. Regibus exactīs* (pošto) *cōnsulēs creātī sunt. Inter bonōs virōs āc deum amīcitia est conciliante virtūte* (budući da). *Ego quidem omnibus desperantibus* (i ako svi očajavaju) *animum nōn dēmittam. Reluctante nātūrā* (ako se protivi) *irritus labor est.*

Bilješka. 1. Cezar (i neki drugi pisci) upotrebljavaju abl. apsolutni i onda, kad se subjekt podložne rečenice nalazi u kojem padežu u glavnoj rečenici. *Caesar principibus Trevirōrum ad sē convocātīs hōs singillatim Cingetorigī conciliāvit* (mj. *principēs convocātōs conciliāvit*).

2. Particip perf. prelaznih deponencija ne upotrebljava se za abl. apsolutni. Dakle ne valja: *Hannibale Alpēs transgressō*, ali se kaže: *mortuō Traiānō*

3. Ablativ se apsolutni redovno ne upotrebljava:

a) od participa fut.;

b) kad predikat u podložnoj rečenici ima imenski dodatak. Ne valja: *Cicerōne cōnsule creātō*, nego: *cum C. consul creātus esset;* ne: *mīlitibus fortiter pūgnantibus caesīs*, nego *cum mīlitēs fortiter pūgnantēs caesī essent.*

4. Često stoji sam particip u abl. apsolutnom, a subjekt mu je cijela rečenica ili acc. c. inf. *Hannibal Iberum copiās trādūxit praemissīs, quī Alpium trānsitūs speculārentur. Alexander audītō Darium movisse ab Ecbatanīs fugientem insequī pergit strenuē.*

5. Ako je u podložnoj rečenici imenski predikat s *est*, onda u abl. apsolutnom nema participa, jer ga *est* nema, dakle: *natūrā dūce, tē adiūtōre* (s tvojom pomoću), *Cicerōne cōnsule, nōbis puerīs; patre īnvītō* (protiv volje očeve). To biva dakle naročito onda, kad su predikatom imenice, koje znače čast, službu, dob i neki pridjevi, kao: *vīvus, invītus, ignārus, salvus, inscius* i t. d.

6. Da mognemo aktivnu podložnu rečenicu izreći ablativom apsolutnim i onda, kad joj se subjekt nalazi u kojem padežu u glavnoj rečenici, treba je pretvoriti u pasivnu. Tako ćemo dobiti drugi subjekt, koji se ne nalazi u glavnoj rečenici. Dovršivši rat vrati se vođa u Rim = pošto bi rat dovršen: *bellō perfectō imperātor Rōmam rediit.*

§ 211. Ablativ apsolutni prevodi se na hrvatski: 1. podložnom rečenicom; 2. prilogom pret. akt.; 3. prijedložnim izrazom; 4. usporednom rečenicom. *Graecī advenientibus Persīs Thermopylās cēpērunt* (kad su P. dolazili). *Bellō perfectō imperātor Rōmam rediit* (dovršivši rat). *Mortuō Traiānō Hadriānus imperātor factus est* (poslije smrti Trajanove). *Sulla Rōmā relictā in Asiam profectus est* (S. ostavi Rim i ode).

Neka pravila za particip.

§ 212. 1. Lat. jezik nema participa perf. akt., koji bi bio prema svršenom glag. prilogu i aktivnom glag. pridjevu, nego ga naknađava participom odložnih i poluodložnih glagola sličnoga značenja. Na pr. Cezar je opomenuvši svoju momčad zametnuo bitku: *Caesar suōs cohortātus proelium commīsit.*

Tako; *dīcō-locūtus; expūgnō-potītus; invādō-ingressus; eō-profectus; redeō-reversus; adhibeō-ūsus; conspiciō-conspicātus; accipiō-nactus, adeptus, consecūtus.*

2. Često su u nas dvije rečenice vezane veznicima: i, te, pa, ali, već, no. U lat. se jeziku znatnija radnja izriče određenim glagolom, a neznatnija participskom konstrukcijom. Mardonije bude pobijeđen te pobjegne (= pošto je M. bio pobijeđen, pobjegne): *Victus Mardonius prōfūgit.* Hanibal opkoli Flaminija te ga ubije (= pošto je H. opkolio Fl., ubije ga): *Hannibal Flaminium circumdatum occīdit.*

Tako mogu biti složene i podložne rečenice. Kad je Miltijad brodio u Herzones te se približio Lemnu: *Miltiades Chersonēsum profectus cum accēssisset Lemnum.*

Bilješka. Upamti upotrebljavanje participa perf., gdje je u nas „onda“ ili „zatim“, na pr. *urbem capere captamque diruere* grad osvojiti pa onda porušiti.

3. Kadšto stoji u lat. jeziku particip s negacijom, gdje mi upotrebljavamo; **a ne, da ne**[1]). Jadno je mučiti se, a ništa ne izvršiti: *Miserum est nihil proficientem angī.* Rat ste započeli, a nijeste bili izazvani: *Bellum mōvistis nōn lacessītī.*

4. Često stoji u lat. jeziku particip, gdje je u nas prijedlog s imenicom, na pr. *moriēns* na samrti. *Omne malum nāscēns* (u klici, u začetku) *facile opprimitur. Respondit mihi quaerentī* (na moje pitanje.) *Rēx Jasōnī petentī* (na molbu Jaz.) *pellem concēssit. Nūllō resistente* bez ičijega otpora.

---

[1]) 1. Gdje je u hrvatskom: a ne, upotrebljava se u latinskom još:

a) *cum nōn (nihil . . .)* s konjunktivom *Tū hōc fēcistī, cum mē nōn rogāssēs* (a mene nijesi pitao);

b) *neque, nec* s usporednom rečenicom *Multī probant ōrātōrēs et poētās neque intellegunt.*

2. Gdje je u hrvatskom: a da ne, upotrebljava se u latinskom još:

a) *ut nōn: Nōn possunt ūnā in cīvitāte multī rem atque fortūnās amittere, ut nōn plūres sēcum in eandem trahant calamitātem;*

b) *quī, quae, quod nōn* s konjunktivom poslije negativne rečenice. *Alexander Māgnus cum nūllō umquam hoste congressus est, quem nōn vīcerit;*

c) *quīn. Timoleontem māter post frātris necem numquam adspexit, quīn eum frātricīdam appellāret.*

4. Supin.

§ 213. Supin na — *um* zapravo je akuzativ, a supin na — *ū* ablativ glagolske imenice 4. deklinacije.

1. Supin na — *um* izriče namjeru i stoji uz glagole, koji znače kretanje, kao: *īre, venīre, mittere* i t. d. U hrv. jeziku se prevodi infinitivom ili rečenicom s: da. *Bellō Helvētiōrum perfectō totīus fere Galliae legātī ad Caesarem g r a t u l ā t u m convenērunt.*

Bilješka. 1. Tako se kaže i *aliquem s e s s u m recipere* primiti koga da sjedne; *fīliam alicuī nuptum dāre (collocāre)* udati kćer za koga.

2. Mjesto supina radije se upotrebljavaju konstrukcije: a) *ut* ili *quī* s konjunktivom: *venērunt, quī (ut) gratulārentur;* b) *ad* ili *causā* s gerundom ili gerundivom: *venērunt gratulandī causā;* c) kadšto particip fut.: *venērunt gratulātūrī.*

Samo pjesnici upotrebljavaju uz glagole kretanja i infinitiv. *Proteus pecus ēgit altōs v ī s e r e montēs.*

2. Supin na *-u* upotrebljava se kao abl. *limitātiōnis* uz neke pridjeve, kao: *facilis, turpis, incrēdibilis* i t. d., uz *fas, nefas.* U klasičkoj prozi nalaze se ovi supini: *dictū, factū, audītū, visū, cognitū, intellectū, scitū, inventū, memorātū. Difficile dictū est, quantopere conciliet animōs comitas sermōnis. Nefas est dictū* (grijeh je, nepravo je reći) *miseram fuisse Fabiī Maximī senectūtem.*

Bilješka. Uz *facilis, difficilis, iūcundus* obično stoji *ad* s gerundom (v. § 203. b. bilj.).

Verbum finitum.

Vrste prostih rečenica.

§ 214. Proste se rečenice dijele po sadržaju na: 1. izjavne ili pripovijedne; 2. zahtjevne; 3. upitne.

Bilješka. Pod zahtjevnim rečenicama pomišljamo i zapovjedne i željne rečenice.

Izjavne rečenice i njihovi načini (negacija nōn).

§ 215. a) Indikativ *(modus reālis).*

Ako se kazuje nešto, što se shvata kao istinito, stvarno, upotrebljava se kao i u hrvatskom indikativ.

U lat. se jeziku često upotrebljava indikativ, a u hrvatskom može uz indikativ stajati i kondicional, kadšto i akt. glagolski pridjev (v. 3):

1. kod glagola; *possum, debeō, necesse est, oportet,* kod gerundiva s *est. Quos tuērī debēs* (morao bi), *deseris. Possum dīcere* (mogao bih reći).

2. uz bezlične izraze, kao: *convenit, decet* dolikovalo bi; *aequum, pār, iustum est* bilo bi pravo, *longum est* bilo bi preopširno, daleko bi me odvelo, *difficile est* bilo bi odveć teško i t. d. *Longum est omnia enumerare.*

3. uz relativne zamjenice i priloge, koji su postali udvajanjem ili dodatkom *cumque: quisquis, utut, quīcumque* i t. d. *Quidquid id est* (bilo to što mu drago), *timeō Danaōs et dōna ferentēs.*

4. uz veznike *sive-sive (seu-seu)* ili-ili: *Sive cāsū haec incidērunt sive necessitāte* (dogodilo se to slučajno ili nužno), *bonō animō estōte.*

b) *C o n i u n c t ī v u s p o t e n t i ā l i s.*

Coniunctīvus potentiālis kazuje m o g u ć n o s t ili blaže tvrđenje (u hrv. mogu, mogao bih, kondicional), a upotrebljava se: § 216.

1. za sadašnjost: prezent ili perfekt. *Hīc quaerat quispiam* (mogao bi pitati). *Dīxerit quis* (mogao bi reći). *Nōn facile dīxerim* (ne bih lako rekao). *Hōc sine ūllā dubitātiōne confirmāverim* (potvrdio bih).

2. za prošlost: imperfekt (u 2. l. sing.), naročito glagolâ: *dīcere, crēdere, putāre, vidēre, cērnere. Maestī mīlitēs — crēderēs victōs* (mislio bi bio, mogao bi bio misliti) — *rediērunt in castra.*

c) *C o n i u n c t ī v u s i r r e ā l i s.*

Ako se što kazuje kao nestvarno, nezbiljski, stoji *con. irreālis,* i to za sadašnjost imperfekta, za prošlost pluskvamperfekta. § 217.
Sine spē vīta tristis esset. Sine auxiliō tuō servātus nōn fuissem.

Taj konjunktiv kao i potencijalni stoje i u apodozi pogodbenih rečenica (v. §. 255. 2. 3.).

Zahtjevne rečenice i njihovi načini (Negacija nē).

a) Imperativ i konjunktiv adhortativni.

§ 218. 1. Zapovijest 2. licu kazuje se imperativom. *Orā et labōrā! Nōsce tē ipsum! Ferte miserō auxilium!*

Bilješka. Oštrija zapovijest kazuje se s *fac (ut)* i konjunktivom: *fac veniās, fac ut valeās;* a blaža s *velim* i konjunktivom: *dīscās velim,* ili se imperativu dodaje *quaeso (quaesumus): omitte ista quaesō.*

2. Zabrana 2. licu kazuje se: a) s *nōlī (nōlīte)* i infinitivom; b) s *nē* i konjunktivom perf., c) s *cavē (fac nē)* i konjunktivom. *Nōlī mē tangere! Nōlīte oblivīscī! Nē transieris Hiberum! Cavē hōc dīcās! Fac nē hōc dīcās!*

3. Zapovijest ili zabrana 1. licu (plur.) i 3. licu kazuje se konjunktivom prez. *(coni. adhortātīvus)*; negacija *nē* nastavlja se s *nēve*. *Amēmus patriam! Nē timeāmus mortem nēve fugiāmus! Quam quisque nōrit artem, in hāc sē exerceat. Audiātur et altera pars.*

Bilješka. *Coni. adhortātīvus* upotrebljava se i za 2. lice, kad je zapovijest ili zabrana mirna, a 2. se licem kazuje općenit, neodređen subjekt. *Quidquid agis, prūdenter agās et respice fīnem!*

§ 219. *Imperātīvus* II. ili *futūrī* 2. i 3. lica kazuje zapovijest, koja treba da se u buduće posluša, naročito, ako je izvršenje zapovijesti vezano za kakvu pogodbu. Stoga se upotrebljava u zakonima, ugovorima, oporukama. *Cōnsulēs mīlitiae summum iūs habentō, nēminī parentō, illīs salūs reī publicae lēx estō! Hominem mortuum in urbe nē sepelītō nēve ūritō! Servus meus Stichus liber estō! Sī fueris Rōmae, Rōmānō vīvitō mōre!*

b) *Coniūnctīvus concessīvus.*

§ 220. Dopuštanje izriče se konjunktivom i to: prezenta za sadašnjost, perfekta za prošlost. *Ōderint, dum metuant* neka mrze, samo da se boje. *Malus cīvis Cn. Carbō fuit; fuerit aliīs* (neka je bio drugima), *tibi quandō esse coepit? Sit hōc vērūm* (neka je to istinito, recimo da je istinito). *Nē sit sane summum malum dolor, malum certe est.*

Bilješka. Uz taj konjunktiv često stoje veznici: *ut, licet. Ut desint vīrēs, tamen est laudanda voluntās.*

c) *Coniūnctīvus optātīvus.*

Kad se izriče želja, koja se može ispuniti, stoji konjunktiv prez. ili perf. *(potentiālis)*, a kad se izriče želja, koja se ne može ispuniti, stoji za sadašnjost konjunktiv imperf., a za prošlost konjunktiv pluskvamperfekta *(irreālis)*. § 221.

Potencijalne se željne rečenice mogu, a irealne moraju počinjati riječcom *utinam* (o da, kamo sreća da), negativno: *utinam nē;* ali ako nema riječce *utinam*, u prvom slučaju mogu uz konjunktiv stajati: *velim, nōlim, mālim,* a u drugom: *vellem, nōllem, māllem.*

Dī omen avertant! Falsus utinam vatēs sim! Valetūdinem tuam velim cūrēs. Utinam Cyrus vīveret! Utinam nē vēre scrīpsissem! Māllem tacuissēs! Vellem adesse posset amīcus!

Bilješka. Optativni konjunktiv stoji i u kletvama. *Nē sim salvus! Moriar! Nē vīvam! Ita vīvam!* života mi moga! *Ita mē diī ament!* Tako mi Bog pomogao!

Upitne rečenice i njihovi načini (Negacija nōn).

U pitanjima, koja odgovaraju izjavnoj rečenici, stoji isti način, koji i u izjavnoj. § 222.

Quis dubitat? Nēmō dubitat (realno pitanje; indikativ).

Quis dīcat (dīxerit)? Nēmō dīcat (dīxerit) (potencijalno pitanje; *coni. praes.* ili *perf.*).

Quis dīceret (sī scīret)? Nēmō dīceret } (irealna pitanja; konj.
Quis dīxisset (sī scīvisset)? Nēmō dīxisset } imperf. ili plkpf.)

Kad se pita u dvoumici ili čuđenju, stoji *coni. dēlīberātīvus* ili *dubitātīvus*, i to za sadašnjost prezenta, za prošlost imperfekta. *Quid faciāmus?* Što da radimo? *Quid facerem?* Što da sam radio ili što mi je trebalo raditi? *Ego tibi irāscerer?* Ja da sam se na tebe ljutio? § 223.

Bilješka. Živahna pitanja, koja po sadržaju zamjenjuju izjavnu ili zahtjevnu rečenicu, zovu se retorička, na pr. *quis nōn paupertātem extimēscit? (= unusquisque extimēscit). Quīn conscendimus equōs? (= conscendāmus equōs). Nōs nōn poētārum vōce moveāmur?*

Pitanja se dijele na pronominalna i verbalna pitanja. § 224.
Pronominalna se započinju zamjenicama i zamjeničkim prilozima *(quis? quid? uter? qualis? ubi? cūr? quando? unde?* i t. d.), a

*

pita se za pojedine riječi ili pojmove: *Quis fēcit? Pater. Quando redibis? Cras.* Verbalna se pitanja započinju ponajviše riječcama: *nē, num, nonne;* njima se pita za sadržaj cijele rečenice, a odgovara se na njih sa: da, ne. Ona ili su prosta ili se sastoje od dva ili više članova, koji su vezani s: ili (dvostruka ili rastavna pitanja).

Nē se upotrebljava, kad onaj, tko pita, ne naznačuje, da li očekuje pozitivan ili negativan odgovor (u hrv. li); *nē* se svagda veže za najznatniju i istaknutu riječ u rečenici.

Vīdīstīnē elephantum? Jesi li vidio slona? *Elephantumnē vīdīstī?* Slona li si vidio?

Num (zar) se upotrebljava, kad se očekuje negativan odgovor. *Num nēgāre audēs?*

Nonne (zar ne, ne-li) se upotrebljava, kad se očekuje pozitivan odgovor. *Canis nonne similis est lupō?* Ako redom dolazi više pitanja, na koja se očekuje pozitivan odgovor, onda stoji samo u prvom *nonne*, a u ostalima *nōn*. *Nonne hunc in vincula dūcī, nōn ad mortem rapī, nōn summō suppliciō mactārī imperābis?*

Bilješka. Kadšto se prosto verbalno pitanje ne započinje upitnom riječcom, nego se poznaje po naglasku. To biva naročito onda, kad se pitanjem kazuje udivljavanje ili negodovanje. *Infēlīx est Fabricius, quod rus suum fodit? Sī tē aliquid rōgāverō, nōn respondēbis? Clōdius insidiās fēcit Milōnī?*

§ 225. U dvostrukim (rastavnim) pitanjima prvi se član započinje s *utrum* ili *nē* ili je bez upitne riječce, a drugi i ostali s *an* (da li — ili).

Utrum vērum an falsum est? — Vērumnē an falsum est? — Vērum an falsum est? — Romamnē veniam an hic maneam an Arpīnum fugiam?

Bilješka. Ili ne kaže se *an nōn*. *Isnē est, quem quaerō an nōn?*

§ 226. Kadšto se s *an* započinje pitanje, koje je na oko prosto, ali se prva čest može lako u misli dodati. *Quid ad mē vēnīstī? An speculandī causā? (= utrum aliā mente ad mē venīstī an speculandī causā?).* Zar da uhodiš? *Nōn tē dictīs offendere voluī. An* (ili) *putās mē parvī facere benevolentiam tuam? Quidnam beneficiō provocātī facere debēmus? An imitārī agrōs fertilēs, quī multō plūs afferunt quam accepērunt?* (ne moramo li, zar ne moramo).

Odgovor na pitanja. Na pitanja se odgovara: § 227.

1. afirmativno: a) ponavljajući istaknutu riječ, kojoj se kadšto dodaje *sane;* b) riječcama: *ita, ita est, sane, sane quidem. Vīdīstīnē eum? Vīdī. Haecinē domus tua est? Ita.*

2. negativno: a) ponavljajući istaknutu riječ s *nōn;* b) s *nōn ita, minimē, minimē verō. Num ille tibi familiāris est? Nōn ita.*

Što više, pače, naprotiv prevodi se s *immo, immo verō. Causa tibi nonnē vidētur bona? Immo (verō) optima.*

Vremena u prostoj rečenici.

Svaka se radnja zbiva u neko vrijeme. To je vrijeme s gledišta onoga, koji govori, sadašnje, prošlo, buduće. Po trajanju radnja je ili trajna ili svršena. Trajnu radnju pokazuju prezent i imperfekt, svršenu perfekt, pluskvamperfekt i futur II., a i trajnu i svršenu futur I. § 228.

U lat. se jeziku upotrebljavaju vremena: a) apsolutno, kad naznačuju samo vrijeme i trajanje neke radnje; b) relativno, kad naznačuju odnošaj jedne radnje prema nekoj drugoj, s kojom se zbiva u isto vrijeme ili prije nje ili poslije nje.

Vremena su ili glavna ili sporedna. Glavna vremena jesu: prezent (i imperativ), perfectum praesens, futur I. i II., sporedna jesu: imperfekt, perfectum historicum, pluskvamperfekt.

I. *Praesēns* se upotrebljava kao i u hrvatskom, da se pokaže: a) što biva sada: *scrībō epistulam;* b) što biva svagda: *manus manum lavat;* c) tvrdnja, koja je izrečena u prošlosti, ali po predaji seže i u sadašnjost. *Caesar narrat.*

Prezent se upotrebljava u živahnu pripovijedanju prošlih događaja mjesto historijskog perfekta *(praesēns historicum). Caesar . . . nuntium . . . mitit . . ., iubet . . . legiōnem proficīscī.*

II. *Perfectum praesēns* (ili *logicum)* kazuje radnju u sadašnjosti svršenu i sadašnje stanje kao posljedicu te radnje. *Vīxī* živio sam = mojemu je životu kraj. *Vēnī ad tē* došao sam k tebi = tu sam. *Cōnstitī* stao sam = stojim; *meminī* sjetio sam se = sjećam se; *ōdī* zamrzio sam = mrzim. *Fuimus Trōēs.*

III. *Futūrum I.* upotrebljava se kao i u hrvatskom. *Omnēs moriēmur.*

Bilješka. 2. l. sing. futura I. upotrebljava se, da se izreče zapovijest. *Tū nōn cessābis et ea, quae habēs institūta, perficiēs.*

IV. *Futūrum II. (exāctum)* kazuje buduću radnju, što će se dogoditi prije koje druge buduće radnje. *Ubi ad tē vēnerō* (kad dođem), *rem tibi exponam. Scrīpserō* (bit ću s pismom gotov), *cum redieris* (kad se budeš vratio, kad se vratiš).

Bilješka. Futur II. upotrebljava se i onda, kad hoćemo istaći, da će se neka radnja doista zbiti. *Ego certe meum officium praestiterō.*

V. *Imperfectum* kazuje, kao i u hrvatskom, radnju, koja je u prošlosti trajala ili se ponavljala. Zato se upotrebljava i za opisivanje trajnih stanja u prošlosti, na pr. za opisivanje krajeva, značajeva, bojeva i t. d. *Rōmae quotannīs binī cōnsulēs creābantur. Caesar Alesiam circumvallāre instituit. Ipsum erat oppidum positum in colle summō . . ., cūius collis radīcēs duo duābus ex partibus flūmina subluēbant. Ante oppidum planitiēs . . . patēbat; reliquīs ex partibus collēs . . . oppidum cingēbant.*

Bilješka. 1. Imperfekt kazuje često početu, ali nesvršenu radnju *(imperf. dē cōnātū). Cōnsulēs sedābant tumultūs* (utišavahu, kušahu utišati).

2. Mjesto imperfekta upotrebljava se u življem pripovijedanju infinitiv prez. *(īnfīnītīvus historicus). Interim cotidiē Caesar Haeduōs frūmentum . . . flagitāre . . ., diem ex diē dūcere Haeduī, conferrī, comportārī, adesse dīcere.*

VI. *Perfectum historicum* kazuje radnju, koja se u prošlosti svršila. *Vēnī, vīdī, vīcī.*

Bilješka. Historijski perfekt upotrebljava se i u poslovicama (gnomski perfekt). *Quī studet optātam cursū contingere metam, multa tulit fēcitque puer, sudāvit et alsit* (naznoji se, nazebe).

VII. *Plūsquamperfectum* kazuje događaj, koji se zbio prije koje druge prošle radnje. *Pausanias eōdem locō sepultus est, ubi vītam posuerat.*

Pluskvamperfekt izveden od prezentskoga perfekta ima značenje imperfekta: *nōveram (= sciēbam), cōnsuēveram (= solēbam). Themistoclēs omnium cīvium perceperat (= sciēbat) nōmina.*

Dodatak. U listovima pisac obično upotrebljava ona vremena, kojima bi onaj, koji list dobije, pripovijedao priopćene

događaje. Stoga se upotrebljava mjesto našega prezenta imperfekt, mjesto našega aorista ili perfekta pluskvamperfekt. Jučer znači *prīdiē,* danas *eō diē,* sjutra *postrīdiē; nunc* i *adhūc* ostaju. *Nihil habēbam, quod scrīberem, neque enim novī quidquam audieram, et ad tuās omnēs epistulās rescrīpseram prīdiē, erat tamen rūmor comitia dīlātum īrī* (nemam što da pišem, jer prvo i prvo nijesam ništa čuo, a drugo, odgovorio sam na sva tvoja pisma juče; pronosi se ipak glas . . .).

Složena rečenica.

Kad se dvije ili više prostih rečenica, od kojih ima svaka svoj subjekt i predikat, slože u jednu cjelinu, postaje složena rečenica. Proste se rečenice mogu složiti u jednu složenu tako, da je svaka rečenica samostalna i nezavisna od druge i da svaka za se ima potpun smisao. Takve složene rečenice zovu se nezavisno složene rečenice. U nezavisno složenoj rečenici sve su proste rečenicenice glavne, ako nijesu vezane veznicima *(asyndeton),* a ako su vezane veznicima, zovu se usporedne ili koordinirane. Proste se rečenice mogu složiti u složenu rečenicu i tako, da je jedna rečenica zavisna od druge t. j. da jedna točnije određuje i dopunjuje drugu. Rečenica, koja drugu dopunjuje, zove se podložna ili subordinirana, a rečenica, koju podložna dopunjuje, zove se glavna. § 229.

Bilješka. 1. Asindet se upotrebljava: a) u suprotnosti: *doctī indoctī, summi īnfimī;* b) u življem opisivanju, kad događaji slijede uzastopce jedan za drugim: *vēnī, vīdī, vīcī;* c) kod nabrajanja: *honōrēs, dīvitiae, voluptātēs.*

2. *Multus* se veže s drugim pridjevom obično veznikom *et*: *multae et gravēs cogitātiōnēs* (u hrv. bez veznika: mnoge ozbiljne misli). Ali ako je pridjev u superlativu, ne stoji *et: multī honestissimī hominēs.*

I. Usporedne rečenice.

Veznici, kojima se vežu rečenice u nezavisno složenoj rečenici, zovu se usporedni veznici. Najznatniji su: § 230.

1. *Coniunctiōnēs copulātīvae* (sastavni):

a) prosti: *et, que, ac, atque* = i; *etiam, quoque* = i (također); *neque, nec* = i ne, a ne, niti; *ne — quidem* = ni.

Bilješka. 1. *Et* i *-que* (dodaje se idućoj riječi) vežu riječi jednake važnosti; *atque, ac* dodaju srodan pojam ili znatniju riječ (*ac* ne stoji nigda pred samoglasnicima ni ispred *h, c, g, q*); *etiam* (i *et*) stoji obično pred istaknutom riječju, a *quoque* za njom (*etiam* znači često i: pače, ispred komparativa: još); *ne-quidem* uzima istaknutu riječ u sredinu.

Leo et asinus. Senātus populusque Rōmānus. Orō atque obsecrō. Tū quoque = etiam tū. Et ipse = etiam ipse. Ne pater quidem illud tentāvit.

2. I ne, a ne u suprotnosti = *nōn: haec mōrum vitia sunt, nōn senectūtis.*

b) dvostruki: *et-et* i — i; *neque-neque, nec-nec* ni-ni; *et-neque (nec)* u jednu ruku — a u drugu ne; *neque — et* ne samo — već (nego) i; *cum-tum* kao što-tako osobito, ne samo-nego i; *nōn modo (sōlum,* rjeđe *tantum) — sed (verum) etiam* ne samo-nego (već) i; *nōn modo (nōn sōlum) nōn — sed etiam* ne samo ne — već i (nego pače); *ne . . . quidem — nōn modo* ni — a kamo li.

Plena exemplorum est res publica Romana cum saepe tum maxime bello Punico secundo. Apollinis oracula numquam ne mediocri quidem cuiquam, nōn modo prūdentī probāta sunt. Patēbat via et certa nec longa.

2. *Coniunctiōnēs disiunctīvae* (rastavni):

a) prosti: *aut, vel, -ve, sīve (seu)* ili.

Bilješka. *Aut* stoji među protivnostima, koje se isključuju: *vincere aut morī; vel* među riječima, koje se ne isključuju: *oppidum vel urbs,* često se ispravlja pređašnji pojam: *homo minimē malus vel potius* (ili što više, ili bolje da kažem) *optimus;* često znači: da i, pače i, makar i: *vel famem et sitim perferō; ve* pokazuje razliku, do koje nije stalo, a stoji za riječju: *ter quaterve* tri do četiri puta: *sīve* ispravlja pređašnji pojam: *discessus sīve potius fuga.*

b) dvostruki: *aut-aut, vel-vel, sīve-sīve (seu-seu)* ili-ili, bilo-bilo.

Bilješka. *Neque aut-aut* i ni-ni; *nē aut-aut* da ni-ni.

3. *Coniunctiōnēs adversātīvae* (suprotni): *sed, vērum, autem, verō, at, atquī, tamen (attamen).*

Bilješka. *Sed* (rjeđe *vērum*) no, ali, iza negacije: nego, već; *autem, verō* a, pak stoje iza prve riječi; *at,* ali, naprotiv pokazuje jaku protivnost; *atqui* ali, ali ipak kazuje prigovor pređašnjoj tvrdnji; *tamen* ipak, opet stoji poslije koncesivnih rečenica. *Sed, vērum, at, atquī* stoje na prvom mjestu.

4. *Coniunctiōnēs causālēs* (uzročni): *nam (namque), enim, etenim* jer, bo, naime.

Bilješka. *Enim* stoji na 2. mjestu, ostali na prvom; ispred relativa stoji ponajviše *nam,* a iza negacije *enim: neque enim, nōn enim.*

5. *Coniunctiōnēs conclūsīvae* (zaključni): *itaque* stoga, *igitur, ergo* dakle, *proinde* zato, stoga.

Bilješka. *Itaque* i *proinde* stoje na prvom mjestu, *igitur* obično na drugom, *ergo* obično na prvom mjestu. *Proinde* stoji na početku zahtjevnih rečenica: *proinde aut exeant aut quiēscant!*

II. Podložne rečenice.

Prema tome, koji dio glavne rečenice zastupa podložna rečenica, razlikujemo: subjektne, objektne, i adverbijalne podložne rečenice. § 231.

Adverbijalne rečenice označuju mjesto, vrijeme, poređenje, posljedicu, uzrok, namjeru, pogodbu, dopuštanje. Prema tome razlikujemo lokalne, temporalne, komparativne, konsekutivne, kauzalne, finalne, kondicionalne i koncesivne rečenice.

Bilješka. Podložne rečenice postale su od usporednih, t. j. bile su isprva samostalne rečenice.

Po sadržaju dijele se podložne rečenice kao i glavne na: a) izjavne; b) zahtjevne; c) upitne.

Atributne rečenice vežu se za glavne relat. zamjenicama i relat. prilozima, upitne upitnim zamjenicama i upitnim riječcama, a ostale podložne rečenice vežu se podrednim veznicima: *ut, ne, quod, quia, quoniam, cum, dum, donec, quoad, ubi, simulac, quō, quominus, quīn, sī, nisi, postquam, antequam, priusquam, quamquam, quamvīs, tamquam, quāsi.*

Vremena u podložnim rečenicama.

1. Vremena u indikativnim podložnim rečenicama.

Obično se upotrebljavaju relativno i to: § 232.

a) biva li radnja podložne rečenice u isto vrijeme s radnjom glavne rečenice, stoji u obadvjema isto vrijeme. *Fēcistī, quae debuistī. Discēs, quam diū volēs.*

b) biva li radnja podložne rečenice prije radnje glav. rečenice, stoji u podložnoj rečenici vrijeme svršene radnje, i to:

u glav. rečenici prezent, u podložnoj perfekt
" " " preterit, " " pluskvamperfekt
" " " futur I., " " futur II.

Legiōnēs sex, quae prīmae vēnerant, castra mūnīre coepērunt. Imperium Rōmae habēbit, quī prīmus ōsculum matrī tulerit.

Bilješka. Budućnost izriče i imperativ, adhort. konjunktiv, gerundiv s *est, oportet, opus est, debēre. Quidquid acciderit, fortiter ferāmus.*

§ 233. Ali uz neke vremenske veznike upotrebljava se u latinskom jeziku koje drugo vrijeme (apsolutno) nego u hrvatskom:

1. uz *antequam* i *priusquam* stoji u lat. jeziku prezent, u hrvatskom futur ili prezent svršenih glagola: *Antequam dē ceterīs rēbus respondeō* (prije negoli ću odgovoriti, nego odgovorim), *dē mē pauca dīcam* (v. § 253. 1.).

2. uz *dum* dok stoji u lat. jeziku historijski prezent (v. §. 252. 1.), a u hrvatskom imperfekt, kad glavna radnja pada u vrijeme sporedne trajne radnje. *Dum haec in colloquiō geruntur* (dok se to događaše, događalo), *Caesarī nuntiātum est equitēs Ariovistī accēdere.* Ako je u obadvjema rečenicama isti subjekt, *dum* s hist. prezentom prevodi se trajnim glag. prilogom: *Alexander dum inter prīmōrēs pūgnat* (boreći se), *sagittā ictus est.*

3. uz *postquam* pošto, *ut, ubi, ut prīmum, ubi prīmum, cum prīmum, simulac, simulatque* kako, čim stoji perfekt, kad se govori o radnji, koja se jedamput zbila, a u hrvatskom hist. prezent, aorist, rjeđe perfekt. *Pompēius ut equitātum suum pulsum vīdit, aciē excēssit.*

2. Vremena u konjunktivnim podložnim rečenicama. *(Cōnsecūtiō temporum).*

§ 234. U iznutra zavisnim rečenicama udešava se vrijeme prema vremenu glavne rečenice (v. § 235. bilj. 3.). To udešavanje zove se *cōnsecūtiō temporum.*

Iznutra zavisne rečenice zovu se one podložne rečenice, kojima onaj, koji govori, ne izriče svoju misao, nego misao subjekta glavne rečenice. Sve iznutra zavisne rečenice stoje u konjunktivu (v. § 236. 1.).

Amo brojimo: a) sve podložne rečenice zahtjevne i namjerne; b) podložne upitne rečenice; c) svaku podložnu rečenicu, koju izričemo kao misao subjekta glavne rečenice (dakle i sve podložne rečenice u *ōrātiō obliqua).*

Za konsekuciju temporum vrijedi ovo pravilo: § 235.

1. Kad je u glav. rečenici[1]) koje glavno vrijeme (v. § 228.), stoji u podložnoj rečenici:

a) konjunktiv prez., kad se radnja njezina zbiva u isto vrijeme s radnjom glav. rečenice;

b) konjunktiv perf., kad se radnja njezina zbila prije radnje glav. rečenice;

c) konjunktiv prez. perifrast. konjugacije akt. *(-ūrus sim),* kad se radnja njezina ima zbiti u budućnosti.

2. Kad je u glavnoj rečenici[1]) koje sporedno vrijeme (vidi § 228.), stoji u podložnoj rečenici:

a) konjunktiv imperf., kad se radnja njezina zbiva u isto vrijeme s radnjom glavne rečenice;

b) konjunktiv plqperf., kada se radnja njezina zbila prije radnje glave rečenice;

c) konjunktiv imperf. perifrast. konjugacije akt. *(-ūrus essem),* kad se radnja njezina ima zbiti u budućnosti.

Bilješka. U namjernim i zahtjevnim rečenicama i u rečenicama, poslije glagola *timendī* radnja se zapravo zbiva poslije radnje glavne rečenice ali u lat. se jeziku uzima, da se obadvije radnje zbivaju u isto vrijeme. Zato u njima može stajati samo konjunktiv prez. (1) ili imperfekta (2).

U glavnoj rečenici	U podložnoj rečenici konjunktiv:		
	a) za isto vrijeme	b) za prije	c) za budućnost
1. glavno vrijeme	prezenta	perfekta	prezenta perifrast. konjugacije akt. *-ūrus sim*
2. sporedno vrijeme	imperfekta	pluskvamperfekta	imperfekta perifrast. konjugacije akt. *-ūrus essem*

[1]) Kao glavna rečenica ne uzima se ovdje samo prava glav. rečenica, nego i svaka podložna, od koje je opet zavisna koja druga rečenica.

1. a) *Dō, ut dēs. Tū dēlīberā, utrum mālīs. Taurīs nātūrā datum est* (= imaju), *ut prō vitulīs contendant. Quaerēs fortasse, cūr ego nōn absim. Mōrātī melius erimus, cum didicerimus, quae nātūra dēsīderet.* b) *Quaerō ex vōbis, quid fēceritis. Dic, ubi fueris. Oblītus es (= nescīs), quid initiō dīxerim. Quod nihil dē eā rē scrīpserim, facile ignōscēs. Mox cōgnōverō, quantum in mē tuum ōdium fēcerit.* c) *Dic, quid factūrus sīs.*

2. a) *Quaerere solēbat Sōcratēs, quid bonum malumve esset. Māiōrēs nostrī ab aratrō abdūxērunt Cincinnātum, ut dictātor esset. Pavor ceperat mīlitēs, nē mortiferum esset Scipiōnis vulnus.* b) *Valerius laudābat fortūnam Brutī, quod prō rē pūblicā dimicāns mortem occubuisset. Cato ut probrum M. Nōbiliōrī obiēcit, quod is in prōvinciam poētās dūxisset. Mīrātus erās, quod tibi hunc hominem commendāssem.* c) *Mihi īgnōtum erat, quid futūrum esset.*

Bilješka. 1. Hist. prezent vrijedi ponajviše za sporedno vrijeme, naročito, ako je podložna rečenica pred glavnom; rjeđe se po obliku smatra kao glavno vrijeme. *Haeduī cum sē suaque dēfendere nōn possent, legātōs ad Caesarem mittunt. Ubiī petunt atque ōrant, ut sibi Caesar parcat.* I historijski infinitiv vrijedi ponajviše za sporedno vrijeme.

2. Ako podložna rečenica zavisi od infinitnog glagola (v. § 188.), onda se vrijeme njezino udešava po vremenu finitnog glagola glavne rečenice, ali infinitiv perf. i particip perf. vrijede za sporedna vremena. *Erat iniquum postulāre, ut Caesar exercitum dimitteret. Aristīdes cum animadvertisset quendam scrībentem, ut patriā pellerētur, quaesīsse ab eō dīcitur, quāre id faceret. Athēniensēs mīsērunt Delphōs consultum, quidnam facerent. Mīlitēs interrogātī, cūr īnvītī imperiīs obsequerentur, dūrōs labōrēs et māgna itinera queruntur.*

3. Ako konjunktivna rečenica zavisi od druge konjunktivne podložne rečenice, udešava joj se vrijeme po vremenu te rečenice. *Nesciō, quidnam causae sit, cūr nūllās ad mē litterās dēs (dederis, datūrus sīs). Nesciō, quidnam causae fuerit, cūr nūllās ad mē litterās darēs (dedissēs, datūrus essēs). Nesciēbam, quidnam causae esset (fuisset), cūr nūllās ad mē litterās darēs (dedisses, datūrus essēs).*

4. Kako lat. jezik nema konjunktiva futura, to ga naknađava ili konjunktivom drugih vremena ili opisivanjem i to:

I. Ako je konjunktivna podložna rečenica u svezi s rečenicom, u kojoj je već izražen pojam budućnosti, onda stoji u njoj po konsekuciji temporum:

a) mjesto konjunktiva futura I. konjunktiv prezenta ili imperfekta.

a) mjesto konjunktiva futura II. konjunktiv perfekta ili pluskvamperfekta

a) Nezavisno: *Sī obsidēs Helvetiī dabunt, Caesar pācem cum eīs faciet.*

Pollicētur Caesar, sī obsidēs Helvetiī dent, sēsē pācem cum eīs factūrum esse.

Pollicitus est Caesar, sī obsidēs Helvetiī darent, sēsē pācem cum eīs factūrum esse.

b) Nezavisno: *Sī obsidēs Helvetiī dederint, Caesar cum eīs pācem faciet.*

Pollicētur Caesar, sī obsidēs Helvetiī dederint, sēsē cum eīs pācem factūrum esse.

Pollicitus est Caesar, sī obsidēs Helvetiī dedissent, sēsē cum eīs pācem factūrum esse.

II. Ako je konjunktivna podložna rečenica u svezi s rečenicom, u kojoj nije ničim izražen pojam budućnosti, onda se: a) konjunktiv futura akt. opisuje konjunktivom prez. ili imperf. perifrastične konjugacije, ako glagol ima particip perf.; b) u svim drugim slučajevima naknađava se kao pod I., samo se obično dodaju riječi: *iam, mox, brevī, posteā, potest,* da se izrazi pojam budućnosti.

a) *Nōn dubitō (dubitāvī), quīn hanc rem confectūrus sīs (essēs). Nesciō (nesciēbam), quō diē ad nōs ventūrus sīs (essēs),*

b) *Nōn dubitō (dubitāvī), quīn tē mox hūius factī pudeat (pudēret). Nōn dubitō (dubitāvī), quīn haec rēs brevī conficiātur (conficerētur).*

5. Rečenice, koje već same po sebi stoje u konjunktivu imperf. ili pluskvamperf., kao dubitativna pitanja za prošlost, irealne pogodbene rečenice, ne udešavaju se po konsekuciji *temporum*, nego im vrijeme ostaje nepromijenjeno. *Quaerō ex tē, cūr amīcum nōn dēfenderem* (samostalno: *cūr nōn dēfenderem?) Nōn dubitō, quīn, sī hōc dīcerēs, errārēs.*

6. Apsolutno se upotrebljavaju vremena konjunktiva:

a) uvijek u konsekutivnim rečenicama (s *ut, quī, quīn). Ita vīxī, ut nōn frūstrā mē nātum esse exīstimem* (samostalno: *exīstimō). Perfidiā tuā perfēcistī, ut nēmō tibi in posterum sit habitūrus fīdem* (samostalno: *fīdem habēbit). Alexander cum nūllō hoste congressus est, quem nōn vīcerit* (samostalno: *omnēs hostēs vīcit).*

Ali poslije perfekata: *accidit, contigit, factum est* stoji svagda konjunktiv imperfekta. *Accidit cāsū, ut legātī Prussiae Rōmae apud L. Quinctium cenārent.*

b) kadšto i u drugim podložnim rečenicama, kao u upitnim, uzročnim, dopusnim, osobito ako je podložna pred glavnom. *Quantum in bellō fortūna possit, cōgnōscī potuit. Tū hūmānissimē fēcistī, quī mē certiōrem fēceris (cum mē certiōrem fēceris).*

Stoji dakle do shvaćanja piščeva, hoće li upotrijebiti vrijeme apsolutno ili relativno. Što je u sadašnjosti ili što se izriče s gledišta sadašnjosti, to meće u konjunktiv glavnih vremena, a što pomišlja u svezi sa svršenom radnjom, to meće u konjunktiv sporednih vremena. Na pr. apsolutno *Rēmī*

legātōs mīserunt, quī dīcerent omnēs Belgās in armīs esse Germānōsque, quī cis Rhēnum incolant, sēsē cum iīs coniunxisse; relativno: *reperiēbat Belgās ibi consēdisse Gallōsque, quī ea loca incolerent, expulisse.*

U umetnutim i uvodnim rečenicama, koje nemaju s glavnim nikakve sveze, stoji vrijeme uvijek apsolutno. *Et nē īgnōrēs, quae rēs agātur, dē nātūrā agēbāmus deōrum. Hīs ego diēbus, nē forte tibi videar līber fuisse, dīrūpī mē paene in iūdiciīs amīcōrum.*

§ 236. **Načini u podložnim rečenicama.**

1. Konjunktiv u podložnim rečenicama ili se upotrebljava kao i u glavnim rečenicama ili je iznutra zavisan (v. § 234.). Iznutra zavisne rečenice, budući da se izriču kao misao subjekta glavne rečenice, stoje u konjunktivu *(coni. subiectīvus)* i imaju refleksivnu zamjenicu *suī, sibi, sē* i *suus*, ako se zamjenica 3. lica proteže na subjekt glavne rečenice. *Decima legiō Caesarī grātiās ēgit, quod dē eā optimum iūdicium fēcerat;* (podložnom rečenicom pisac izriče svoje mišljenje, zato *eā* i *fēcerat;* objektivno prikazivanje: izvana zavisna izjavna rečenica). *Decima legiō Caesarī grātiās ēgit, quod dē sē optimum iūdicium fēcisset* (pisac kazuje misao desete legije, subjekta glavne rečenice, zato *sē* i *fēcisset;* subjektivno prikazivanje: iznutra zavisna rečenica). U podložnoj se dakle rečenici može izricati sud kao iznutra zavisan ili kao činjenica, koju pisac pripovijeda. U prvom slučaju stoji u njoj konjunktiv, u drugom indikativ.

2. Ako je podložna rečenica zavisna od infinitiva, stoji svagda u konjunktivu. *Sōcratēs dīcere solēbat omnēs in eō, quod scīrent, satis esse eloquentēs.* Tako stoje u konjunktivu sve podložne rečenice neupravna govora, u kojemu je glavna rečenica u *acc. c. inf.*

Bilješka. Indikativ stoji u takvoj rečenici samo onda, ako nije iznutra zavisna, nego je dodatak piščev. *Caesarī explorātōrēs missī referunt apud Suēbōs esse silvam . . ., quae appellātur Bacēnis* (dodatak pisca Cezara).

3. Ako je podložna rečenica zavisna od konjunktivne podložne rečenice, stoji često u konjunktivu, pa i onda, kad se ne razbira iznutrašnja zavisnost (izjednačenje načina). *Tanta hūius bellī ad barbarōs opiniō perlāta est, ut ab iīs nātiōnibus, quae trāns Rhēnum incolerent, mitterentur legātī.*

Vrste podložnih rečenica.

Napose govorit će se o: 1. podložnim upitnim, 2. komparativnim, 3. finalnim, 4. konsekutivnim, 5. kauzalnim, 6. temporalnim, 7. kondicionalnim, 8. koncesivnim, 9. relativnim rečenicama. § 237.

I. Podložne upitne rečenice. § 238.

Podložne upitne rečenice[1]) zavise ili od glagola, što znače pitati, reći, znati, ili od sličnih izraza, i stoje u konjunktivu.

I. Proste podložne upitne rečenice započinju se kao i nezavisne: a) upitnim zamjenicama i prilozima (v. § 224.); b) riječcama: *ne, num* bez razlike u značenju i *nonne.*

a) *Dīc mihi, ubi fueris, quid ēgeris, quid cōnsiliī ceperis?* b) *Nesciō, sitnē frāter intus. Dubitō, num idem tibi suadēre, quod mihi, debeam. Quaerō ex tē, canis nonne similis sit lupō?*

Bilješka. 1. Podložna pitanja razlikuju se od relat. rečenica tim, što se obično protežu samo na glagol glavne rečenice te se mogu pretvoriti u nezavisna, dok se relat. rečenice protežu na koje ime ili pokaznu zamjenicu, koja u glavnoj rečenici ili izrijekom stoji ili se može u misli dodati. *Dīc, quid sentiās?* Kaži, što misliš? t. j. kakvo mnijenje imaš, kako misliš. *Dīc quod sentis.* Kaži (ono), što misliš, t. j. svoje mnijenje.

2. Izrazi *nesciō quis, quid* opisuju pojam netko, nešto *(aliquis, aliquid)*, pa su zato bez utjecaja na način i uz njih stoji indikativ. *Nesciō quis ex mē quaesīcit.* Tako i *nesciō quī* ne znam kakav = nekakav; *nesciō unde* ne znam otkuda = odnekuda; *nesciō quō modō (pactō)* ne znam kako ≐ nekako; *mīrum quantum (quam)* za čudo koliko; *minium quantum* najviše.

3. Poslije glagola: čekati, kušati *(exspectāre, conārī, experīrī, temptāre)* stoji često *sī* (ako, da li) s konjunktivom. *Palūdem sī nostrī transīrent, hostēs exspectābant* (ako bi prešli, da li će prijeći). *Nocte sī perrumpere possent, conātī sunt* (ne bi li mogli provaliti). Kadšto treba takov glagol u mislima dodati. *Caesar exercitum in aciem prōdūxit, sī Pompēius proeliō dēcertāre vellet.*

4. *An* (ne li, da li ne) stoji u prostoj podložnoj upitnoj rečenici poslije izrazâ: *haud sciō, nesciō, dubitō, dubium est, incertum est. — Haud sciō an* = mislim, može biti, valjada, jamačno. *Nesciō an hōc vērum sit.* Ne znam, nije li ovo istina = mislim, da je ovo istina = ovo je može biti (jamačno, valjada) istina. — Kadšto stoji *nesciō (haud sciō) an* u značenju valjada, jamačno bez glagola. *Tantī tibi honōrēs habitī sunt, quantī haud sciō an*

[1]) Podložne upitne rečenice postale su od nezavisnih, na pr. *quid agis? Dīc!* Što radiš? Reci! Odatle: *dīc, quid agās?*

nēminī tolike su ti se časti iskazale, kolike valjada nikomu. Odatle se ujedno vidi, da poslije *nesciō, haud sciō an* stoje negativne riječi *(nēmō, nōn, nūllus).*

Forsitan (fors sit an možda) s pontencijalnim konjunktivom: *forsitan quispiam dīxerit; forsitan quaerātis; fortasse* obično s indikativom.

II. Dvostruko (rastavno) podložno pitanje započinje se jednako kao i nezavisno (v. § 225.), samo ili ne obično znači *necnē. Tria sunt autem, maneamnē Arpīnī an propius accēdam an veniam Rōmam. Dubitātum est in senātū, admitterentur in urbem legātī Poenōrum necne.*

2. Komparativne rečenice.

§ 239. a) Relativne komparativne rečenice.

Relativne komparativne rečenice stoje u indikativu, a započinju se:

1. korelativnim pridjevima i prilozima: *(tantus)-quantus, (tālis)-quālis, (tot)-quot, (tam)-quam, (totiēns)-quotiēns, quō-(eō)* što-to. *Quālis rēx, tālis grex. Quot capita, tot sententiae. Quō brevior lex est, eō facilius tenētur.*

2. veznikom *quam* poslije komparativa i riječi komparativnoga značenja *(mālō, praestat* i t. d.). *Melius est honestē morī, quam turpiter vīvere. Iniūriam accipere quam facere praestat.*

3. s *āc, atque* (kao, nego) poslije izrazâ, koji znače jednakost, različnost, sličnost, nesličnost, kao: *īdem, alius, pār, contrārius, similis, dissimilis; pāriter, aliter, similiter, aequē, perinde, proinde, secus, contrā. Aliud dīcis āc sentīs. Virtūs eadem est in homine atque in deō.*

Poslije *quid aliud?* i *nihil aliud* stoji *nisi. Quid aliud est pietās, nisi grāta ergā parentēs voluntās?* Poslije *nōn aliter* stoji *āc* ili *quam*, a poslije *īdem* stoji *āc* ili *quī*.

4. veznicima: *ut, sicut, quemadmodum* (kako, kao što) i pokaznim prilozima: *ita, sīc, item* (tako). *Ut sēmentem fēceris, ita metēs.*

Bilješka. *Ut-sīc (ita)* imaju često adverzativno značenje: doduše-ali. *Ut nihil bonī est in morte, sīc certe nihil malī.* — *Ut* (bez *sīc, ita)* znači: a) na primjer: *Multī glōriōsē mortuī sunt, ut Leonidās, aliī;* b) kao: *Possum fallī ut homō.*

b) Pogodbene komparativne rečenice. § 240.

Pogodbene komparativne rečenice stoje u konjunktivu, jer porede nešto pomišljeno, nezbiljsko s nečim zbiljskim, a započinju se s *quasi, tamquam, tamquam sī, ut sī, velut sī, proinde āc sī* kao da. Vremena se udešavaju po konsekuciji temporum. *Sēquanī absentis Ariovistī crūdēlitātem, velut sī coram adesset, horrēbant. Quid ego tēstibus ūtor, quasi rēs dubia aut obscūra sit.*

Bilješka. 1. *Quasi, quasi vero, proinde quasi* (baš kao da) često izriču ironiju.

2. Kadšto stoji uz *quasi, āc sī* modus irrealis, kad se rečenica može shvatiti kao pokraćena pogodbena rečenica. *Proinde habēbō, āc sī scrīpsissēs (= āc habērem, sī scrīpsissēs).*

3. Finalne rečenice.

Namjerne rečenice stoje uvijek u kojunktivu prez. ili imperf. § 241.
prema konsekuciji *temporum,* i započinju se s *ut* da, neka i s *nē* da ne, neka ne, a ako se nastavljaju, s *nēve* (i da ne).

Pamti: da nitko *nē quis,* da ništa *nē quid,* da nijedan *nē ūllus,* da nigda *nē umquam,* da ni-ni *nē aut-aut.*

Bilješka. Mjesto *nē* stoji i jače *ut nē,* a *ut nōn,* kad negacija pripada pojedinoj riječi.

Kod namjernih rečenica valja razlikovati:

1. prave namjerne rečenice. U glavnoj rečenici stoje (ili se mogu u misli dodati): *ideō, idcircō, propterea* zato, *eō consiliō, eā mente* s tom namjerom, *eā condiciōne* s tom pogodbom. *Bella suscipiuntur, ut sine iniūriā in pāce vivāmus. Sulla malō poētae praemium obtulit, sed eā condiciōne, nē quid posteā scrīberet.*

Mjesto *ut eō* stoji ispred komparativa *quō* da što. *Lēgem brevem esse oportet, quō facilius ab imperītīs teneātur.*

Bilješka. *Ut nōn dīcam (= ut omittam)* da ne spominjem; *nē dīcam* (da se ublaži jači izraz) da ne reknem; *nedum* s konjunktivom: a nekmo li da. *Omnēs tibi favent, ut dē meā ergā tē fidē nihil dīcam. Crūdēlem Castōrem, nē dīcam scelerātum! Optimīs temporibus clārissimī virī vim tribūniciam sustinēre nōn poterant: nedum hīs temporibus sine iūdiciōrum remediīs salvī esse possīmus.*

2. objektne ili zahtjevne rečenice, koje izriču želju, zahtjev, da što bude. Stoje uz glagole:

molim *ōrō, rogō, petō, precor, obsecrō*
zahtijevam *postulō, flagitō*
opominjem *hortor, adhortor, cohortor, moneō, admoneō*
svjetujem *suādeō, persuādeō, auctor sum*
zapovijedam *mandō, ēdīcō, imperō, praecipiō, praescrībō*
silim, potičem *impellō, incitō, moveō, permoveō, addūcō*
dopuštam *concēdō, permittō*
odlučujem *statuō, cōnstituō, dēcernō, placet*
želim *optō, cupiō*
brinem se *cūrō, cōnsulō, prōspiciō, prōvideō*
trudim se *contendō, labōrō, operam dō*
činim, izrađujem *faciō, efficiō, perficiō*
postižem *assequor, cōnsequor, impetrō*
pazim, gledam *videre*
radim o tom, idem za tim *id agō, id spectō.*

Ōrandum est, ut sit mens sāna in corpore sānō. Caninius noster mē tuīs verbīs admonuit, ut scrīberem. Dēcrēvit senātus, ut consul videret, nē quid rēs pūblica detrimentī caperet. Cūrā, ut valeās. Omne animal id agit, ut sē conservet.

Tako i uz izraze s *est*, koji su po značenju srodni s gornjim glagolima, kao: *cōnsilium, lēx, ēdictum, mūnus, cūra est. Apud Rōmānōs lēx erat, nē quis mortuus intra urbem sepelīrētur nēve ūrerētur.*

Bilješka. 1. Neki od spomenutih glagola imaju uza se i *acc. c. inf.*, kao i glagoli *dīcendī et sentiendī*, koji opet mogu uza se imati *ut fināle*. Kao pravilo neka vrijedi:

U podložnim izjavnim rečenicama, koje kazuju, da nešto **jest, bijaše** ili **će biti**, stoji *acc. c. inf.*

U podložnim zahtjevnim rečenicama, koje kazuju, **da** što **bude, neka bi bilo,** stoji *ut* i konjunktiv. Na pr.

ut (nē)		*acc. c. inf.*	
persuādeō nagovaram	(da što bude)	uvjeravam	(da nešto jest)
moneō opominjem	(„ „ „)	napominjem	(„ „ „)
concēdō dopuštam	(„ „ „)	priznajem	(„ „ „)
statuō, cōnstituō, *cēnseō, dēcernō* odlučujem	(„ „ „)	tvrdim	(„ „ „)
auctor sum svjetujem	(„ „ „)	svjedok sam	(„ „ „)
contendō trudim se	(„ „ „)	tvrdim, dokazujem	(„ „ „)

Tako i *scrībō, dīcō, respondeō ut:* pišem, govorim, odgovaram, da što bude, neka bude.

Uopće stoji *ut (nē)* uz sve glagole *dīcendī* i *sentiendī*, ako podložna rečenica izriče zapovijed, želju, zabranu (u hrv. neka, neka ne, da, da ne).

Vercingetorix Gallīs persuāsit, ut arma contrā Rōmānōs caperent (neka pograbe).

Vercingetorix Gallīs persuāsit Rōmānōs vincī posse (uvjeri, da mogu . . .).

2. *Concēdō* i *permittō* imaju obično *ut*, ali uz dativ lica infinitiv: *concēdō tibi abīre.* — *Sinō* i *patior* v. § 196. e. — Uz *cogō* stoji često infinitiv. *Pōscō* zahtijevam, tražim i *nancīscor* postižem nemaju *ut*.

3. *Imperō* stoji s *acc. c. inf.*, ako je infinitiv pasivan: *Imperō mittī legātōs.* — *Iubeō* v. § 196. e., ali ako znači zaključiti (da što bude), stoji s *ut: Lēge populus Rōmānus iusserat, ut Sullae voluntās esset prō lēge.* — *Cūrō* stoji i s akuzativom gerundiva, v. § 202.

4. Objektne zahtjevne rečenice bile su isprva samostalne optativne rečenice bez veznika. Oblici *velim, vellem, fac, cavē* i glagoli, što znače: moliti, opominjati, zapovijedati imaju često još i kasnije uza se konjunktiv bez *ut: Nolō mihi irāscāre. Moneo tē, desinās furere. Caesar mīlitēs certiōrēs facit, paulisper intermitterent proelium. Prīmō vēre, ēdīcō, adsītis.*

Objektne zahtjevne rečenice stoje još: **§ 242.**

1. uz glagole i izraze, što znače: bojim se: *metuō, timeō, vereor, metus est, periculum est, in timōre sum.* Započinju se: a) s *ut* ili *nē nōn*, kad se subjekt boji, da nešto ne će biti, a želi, da bude; b) s *nē*, kad se subjekt boji, da će što biti, a želi, da ne bude.

Timeō, ut (nē nōn) pater veniat bojim se, da otac ne će doći.

Timeō, nē pater veniat bojim se, da će otac doći, da ne dođe otac.

Vrijeme im se udešava po konsekuciji temporum; ne smije se dakle glagol podložne rečenice metnuti u futur, kako to biva u hrvatskom (v. § 235. 2. bilj.). *Metuēbam, nē frūstrā labōrem susciperēs.*

Bilješka. 1. I te su rečenice bile isprva samostalne: *nē pater veniat! timeō*: da ne bi otac došao! ali se bojim.

2. *Vereor* (rjeđe *timeō*) ustručavam se, oklijevam stoji s infinitivom. *Vereor tē laudāre praesentem.*

2. uz glagole, što znače:

priječim, smetam *impediō, dēterreō*
protivim se, ne dam *obstō, obsistō, resistō, recūsō.*

*

Veznici su *nē* i *quōminus (= ut eō minus)* da ne.

Plūra nē scrībam, dolōre impedior. Epaminondās nōn recūsāvit, quōminus lēgis poenam subīret. Quid obstat, quōminus deus sit beātus.

Bilješka. 1. *Per mē stat (fit), quōminus* kriv sam, što (te) ne . . .

2. Kad su ti glagoli negativni, stoji i *quīn* (v. § 244. 3.).

3. Uz *prohibēre* ne dati stoji obično inf. ili acc. c. inf. *Barbarī nostrōs nāvibus ēgredī prohibēbant.*

4. Konsekutivne rečenice.

§ 243. Posljedične rečenice izriču posljedicu kakve radnje, a počinju se s *ut*, da, te, *ut nōn* da ne, te ne i stoje u konjunktivu. Posljedične rečenice ne udešavaju se po konsekuciji temporum, v. § 235. bilj. 6.

Posljedične rečenice stoje:

1. poslije *hīc, is, ille, tantus, tālis, tam, tantopere, ita, adeō* i drugih izraza, koji znače tako. *Habet hōc virtūs, ut etiam in hoste delectet. Illud meā interest, ut tē videam. Tantum opēs Albae Longae crēverant, ut movēre arma Etruscī ausī nōn sint. Nēmō adeō ferus est, ut nōn mītescere possit.*

Bilješka. Često treba u glav. rečenici u misli dodati izraz: tako. *Arboribus consita Itālia est, ut tōta pomārium videātur.*

2. poslije komparativa s *quam*. *Aristīdēs iustior erat, quam ut invidiam vulgī posset effugere.*

3. poslije bezličnih izraza, koji znače: biva, događa se, preostaje i sličnih, kao:

fierī potest moguće je	*fierī nōn potest* nije moguće
accidit, evenit, contingit događa se	*est, fit* biva
reliquum est, restat, superest preostaje	*sequitur* slijedi
mōs, cōnsuētūdō est običaj je	*in eō est* dotle je došlo, upravo, baš hoću da.

Fierī potest, ut fallar. Quandō fuit, ut, quod licet, nōn licēret? In eō est, ut proficīscāmur.

Bilješka. 1. Posljedične rečenice uz ove bezlične izraze jesu subjektivne rečenice i udešavaju se po konsekuciji temporum.

2. Poslije bezličnoga *tantum abest* obično stoje dvije rečenice s *ut*. *Tantum abest, ut tē laudem, ut tē vituperem* ne samo da te ne hvalim, nego te baš kudim.

3. *Accēdit ut = praetereā fit ut; accēdit quod* k tomu još to, što.

4. *O accidit quod* v. § 247. b.

Rečenice s *quīn*. § 244.

Quīn je postalo od *quī ne* i znači isprva: kako ne? zašto ne? U tom značenju upotrebljava se još u pitanjima: *quīn aggredimur?* zašto ne navalimo? ili s dubitativnim konjunktivom: *quīn aggrediāmur?* Tako i u svezi s drugom rečenicom: *retinērī nōn possumus: quīn aggrediāmur?* ne možemo se uzdržati: zašto ne bismo navalili?, a onda kao podložna rečenica: *retinērī nōn possumus, quīn aggrediāmur* ne možemo se uzdržati, da ne navalimo.

Veznik *quīn* veže se svagda s konjunktivom i stoji samo poslije negativnih rečenica ili rečenica s negativnim smislom i to:

1. u konsekutivnom značenju mjesto nominativa *quī nōn* ili mjesto *ūt nōn* (hrv. koji ne bi, da ne bi). *Nihil est tam difficile, quīn (= quod nōn) quaerendō investigārī possit. Quis est (= nēmō est), quīn (= quī nōn) cernat, quanta vīs sit in sēnsibus.* Ali: *Nūlla gēns tam fēra est, cūius* (ne: *quīn*, jer nije nominativ), *mentem nōn imbuerit deōrum ōpiniō. Timoleontem mater nōn aspexit, quīn (= ut nōn) eum frātricīdam compellāret.*

2. Poslije negativnih izraza, koji znače: uzdržati se, sumnjati, propuštati, gotovo, malo ne (hrv. da, da ne).

nōn dubitō, nōn est dubium quīn, ne sumnjam, nema sumje, da

quis dubitat, quīn tko sumnja da

aegre, vix abstineō / *vix mē contineō* } *quīn* jedva se mogu uzdržati, da ne

retinērī nōn possum, quīn ne mogu se uzdržati da ne

nihil praetermittō, quīn ništa ne propuštam, da

nōn (haud) multum abest, quīn ne treba mnogo, te bi bio = gotovo je, malo nije

nihil abest, quīn ništa ne treba, te bi bio = gotovo sam.

Napose pamti:

fierī nōn potest, quīn laudem nije moguće, a da ne = moram hvaliti

fierī nōn potest, ut laudem nije moguće, da . . = ne mogu hvaliti

facere nōn possum, quīn scrībam nije moguće, a da ne = moram pisati.

facere nōn possum, ut scrībam nije moguće, da . . = ne mogu pisati.

Quis dubitat, quīn in virtūte dīvitiae sint? Germānī retinērī nōn poterant, quīn in hostēs tēla conicerent. Nōn multum afuit, quīn interficerer.

Bilješka. *Dubitō* ne znam izvjesno stoji s podložnim pitanjem; *dubitō* ustručavam se, ustežem se, oklijevam s infinitivom. *Dubitō, quid fēceris. Dubitō, an hōc vērum sit. Nōn dubitāvit, simulac cōnspēxit hostem, cōnfligere.*

3. poslije negativnih glagola, koji znače: smetati, protiviti se (v. § 242. 2.). *Germānī nōn recūsant, quīn, sī lacessantur, armīs contendant.*

5. Kauzalne rečenice.

§ 245. 1. *Cum (causāle)* kad, budući da stoji s konjunktivom; kadšto se pojačava s *praesertim* osobito. *Cum vīta sine amīcīs īnsidiārum et metūs plēna sit, ratiō ipsa monet amīcitiās comparāre. Caesar Haeduōs graviter accūsat, qaod ab iīs nōn sublevētur, prasertim cum eōrum precibus adductus bellum suscēperit.*

2. *Quia* jer, *quoniam, quandóquidem* kad već, budući da stoje s indikativom; s konjunktivom samo u iznutra zavisnim rečenicama. *Vōs, Quirītēs, quoniam iam nōx est, in tecta vestra discēdite.*

3. *Quod,* što, stoji s indikativom, jer navodi istinski uzrok.

Pred *quia, quod* stoji često *eō, ideō, idcircō, propterеā* zato, da se jasnije razabere kauzalna rečenica.

Omnium Gallōrum fortissimī sunt Belgae, propterеā quod ā cultū atque hūmānitāte prōvinciae longissimē absunt. Caesar oppidum Noviodunum oppūgnāre cōnātus est, quod vacuum ab dēfensōribus audiēbat.

Konjunktiv stoji iza *quod:* a) ako se navodi tuđe mišljenje; b) ako se s *est, nōn est quod* (kadšto *cūr* ili *quārē*) nema, nemam zašto, *habeō, nōn habeō quod* imam, nemam razloga, uzroka, da odbijam neki razlog; c) ako se s *nōn quō, nōn quod* ne zato što, ne kao da, *nōn quod (quō) nōn, nōn quīn* ne što ne, ne kao da ne navodi pomišljen razlog.

a) *Sōcratēs accūsātus est, quod iuventūtem corrumperet* (misao tužiteljeva, ne piščeva). b) *Nihil habeō, quod incūsem senectūtem. Nōn est, quod tē pudeat sapientī assentīrī.* c) *Māiōrēs nostrī in dominum dē servō quaerī nōluērunt, nōn quīn posset vērum invenīrī, sed quia vidēbātur indignum esse.*

Razlikuj: *nōn habeō, quod scrībam* nemam razloga, zašto bih pisao i *nōn habeō, quid scrībam* nemam, ne znam, što bih pisao, nemam što pisati.

Bilješka. Uz *quod* stoji konjunktiv glagolâ *sentiendī* i *dīcendī*, premda se njima ne navodi tuđa misao, nego glagolima, koji su od njih zavisni i stoje u acc. c. inf. *Dumnorix . . . petere contendit, ut in Galliā relinquerētur, quod religiōnibus impedīrī sēsē dīceret* (mj. *quod . . ., ut dīcēbat . . ., impedīrētur).*

Prijelaz od uzročnoga *quod* k faktičnomu vidi se kod glagola čuvstvovanja (v. § 196. d) i glagola, koji znače hvaliti, koriti *(laudō, reprehendō, vituperō, obiciō),* optuživati, osuđivati *(accūsō, arguō, damnō),* čestitati, zahvaljivati *(grātulor, grātiās agō, habeō).* § 246.

Uz glagole čuvstvovanja stoji *quod* s indikativom, kad se ističe uzrok čuvstovanja, a uz ostale spomenute glagole stoji redovno, ali ako je rečenica s *quod* iznutra zavisna, stoji u njoj konjunktiv (v. § 245. 3.). *Dolēbam, quod socium amīseram. Grātulor tibi, quod ex prōvinciā salvum tē ad nōs recēpistī. Laudat Panaetius Africānum, quod fuerit abstinēns* (mišljenje Panecijevo, ne piščevo).

Od uzročnoga *quod* treba razlikovati faktično *quod* s indikativom. Njim se navode prilike (fakta), kojima se tumači ono, što je rečeno u glav. rečenici. Faktično *quod* stoji: § 247.

a) poslije pokaznih zamjenica i priloga, kao: *hōc, illud, id, ex eō, inde. Hōc ūnō praestāmus ferīs, quod exprimere dīcendō sēnsa possumus. Regulum patriae amantissimum fuisse vel ex eō intellegitur, quod captīvōs retinendōs cēnsuit.*

b) poslije *faciō, fit, accidit, evenit,* kad su u svezi s prilozima: *bene, male, commode* i t. d. *Bene facis, quod miserōs adiuvās.*

c) kad se navodi čija izjava, da se onda na nju odgovori (hrv. što; što se toga tiče, što). Takva rečenica s *quod* stoji pred glavnom rečenicom. *Quod mē Agamemnonem aemulārī putās, falleris.*

Bilješka. Razlikuj konstrukcije:

Praeclārum illud est, ut vīctīs parcāmus da štedimo, neka bismo štedjeli.

Aequum est victōrem parcere vīctīs da (ako) pobjednik (uopće) štedi.

Aequum est, quod Caesar vīctīs pepercit što je poštedio.

U prvom je slučaju zahtjev, zato *ut;* u drugom općena misao, zato *acc. c. inf.;* u trećem zbiljski događaj, zato *quod.*

6. Temporalne rečenice.

§ 248. Temporalne rečenice stoje:

1. u indikativu, kad pokazuju samo vrijeme;

2. u konjunktivu, i to: a) ako su iznutra zavisne, b) kad pored vremena pokazuju i namjeru ili mogućnost, c) kad pored prošla vremena pokazuju i uzrok *(cum historicum).*

U konjunktivnim rečenicama vrijedi uvijek pravilo o konsekuciji *temporum,* a u indikativnim samo onda, kad se govori o radnji ponavljanoj u sadašnjosti ili u prošlosti ili kad je rečenica futurna (v. § 232. i 233.).

§ 249. Najobičniji je temporalni veznik *cum* s indikativom i s konjunktivom.

I. S indikativom stoji:

1. cum *temporāle,* kad, kad se podložnom rečenicom određuje jedino vrijeme radnje u glavnoj rečenici, u kojoj često stoji: *tum, tunc, eō tempore* i t. d. U takvoj temporalnoj rečenici

može biti indikativ svakoga vremena. *Cognōscēs, cum lēgeris. Hasdrubal tum forte, cum haec gerēbantur, apud Syphācem erat.*

Bilješka. Poslije izraza: *fuit tempus, cum* stoji ponajviše konjunktiv, kad se pored vremena pokazuje i kakvoća ili posljedica njegova. *Fuit tempus, cum rura colerent hominēs* (takvo doba). Ali: *fuit quondam tempus, cum in agrīs hominēs bēstiārum modō vagābantur (fuit tempus = olim).*

2. *cum iterātīvum,* kad pokazuje ponavljanje radnje: kadgod, kolikogod puta. Vrijeme se udešava relativno (v. § 232 i 248.). *Poētārum librōs, cum est ōtium, legere soleō. Cum ventum est in aciem, turpe est principī virtūte vincī. Cum equitātus noster sē in agrōs ēiēcerat, Cassivelaunus essedāriōs ex silvīs emittēbat.*

3. *cum inversum* (kad, kad eno, kadno) s prez. ili perf., kad podložna rečenica sadržava glavnu radnju, koja se nenadano zbila. U glav. rečenici stoji pluskvamperfekt ili imperfekt ponajviše s *iam* (već), *vīx, aegre* (jedva), *nōndum* još ne, *commodum* (upravo). *Iam vēr appetēbat, cum Hannibal ex hibernīs mōvit (= Hannibal . . mōvit, cum ver appetēbat). Vīx agmen novissimum extrā mūnitiōnēs prōcēsserat, cum Gallī committere proelium nōn dubitant.*

4. *cum explicātīvum* ili *coincīdēns* (kad; tim, što; glag. prilog na -ći), kad tumači glavnu rečenicu. Kako se obadvije radnje poklapaju, stoje u istom vremenu. *Cum tacent, clāmant. Apollo cum nōsce tē ipsum dīcit, hōc dīcit: nōsce animum tuum. Errābās, cum tē maculās furtōrum sanguine sociōrum innocentium eluere arbitrābāre.*

II. S konjunktivom stoji:

cum historicum (kad, glag. prilog na -ći ili -vši), v. § 248. 2. c. Stoji s konjunktivom imperfekta, kad su se obadvije radnje zbivale u isto vrijeme, i pluskvamperfekta, kad se radnja podložne rečenice zbila prije radnje glav. rečenice. *Cum in Italiam proficīscerētur Caesar, Servium Galbam in Nantuātēs mīsit. Alexander cum Clītum interēmisset, vix ā sē manūs abstinuit.*

Bilješka. U pripovijedanju prošlih događaja običan je konjunktiv i ondje, gdje se teško može razabrati kauzalan snošaj.

Cum causāle v. § 245. 1., *cum concēssīvum* i *adversātīvum* v. § 258. 1.

§ 250. *Postquam* pošto stoji s indikativom: a) perfekta, ako se govori o jednom prošlom događaju (v. § 233. 3.); b) imperfekta, kad se govori o prošlom stanju. a) *Postquam Xerxēs in Graeciam descendit, Aristīdēs in patriam restitūtus est.* b) *Metellus infectā rē, postquam nōx aderat, in castra revertit.*

Bilješka. Uz *postquam* stoji pluskvamperfekt, kad se u glav. rečenici kazuje, za koliko se vremena prije zbila njezina radnja od radnje podložne rečenice. *Hannibal tertiō annō, postquam domō prōfūgerat, in Africam vēnit.*

§ 251. *Ut, ut prīmum, ubi, ubi prīmum, cum prīmum, simulac, simulatque* kako, čim stoje s indikativom perf., kad se govori o jednom prošlom događaju (v. § 233. 3.).

Ubi dē Caesaris adventū Helvetiī certiōrēs factī sunt, legātōs ad eum mittunt.

Hostēs simulatque sē ex fugā recepērunt, statim legātōs dē pāce mīsērunt.

Bilješka. Kad je govor o ponavljanoj ili budućoj radnji, vrijeme se uz *ut, ubi, simulatque* udešava po konsekuciji *temporum* (v. § 232.). *Ubi pericula prōpulerant, sociīs atque amīcīs auxilia portābant. Ubi consulueris, matūrē factō opus est.*

§ 252. *Dum, dōnec, quoad, quamdiu.*

1. *Dum* s prezentom historijskim v. § 233. 2.

2. *Dum, dōnec, quoad, quamdiu* dok, dok god stoje s indikativom, ako obje radnje traju jednako dugo. U tom je slučaju u obadvjema rečenicama isto vrijeme. *Lacedaemōniōrum gēns fortis erat, dum Lycurgī lēgēs vigēbant. Donec eris fēlīx, multōs numerābis amīcōs. Cato quoad vīxit, virtūtum laude crēvit.*

3. *Dum, dōnec, quoad* dok ne, dok god ne stoje: a) s indikativom prez., perf., fut. II., kad radnja glavne rečenice prestaje nastankom radnje podložne rečenice, *Dēlīberā hōc, dum ego redeō. Donec rediit Marcellus, silentium fuit* (šutnja je prestala povratkom M.). *Epaminondās ferum usque eō in corpore retinuit, quoad nuntiātum est vīcisse Boeotōs* (prestao je držati, kad je stigao glas); b) s konjunktivom prez. ili imperf., kad pokazuju namjeru (= da među tim). *Exspectā, dum Atticum conveniam. Horātius Coclēs impetum hostium sustinuit, quoad ceterī pontem interrumperent.*

Antequam i *priusquam* prije nego (što) stoje: § 253.

1. s indikativom prez., perf. i fut. II., kad kazuju samo vrijeme ili zbiljsku činjenicu (v. § 233. 1.). *Hostēs fugere nōn destitērunt, priusquam ad Rhēnum pervēnērunt. Dē Carthāgine nōn ante verērī dēsinam, quam illam excīsam esse cōgnōverō.*

2. s konjunktivom prez., imper. ili pluskvamperf., kad se podložnom rečenicom kazuje misao subjekta glav. rečenice ili namjera. *Antequam dē rē pūblicā dīcam, exponam vōbīs breviter cōnsilia profectiōnis meae. Achaeī nōn ante sunt ausī capessere bellum, quam ab Rōmā revertissent legātī* (nego bi se povratili, misao Ahejaca). *Numidae, priusquam (= nē prius) ex castrīs subvenīrētur, in proximōs collēs dīscēdunt.*

Bilješka. 1. Indikativ i konjunktiv prez. stoje gotovo bez razlike.

2. Uz te veznike konjunktiv je tako običan, te stoji kadšto i ondje, gdje se kazuje samo vrijeme.

7. Kondicionalne rečenice.

Pogodbena rečenica kazuje pogodbu, pod kojom nastaje radnja glavne rečenice kao posljedica. Pogodbena (podložna) rečenica zove se prednja *(protasis)*, a glavna se zove stražnja *(apodosis)*. Pogodbene se rečenice započinju sa: *sī* ako, da, kad, *nisi (sī nōn)* ako ne, da ne, kad ne. *sī minus* ako ne, *sin, sin autem* a ako. § 254.

Bilješka. 1. *Nisi* negira cijelu rečenicu, *sī nōn* pojedinu riječ. *Parvī sunt forīs arma, nisi est cōnsilium domī. Aequitās tollitur omnis, sī habēre suum cuīque nōn liceat* (= zabranjeno je). — *Nisi* poslije negacije = osim što, samo. *Nōn (nēmō) . . . nisi* = samo, jedino. *Nisi inter bonōs virōs amīcitia esse nōn potest* (samo među dobrima može . . .). — *Nisi forte* i *nisi verō* osim ako, već ako (prvi često, drugi uvijek ironično) s indikativom. — *Nisi quod* osim što, samo što; *nisi sī* osim ako.

2. *Sī nōn, sī minus* stoje, ako dolazi rečenica s *at, tamen (at tamen, at certe)*: ako ne, i ako ne — ipak, a ono ipak, opet. *Cum spē sī minus bonā, at aliquā tamen vīvō.* — Ako se afirmativna kondicionalna rečenica negativno ponavlja, a glagol se izostavi, stoji samo: *sī minus* a ako ne. *Hōc sī assecutus sum, gaudeō; sī minus, — mē consolor.* Ako se pak pogodba afirmativno nastavlja, stoji *sin, sin autem* a ako. *Hunc mihi timōrem eripe: sī vērus est, nē opprimar, sin falsus, ut tandem aliquandō timēre dēsinam.*

3. *Sī modo* ako uopće stoji s indikativom. *In arte disserendī, sī modo est haec ars, nullum est praeceptum, quō modō vērum inveniātur.*

§ 255. U lat. jeziku razlikujemo tri vrste kondicionalnih rečenica:

1. realne. Ako se vrši pogodba, mora se vršiti i posljedica, a da li se pogodba u istinu vrši ili ne vrši, za to se ne pita: *sī* s indikativom kojega mu drago vremena — indikativ kojega mu drago vremena (hrv. ako s indik.). *Sī diēs est, lūcet. Sī tibi hōc accidere potuit, quid nōbīs fiet? Sī dē mē ipsō plūra vidēbor dīcere, īgnōscitōte.*

2. potencijalne. Ako se pogodba vrši (a to je moguće), moguće je, da se vrši i posljedica: *sī* s konjunktivom prez. ili perf. — konjunktiv prez. ili perf. (hrv. ako s kondicionalom).

Sī quis ita agat, imprūdēns sit. Sī quis id fēcerit, impudentem eum dīxerim.

3. irealne. Ako se pogodba vrši, vrši se i posljedica, ali se pogodba ne vrši, pa se ne vrši ni posljedica: *sī* s konjunktivom imperf. ili pluskvamperf. — konjunktiv imperf. ili pluskvamperf., i to: imperfekta za sadašnjost, pluskvamperfekta za prošlost (hrv. da s indik. prez. ili kad s kondicionalom). *Nisi in litterīs vīverem, nōn possem vīvere. Sī tacuissēs, philosophus mansissēs.* Nejednaka vremena: *Cōnsilium nisi esset in senibus, nōn summum cōnsilium māiōrēs nostrī appellāssent senātum.*

Bilješka. 1. Mjesto konjunktiva pluskvamperf. stoji katkad konjunktiv imperf., da se naznači trajno stanje. *Scipio Africānus, Laelius, Furius sī nihil ad percipiendam colendamque virtūtem litterīs adiuvārentur, numquam sē ad eārum studium contulissent.*

2. U apodozi stoji kadšto indikativ, kad treba pokazati, da bi se radnja bila već gotovo izvršila, da nije nastala kakva zapreka. *Lābēbar, nisi mē retinuissēs.* Padoh, da me nijesi zadržao (ali stao sam već padati — *labēbar).*

3. U apodozi irealnih rečenica stoji i indikativ: a) često od glagola navedenih u § 215. 1. *Delērī potuit exercitus, sī quis aggredī ausus esset. Sī vērum respondēre vellēs, haec erant dīcenda;* b) gotovo uvijek uz akt. opisnu konjugaciju: *Cyrus grave bellum passūrus fuit* (bio bi se zapleo u . . .), *sī quid in Croesum crūdēlius cōnsuluisset;* c) svagda uz *prope, paene*: *Pōns sublīcius iter paene hostibus dedit, nisi ūnus vir fuisset, Horātius Cocles* (umalo nije, bio bi gotovo otvorio . . .).

4. U apodozi potencijalne kondicionalne rečenice stoji kadšto indikativ, kad se posljedica drži izvjesnom. *Memoria minuitur, nisi eam exerceās.*

Kondicionalne rečenice mogu postati zavisne od glagola, za kojim treba da bude konjunktiv s veznikom *(ut, quīn)* ili acc. c. inf. § 256.

Ako realne i potencijalne kondicionalne rečenice postanu zavisne, udešavaju se po pravilima za konsekuciju temporum (v. § 235.) i to:

a) zavise li od glagola, za kojim treba da bude konjunktiv, to stoji konjunktiv i u protazi i u apodozi;

b) zavise li od glagola, za kojim treba da bude acc. c. inf., to stoji infinitiv u apodozi, a protaza postane konjunktivna.

Postane li pak irealna rečenica zavisna, protaza ostaje svagda nepromijenjena, a za apodozu vrijede pravila:

a) postane li konjunktivna, vrijeme ostaje ponajviše nepromijenjeno, samo mjesto konjunktiva pluskvamperf. akt. onih glagola, koji imaju particip perf., stoji: 1. konjunktiv perf. perifrastične konjugacije *(ūrus fuerim)*, ako se apodoza počinje veznicima *ut, quīn*, 2. konjunktiv perf. ili pluskvamperf. perifrastične konjugacije (po konsekuciji temporum), ako je apodoza zavisno pitanje.

1. *Nōn dubitō, quīn, sī hōc crēderēs, errārēs. Nōn dubitō, quīn sī hōc fēcissēs, factī tē paenituisset. Nōn dubitō, quīn sī hōc crēdidissēs, errātūrus fuerīs.* 2. *Quaerō (quaerēbam), num, sī hōc crēdidissēs, errātūrus fueris (fuissēs).*

Bilješka. Izrazi: moći, morati, trebati stoje u tom slučaju u konjunktivu perf. *Nōn dubitō, quīn, sī hōc crēdidissēs, errāre potueris.*

b) mora li doći u acc. c. inf., onda mjesto konjunktiva imperf. stoji *-ūrum esse*, a mjesto konjunktiva pluskvamperf. stoji *ūrum fuisse*. *Dīcō tē, sī hōc crēderēs, errātūrum esse. Dīcō tē, sī hōc crēdidissēs, errātūrum fuisse.*

Ali ako je apodoza u pasivu, ili glagol nema participa perf., upotrebljava se mjesto *-ūrum esse (fuisse)* opisivanje: *futūrum esse (fuisse), ut* s konjunktivom imperfekta. *Crēdō (-ēbam), sī hīc liber legerētur, futūrum esse, ut multa dīscerēmus. Nisi eō ipsō tempore nuntiī dē Caesaris victōriā essent allātī, exīstimābant plērīque futūrum fuisse, ut oppidum amitterētur.*

Bilješka. Izrazi: moći, morati, trebati stoje naprosto u infinitivu. *Equidem et Platōnem exīstimō, sī genus forense dīcendī tractāre voluisset, gravissimē et copiōsissimē potuisse dīcere.*

§ 257. **Optativno-kondicionalne rečenice** pokazuju pogodbu i želju i stoje u konjunktivu. Afirmativne se započinju s: *dum, modo, dummodo* samo ako (da, neka), negativne s: *dum nē, modo nē, dummodo nē* samo ako (da, neka), ne. *Ōderint, dum metuant. Summās laudēs merentur Athēniēnsēs, dummodo nē tam levēs fuissent.*

8. Koncesivne rečenice.

§ 258. 1. U konjunktivu stoje koncesivne rečenice, koje se započinju s:

licet pa ma, pa neka, makar

quamvīs ma kako, i ako

cum (concēssīvum) i ako, ma da, premda.

ut pa neka, pa ma, recimo da

nē pa neka ne, recimo da ne.

Quod turpe est, id quamvīs occultētur, tamen honestum fierī nūllō modō potest. Licet fremant omnēs, ego nōn tacēbō. Sōcratēs cum facile posset ēdūcī ē custōdiā, nōluit. Ut dēsint vīrēs, tamen est laudanda voluntās. Nē sit summum malum dolor, malum certe est.

Koncesivnomu *cum* srodno je *cum adversātīvum* (dok) s konjunktivom: *Sōlus homō particeps est ratiōnis, cum cetera sint omnia expertia.*

Bilješka. 1. *Licet* stoji svagda, *quamvīs* ponajviše s konjunktivom prez. ili perf.

2. *Quamvīs* stoji i uz pozitiv pridjevâ i prilogâ: ma kako. *Ager quamvīs fertilis sine cultūrā frūctuōsus esse nōn potest.*

2. U indikativu pak stoje koncesivne rečenice, koje se započinju s: *quamquam* i ako, ma da, premda. *Quamquam excellēbat Aristīdēs abstinentiā, tamen exiliō decem annōrum multātus est.*

Rečenice, koje se započinju s: *etiamsī* i ako, stoje u indikativu, ako je dopuštenje realno, a u konjunktivu, ako je dopuštenje potencijalno ili irealno. *Quod quis crebrō videt, nōn mīrātur, etiamsī, cur fiat, nescit. Etiamsī propter amīcitiam vellet, propter rem pūblicam nōn fēcisset.*

Bilješka. 1. *Etsī* i *tametsī* i ako, ma da stoje ponajviše s indikativom, rjeđe s konjunktivom kao i *etiamsī*. *Leonīdās etsī periculum imminēns vīdēbat, tamen fortī animō restitit. Etsī nihil aliud Sullae nisi cōnsulātum abstulissētis, tamen eō vōs contentōs esse oportēbat.*

2. *Quamquam* stoji i na početku glavnih rečenica, da se kakva tvrdnja ispravi: ali, nego, međutim. *Quamquam quid loquor?*

9. Relativne rečenice.

Relativne rečenice započinju se: a) relat. zamjenicama: § 259. *quī, quantus, qualis* i t. d., b) relat. prilozima: *ubi, quo, unde* i t. d.

Relat. rečenice mogu zamjenjivati različne rečenice. Stoga im se način njihov određuje po sadržaju, smislu.

1. Ako relat. rečenica kazuje što stvarno (izjavna relat. rečenica) stoji u njoj, kao i u glavnoj izjavnoj rečenici, indikativ (v. § 215.). *Mīlitēs, quī in castrīs relictī erant, captī sunt.*

2. Ako se pak njom kazuje: a) želja, b) mogućnost, c) tuđe mišljenje, stoji, kao i u glavnim rečenicima, konjunktiv (v. § 216. do 221.). *Haec est urbs, quae semper stet praeclāra* (opt.). *Patria est, quam semper amēmus* (adhort.). *Vox illa est, quae sane sit vēra* (koncec). *Haec est pars, quam haud dubiē optimam esse cōnfirmāverim* (potenc.). *Bellum, quod vītāvissent, si potuissent* (ireal.). *Athēniēnsēs, quod sibi honestum nōn esset vīsum, ne ūtile quidem esse putārunt* (coni. subiect.).

3. Ako je relat. rečenica zavisna od infinitiva ili konjunktivne podložne rečenice, stoji u njoj konjunktiv (v. § 236.). *Nēmō avārus adhūc inventus est, cuī, quod habēret, satis esset. Mōs erat Athēnīs laudārī in contiōne eōs, quī sint in proeliīs interfectī.*

Bilješka. Indikativ stoji, kad pisac mimogred napomene kakvo razjašnjenje ili ističe istinitost tvrdnje sadržane u relat. rečenici. *Tanta vīs est probitātis, ut eam vel in iīs, quōs numquam vīdimus, diligāmus.* To biva naročito u onim relat. rečenicama, kojima se opisuje kakav pojam: *is, quī dīcit* govornik, *iī, quī audiunt* slušatelji, *iī, quī praesunt* predstojnici, *iī, quī intellegunt* vještaci, *ea, quae gesta sunt* djela, *ea, quae exportantur et importantur* izvozna i uvozna roba.

4. Konjunktiv stoji u relat. rečenicama, koje kazuju:

a) namjeru *(quī = ut ego, tu, is, quō = ut eō, ubi = ut ibi, unde = ut inde). Athēniēnsēs legātōs ad ōrāculum mīsērunt,*

quī Apollinem cōnsulerent. Hominī nātūra ratiōnem dedit, quā regerentur animī impetūs. Bonis hominibus in caelō locus est dēfīnītus, ubi beātī vītā sempiternā fruantur.

b) posljedicu (*quī = ut is*). To biva:

α) poslije *is, tālis, eiusmodī, tantus, tam. Nūlla gēns tam fēra est, cūius (= ut ēius) mentem nōn imbuerit deōrum opiniō. Nōn is sum, quī mortis periculō terrear.*

Bilješka. Ako se relat. rečenicom navodi nešto stvarno, istinito, stoji u njoj indikativ. *Tū es is, quī mē saepissimē ōrnāstī. Mihi causa tālis oblāta est, in quā ōrātiō deesse nēminī potest.*

β) poslije općih izraza: *sunt, nōn desunt, reperiuntur, inveniuntur, quī,* osobito poslije negativnih izraza: *nēmō, nihil est, quis est, quī. Sunt, quī cēnseant ūnā animum cum corpore occidere. Quis est, quī nōn ōderit libīdinōsam, protervam adulescentiam?*

Bilješka. Ako pisac ima na umu određen subjekt, stoji indikativ. *Sunt bēstiae quaedam, in quibus inest aliquid simile virtūtis.*

γ) poslije *dīgnus, indīgnus, aptus, idoneus. Rōmānī Pompēium dīgnum iūdicābant, cui triumphus dēcernerētur. Nūlla vidēbātur aptior persona, quae dē senectūte loquerētur, quam Catō.*

δ) poslije komparativa s *quam* (ali običnije je *ut*). *Māior sum, quam cuī possit fortūna nocēre.*

c) uzrok, osobito poslije uzvika (*quī = cum is*). *Ō fortūnāte adulēscēns, quī tuae virtūtis Homērum praecōnem invēneris!*

Bilješka. Da se uzročno značenje jače istakne, meće se pred relat. zamjenicu *quippe, ut, utpote. Māgna pars Fidēnātium, ut quī colonī additī Rōmānīs essent, Lātīnē sciēbant.*

d) dopuštanje (*quī = cum is*, premda, i ako). *Ego, quī serō Graecās lītterās attigissem, tamen complūrēs diēs Athēnīs commorātus sum.*

5. U rel. rečenici stoji konjunktiv, kad se njom općenita tvrdnja steže ili ograničuje (ponajviše s *quidem*). *Ōrātiōnēs Catōnis, quās quidem lēgerim* (što sam ih bar ja čitao).

Tako i: *quod sciam* (što ja znam), *intellegam, meminerim, audierim, sentiam, quod salvā fidē possim* što s mirnom savješću mogu, ali *quantum sciō.*

Oratio obliqua (neupravni govor).

§ 260. Kazujemo li čije riječi upravo onako, kako su rečene, to se kazivanje zove upravni govor (*ōrātiō rēcta*); a kazujemo li ih svojim riječima, onda se takvo kazivanje zove neupravni govor (*ōrātiō oblīqua* ili *indirēcta*).

Solon dīcēbat: Nēmō ante obitum beātus est.

Solon dīcēbat nēminem ante obitum beātum esse.

§ 261. Za *ōrātiō oblīqua* vrijede ova pravila:

1. Izjavne glavne rečenice i retorička pitanja stoje u acc. c. inf.

Bilješka. Retorička pitanja (1. i 3. lica) zamjenjuju izjavnu rečenicu protivnog smisla: *num possum? (= nōn possum); quis est, quī (= nēmō est, quī).*

2. Sve ostale rečenice (zahtjevne, upitne (2. lica) i sve podložne) stoje u konjunktivu.

Bilješka. 1. Relat. rečenica, ako je po smislu glavna rečenica (relativ = *et is, nam is*), stoji u acc. c. inf. *Themistoclēs dīxit Athēniēnsium urbem ut prōpūgnāculum oppositum esse barbarīs, apud quam (= et apud eam) iam bis classēs rēgiās fēcisse naufragium.*

2. Podložne rečenice, koje pripovjedač dodaje kao svoje napomene, stoje u indikativu. *Caesarī nuntiātur Sulmonēnsēs, quod oppidum ā Corfiniō septem mīlium intervallō abest, cupere ea, quae vellet.*

3. Zamjenice, što se protežu na lice, koje govori, kazuju se refleksivom (*suī, sibī, sē, suus*), a ako se ističe suprotnost, upotrebljava se *ipse*. Zamjenice, što se protežu na lice, kojemu se govori, kazuju se zamjenicom *is*, (istaknuto) *ille*. *Si quid ille sē velit, illum ad sē venīre oportēre.*

Bilješka. Mjesto *hīc, nunc* stoji *ille, tum.*

4. Vremena konjunktivnih rečenica udešavaju se po konsekuciji temporum. Samo u življem pripovijedanju, kad se pisac prenosi u vrijeme, u koje je govor govoren, stoji i konjunktiv prezenta i perfekta.

Ōrātiō recta:	*Ōrātiō oblīqua:*
1. *Ille dīcit: nōn veniam.*	*Ille dīxit sē nōn esse ventūrum.*
Quid est lēvius aut turpius (ret. pit.) *quam auctōre hoste dē summīs rēbus capere cōnsilium?*	*Quid esse lēvius aut turpius quam auctōre hoste dē summīs rēbus capere cōnsilium.*
Sī veteris contūmeliae oblivīscī volō, num etiām recentium īniūriārum memoriam dēpōnere possum (ret. pit.)?	*Sī veteris . . . . vellet, num etiam . . . . memoriam sē dēpōnere posse.*

2. *Vōs īte ad copiās, quibus quisque praeest.*

Illī īrent ad copiās, quibus quisque praeesset.

Cūr in meās possessiōnēs venīs?

Cūr in suās possessiōnēs venīret?

Alexandrō data dictiō est: caveās Acherusiam aquam; ibi fatīs tuīs terminus datur.

Alexandrō data dictiō est, cavēret Acherusiam aquam; ibi fatīs ēius terminum darī.

Divico cum Caesare ita ēgit:

Sī pācem populus Rōmānus cum Helvētiīs faciet, in eam partem ibimus atque ibi erimus, ubi tū nōs cōnstitueris, atque esse volueris; sīn bellō persequī persevērābis, reminīscere et veteris incommodī populī Rōmānī et prīstinae virtūtis Helvētiōrum! Quod imprōvīsō ūnum pāgum adortus es, cum eī, quī flūmen trānsierant, suīs auxilium ferre nōn poterant, nē aut tuae māgnopere virtūtī tribueris aut nōs dēspexeris! Nōs ita ā patribus māiōribusque nostrīs didicimus, ut magis virtūte contendāmus quam dolō aut īnsidiīs ūtāmur. Quārē nōlī committere, ut hīc locus, ubi cōnstitimus, ex calamitāte populī Rōmānī et interneciōne exercitūs nōmen capiat aut memoriam prōdat!

Sī pācem populus Rōmānus cum Helvētiīs faceret, in eam partem itūrōs atque ibi futūrōs Helvētiōs, ubi eōs Caesar cōnstituisset atque esse voluisset; sīn bellō persequī persevērāret, reminīscerētur et veteris incommodī populī Rōmānī et prīstinae virtūtis Helvētiōrum. Quod imprōvīsō ūnum pāgum adortus esset, cum eī, quī flūmen trānsīssent, suīs auxilium ferre nōn possent, nē ob eam rem aut suae māgnopere virtūtī tribueret aut ipsōs dēspiceret. Sē ita ā māiōribus suīs didicisse, ut magis virtūte contenderent quam dolō aut īnsidiīs uterentur. Quārē nē committeret, ut is locus, ubi cōnstitissent, ex calamitāte populī Rōmānī et interneciōne exercitūs nomen caperet aut memoriam prōderet.

Gramatičko-stilistički dodatak.

I. Imenice.

1. U latinskom jeziku stoji konkretna imenica prema hrvatskoj apstraktnoj, kad se kazuje dob života i služba: *ā puerō* od djetinjstva. *Cato senex* Katon u starosti, *Cicerōne cōnsule* za konzulovanja Ciceronova. § 262.

2. Imena naroda stoje često mjesto imena zemalja: *in Persās prōficīscī; Belgae* Belgija, *rēx Macedonum.*

3. Lice stoji mjesto djelovanja: *Orgetorīge auctōre et dūce* na savjet i pod vodstvom; *deō adiūtōre* s božjom pomoću, *tē comite* u tvojoj pratnji; *ad poētās se conferre* dati se na pjesništvo.

U lat. se jeziku upotrebljavaju (kao i u hrvat.) apstraktne imenice mjesto konkretnih u kolektivnom značenju: *custōdia* straža = *custōdēs; vīcīnitās* susjedstvo = *vīcīnī; iuventūs* mladost = *iuvenēs; levis armātūra* = *leviter armātī.* § 263.

Singular stoji kolektivno mjesto plurala: § 264.

a) u vojničkim izrazima: *mīles* vojska, *pedes* pješaštvo, *Rōmānus* Rimljani.

b) kod imena životinja, bilja, plodova: *villa abundat porcō; glande vēscī; in rosā dormīre.*

Tako i: *aes aliēnum* dugovi, *indolēs* duševne sposobnosti.

Plural stoji mjesto singulara: § 265.

a) ako nešto više puta biva ili se tiče više lica, stvari, slučajeva ili vrsta: *adventūs imperātōrum, fortitūdinēs, invidiae, mortēs, corpora cūrāre, animōs audientium commovēre.*

Kadšto se pluralom apstraktnih imenica kazuje samo visoki stepen onoga, što singular znači *(plūrālis intensīvae māgnitūdinis): clāmōrēs* velika vika, *silentia* mrtva tišina, *ōdia* ljuta mržnja, *fri-*

gora ljut mraz, *calōrēs* sparina, omara; *pluviae* pljusak, *nivēs* mećava.

b) da se naznače pojedine vrste ili komadi: *vīna* vrste vina, *carnēs* komadi mesa.

c) da se naznači više ljudi istoga imena ili svojstva: *Tiberius et Caius Gracchī; Catōnēs* Katoni, ljudi kao Katon.

§ 266. Mjesto hrv. imenica i zamjenica, kojima se označuje lice, često se upotrebljava opisivanje s *animus* i *corpus*: *animōs mīlitum confirmāre* vojnike hrabriti, *animum alicuius commovēre* ganuti koga; *mīlitum corpora* vojnici.

§ 267. Kadkada se lat. imenice prevode hrv. pridjevima:

virtus Fabriciī čestiti Fabricije	*corporis dolor* tjelesni bol
asperitātēs viārum teški putovi	*bona animī* duševno blago
temporum fēlicitās srećna vremena.	*ubertās agrōrum* plodne njive.

I dvije imenice vezane s *et, que, atque,* prevode se na hrvatski pridjevima i imenicom *(hendiadyoin): nātūra pudorque* prirodna stidljivost, *moderātiō et sapientia* mudra umjerenost, *paterīs et aurō = aureīs paterīs; monumenta et lītterae* pismeni spomenici; *iuventūs et vīrēs* mladenačka snaga, *ratiō atque ōrdō* razuman red i t. d.

§ 268. U lat. jeziku često nema apstraktne imenice, pa se opisuje: *grātus animus* zahvalnost, *simplex ratiō vītae* jednostavnost, *animus implacābilis* nepomirljivost, *animus fīdēns* pouzdanje i t. d.

2. Pridjevi.

§ 269. Pridjevi se upotrebljavaju kao imenice:

1. u plur. m. r., da se označi vrsta ljudi: *bonī* rodoljubi, *dīvitēs* bogataši, *doctī* naučenjaci.

Bilješka. U sing. m. r. obično u genitivu s *est: stultī est* (v. § 155.), inače *vir doctus, homō Rōmānus.*

2. u sing. sr. r., da se izreče apstraktan pojam: *bonum* dobro, *malum* zlo, *vērum* istina.

Bilješka. Često se upotrebljava pridjev sr. r. imenički u genitivu ili u svezi s prijedlozima: *nātūra iustī et aequī māter* priroda mati pravednosti i pravičnosti; *in medium venīre* izaći na javnost; *in pūblicō* na ulici, javno; *sine dubiō* bez sumnje.

3. u plur. sr. r. (u nom. i akuz.), da se naznače pojedine stvari jedne vrste; prevodi se izrazom, singularom sr. r. ili imenicom: *multa* mnoge stvari, mnogo; *ūtilia* korisne stvari, korisno; *futūra* budućnost, *omnia* sve.

Bilješka. Često se mjesto plurala sr. r. uzima riječ *rēs* s pridjevom, naročito u kosim padežima osim akuzativa, da se ukloni nejasnoća u rodu *rēs secundae* sreća, *rēs adversae* nesreća, *ā rēbus turpibus* mjesto nejasnoga *ā turpibus.*

Mnogi pridjevi i participi upotrebljavaju se sasvijem kao imenice: *amīcus, socius, vīcīnus, sapiēns, dictum, factum, hōc peccātum.* Uz pridjev i particip stoji u latinskom prilog prema hrv. pridjevu: *praeclārē factum* slavno djelo, *praeclārē facta* slavna djela, *homō vērē Rōmānus* pravi Rimljanin. § 270.

Pridjev stoji često u latinskom kao i u hrvatskom: a) mjesto subjekt. ili objekt. genitiva: *domus rēgia (= rēgis), bellum cīvīle, metus hostīlis* strah od neprijatelja; b) mjesto padeža s prijedlogom: *bellum Gallicum (= cum Gallīs), proelium Cannēnse (= ad Cannās), ōrātiō Catilināria (= in Catilinam), iter Brundisinum* (put u), *sīgnum marmoreum (= ex marmore).* § 271.

Ali kad u latinskom nema zgodnoga pridjeva, upotrebljava se genitiv, a u hrvatskom pridjev: *castra hostium* neprijateljski tabor, *omnium gaudium* opće veselje, *studium līterārum* znanstveno zanimanje, *sermōnis commūnicātiō* usmen razgovor, *prūdentia reī mīlitāris* vojničko iskustvo, *societās vītae* društveni život.

Kad treba bliže označiti dio kakve stvari po mjestu ili vremenu, stoje u lat. pridjevi, a u hrv. imenica ili prilog: *in īnfimō monte* na podnožju brijega, *per mediam urbem* sredinom, krosred grada; *in extrēmā ōrātiōne* na kraju govora, *extrēmā hieme* na kraju, na izmaku zime, *prīmā luce* rano u zoru i t. d. § 272.

Komparativ stoji i bez poređenja, a prevodi se pozitivom s prilozima: odveć, suviše, dosta, prilično, po-: *līberius* suviše slobodno, *loquācior* prilično razgovoran, dosta brbljav, *altior* poevisok. § 273.

Bilješka. 1. Komparativ se upotrebljava, da se pokaže, da se stvar sastoji od dva dijela (u hrv. pozitiv): *Italia īnferior, superior* donja, gornja, *Phrygia māior, minor* velika, mala.

2. Kadšto stoji pozitiv, gdje bismo očekivali komparativ: *Prō multitūdine hominum angustōs fīnēs habēre* prema mnoštvu imati pretijesnu zemlju; *serō* prekasno, *longum est* bilo bi odviše dugo i t. d.

§ 274. Kad se porede dva svojstva istoga predmeta, onda ili obadva pridjeva stoje u komparativu, ili se uz pozitiv prvoga meće *magis*: *fēlīciōrēs quam sapientiōrēs* ili *magis fēlīcēs quam sapientēs.*

§ 275. Često se mjesto afirmativne rečenice sa superlativom upotrebljava negativna s komparativom: *Elephantō beluārum nūlla est prūdentior.* To biva naročito u relat. rečenicama: *Catō, quō nēmō tum erat doctior. Bellum Pūnicum, quō nūllum māius Rōmānī gessērunt.* Ako se zadrži superlativ, dodaje mu se *omnium*: *bellum P., māximum omnium, quae Rōmānī gessērunt.*

§ 276. Superlativ stoji i bez poređenja pokazujući velik stupanj svojstva *(sup. ēlātīvus)*, a prevodi se pozitivom pojačanim s: veoma, vrlo, osobito, vanredno, pre-: *plūrimae urbēs* premnogi gradovi, *grātissimae litterae* veoma ugodan list.

Bilješka. Kako se komparativ i superlativ pojačavaju, vidi § 53. bilješka 2.

3. Zamjenice.

a) Lične i posvojne zamjenice.

§ 277. Lične i posvojne zamjenice stoje samo onda, ako se lice ističe. *Ego prius in Galliam vēnī, quam populus Rōmānus. Meīs oculīs illud vīdī.*

Plural 1. lica mjesto singulara upotrebljava se iz čednosti *(plūr. modestiae). Librum ad tē dē senectūte mīsimus* (ja).

Pamti: *Meō Marte* na svoju ruku, *suō tempore* u svoje vrijeme, *annō suō cōnsulātum petere* u svoje vrijeme, t. j. čim je imao godine zakonom propisane; *meō iūre* s punim pravom, *suō locō* na zgodnu mjestu.

b) Refleksivna zamjenica.

§ 278. Refleksivna zamjenica *suī, sibi, sē* i posesivna *suus* odnose se:

1. na subjekt 3. lica u istoj rečenici (direktni refleksiv): *Sapiēns omnia sua sēcum portat.*

Bilješka. Refleksiv se kadšto odnosi na koji zavisan padež iste ili podložne rečenice (log. subjekt) i prevodi se s: njegov (vlastit), svoj. *Hannibalem suī cīvēs ē cīvitāte ēiēcērunt. A Caesare invītor (= C. mē invītat), sibi ut sim legātus.* Tako svagda uz *quisque: suum cuīque.*

2. na opći subjekt, koji se nalazi u infinitivu ili participu. *Contentum suīs rēbus esse sunt māximae dīvitiae. Habētis dūcem memorem vestrī, oblītum suī (= quī suī oblītus est).*

3. na subjekt glavne rečenice u svim iznutra zavisnim rečenicama i u *acc. c. inf. Ubiī ōrābant, ut sibi Caesar auxilium ferret. Themistoclēs dominō nāvis multa pollicitus est, sī sē cōnservāsset.*

Bilješka. 1. U istoj rečenici mogu biti dvije refleksivne zamjenice, od kojih se jedna proteže na subjekt, a druga na koji zavisan padež. *Ariovistus ait nēminem sēcum (cum Ariovistō) sine suā* (na *nēminem) perniciē contendisse.* Refleksiv se može protezati čas na subjekt glavne, čas na subjekt podložne rečenice, a smisao pokazuje, na koji se odnosi. *Rōmānī legātōs mīsērunt, quī ā Prusiā rēge peterent, nē inimīcissimum suum* (t. j. *Rōmānōrum) sēcum* (t. j. *cum Prusiā) habēret* **sibique** (t. j. *Rōmānīs) trāderet.*

2. Kad bi mogla nastati nejasnoća, onda se uzima *ipse*, da se pokaže refleksivnost na subjekt glavne rečenice. *Caesar Pompēium admonuit, nē ipsī diffīderet. Caesar graviter suōs incūsāvit, quid dē suā (= mīlitum) aut dē ipsius (= Caesaris) dīligentiā dēspērārent.* Kadšto i **is**: *Helvētiī persuādent fīnitimīs suīs, ut oppidīs suīs exustīs ūnā cum* **iīs** *proficīscantur.*

3. U rečenicama, koje nijesu iznutra zavisne (konsekutivne, temporalne, kondicionalne, koncesivne, komparativne), stoji **is**, ako se i proteže na subjekt 3. lica u glavnoj rečenici. *Antonius petiit, ut senātūs sibi crēderet, sed ita ēgit, ut eī nēmō posset fīdem habēre. Quasī eī nuntius missus esset, rediit.*

Recipročnost (međusobnost) kazuje se: § 279.

a) s *inter nōs (vōs, sē). Puerī inter sē amant* (ne: *sē inter sē). Puerī inter sē* (ne: *sibi inter sē) obtrectant.*

Bilješka. *Puerī sē amant*, znači: djećaci se ljube, t. j. svaki sebe samoga, a *inter sē amant* ljube se međusobno, jedan drugoga.

b) ponavljanjem iste riječi: *manūs manum lavat,* naročito: *alius* za više njih, *alter* za dvojicu: *alius alium, alter alterum amant.* Pamti: *aliīs aliud placet* jednima se mili ovo, drugima ono.

c) Pokazne zamjenice.

§ 280. *Hīc* ovaj pokazuje ono, što je licu, koje govori, mjestom, vremenom ili u misli najbliže (pok. zamjenica 1. lica); *iste* taj pokazuje ono, što se proteže na 2. lice, s kojim se govori (pok. zamjenica 2. lica); *ille* onaj pokazuje ono, što je licu, koje govori, najdalje (pok. zamjenica 3. lica). *Hīc liber* ova (moja) knjiga, *haec urbs* ovaj (naš) grad; *iste liber* ta (tvoja) knjiga, *ista urbs* taj (vaš) grad, *ille liber* ona (njegova) knjiga, *illa urbs* onaj (njihov) grad. Tako *haec tempora* sadašnja vremena, *illa tempora* ona, tadašnja vremena.

Od dva spomenuta predmeta *hīc* se proteže na drugi kao bliži, a *ille* na prvi kao dalji. *Cicerō et Demosthenēs māximi ōrātōrēs erant, hīc Athēnīs, ille Rōmae floruerant.*

Bilješka. 1. *Hīc* znači u sudbenom postupku optuženika, *iste* tužitelja. — *Iste* kao i taj u hrvatskom, često izriče prezir. *Exponam, Quirītēs, ex quibus generibus hominum istae cōpiae comparentur.*

2. *Hīc* se proteže i na ono, što slijedi. *Themistoclēs epistulam mīsit hīs verbīs.*

3. *Ille* pokazuje često nešto poznato, čuveno, slavno. *Sōcratēs ille* onaj (slavni) Sokrat; *illud Sōcratis* ona čuvena rečenica Sokratova.

§ 281. *Is* taj, on pokazuje ono, što je malo prije spomenuto. *Dionysius, servus meus, aufūgit, is est in prōvinciā tuā.*

Is-quī znači: onaj, koji; *is-ut* ili *is, quī* s konjunktivom: takav. *Nōn timet is mortem, quī scit contemnere vītam. Ea est Rōmāna gēns, quae vīcta quiēscere nesciat.*

Is mjesto lične zamjenice 3. lica i *ēius, eōrum* njegov, njihov v. § 65. i 66.

Bilješka. 1. Pamti razliku između hrv. i lat. jezika: Boga štuje, tko ga zna: *Deum colit, quī nōvit (sc. eum).* Nerad slabi tijelo, rad ga jača: *Ignāvia corpus hebebat, labor firmat (sc. id).* *Is* se često izostavlja, kad bi s riječju, na koju pokazuje, bio u istom padežu. To biva veoma često pred relat. zamjenicom.

2. *Et is, atque is, isque* (negativno: *neque is*) i to slaže se s imenicom, na koju se proteže, a *et id, atque id, idque* proteže se na glagol ili na sadržaj čitave rečenice. *Unam rem explicābō eamque māximam. Nēgōtium māgnum est nāvigāre atque id mense Quintīlī.* I to može se prevesti i s: *et quidem. Veniet tempus et quidem celeriter.*

Īdem isti stoji često, kad se o jednom licu ili o jednoj stvari kazuje još nešto drugo, a znači: ujedno, također, isto tako, ipak, ali, naprotiv; *et idem, idemque* i ujedno, uz to. *Quidquid honestum est, īdem est ūtile* (to je ujedno, također). *Cicerō fuit ōrātor idemque* (i ujedno) *philosophus.* § 282.

Ipse sam ističe neki predmet u opreci prema drugomu: *ipse vīdī* sam, ne tko drugi. Ako *ipse* stoji uz druge zamjenice te je subjekt, može se na pr. reći: *se ipse* i *ipse sē*, ali u zavisnim padežima stoji uvijek straga zamjenice: *dē tē ipsō, nōs ipsōs.* — Sam za se, sam po sebi, sam sobom: *per mē, tē, sē* i t. d. *ipse. Per nōs ipsī bellum gerimus.* § 283.

Ipse se često prevodi: baš, upravo, ravno uz riječi, koje pokazuju vrijeme, i uz broj: *ipsō illō diē* baš onoga dana, *nunc ipsum* baš sada, *in ipsō exordiō* odmah u uvodu, *trigīntā diēs ipsī* ravno 30 dana.

d) Relativne zamjenice.

Relat. zamjenica uzima često svoju imenicu u relat. rečenicu, i to: § 284.

a) kad je relat. rečenica pred glavnom: *Quam quisque nōrit artem, in hāc se exerceat (= in hāc arte, quam . . .).*

b) kad je imenica apozicija. *Cūmae, quam Graecī tum urbem tenēbant, capiuntur. Oppius cūrat nēgōtia Rufī, quō equite Rōmānō ego familiārissime ūtor* (Rufa, viteza rimskoga, s kojim . . .).

Bilješka. Tako se često premješta u relat. rečenicu i superlativ. *Themistoclēs noctū dē servīs suīs, quem habuit fidēlissimum* (najvjernijega, što ga je imao), *ad Xerxem mīsit.*

c) u izrazima: *quae tua est prūdentia* ili *quā es prūdentiā = prō tuā prūdentiā* (kao razborit čovjek, kako si razborit).

U lat. se jeziku veoma često nadovezuje nova rečenica relat. zamjenicom, a u hrvatskom pokaznom: *qui = et is, is autem, enim, igitur, vērō. Cimon decem annōrum exsiliō multātus est. Cūius factī celerius Athēniēnsēs quam ipsum paenituit. Rēs loquitur ipsa, iūdicēs, quae* (a ta) *semper valet plūrimum.* § 285.

Bilješka. Tako i *quālis* = *et tālis, tālis autem; ubi* = *et ibi, ibi autem; unde* = *et inde; quārē, quamobrem, quā dē causā* zato, *quō factō* zatim; *quae cum ita sint* kad je to tako, pa osobito često: *quod sī, cum, quia, quoniam* ako, kad . . . dakle, a ako, a kad . . .

Hrvatski izrazi: tako zvani, tobožnji, pomenuti, rečeni izriču se u latinskom relat. rečenicom: *quī dīcitur, vocātur, quem dīcimus, dīcunt, quem nōmināvī, memorāvī. Vestra, quae dīcitur, vīta* (vaš tobožnji život) *mors est.*

§ 286. Ako se u relat. rečenicu umetne druga podložna rečenica, onda se relat. zamjenica obično uzme u konstrukciju te podložne rečenice. *Admīrāmur Alexandrum, cuī sī (= quī, sī eī) vīta longior contigisset, tōtum orbem terrārum subēgisset. Nihil est amābilius virtūte, quam sī (= quae, sī eam) sequēris, tē beātum reddet.* Takva umetnuta rečenica može biti:

a) relat. rečenica: *Nihil est prētiōsius animī tranquillitāte, quā quī caret, eum nē rēgiae quidem opēs iūvant* (jer onomu, koji ga nema, ne pomaže ni . . ., jer bez njega ne pomaže nikomu ni . . .).

b) podložna upitna rečenica: *quem quantī faciās, sciō* za koga znam, koliko ga cijeniš; a znam, koliko . . .

c) rečenica s veznikom: *Is enim fueram, cuī cum licēret māiōrēs ex otiō fructūs capere quam ceterīs, nōn dubitāverim mē gravissimīs temporibus obviam ferre (= quī, cum . . .).*

e) Upitne zamjenice.

§ 287. *Quis* se upotrebljava, kad se pita za ime, a *quī*, kad se pita za svojstvo. *Quis rēx? Romulus. Quī vir? Bonus.*

Bilješka. *Quī* se rijetko upotrebljava imenički, i to samo u podložnim upitnim rečenicama. *Themistoclēs dominō nāvis, quī sit, aperit.* U retoričkim pitanjima može se *quis* često prevesti s: gdje, kad, kako. *Quis est quī dubitet?* Kako bi tko mogao . . . *Quis umquam melior fuit?* Kada je tko . . .

f) Neodređene zamjenice.

§ 288. 1. *Quis* (ne)tko, *quid* (ne)što i *quī, quae, quod* (gdje)-koji upotrebljavaju se iza *sī, nisi, nē, num, quō, quantō* i uz potencijalni konjunktiv. *Iūstitiae prīmum munus est, nē cuī quis noceat. Dīxerit quis.*

Bilješka. Poslije spomenutih veznika stoji *aliquis*, kad je istaknut. *Sī alicuius iniūriae sibi conscius fuisset* da je ma za kakvu nepravdu znao.

2. *Aliquis* netko, *aliquid* nešto stoji obično u afirmativnim rečenicama. *Mitte ad nōs dē tuīs aliquem tabellārium.*

Bilješka. Istaknuto *aliquis* znači, kao i u hrvatskom, nešto znamenito, važno. *Ego quoque sum aliquid* i ja sam nešto, i ja nešto vrijedim. *In aliquō numerō sum* nešto vrijedim.

3 *Quīdam* neki, netko, kojega ne ćemo ili ne možemo pobliže odrediti. *Occurrit quīdam nōtus mihi nōmine tantum.*

Bilješka. *Quīdam* uz pridjeve prevodi se: posve, doista, vanredno: *incrēdibilis quaedam animī māgnitūdō.* Veoma često, naročito uz *quasi*, prevodi se: tako reći, u neku ruku. *Omnes artēs habent quoddam commūne vinculum et quasī cōgnātiōne quādam inter sē continentur.*

4. *Quisquam, quidquam* itko, išto i *ūllus* ikoji stoje u negativnim rečenicama, osobito u komparativnim, i u retoričkim pitanjima. *Vēnī Athēnās, neque mē quisquam āgnōvit. Solis candor illustrior est quam ūllus ignis. Nihil est exitiōsius cīvitātibus quam quidquam agī per vim. An quisquam Crassō dīvitior fuit?*

Bilješka. Tako stoji i uz *vix, quasi: vix quisquam reperiētur, quī . . .* — *Ullus* stoji redovno uz *sine: sine ūllā spē.* Ako se negacija, prikrivena u *sine*, ukine s *nōn*, stoji *aliquis: nōn sine aliquā spē (= cum aliquā spē).*

5. *Quisque* svaki (pojedini) stoji iza zamjenica, superlativa i rednih brojeva. *Suae quisque fortūnae faber. Optimus quisque. Altissima quaeque flūmina* sve najdublje rijeke. *Quintō quōque annō* svake pete godine; *prīmō quōque tempore* prvom prilikom.

Bilješka. Što je tko učeniji, to je čedniji može se reći: *quō quisque est doctior, eō est modestior* ili *ut quisque est doctissimus, ita est modestissimus* ili *doctissimus quisque est modestissimus.*

6. *Uterque* svaki od dvojice, oba, obojica, svaki za se *(ambo* obojica zajedno). *Rōmulus et Africānus uterque triumphārunt* (svaki napose). *Eteoclēs et Polynīcēs ambo periērunt* (obojica zajedno). U pluralu stoji *uterque* uz *plūrālia tantum: utraque castra,* ili kad se govori o dvjema strankama: *utrīque et Sōcraticī et Platōnicī.*

7. *Alius-alius* jedan-drugi (od više njih); *alter-alter* jedan-drugi (od dvojice), *alterī-alterī* jedni-drugi (od 2 stranke). *Aliī gloriae inserviunt, aliī pecūniae. Cōnsulum alter exercitum perdidit, alter vēndidit.*

Bilješka. *Alius aliud agit* jedan radi ovo, drugi ono; *alius aliō mōre vīvit* jedan živi ovako, drugi onako; *alius aliter loquitur* jedan govori ovako, drugi onako; *aliī aliō missī* jedni ovamo, drugi onamo.

8. *Nēmō* nitko, znači uz imenice: nijedan; *nēmō sapiēns* nijedan mudrac, *nēmō Rōmānus* nijedan Rimljanin.

4. Glagoli.

§ 289. Aktivom se često kazuje radnja, koju subjekt ne vrši sam, nego po drugima (kauzativni aktiv). *Darīus pontem fēcit* (sagradio je = dao je sagraditi).

§ 290. Gjekoji glagoli imaju u aktivu uz prelazno značenje i neprelazno.

differō aliquid odgađam što	*illī nātūrīs differunt* razlikuju se
mūtō aliquid mijenjam što	*annōna nihil mūtāvit* cijena žitu nije se promijenila
offendō aliquem vrijeđam koga	*nāvēs offendērunt* lađe su se nasukale
remittere mīlitēs otpustiti vojnike.	*imber remittit* kiša popušta i t. d.

Bilješka. 1. Tako i gdjekoji participi prez.: *minuente aestū* kad je more opadalo, *ceterīs exercentibus* dok su se drugi vježbali, *rēs moventēs* pokretnine.

2. Gdjekojim se glagolima može neprelazno značenje tumačiti tim, što im je objekt izostavljen. *Appellō (sc. nāvem)* pristajem, *solvō (sc. ancoram)* zavozim se u more, *moveō (sc. castra)* krećem.

3. Neki aktivni glagoli prevode se na hrvatski refleksivno: *timet* boji se, *pūgnat* bori se, *placet* sviđa se i t. d.

§ 291. Pasiv imaju: 1. prelazni glagoli u svim licima, 2. neprelazni samo u 3. l. sing.: *ītur, ventum est, vīvitur.*

U hrvatskom se jeziku pasiv rijetko upotrebljava. Stoga se lat. pasiv prevodi na hrvatski:

a) aktivom, ali onda treba pasivnu rečenicu pretvoriti u aktivnu: *discipulī ā magistrō laudantur* učitelj hvali učenike. Tako: *laudor* hvale me, *laudāris* hvale te i t. d. b) refleksivno: *Tempora mūtantur et nōs mūtāmur in illīs* vremena se mijenjaju i mi se mijenjamo u njima. c) aktivnim neprelaznim glagolom: *augētur* raste, *dēlectātur* uživa i t. d. d) glagolima: dati, moći i refleksivnim infinitivom: *addūcor, moveor* dajem se sklonuti, *rapior, trahor* dajem se zanijeti, *cōgnōscitur* može se razabrati, *flūmen trānsītur* može se prijeći; e) najrjeđe oblicima glagola bivati i pasivnim glag. pridjevom svršenih glagola: *laudāris* bivaš pohvaljen.

Neki glagoli, osobito *dēpōnentia,* nemaju pasiva, pa ga zamjenjuju pasivom srodnog aktivnog glagola ili srodnim izrazom. § 292.

loquitur — dīcitur	*cohortātur — commonētur*
ūtitur — adhibētur, ūsuī est	*admīrātur — admīrātiōnī est*
ōdit — ōdiō, in ōdiō est	*oblivīscitur — obliviōne obruitur*
fruitur — percipitur	*aggreditur — petitur*
verētur — colitur	*persequitur — agitātur* i t. d.

Fīō postajem, *vēneō* prodajem se i *pereō* propadam zamjenjuju pasiv glagola: *faciō, vēndō, perdō.*

U hrv. se jeziku kazuje povratna radnja aktivom i povratnom zamjenicom se: branim se, zabavljam se, a u latinskom jeziku: § 293.

a) aktivom i ličnom ili povratnom zamjenicom u kosom padežu: *diligō mē, diligis tē, diligit sē. Terra circum axem sē convertit et torquet.*

b) samim aktivom gdjekojih glagola (v. § 290. bilj. 3.).

appropinquō približavam se, *gaudeō* veselim se, *rīdeō* smijem se, *spērō* nadam se, *errō* varam se i t. d.

Katkad se hrvatski povratni glagol izriče u latinskom odložnim glagolom: *admīror* čudim se, *adversor* protivim se, *irāscor* ljutim se, *vēscor* hranim se i t. d.

c) pasivom:

armārī oružati se, *augērī* množiti se, *congregārī* skupljati se, *delectārī* zabavljati se, *exercēri* vježbati se, *fallī* varati se, *lavārī* prati se, *offerrī* nuditi se, *propagārī* rasprostranjivati se i t. d. *Aër movētur. Suēbī lavantur in flūminibus.*

Bilješka. Hrv. refleksivni glagol prevodi se lat. pasivnim osobito onda, kad je subjekt neživa stvar: prilika se nadaje: *occāsiō offertur*, nada se pokazuje: *spēs ostenditur*.

§ 294. Dodatak. 1. Katkad se lat. glagol u nas prevodi prilogom ili priložnim izrazom: *solēre, consuēvisse* obično, *mātūrāre, properāre* brzo, žurno, *nōn desinere* neprestano, bez prestanka, *nōn dubitāre* bez ustezanja. *Sōcratēs dīcere solēbat* obično je govorio. *Caesar mātūrat ab urbe proficīscī* brzo otide.

Tako se prilozima i priložnim izrazima prevode i neki lat. izrazi; *nōn est dubium quīn* bez sumje, *paulum (nōn multum) abest quīn* umalo ne, *restat ut* naposljetku, *accidit ut* slučajno i t. d.

2. Dva glagola vezana s *et, atque, āc (hendiadyoin)* prevode se na hrvatski jednim glagolom i prilogom:

cōnsulere et prōspicere svojski se zauzimati
dēpōscere atque expetere živo zahtijevati
pōscere et flagitāre odlučno zahtijevati
reicere et aspernārī s prezirom odbijati
exstinguere atque dēlēre sasvim uništiti
fundere ac fugāre potući do nogu, ametom
relinquere et dēserere sasvim ostaviti.

3. Glagol *est* prevodi se različno: ima, živi, vlada, znači, govori: *est Deus* ima Boga, *Homērus fuit* živio je, *pāx trēs annōs fuit* trajao je, *silentium fuit* vladala je, *vīvere est cogitāre* živjeti znači misliti, *hīc liber est dē amīcitiā* govori o prijateljstvu,

5. Negacije.

§ 295. 1. *Nōn* niječe ili cijelu rečenicu ili pojedine riječi. U prvom slučaju stoji pred određenim glagolom (kod složenih glag. oblika pred pomoćnim glagolom), a u drugom pred onom riječju. *Sapiēns mortem nōn timet. Urbs ab hostibus capta nōn est. Datis nōn aequum locum vidēbat suīs.*

Bilješka. Uz glagole, koji znače misliti, rado se premješta negacija iz podložne rečenice u glavnu, dakle: *nōn cēnseō, nōn arbitror, nōn putō* mislim, držim, da ne. Obično se kaže *negāre* mj. *nōn dīcere. Regulus reddī captīvōs negāvit esse ūtile* kazao je, da nije korisno.

2. *Haud* ne baš stoji samo u nekim izrazima, kao: *haud procul, dubiē, sciō an, mediocris,*

3. *Nē (nēve)* je negacija želje, volje i stoji u zahtjevnim rečenicama i uz imperativ. *Nē timeāmus mortem.*

Bilješka. Mjesto *nē* stoji *nōn:* a) kad se niječe samo jedna riječ: *Sit anulus tuus nōn minister aliēnae voluntātis, sed testis tuae;* b) kad se njim jestan izraz samo opisuje: *Sit humus cinerī nōn onerōsa (= levis) tuō;* c) u opreci: *Amīcī vitia nōveris, nōn ōderis.*

4. Dvije negacije u istoj rečenici ukidaju jedna drugu i jasnije pokazuju, da je predikat afirmativan *(Litōtes): nōn ignōrō, nōn nesciō, nōn sum ignārus* (dobro) znam, *nōn negō* dopuštam, *nōn possum nōn* ne mogu, a da ne = moram.

Razlikuj:		
	nōn nēmō gdjetko, mnogi	*nēmō nōn* svatko
	nōn nihil gdješto, mnogo	*nihil nōn* sve
	nōn nūllī gdjekoji, mnogi, nekoji	*nūllī nōn* svi (sing. svaki)
	nōn numquam kadšto, često	*numquam nōn* svagda, uvijek.

5. U hrvatskom jeziku može u istoj rečenici stajati uz negaciju više negativnih riječi, a u latinskom se negacija izriče jedamput, dakle:

nitko nije nikada vidio *nēmō umquam vīdit*

nitko nije nikada nikomu kazao *nēmō cuīquam umquam dīxit.*

Nūlla umquam cīvitās sīgnum ūllum suā voluntāte cuīquam vēndidit.

6. Red riječi.

A. Red pojedinih riječi.

1. Pridjev stoji češće ispred svoje imenice nego iza nje. § 296.
To isto vrijedi i za pridjeve, što su izvedeni od vlastitih imena, osim pridjeva *Rōmānus* i *Latīnus*.

Fortis vir. Brundusinus portus. Populus Rōmānus. Lingua Latīna.

Pamti: a) Pridjevi od više slogova stoje iza jednosložnih imenica: *Dī immortālēs.* b) Pridjevi i participi, kad imaju uza

se dodatak, stoje iza imenice: *Mīlitēs* *labōribus fessī*. *Pūgna ad Cannās commissa*.

2. Imenički atribut i apozicija stoje obično iza svoje riječi. *Cicero cōnsul; Alexander, rēx Macedonum*. Pred riječju stoje apelativa: *imperator, rēx, flūmen, urbs* i t. d.: *imperātor Titus, rēx Pyrrhus, flūmen Rhēnus, urbs Rōma*.

3. Broj i pokazna zamjenica stoje ispred svoje riječi, a posvojna zamjenica samo onda, kad je istaknuta. *Duae urbēs. Ille vir. Mea opera*, ali *pater meus, homo quīdam*.

4. Svako ime stoji pred imenom, koje je od njega zavisno: *societās generis hūmānī, pietās ergā parentēs, plēnus nāvium, timor tuī*.

5. Obrnuto je kod glagolâ: *vīncere scīs, hōc fierī nōn potest, facere nōn possum*.

Pamti stalan red: a) infinitiv, b) negacija, c) *verbum regēns*.

B. Red rečeničnih dijelova.

§ 297. 1. Subjekt stoji u početku rečenice, predikat na kraju, a ostali dijelovi rečenice u sredini.

2. Kad se ne ističe subjekt, nego koji drugi rečenični dio, onda stoji on u početku rečenice. *Mōvit mē ōrātiō tua*.

3. Hijazam (ukrštavanje) se upotrebljava za isticanje suprotnosti. *Animus meminit praeteritōrum, praesentia cernit. Multa dēsunt pauperī, avārō omnia*.

4. Riječ se ističe i anaforom (ponavljanjem jedne iste riječi u početku rečenice). *Omnem nōbilitātem, omnem senātum, omnem equitātum amīsērunt*.

5. I aliteracija utječe na red riječi: *Quirītēs, multa mihi pericula fuēre. Cōnsiderā, quis quem fraudāsse dīcātur. Suōs ab sē liberōs abstractōs. Omnibus prīmō precibus. Ut alter alterī inimīcus auxiliō salūtīque esset neque diiūdicārī posset, uter utrī virtūte anteferendus vidērētur*.

Bilješka. Stalan je red riječi u izrazima: *senātus populusque Rōmānus, Iuppiter optimus māximus, terrā marīque, domī bellīque, domī militiaeque, ferrō ignique, exspectātiōne celerius, meā sponte, mihi crēde, senātus cōnsultum, plēbis scītum, Appia via, pontifex māximus*.

C. Red rečenica.

1. Podložna rečenica može biti, kao i u hrvatskom: a) pred § 298.
glavnom, b) iza nje, c) umetnuta u nju. *Sī vīs pācem, parā bellum. Bis dat, quī citō dat. Ei mūnitiōnī, quam fēcerat, T. Labiēnum legātum praefēcit*.

2. Ispred glavne rečenice ili bar ispred predikata njezina redovno stoje temporalne, kauzalne, koncesivne, kondicionalne, komparativne i prave namjerne rečenice. Za glavnom stoje obično konsekutivne, ostale namjerne i podložne upitne rečenice.

Ako glavna i podložna rečenica imaju isti subjekt ili objekt, onda stoji on u početku. *Haeduī cum sē suaque ab Helvētiīs dēfendere nōn pōssent, legātōs ad Caesarem mīsērunt. Alcibiadem ut barbarī incendium effūgisse vīdērunt, tēlīs eminus missīs interfēcērunt*.

Prozodija i metrika.

A. Prozodija (količina slogova).

1. Opća pravila o količini slogova v. § 5. Ovdje će se opća pravila samo potpuniti.

Bilješka. 1. Suglasnik *i* (= j) tvori s vokalom ispred sebe slog dug po položaju: *māior, ēius, Gāius*, izuzevši riječi složene s *iugum* kao *biiugus*. Isto je tako dugo *í* ispred *v*: *rīvus, dīvus*, izuzevši složene: *redĭvīvus*.

2. Slog postaje položajem dug i onda, kad se jedna riječ svršuje, a druga počinje konzonantom: *sūb sidere, ēt vērus, ād tempus* (– – ⏑). — U pjesnikâ je slog ispred *muta cum liquidā* prema potrebi dug ili kratak; *tenĕbrae, volŭcris*, ali ako obadva konzonanta pripadaju različnim slogovima, onda je predašnji slog uvijek dug: *ōb-ruō, ōb rem*. Kratak samoglasnik na kraju riječi ne postaje dug po položaju: *siderā spectat, ianuā clausa*. — *H* sa suglasnikom ne tvori sloga dugim po položaju: *stomăchus, ădhūc, serpĭt humī*.

2. Samoglasnik je pred samoglasnikom ili pred *h* kratak (vidi § 5. 2.).

Bilješka. Dugo je: 1. *āi, ēi* u vlastitim imenima na *āius, ēius: Gāī, Pompēī;* 2. *ēi* u gen. i dat. 5. sklonidbe, ako je pred njim *i: diēi*, ali *rĕi, spĕi;* 3. *īus* u genitivima: *ūnīus, illīus* i t. d.; 4. *fīō, fīam, fīebam*, ali *fĭeri* (*ĭ* svagdje pred *er*).

3. Višesložne riječi, koje se svršuju na samoglasnik ili na *s*, imaju u završecima ove količine:

1. Kratki su završeci na samoglasnike: *ă, ĕ, (ŏ);*
   dugi „ „ „ slogove: *ās, ēs, ōs.*
2. Dugi „ „ „ samoglasnike: *ī, ū;*
   kratki „ „ „ slogove: *ĭs, ŭs.*

Bilješka. 1. *a* je na kraju višesložnih riječi dugo: a) u abl. 1. sklonidbe: *mensā;* b) u imperativu 1. konj.: *laudā* c) u višesložnim brojevima i riječcama: *trigintā, anteā, iuxtā* (ali *quiă, ită*).

2. *e* je na kraju višesložnih riječi dugo: a) u abl. 5. sklonidbe: *fidē;* b) u imperativu 2. konj.: *monē* (ali kadšto i *vidĕ, valĕ);* c) u prilozima: *doctē, miserē* (ali *benĕ, malĕ*).

3. *o* je na kraju višesložnih riječi dugo: a) u dat. i abl.: *dominō;* b) u prilozima: *crebrō, ultrō* (ali *modŏ, citŏ, immŏ*).

4. *as, es, os* su na kraju višesložnih riječi kratki samo u nom. 3. sklonidbe, ako je pretposljednji slog u gen. kratak: *anăs, (anătis), mīlĕs (mīlitis), compŏs (compŏtis)*.

5. *is* je na kraju višesložnih riječi dugo: a) u svim padežima množine: *mensīs, bellīs, omnīs (= omnēs);* b) u nom. 3. sklonidbe, ako je pretposljednji slog u gen. dug: *Samnīs (Samnītis);* c) u 2. licu sing., ako je u 2. l. pl. *-ītis: velīs (velītis), possīs (possītis), audīs (audītis)*.

6. *us* je na kraju višesložnih riječi dugo: a) u nom. sing. 3. sklonidbe, ako je pretposljednji slog u genitivu dug: *virtūs (virtūtis), palūs (palūdis);* b) u gen. sing., nom. i akuz. pl. 4. sklonidbe: *fructūs* nom. sing., ali *fructūs* gen. sing., nom., akuz. pl.

4. Sve višesložne riječi, koje se svršuju na koji drugi konzonant nego na *s*, imaju kratak završetak: *animăl, Caesăr, mātĕr, laudăt, audĭt, laudabŏr, apŭd, simŭl.*

5. Jednosložne riječi, koje se svršuju na samoglasnik, jesu duge: *ā* (ali *ăb), tū, sē, quī, sī, dā*, ali kratki su dodaci; *quĕ, tĕ, nĕ, vĕ, cĕ, ptĕ.*

6. Jednosložne riječi, koje se svršuju na konzonant, jesu: a) imenički oblici, b) glagolski, c) nesklonljive riječi.

Jednosložni imenički oblici jesu dugi: *sāl, bōs, nōs, ōs, pār, mās, sūs, vās, lār* (ali kratki su: *cŏr, mĕl, fĕl, ŏs (ŏssis), vĭr, văs (vădis), ĭs, ĭd, quĭs, quĭd, quŏd)*.

Jednosložni glagolski oblici na *s* su dugi, ostali su kratki: *dās, stēs, vīs*, ali *dăt, stĕt, sĭt.*

Jednosložne nesklonljive riječi jesu kratke: *ăb, ăd, sĕd, vĕl, bĭs, tĕr.*

7. Količina osnovnih slogova ostaje u sklonidbi, sprezanju, u izvedenim i složenim riječima nepromijenjena: *dŏmus dŏmōs dŏmī; mŏnēs mŏnuī mŏnimentum; prŏbus, imprŏbus; ămā ămābăm ămīcus adămō; clāmō clāmābăm clāmŏr conclāmō; lĕgō perlĕgō, collĭgō.*

Izuzeci:

a) *hŏmō hūmānus, rĕgit rēx, vŏcat vōx, sĕdet sēdēs, fīdit fīdus fĭdēs perfĭdus;*

b) u dvosložnim perfektima i supinima prvi je slog dug, ma da je u prezentu kratak: *iŭvō iūvī iūtŭm, mŏveō mōvī mōtum, ĕdō ēdī ēsum, vĕniō vēnī vēntum.*

*

Bilješka. Kratak je prvi slog u perfektima: *dĕdī, tŭlī, stĕtī, stĭtī, bĭbī, fĭdī, scĭdī,* i u supinima: *dătum, stătum, sătum, rătum, ĭtum, cĭtum, lĭtum, rŭtum, sĭtum.*

c) Napose upamti: *pōnō pŏsuī pŏsitum, gīgnō gĕnuī gĕnitum.*

B. Metrika.

1. Vrijeme potrebno, da se izgovori kratak slog, čini u metrici jedinicu, koja se zove čas *(mora)*. Da se izgovori dug slog, treba dva puta toliko vremena koliko za kratak ili dva časa. Stoga može dug slog stajati mjesto dva kratka i obrnuto (𝅗𝅥 = ♩♩): – = ⏑⏑

Ako se spoje 2, 3, ili 4 kratka ili duga sloga u metričnu cjelinu, postaje stopa *(pēs)*.

Ako navrstamo više stopa, postaje stih *(versus)*.

Najznatnije stope jesu

od dva sloga: *iambus* ⏑–: *ămāns, pŏtēns; trochaeus* –⏑ *mātĕr laetŭs,*

od tri sloga: *anapaestus* ⏑⏑– *săpĭēns, bŏnĭtās; dactylus* –⏑⏑ *ōmnĭă, lēgĕrăt; creticus* –⏑– *fēcĕrānt;*

od četiri sloga: *choriiambus* –⏑⏑– *cūrrĭcŭlō; ionicus ā minōre* ⏑⏑–– *mĕtŭēntēs.*

Stope, koje se sastoje samo od kratkih ili samo od dugih slogova, nijesu prave stope, nego zamjenjuju druge stope, tako stoji *tribrachys* ⏑⏑⏑ mjesto jamba ili troheja, a *spondēus* –– mjesto daktila ili anapesta: *vīrtūs.*

2. Svaka se stopa sastoji od dva dijela, a jedan je jače glasom istaknut. Taj se jači glas zove *ictus*, a dio, u kojem se nalazi *ictus*, zove se *arza (arsis)*, slabije pak istaknuti dio *teza (thesis)*. Arza se bilježi znakom ', koji stoji na prvoj dužini, dakle kod spondeja, troheja i daktila na prvom slogu, kod jamba na drugom, a kod anapesta na trećem.

Bilješka. Ako se *arza* razriješi u dva kratka sloga, *ictus* stoji na prvom od njih: ⏑⏑́⏑ ili ⏑́⏑⏑.

3. Pravilna izmjena arze i teze stvara *ritam (rhythmus)*, a on ili raste, ako je teza pred arzom, kao što je to kod jamba i anapesta, ili pada, ako je teza za arzom, kao što je to kod troheja i daktila.

4. Kako se lat. metrika ne osniva na akcentu (kao hrvatska), nego na kvantiteti, to je u stihu dug slog naglašen, ali se naglasak riječi ne podudara svagda s naglaskom u stihu. Na pr.

Quídquid id ést, timeó Danaós et dóna feréntes.

5. U jampskom, trohejskom i anapesnom ritmu uzimaju se po dvije stope (dipodija) kao jedan metar te se na pr. stih od 6 jamba zove jampski trimetar. Inače se svaka stopa uzima kao metar, pa se na pr. stih od 6 daktila zove daktilski heksametar.

6 Svaki se stih svršuje stankom (pauzom). Ta je stanka razlog, da je posljednji slog dug ili kratak *(anceps)*. Svaki se stih mora svršavati potpunom riječju.

7. Akatalektički *(versus acatalēctus)* zove se stih, u kojega je posljednja stopa potpuna, a katalektički *(versus catalēcticus)*, u kojega je posljednja stopa nepotpuna. Potonji može biti: a) *catalēcticus in syllabam*, ako stopi ostane samo jedan slog: –⏑⏑, –⏑⏑, –; b) *catalēcticus in bisyllabum*, ako stopi ostanu dva sloga: –⏑⏑, –⏑⏑, –⏑.

Versus hypercatalēctus zove se stih, koji ima u posljednjoj stopi jedan slog odviše.

Taj se slog svršuje na samoglasnik ili na *m*, koji se sa samoglasnikom ili sa *h* idućega stiha elidiraju. Na pr.

Omnia| Mercuri|o simi|lis, vo|cemque co|loremqu(e)
Et crinis flavos et membra decora iuventae.

8. Kad čitamo stih tako, da se metrična gradnja njegova u pojedinim dijelovima oštro ističe, velimo, da ga skandiramo. Skandirajući stihove treba najprije paziti na ukidanje hijata (zijeva). Kad se naime koja riječ svršuje na samoglasnik ili na suglasnik *m*, a druga se počinje suglasnikom *h* ili samoglasnikom, nastaje hijat, koji se ukida elizijom, t. j. odbacuje se u prvoj riječi krajnji samoglasnik ili *m* sa samoglasnikom pred njim, na pr. *ante obitum = ant' obitum; hostem inimicaque = host' inimicaque; sive hunc = siv' unc.*

Pred *est* i *es* ne odbacuje se krajnji samoglasnik ili slog na *m* u prvoj riječi, nego njihov *e: homo est = homo'st, nostrum est = nostrum 'st.*

Bilješka. *Hijat* se ne ukida: 1. ako je u *arzi* dug samoglasnik: *Et sūcus pecorī et lac subdūcitur agnīs;* 2. poslije jednosložnih uzvika: *ō et de Latia ō et de gente Sabina;* 3. na svršetku rečenice: *Et vera incessu patuit dea. Ille ubi matrem.*

9. Unutar jedne riječi ukida se hijat sinicezom *(synizēsis)*, t. j. da se dva samoglasnika stegnu u jedan slog: *deinde dēest, cui, antehac, ariete (arjete), genua (genva)*, ali pred *j* i *v* slog postaje dug po položaju.

10. Izgovarajući stihove, naročito duže, trebamo odmora. Takve se stanke usred stihova zovu cezure *(caesura)* i dijereze *(diaeresis)*.

Cezurom zovemo stanku, kad se u stopi jedna riječ svršuje, a druga započinje.

Cezura je:

a) muška, kad nastaje poslije arze: –⏑⏑ | – ‖ ⏑⏑ | –⏑⏑;

b) ženska, kad nastaje poslije teze: –⏑⏑ | –⏑ ‖ ⏑ | –⏑⏑;

Dijereza se zove ona stanka, kod koje se i stopa i riječ zajedno svršuju.

Daktilski heksametar.

1. Daktilski se heksametar sastoji od 6 daktila. Zove se i *versus heroicus*, jer je stih junačkoj pjesmi. U heksametru je šesta stopa uvijek dvosložna, a kako posljednji slog može biti *anceps*, to mu je na kraju ili *trohej* ili *spondej*. U prve četiri stope mogu mjesto daktila biti i spondeji, u petoj je stopi spondej veoma rijedak *(versus spondiacus)*, ali onda mora biti daktil u četvrtoj stopi.

Oblik je dakle heksametru ovaj:

–⏑⏑ | –⏑⏑ ‖ –⏑⏑ | –⏑⏑ | –⏑⏑ | –⏑.

Ill(i) in|ter se|se ma|gna vi|bracchia |tollunt

Quadrupe |dante pu|trem soni|tu quatit |ungula |campum

Constitit |atqu(e) ocu|lis Phrygi(a)| agmina |circum |spexit.

2. Daktilski heksametar je predugačak, da se izgovori na jedan dušak. Stoga ima cezure. Najobičnije cezure jesu:

a) poslije arze u trećoj stopi (dakle poslije pete polustope): *pentemimeres* (τομὴ πενθημιμερής):

1 2 3 4 5

–⏑⏑ –⏑⏑ – ‖ ⏑⏑ –⏑⏑ –⏑⏑ –⏑

Intonu|ere po|li ‖ cre|bris micat| ignibus|aether;

b) poslije arze u četvrtoj stopi (dakle poslije sedme polustope): *heftemimeres* (τομὴ ἑφθημιμερής), često u svezi s cezurom poslije arze u drugoj stopi (τριθημιμερής):

1 2 3 ‖ 4 5 6 7 ‖

–⏑⏑ – ‖ ⏑⏑ –⏑⏑ – ‖ ⏑⏑ –⏑⏑ –⏑

Non gale|ae ‖ non | ensis e|rant: ‖ sine | militis | usu;

c) poslije troheja u trećoj stopi: trohejska (ἡ τομὴ ἡ κατὰ τὸν τρίτον τροχαῖον), koja je rijetka:

O pas | si gravi|ora ‖ da|bit deus | his quoque | finem

Bilješka. Rijedak je i odmor na kraju četvrte stope, bukolska dijereza *(caesūra būcolica)*:

Namqu(e) erit | ille mi|hi sem|per deus ‖ illius | aram.

Daktilski pentametar.

Pentametar ima dvije česti, od kojih je svaka jednaka prvoj polovini heksametra do arze u 3. stopi (–⏑⏑–⏑⏑–). U prvoj česti mogu mjesto daktila stajati spondeji, a u drugoj ne mogu, dakle:

–⏑⏑ | –⏑⏑ | – ‖ –⏑⏑ | –⏑⏑ | ⏓.

Posljednji slog prve česti mora biti dug, a zajedno se s njim mora svršiti i riječ; poslije njega nastaje stanka od dva časa. Dijereza je u sredini stiha.

Pentametar dolazi samo u svezi s heksametrom kao drugi stih. Oba ta stiha zajedno tvore *distichon*. Budući da se distih upotrebljava najviše u elegijama, zove se elegijski distih *(versus elegiacus)*.

Príncipiís obstá, seró medicína parátur,
Cúm mala pér longás ‖ cónvaluére morás.

Rimski kalendar.

Latinska imena mjesecâ su pridjevi: *Jānuārius, Februārius, Mārtius, Aprīlis, Māius, Jūnius, Jūlius, Augustus, September, Octōber, November, December.*

Bilješka. *Iūlius* i *Augustus* zvali su se prije Augusta: *Quīntīlis, Sextīlis.* Nekada je bio *Mārtius* prvi mjesec u godini, otuda i nazivi *Quīntīlis* (peti mjesec), *Sextīlis, September . . . December.*

Rimljani nijesu brojili dane u mjesecu redom od prvoga do posljednjega dana kao mi. Oni su imali tri stalna dana u mjesecu i prema njima su određivali ostale dane. Ta se tri dana zvahu *Kalendae* prvi dan, *Nōnae* 5. ili 7. dan, *Idūs* 13. ili 15. dan.

U mjesecima: ožujku, svibnju, srpnju, listopadu *(ossl) nōnae* su sedmi, a *idūs* petnaesti dan, a u ostalim mjesecima *nōnae* peti, *idūs* trinaesti dan.

S ta tri imena sastavljaju se imena mjesecâ kao pridjevi; *Kalendīs Jānuāriīs* 1. siječnja, *Nōnīs Octōbribus* 7. listopada, *Idibus Mārtiīs* 15. ožujka.

Dan prije (poslije) tih stalnih dana označuje se s *prīdiē (postrīdiē)* i akuzativom: *prīdiē Kalendās Aprīlēs* 31. ožujka, *prīdiē Nōnās Māiās* 6. svibnja, *postrīdiē Idūs Jānuāriās* 14. siječnja.

Ostali dani u mjesecu određivali su se brojeći natrag od idućih kalendâ, nonâ i idâ. Odbijajući od kalendâ, nonâ i idâ računa Rimljanin i dan, od kojega odbija (*terminus a quo*), i dan, do kojega odbija (*terminus ad quem*). Na pr. *ante diem tertium Nōnās Jānuāriās:* broji se 5. dan (*Nōnae*), koji je *terminus a quo*, pa 4. dan i 3. dan (*terminus ad quem*), dakle 3. siječnja. To se može kraće ovako odrediti: 5 (*nonae*, od kojih se odbija) + 1 (*terminus ad quem*, dan, koji se misli) — 3 (spomenuti broj) = 3. siječnja; *ante diem quintum Idūs Martiās:* broji se 15. dan (*Idūs*), koji je *terminus a quo*, pa 14. dan, pa 13., pa 12., pa 11., koji je *terminus ad quem*, dakle

11. ožujka. Kraće: 15 (*idus*, od kojih se odbija) + 1 (dan, koji se misli) — 5 (spomenuti broj) = 11. ožujka: *ante diem decimum Calendās Māiās:* broji se 1. svibnja (*calendae*), koji je *terminus a quo*, pa 30. travnja, pa 29., pa 28., pa 27., pa 26., pa 25., pa 24., pa 23., pa 22. travnja. Kraće: 30 (broj dana mjeseca travnja) + 2 (dan kalendâ, od kojih se odbija, i dan, koji se misli) — 10 = 22. travnja.

Ante i *diē* obično se izostavljalo; dakle mjesto *diē tertiō ante Kalendās Februāriās* kazivalo se: *III. Kalendās Februāriās.* Ali najobičnije se izraz *diē ante* premetao u *ante diem*, pa se kazivalo: *ante diem tertium Kalendās Februāriās* ili pokraćeno *a. d. III. Kal. Febr.*

Bilješka. 1. Izraz *ante diem* uzima se kao jedna riječ, pa se može složiti s prijedlozima: *differre aliquid in ante diem tertium Kalendās Februāriās* ili pokraćeno: *in a. d. III. Kal. Febr.; incipere aliquid ex a. d. III. Kal. Febr.*

2. Rimski se datum pretvara u naš odbijanjem. Kad se odbija od *nonâ* ili *idâ*, dodaje im se 1, a kad se odbija od *kalenda* idućega mjeseca, dodaje se broju dana prednašnjega mjeseca 2. Na pr.:

a. d. III. Non. Ian.	= (5 + 1) — 3 =	3. siječnja
a. d. III. Non. Mart.	= (7 + 1) — 3 =	5. ožujka
a. d. IV. Id. Ian.	= (13 + 1) — 4 =	10. siječnja
a. d. V. Id. Mart.	= (15 + 1) — 5 =	11. ožujka
a. d. XI. Kal. Febr.	= (31 + 2) — 11 =	22. siječnja
a. d. VII. Kal. Mart.	= (28 + 2) — 7 =	23. veljače
a. d. VI. Kal. Iul.	= (30 + 2) — 6 =	26. lipnja.

Tako se pretvara naš datum u rimski:

3. ožujka	= (7 + 1) — 3 = 5	*(a. d. V. Non. Mart.)*
2. siječnja	= (5 + 1) — 2 = 4	*(a. d. IV. Non. Ian.)*
9. svibnja	= (15 + 1) — 9 = 7	*(a. d. VII. Id. Mai.)*
10. siječnja	= (13 + 1) — 10 = 4	*(a. d. IV. Id. Ian.)*
18. listopada	= (31 + 2) — 18 = 15	*(a. d. XV. Kal. Nov.)*
23. studenoga	= (30 + 2) — 23 = 9	*(a. d. IX. Kal. Dec.).*

Kalendar.

Naši dani mjeseca	Ožujak, svibanj, srpanj i listopad (31 dan)	Siječanj, kolovoz i prosinac (31 dan)	Travanj, lipanj, rujan i studeni (30 dana)	Veljača 28, a u prestupnoj godini 29 dana)
1.	Kalendīs	Kalendīs	Kalendīs	Kalendīs
2.	VI ante Nōnās	IV ante Nōnās	IV ante Nōnās	IV ante Nōnās
3.	V	III	III	III
4.	IV	Prīdiē Nōnās	Prīdiē Nōnās	Prīdiē Nōnās
5.	III	Nōnīs	Nōnīs	Nōnīs
6.	Prīdiē Nonās	VIII ante Īdūs	VIII ante Īdūs	VIII ante Īdūs
7.	Nōnīs	VII	VII	VII
8.	VIII ante Īdūs	VI	VI	VI
9.	VII	V	V	V
10.	VI	IV	IV	IV
11.	V	III	III	III
12.	IV	Prīdiē Īdūs	Prīdiē Īdūs	Prīdiē Īdūs
13.	III	Īdibus	Īdibus	Īdibus
14.	Prīdiē Īdūs	XIX ante Kalendās (idućega mjeseca)	XVIII ante Kalendās (idućega mjeseca)	XVI ante Kalendās Mārtiās
15.	Īdibus	XVIII	XVII	XV
16	XVII ante Kalendās (idućega mjeseca)	XVII	XVI	XIV
17.	XVI	XVI	XV	XIII
18.	XV	XV	XIV	XII
19.	XIV	XIV	XIII	XI
20.	XIII	XIII	XII	X
21.	XII	XII	XI	IX
22.	XI	XI	X	VIII
23.	X	X	IX	VII
24.	IX	IX	VIII	VI
25.	VIII	VIII	VII	V
26.	VII	VII	VI	IV
27.	VI	VI	V	III
28.	V	V	IV	Prīdiē Kalendās Mārtiās
29.	IV	IV	III	
30.	III	III	Prīdiē Kalendās (Idućega mjeseca)	
31.	Prīdiē Kalendās (idućega mjeseca)	Prīdiē Kalendās (idućega mjeseca)		

Rimski novac i mjere.

1. U najstarije doba Rimljani su trgovali zamjenom. Kasnije su upotrebljavali za plaćanje nekovane komade mjedi *(aes rude)*. Najposlije su lijevali mjed u obliku opeke, koja bijaše obilježena *(aes sīgnātum)* kakvim likom. Jedan *as* kao novac iznosio je funtu bakra *(as librālis, aes grave)*, a vrijedio je otprilike 1 K 50 fil.

Kad su uvedeni srebrni novci (268. g. pr. K.), bivao je bakreni as sve lakši, te je vrijedio samo $^1/_{36}$ onoga, što je isprvice vrijedio, dakle otprilike 4 fil.

Srebrni novci bijahu: *dēnārius* otprilike 80 fil.; *sēstertius* otprilike 20 fil.

Kad su bili uvedeni srebrni novci, općenito se računalo po sestercima, samo treba razlikovati:

a) *sēstertius, ī* = 1 sesterac s glavnim brojevima: *ducentī sēstertiī* 200 sesteraca, *duo mīlia sēstertium* 2000 sesteraca.

b) *sēstertia, ōrum* = 1000 sesteraca kao riječ, koja se upotrebljava samo u pluralu ponajviše s diobenim brojevima: *bīna sēstertia* 2000 sesteraca, *dēna sēstertia* 10.000 sesteraca, *centēna sēstertia* 100.000 sesteraca.

c) *sestertium, ī* = 100.000 sesteraca kao riječ, koja se upotrebljava samo u singularu s priložnim brojevima kod svota od jednoga milijuna i više: *deciēs sēstertium* milijun sesteraca, *sēstertium vīciēs* 2 milijuna sesteraca.

Bilješka. Ime *sēstertius* postalo je od *semis tertius* = $2^1/_2$ *asa;* s početka se bilježilo *LLS* = *libra libra semis*, odakle je postao znak *IIS*, a najposlije *HS*. Taj se znak upotrebljava za sva tri značenja.

Zlatnih novaca bilo je prije careva vrlo malo. Jedan je *aureus (sc. nummus)* od 1. punskoga rata do Nerona iznosio otprilike 21 K 50 fil.; *pondō aurī* = 700 K.

2. Rimska je funta *(lībra, pondō)* otprilike = $^1/_3$ kilograma, a dijelila se na 12 jednakih česti *(ūnciae)*. Kao cjelina tih 12 česti funta nazivala se *as*. Najznatnije se česti asa zovu: $^1/_6$ *sextāns*, $^1/_4$ *quadrāns*, $^1/_3$ *triēns*, $^1/_2$ *sēmis*, $^3/_4$ *dōdrāns*.

Rimske mjere za duljinu jesu:

digitus (palac) = 18·5 mm.

pēs (stopa) = 30 cm.; 5 *pedēs* = 1 *passus*

cubitus (rif, lakat) = 44 cm. ($1^1/_2$ stope)

passus (korak) = 1·5 m. (5 stopa); *mīlle passūs* = $1^1/_2$ km.

Na svaku tisuću koraka (1·5 km.) stajao je na rimskim cestama kamen: *lapis (mīliārium)*. *Ad quintum lapidem* ili *mīliārium* kod petoga kamena, to jest pet rimskih milja od grada = $7^1/_2$ km.

Bilješka. Budući da je *mille passūs* = 1·5 km., dobit ćeš broj kilometara, ako latinske tisuće koraka za pol povećaš, dakle

CCXL mīlia passuum = 240 + 120 = 360 kilometara.

Mjere za tekućine jesu: *amphora* 26 lit., *sextārius* (= 12 *cyathī*) = $^1/_2$ litre.

Mjera za suhe stvari jest *modius* = 9 litara.

Rimsko jutro *(iugerum)* = $^1/_4$ ha.

Najobičnije kratice.

I. Imena.

A. = *Aulus*	*K.* = *Kaeso*	*Q. (Qu.)* = *Quīntus*
Ann. = *Annaeus*	*L.* = *Lūcius*	*S. (Sex.)* = *Sextus*
App. = *Appius*	*M.* = *Mārcus*	*Serv.* = *Servius*
C. = *Gāius*	*M'.* = *Mānius*	*Sp.* = *Spurius*
Cn. = *Gnaeus*	*Mam.* = *Mamercus*	*T.* = *Titus*
D. = *Decimus*	*P.* — *Pūblius*	*Ti. (Tib.)* = *Tiberius*.

II. Druge kratice.

Aed. Cur = *aedīlis curūlis*
Aed. Pl. = *aedīlis plēbis*
Tr. Pl. = *tribūnus plēbis*

Cos., Coss. = *cōnsul, cōnsulēs*
Des. = *dēsīgnātus*
Eq. Rom. = *eques Rōmānus*
Imp. = *imperātor*
Leg. = *legātus*
Proc. = *prōcōnsul*
Pr. = *praetor*
Pont. Max. = *pontifex maximus*
Praef. = *praefectus*

A. D. = *ante diem*
A. Chr. = *ante Christum*
A. U. C. = *annō urbis conditae*
HS. = *sestertium*

Q. B. F. F. Q. S. = *quod bonum, felīx faustumque sit*

P. C. = *patrēs cōnscriptī*
P. R. = *populus Rōmānus*
Quir. = *Quirītēs*

S. = *senātus*
S. C. = *senātus cōnsultum*
S. P. Q. R. = *senātus populusque Rōmānus*
D. = *dīvus*
F. = *fīlius*
N. = *nepos*
O. M. optimus māximus

Id. = *Idūs*
K. (Kal.) = *Kalendae*
Non. = *Nōnae*.

U listovima: *S* = *salūtem; S. D. P.* = *salūtem dīcit plūrimam; S. V. B. E. E. V.* = *sī valēs, bene est, ego valeō.*

Hrvatsko stvarno kazalo.

(Brojevi pokazuju paragrafe; bilj. znači bilješku; str. stranu; d. dalje; konstr. konstrukciju).

*

Latinsko stvarno kazalo.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

*

T.

U.

V.

Popravci.

Strana	2.	redak	20.	ozgo	: *totīus; b)*	mjesto	*totīus;*
„	6.	„	12.	odozdo	: *leō*	„	*lēo*
„	9.	„	9.	ozgo	: riječi	„	r ječi
„	15.	„	1.	odozdo	: *lepus*	„	*epus*
„	61.	„	2.	„	: ali	„	li
„	86.	„	4.	ozgo	: *mālō*	„	*mā ō*
„	111.	„	2.	odozdo	: *Boeotiae*	„	*Boetiae*
„	127.	„	9.	„	: naslada	„	n slada
„	144.	„	16.	ozgo	: *Agamemnon*	„	*Agamemnom*
„	152.	„	7.	„	: *esse*	„	*essse*
„	167.	„	16.	„	: rečenice	„	rečenicenice
„	174.	„	7.	„	: *līber*	„	*īber*
„	190.	„	18.	„	: *occultetur*	„	*ocultetur*
„	191.	„	19.	odozdo	: konces.	„	koncec.
„	197.	„	3.	„	: suviše	„	suviš·
„	197.	„	2.	„	: *po*	„	*poe.*

